

RUCH FILOZOFICZNY

KWARTALNIK

z a ł o ż o n y p r z e z

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

WYDAWANY PRZEZ POLSKIE TOWARZYSTWO FILOZOFICZNE

T R E Ś Ć

J. Legowicz: III Międzynarodowy Kongres Filozofii Średniowiecznej—I. Dąbska: Koncepcja języka w filozofii Kazimierza Ajdukiewicza. — J. Veřulani: Epistemologiczne poglądy Kazimierza Ajdukiewicza. Recenzje i sprawozdania. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

TOM XXIV

NUMER 1-2

T O R U Ń 1 9 6 5

WYDANE Z ZASIŁKU POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Komitet Redakcyjny
Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor:
Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji:
Leon Gumański

Adres Redakcji i Administracji: Toruń, Uniwersytet, Zakład Logiki
Rachunek czekowy PKO Toruń, nr 24-9-170
Cena tomu w prenumeracie 80 zł — Cena niniejszego zeszytu 50 zł

SPIS RZECZY

Jan Legowicz, III Międzynarodowy Kongres Filozofii Średniowiecznej	1
Izydora Dąmbska, Koncepcja języka w filozofii Kazimierza Ajdukiewicza	3
Jan Vetulani, Epistemologiczne poglądy Kazimierza Ajdukiewicza	11
Recenzje i sprawozdania	21
Jan Zieleniewski: Organizacja zespołów ludzkich (T. Kotarbiński), s. 21.	
Adam Schaff: Język a poznanie (J. Sikora), s. 24. Tadeusz Tomaszewski:	
Wstęp do psychologii (T. Witwicki), s. 28. Harold F. Blum: Time's Arrow	
and Evolution (H. Szarski), s. 32. Ludwig v. Bertalanffy: Modern theories	
of development, an introduction to theoretical biology (H. Szarski), s. 33.	
W. M. Kowalgin: Reflektornaja teoria oszczuszczenij (J. Sztumski),	
s. 35. A. R. M. Murray: An Introduction to Political Philosophy (T. Fi-	
lipiak), s. 36. G. H. R. Parkinson: Logic and Reality in Leibniz's Meta-	
physics (L. G.), s. 39.	
Autoreferaty z odczytów i wykładów	41
Tadeusz Kotarbiński: Postulaty kultury humanistycznej, s. 41. Roman	
Kozłowski: Salomon Maimon, krytyk i kontynuator Kanta, s. 42. Ludwik	
Nowak: Poglądy filozoficzno-logiczne Stanisława Kobyleckiego, s. 46.	
Władysław Stróżewski: Problematyka negacji w „De quatuor oppositis”,	
s. 50. Władysław Stróżewski: A. J. Ayera koncepcja negacji, s. 53.	
Przegląd czasopism	57
Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej, s. 57a. Materiały i Stu-	
dia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, s. 57a.	
Roczniki Filozoficzne, s. 57b. Studia Filozoficzne, s. 58b. Studia Logica,	
s. 60a. Studia Mediewistyczne, s. 60b. Australasian Journal of Philosophy,	
60b. Dialectica, s. 61b. Filozofia, s. 62a. Filozofskie Nauki, s. 62b. The	
Journal of Aesthetics and Art Criticism, s. 65a. The Journal of Philo-	
sophy, s. 65b. Mind, s. 67a. Opatzky Marxistycznej Filozofie, s. 67b. The	
Philosophical Review, s. 68b. Philosophy and Phenomenological Research,	
s. 69a. Revue Internationale de Philosophie, s. 70a. Revue Philosophique,	
s. 70a. Revue de Philosophie de Louvain, s. 71b. Rivista di Filosofia	
Neo-Scolastica, s. 72a. Science & Society, s. 73a. Voprosy Filosofii, s. 73b.	
Zeitschrift für philosophische Forschung, s. 78b.	
Zapiski bibliograficzne	81
a) Prace polskie i przekłady na język polski: Skróty,	
s. 81. Filozofia w ogóle, s. 82a. Wydania i przekłady dzieł, s. 83a. Historia	
filozofii, s. 83a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 84b.	
Metafizyka, s. 86a. Teoria poznania, s. 86b. Historia i filozofia nauki,	
s. 86b. Logika i metodologia, s. 86b. Psychologia, s. 88a. Etyka i teoria	
postępowania, s. 90a. Estetyka oraz teoria sztuki i literatury, s. 90a. Filo-	
zofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 91a. Filozofia wychowania,	
s. 92a. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 93a. Filozofia przyrody	
i medycyny, s. 93a. Filozofia religii, s. 93b. Prace w językach obcych dru-	
kowane w czasopismach polskich, s. 94a. b) Prace w językach	
o b c y c h: Filozofia w ogóle, s. 94b. Wstępy, podręczniki, nauczanie,	
s. 95a. Wydania i przekłady dzieł, s. 95a. Historia filozofii, s. 97a. Współ-	

RUCH FILOZOFICZNY

Kwartalnik założony przez

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

wydawany przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne

Komitet Redakcyjny: Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor: Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji: Leon Gumański

Jan Legowicz

III Międzynarodowy Kongres Filozofii Średniowiecznej

W okresie od 31 sierpnia do 5 września 1964 r. w Passo della Mendola w pobliżu Trydentu we Włoszech odbył się III Międzynarodowy Kongres Filozofii Średniowiecznej, zorganizowany przez Société Internationale pour l'étude de la Philosophie Médiévale. Tematem kongresu było zagadnienie filozofii przyrody w średniowieczu. Obrady kongresu odbywały się na posiedzeniach plenarnych oraz w sekcjach (sekcja dotycząca problemów ogólnych, filozofii arabskiej i żydowskiej, problematyki filozofii przyrody w wiekach od VI do XII, metafizyki w wieku XIII oraz problemów przyrodniczych w XIV i XV wieku) i w pięciu komisjach, obejmujących badania źródeł filozoficznej myśli średniowiecznej (arystotelizmu, stoicyzmu, neoplatonizmu), sprawy edytorskie, filozofię arabską, zagadnienie inwentaryzacji i publikacji nie wydanych dotąd komentarzy do dzieł Arystotelesa oraz problem związku filozofii średniowiecznej z filozoficzną myślą Odrodzenia. Referaty na posiedzeniach plenarnych wygłosili: prof. T. Gregory (Filozofia przyrody w średniowieczu i pierwsza znajomość „fizyki” Arystotelesa), prof. G. C. Anawati (Filozofia przyrody u myślicieli muzułmańskich w średniowieczu), prof. R. Klibansky („Timaios” Platona w średniowieczu), prof. E. W. Platzek (Pojęcie „natury” u Rajmunda Lulla w świetle jego *Ars Magna*) oraz prof. F. van Steenberghe (Filozofia przyrody w XIII wieku). W kongresie stosunkowo liczny i bardzo aktywny udział wzięła grupa polskich filozofów mediewistów. Prof. J. Legowicz z Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Zakładu Historii Filozofii Średniowiecznej PAN uczestniczył w obradach prezydium Société, przewodniczył pierwszemu posiedzeniu plenarnemu kongresu i sekcji metafizyki w XIII wieku oraz przygotował referat wygłoszony na prowadzonej przez siebie komisji zajmującej się przygotowaniem i wydaniem nie drukowanych dotąd komentarzy do dzieł Arystote-

lesa. W wyniku obrad tej komisji została powołana komisja centralna złożona z przedstawicieli Belgii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Jugosławii, Niemiec i Włoch, która pod przewodnictwem prof. Legowicza w październiku lub listopadzie winna się zebrać w Paryżu i ustalić konkretny plan działania w zakresie inwentaryzacji, sposobu opracowania i publikacji wymienionych komentarzy. Prof. Legowicz brał również udział w zorganizowanym przez prof. G. Verbeke zebraniu z ramienia Union Internationale Academique, na którym przedyskutowano między innymi możliwość wzięcia udziału filozofów-mediewistów polskich w wydawaniu tekstów filozoficznych pochodzących z okresu polskiego średniowiecza, w specjalnej serii międzynarodowej noszącej tytuł „Corpus Philosophorum Medii Aevi”. Żywe zainteresowanie budziły komunikaty wygłaszane na sekcjach przez uczestniczących w kongresie mediewistów polskich. Prof. M. Kurdziałek (KUL) przedstawił komunikat o Dawidzie z Dinant i początkach arystotelesowskiej filozofii przyrody, naświetlając genezę naturalistycznej recepcji Arystotelesa w XII wieku. Dr Wł. Seńko (PAN) mówił o poglądach nieznanego dotąd awerroisty paryskiego z końca XIII w. Egidiusza z Orleanu, dr Z. Kuksewicz (PAN) o retorze erfurckim Teodoryku, awerroiście niemieckim XIV wieku, dr Z. Włodek (PAN) — Note sur le problème de la „materia coeli” chez les scolastiques du moyen âge tardif à Cracovie, i dr M. Markowski (PAN) — Die philosophischen Richtungen in der Naturphilosophie an der Krakauer Universität in der ersten Hälfte des XV Jahrhunderts. Komunikaty na kongres nadesłali również dr R. Palacz (PAN) o komentarzach do „fizyki” Arystotelesa zachowanych w Bibliotece Wrocławskiej, dr J. Sulowski (ATCh) o filozofii przyrody u Radulfa de Longo Campo i prof. S. Swieżawski (KUL) o niektórych zagadnieniach dotyczących treści filozoficznej *Quaestiones in Physicam Aristotelis* Jana z Głogowa. Komunikaty te były wysoko oceniane przez uczestników kongresu, ponieważ wnosły wiele nowego zarówno od strony merytorycznej, jak i warsztatowej. Inne kraje Demokracji Ludowej na kongresie reprezentowali: prof. B. Bosnjak (Jugosławia), prof. R. Kalivoda (Czechosłowacja) i prof. W. Ley (NRD), który zgłosił komunikat, ale w ostatniej chwili z powodu innych zajęć nie mógł przybyć do La Mendoli. W czasie kongresu wybrano również zarząd Société Internationale pour l'étude de la Philosophie Médiévale. Na prezesa został powołany znany mediewista hiszpański prof. Joaquin Artau Carreras, wiceprezesami wybrano profesorów M. de Gandillaca (Francja), R. Klibansky'ego (Kanada) i P. Wilperta (NRF), a członkami Biura zostali profesorowie T. Gregory (Włochy), J. Legowicz (Polska), J. Madkour (Egipt), E. Roos (Holandia), F. van Steenberghen (Belgia), T. Takada (Japonia) oraz prof. M. Giele (Belgia) jako sekretarz generalny i prof. P. Michaud-Quantin (Francja) jako skarbnik. W czasie kongresu pod przewodnictwem profesorów B. Nardiego, T. Gregory'ego i J. Legowicza odbyło się spotkanie filozofów-mediewistów polskich i włoskich, mające na celu ustalenie form wzajemnej współpracy w dziedzinie badań nad filozofią średniowieczną. Jednym z wyrazów tej współpracy będzie przygotowanie wspólnego numeru wydawanych w Polsce „Studiów Mediewistycznych” albo „Mediaevaliów”, mających objąć problematykę „uniwersaliów” opracowaną przez mediewistów polskich i włoskich.

Izydora Dąmbska

Koncepcja języka w filozofii Kazimierza Ajdukiewicza*

Gdyby chciał wskazać miejsce filozofii Kazimierza Ajdukiewicza w obrazie współczesnej myśli filozoficznej, to chyba należałoby ją przedstawić w ramach filozofii analitycznej w tej wersji, jaką ona przybiera w umiarkowanych kierunkach tzw. filozofii lingwistycznej. Ajdukiewicz sam uważał się za przedstawiciela scjentyzmu, kierunku, który filozofii wyznaczał jako główne jej zadanie uprawianie metanauki, tj. tej gałęzi logiki, która ma za przedmiot swych badań samą naukę, jej strukturę i jej metody (por. *Kierunki i prądy filozofii współczesnej* JMP [w:] *Język i poznanie I*, s. 256—258). Ponieważ zaś naukę skłonny był Ajdukiewicz uważać za system logiczny uporządkowanych terminów i zdań będących odpowiedzią na pytania dotyczące wszelkich dziedzin ludzkiego poznania, przeto niezbędnym warunkiem rozwiązania naczelnego zadania filozofii jest, jego zdaniem, logiczna analiza naukowego języka, w którego skład owe zdania i terminy wchodzi, jeśli idzie o uchwycenie struktury naukowego poznania, oraz teoria konstrukcji języka, jeśli idzie o propozycje metodologiczne budowy naukowych systemów. W ramach filozofii scjentyzycznej jest też, zdaniem Ajdukiewicza, miejsce na rozpatrywanie tradycyjnej problematyki filozoficznej, a to w tym sensie, że na drodze semiotycznej analizy tej problematyki i stanowisk będących próbami jej rozwiązania można już to uzyskać przekład tych pytań i twierdzeń w ramach języka naukowego, już to wykryć ich nieprawidłowość, pozorność czy nierozstrzygalność logiczną. Takie rozumienie zadań filozofii wydaje się charakterystyczne dla tzw. filozofii lingwistycznej w jednej z jej wersji. To, co się zwykle przez filozofię lingwistyczną rozumie, należy do dwóch poziomów poznania. Z jednej strony bowiem przez filozofię lingwistyczną rozumie się pewną teorię filozofii. Z drugiej samą filozofię uprawianą zgodnie z tą teorią, czy też filozofowanie opisane lub zaprojektowane w tej teorii. Na filozofię lingwistyczną składają się więc pewne elementy metateoretyczne (rozważania o filozofii) i pewne elementy teoretyczne (rozważanie pewnej problematyki związanej z analizą języka), przy czym te elementy teoretyczne, jeśli idzie o filozofię, są w innym aspekcie meta-

* Odczyt wygłoszony w programie uroczystego wieczoru poświęconego pamięci Prof. Kazimierza Ajdukiewicza, staraniem Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, 22 lutego 1964 r.

teoretyczne, skoro należą do teorii języka nauki. Jeśli np. Carnap analizując semantyczne pojęcie prawdy Tarskiego twierdzi, że orzecznik „prawdziwy” winien być traktowany jako dwu- a nie jedno- argumentowy, formułuje pewną tezę z zakresu filozofii w pewien sposób uprawianej (w tym sensie formułuje tezę teoretyczną filozofii). Gdy zaś twierdzi, że jedynym przedmiotem filozofii jest język, formułuje radykalną tezę metafizyczną. W radykalnym sformułowaniu filozofia lingwistyczna głosi, że nie ma dla filozofii innych zagadnień ani innej drogi, ani innych zadań niż te, które jej wyznacza swoiste badanie języka. Filozofia ani nie opisuje, ani nie wyjaśnia świata, tylko rozważa język, w którym o świecie się mówi. W umiarkowanym sformułowaniu filozofia lingwistyczna nie ogranicza przedmiotu filozofii do języka, przyjmuje natomiast, że wszelkie albo co najmniej liczne zagadnienia interesujące filozofię nie mogą być rozwiązywane inaczej, jak przy pomocy analizy języka. Nacisk więc w tym wypadku spoczywa na metodzie filozofii, nie na jej problematyce. Pierwszy typ radykalnej filozofii lingwistycznej reprezentują np. Wittgenstein i Carnap, drugi niektórzy analitycy angielscy np. Russell, a w filozofii polskiej reprezentuje ją Ajdukiewicz. Filozofia scjentystyczna bowiem przy pewnej koncepcji nauki mieści się w ramach umiarkowanej postaci filozofii lingwistycznej.

Centralnym pojęciem filozofii lingwistycznej w każdej z jej postaci jest pojęcie języka i jego funkcji. Najszerzej rozumiana semiotyka jest w konsekwencji podstawową dyscypliną filozoficzną, jeśli nie samą filozofią. Nic dziwnego, że tworzy ona też rdzeń filozofii Ajdukiewicza. Nie można w ramach krótkiego odczytu przedstawić całokształtu tak bogatych i płodnych poglądów Ajdukiewicza z tego zakresu, zwłaszcza że poglądy te, jak u każdego rzetelnego badacza, ulegały w ciągu długich lat pracy różnym przeobrażeniom, nieraz dość istotnym. W tym szkicu, jak tytuł wskazuje, zająć się pragnę jednym, ale jak mi się zdaje podstawowym dla każdej lingwistycznej filozofii zagadnieniem, mianowicie czym jest język. Ale czy w ogóle można tak pytać? Nie ma przecież czegoś takiego jak język. Są rozmaite konkretne języki: naturalne i sztuczne. Wśród naturalnych — etniczne, gwarowe, literackie mniej lub bardziej wspólne różnym ludziom, a może zawsze indywidualne, tylko jakoś sobie przyporządkowane, by mówiący mogli się rozumieć. A wśród sztucznych — sformalizowane i niesformalizowane. Wzajemnie między sobą języki te są lub nie są przekładalne. Co sprawia, że pewne systemy głosowe, ruchowe czy graficzne określamy wspólnym mianem języka? Na to pytanie szukano odpowiedzi badając funkcje semiotyczne tych tworów, wychodząc z założenia, że bez względu na to, czy pojmiemy język pragmatycznie jako pewien sposób zachowania się ludzi, czy rozpatrywać go będziemy niejako statycznie jako zobiektywizowane intersubiektywnie ujmowalne konstrukcje, zawsze do czynienia mamy z dziedziną znaków. Rozmaitość koncepcji języka uwarunkowana jest, jak sędzę, wielopostaciowością funkcji znakovych, jakie w określeniu języka bierze się pod uwagę. Wittgenstein w tzw. okresie drugiej swojej filozofii sądził, że nie można stworzyć zadowolającej definicji i teorii języka. Język w jej rozumieniu bowiem jest częścią rzeczywistości ludzkiej, wciąż zmieniających się dynamicznych „gier językowych”, których reguły stwarza umysł ludzki każdorazowo w zależności od swych potrzeb i właściwych sobie form odnoszenia się

do świata. Zmienność i płynność jednych i drugich warunkują wielopostaciowość operacyj języka i sprawiają, że żadna teoria, która usiłuje scharakteryzować język jako system znaków odwzorowujących pewne relacje i struktury przedmiotowe, czy to jako system znaków wyposażonych w idealne znaczenie, czy jako system znaków przyporządkowanych pewnym określonym treściom psychicznym, czy wreszcie jako system wybranych i zdeterminowanych form zachowania się ludzi, nie daje właściwego wglądu w naturę języka. Można jedynie przez opis konkretnych gier językowych zwrócić uwagę na operacyjny charakter znaczeń wyrazów i ułatwić właściwe spojrzenie na jego życiowe (a wśród nich i poznawcze) funkcje. Jeśli nazwiemy tę koncepcję operacjonistyczną koncepcją języka a odrzucane przez nią — korespondencyjnymi koncepcjami języka, to warto zauważyć, że obok nich istnieją jeszcze innego typu teorie, które skłonna byłabym nazwać immanentnymi koncepcjami języka. Kierują się one pewnym postulatem metodologicznym, który można tak sformułować: określając język nie należy zajmować względem niego transcendentnych punktów widzenia ani ze stanowiska modelu przedmiotowego, który język miałby odwzorowywać, ani ze stanowiska podmiotu, który dokonuje operacji językowych dla wyrażenia pewnych treści czy oddziaływania na innych. Język w tym ujęciu rozpatrywany jest jako autonomiczny system znakowy, którego mechanizm i sposób funkcjonowania trzeba wykryć i opisać. Wydaje mi się, że do tego typu koncepcji języka zaliczyć można teorię Ajdukiewicza, charakteryzującą język jako system wyrazów i reguł posługiwania się nimi, a w dalszym ciągu jako układ odniesienia, na gruncie którego rozpatrywać można i należy wszelkie rezultaty poznawcze. Zarówno radykalny konwencjonalizm Ajdukiewicza, jak i jego koncepcja semiotycznej teorii poznania czy nawet lingwistycznej filozofii jest wyrazem obrania języka za system odniesienia czy relatywizacji naszego poznania. Chciałabym przypomnieć tę koncepcję języka i zwrócić uwagę na pewne przeobrażenia, którym ona uległa w ciągu rozwoju filozofii K. Ajdukiewicza. Swoją koncepcję i teorię języka wyłożył Ajdukiewicz przed wojną w pracach ogłoszonych w „Erkenntnis”; ukazały się one po wojnie w polskim przekładzie w książce wydanej w 1960 r. pt. *Język i poznanie*. Chodzi o rozprawy: *Język i znaczenie*, *Obraz świata i aparat pojęciowa* i *Naukowa perspektywa świata*. Prace te są wykładem głównej koncepcji filozoficznej Ajdukiewicza, zwanej radykalnym konwencjonalizmem, która wiąże się z poglądami Ajdukiewicza na rolę języka w poznaniu. Nie będę tymi sprawami się tu zajmować, tylko samą koncepcją języka. Pragnę naszkicować to, co nazwałam immanentną teorią języka. Już w pracy wcześniejszej *O znaczeniu wyrażen* Ajdukiewicz odróżnia „język” od „czynności mówienia”. Mówić, to bądź „wydawać dźwięki o brzmieniach przewidzianych przez słownictwo i zasady składni językowej języka J” (tak może mówić nagrana taśma), bądź „wydawać takie dźwięki, zachowując się przy tym w sposób przez język J dla danego brzmienia przewidziany”. Te dwa rozumienia Ajdukiewycz eliminuje, zastępując pierwsze określeniem „używać zwrotów należących do J”, drugie określeniem: „używać zwrotów należących do J jako wyrażen J” i proponuje trzecie, przy którym mówić językiem J to „używać zwrotów języka J zgodnie z tym językiem i być nastawionym na takie reagowanie na zwroty J, które dla J jest właściwe”. Otóż już z tej charakterystyki czyn-

ności mówienia i języka widać, że język charakteryzuje się nie tylko przez zapas wyrazów i pewne reguły ich składania, ale i przez przyporządkowanie wyrazom znaczenia. Znaczenie wyrazów bowiem wyznacza sposób ich użycia. Co to znaczy? to znaczy, że znaczenie wyrazów określa dyrektywy posługiwania się wyrazami. Dla każdego języka, w którym znaczenie wyrazów jest jednoznacznie określone, ustanowić można dyrektywy wedle schematu: tylko ten łączy z wyrażeniami języka J znaczenie przyporządkowane mu przez język, kto w sytuacjach typu L gotów jest uznać zdanie typu Z. Przy czym „X gotów jest w sytuacji L uznać Z” to tyle, co: „Jeśli X w sytuacji L odpowie na pytanie stawiające pytajnik po zdaniu Z, to X uzna zdanie Z”.

Dyrektywy znaczeniowo przyporządkowują określonym zdaniom owe szczególne rodzaje danych, przy których odrzucenie danego zdania może nastąpić jedynie przez pogwałcenie jego znaczenia. Tak np. powiemy: Jeśli X używa języka polskiego i uznając na gruncie języka polskiego zdanie „Jeśli A to B” i uznając zdanie „A”, nie jest gotów uznać zdania „B”, wówczas gwałci znaczenie tego zdania w języku polskim. Kto nie kieruje się dyrektywami znaczeniowymi wyznaczonymi przez znaczenie słowne dla danego języka, posługując się w warunkach podanych przez dyrektywy tymi wyrażeniami, ten nie mówi już tym językiem. Mógłby się nasunąć zarzut, że przytoczone przeze mnie sformułowania pozostają w sprzeczności z tym, co nazwałam immanentnym charakterem teorii języka, tj. nieodwoływaniem się w charakterystyce funkcji semiotycznych do operacji podmiotu takich jak: wyrażanie, komunikowanie itp. Otóż wydaje mi się, że tej sprzeczności nie ma. Sposób zachowania się podmiotu, a raczej gotowość podmiotu do pewnych zachowań się poznawczych uznawania w pewnych sytuacjach pewnych zdań, jest wprawdzie oznaką, że ktoś mówi danym językiem albo że kieruje się dyrektywami języka, ale dyrektywy te mają charakter aprioryczny, są eksplikacją podstawowych logicznych konwencji obowiązujących w danym języku. Skąd się te konwencje biorą, to jest już sprawa genezy, a nie koncepcji języka. Wracając do sprawy dyrektyw, Ajdukiewicz wymienia trzy ich rodzaje, nie przesądzając zupełności tego wyliczenia: dyrektywy aksjomatyczne, dyrektywy dedukcyjne i dyrektywy empiryczne. Dyrektywy dedukcyjne przyporządkowują każdemu zdaniu, lub zdaniom pewnego typu jako przesłankom, zdanie określonego typu jako wniosek, określają więc relację, której członkami są zdania lub klasy zdań i zdanie. Dyrektywy aksjomatyczne wyznaczają klasę zdań, których nieuznanie równa się a priori pogwałceniu właściwego dla danego języka przyporządkowania znaczeń. Wreszcie empiryczne dyrektywy znaczeniowe podają jako sytuację, w której zgodnie z właściwym dla danego języka przyporządkowaniem znaczeń uznać należy Z, doznanie pewnej danej spostrzeżeniowej. Języki, w których obowiązują tylko dwa pierwsze rodzaje dyrektyw, nazywa autor dyskursywnymi (język logiki lub czystej matematyki). Języki, w których obowiązują też dyrektywy empiryczne, językami empirycznymi. Właściwe danemu językowi przyporządkowanie znaczeń nie określa poszczególnych dyrektyw znaczeniowych, lecz całość, ściślej sumę zakresów wszelkich dyrektyw znaczeniowych, każdej bowiem dyrektywie przyporządkowany jest jednoznacznie jej zakres. Tak więc zakres dyrektywy empirycznej jest klasą par: dane doświadczenia — zdanie, wtedy gdy między członkami

tej pary zachodzi relacja wskazana w dyrektywie. Z kolei wprowadza autor pojęcie języków zamkniętych i otwartych, oraz spójnych i niespójnych. Pojęcie „otwarty” czy „zamknięty” jest relatywne, tzn. język J może być otwarty zawsze tylko względem języka J'. Jest zaś takim, gdy każdemu wyrażeniu języka J odpowiada wyrażenie w J', będące przekładem wyrażenia w J, ale nie na odwrót. Przypuśćmy, że jakieś wyrażenie A' języka J' posiada swój przekład A w języku J i jest związane z wyrażeniem A¹, które takiego przekładu w J nie posiada. W takim wypadku powiemy, że język J jest otwarty względem J'. Przypuśćmy, że język J nie jest otwarty, tzn. że jest zamknięty. Jeśli pomnożymy jego zapas wyrażen o jakieś wyrażenie „W”, przechodzimy do języka bogatszego, nazwijmy go SW, w którym całkowity zakres dyrektyw zawiera jeszcze prócz dawnych pewne nowe wyrażenie W. Nasuwa się pytanie, czy wszystkie dawne wyrażenia języka JW mogą mieć to samo znaczenie, które miały w J. Otóż trzeba odróżnić dwie możliwości. Albo W jest w związku bezpośrednim z dawnymi wyrażeniami w JW, albo nie. W pierwszym wypadku dawne wyrażenia JW nie mogą mieć tego samego znaczenia co w J, gdyż J byłoby językiem otwartym, albo W byłoby równoznaczne z którymś z dawnych wyrażen J, miałyby w nim swój przykład. W takim razie dawne wyrażenia w JW mogą mieć tylko wtedy to samo znaczenie, co w J, gdy W albo nie jest w bezpośrednim związku znaczeniowym z dawnymi wyrażeniami, albo znaczy to samo, co jedno z nich. Klasę niepustą wyrażen języka, w której elementy nie mają związków znaczeniowych z żadnym wyrazem pozostałej części zasobu języka, nazywa autor częścią izolowaną. Język, który nie posiada izolowanej części, jest językiem spójnym. Jeśli zatem zamknięty język J wzbogacimy o nowy wyraz W, który nie ma swego przekładu w dawnych wyrażeniach J, i jeśli dawne wyrażenia zachowają w bogatszym języku JW to samo znaczenie, które miały w J, język JW jest niespójny. Jak się ma teraz rzecz z językami otwartymi, gdy dołączamy do nich nowe wyrazy. Z pojęcia języka otwartego wynika, że po dołączeniu doń nowych wyrażen, dawne mogą zachować swe znaczenie nie naruszając spójności języka, jeśli po wprowadzeniu nowych, język przejdzie w inny język, ten mianowicie, względem którego był otwarty, tzn. przejdzie w język bogatszy. Pokazuje się więc, że zmiana całkowitego zakresu dyrektyw znaczeniowych przez wprowadzenie nowych wyrażen do języka pociąga zawsze za sobą zmiany właściwego językowi przyporządkowania znaczeń o tyle, że poza dawnymi przyporządkowaniami występują nowe. W przyporządkowaniu zaś znaczeń dawnym wyrażeniom, tylko wtedy przez dołączenie do języka nowych wyrażen nie nastąpi zmiana, gdy: a) nowy język jest niespójny, albo b) nowe wyrażenie ma przekład z którymś z dawnych, albo c) język dawny jest otwarty na nowy. Z kolei bada autor warunki przekładalności wzajemnej języków i dowodzi, że gdy dwa języki J i J' są spójne i zamknięte i gdy jakieś wyrażenie jednego z nich jest przekładalne na wyrażenie drugiego, wówczas te języki są izomorficzne i wszystkie wyrażenia J mają swój przekład w J'. Zdaniem autora tylko języki zamknięte i spójne zasługują w pełni na miano języka i tak pojęty język autor definiuje mówiąc: „Językiem nazywam twór jednoznacznie określony przez klasę znaków i znaczeń utworzoną z tych znaków, ew. także z danych empirycznych, tj. przez całkowity zakres dyrektyw znaczeniowych”. Tak pojęty język ilustruje autor na przykładzie fikcyjnego, niezmiernie

prostego języka symbolicznego. Z kolei precyzuje autor pojęcie przekładalności dwóch języków, w oparciu o tę definicję określa relację równoznaczności wyrazów jako relację równościową a więc zwrotną, symetryczną i przechodnią. Pozwala nam to zdefiniować znaczenie jako rodzinę klas abstrakcji wedle relacji równoznaczności. W świetle tej definicji języka, którą autor sam ocenia jako regulującą w stosunku do potocznego, niejasnego pojęcia języka, języki naturalne okazują się zawsze wielością języków w znaczeniu ścisłym. Nie ma bowiem w językach naturalnych całkowicie jednoznacznego przyporządkowania między znaczeniami a wyrażeniami. W konsekwencji języki naturalne w rozumieniu potocznym nie mają też ściśle określonych dyrektyw znaczeniowych. Inaczej rzecz się ma w językach systemów dedukcyjnych, np. w językach rachunków logicznych. Można w nich łatwo podać dyrektywy znaczeniowe na podstawie aksjomatyki i dyrektyw wnioskowania. Zdaniem autora są to języki w sensie ścisłym. Wydaje mi się jednak, że i te języki tylko z małymi wyjątkami podpadają pod definicję autora, przeważnie bowiem języki systemów dedukcyjnych są językami otwartymi. W przedstawionej tu w wielkim skrócie koncepcji semiotycznej Ajdukiewicza widzę pewną trudność. Znaczenie wyrażen definiowane jest w oparciu o dyrektywy języka, które decydują o strukturze języka i przekładalności dwóch języków. Równocześnie część dyrektyw, tzw. dyrektywy znaczenia są wyznaczane przez znaczenie wyrazów. Obawiam się, że kryje się za tym pewna dwuznaczność terminu znaczenie. Raz mówi się bowiem o znaczeniu nadanym przez konwencję językową — nazwijmy to znaczeniem pierwotnym, drugi raz jako o rodzinie klas abstrakcji wedle relacji równoznaczności, zdefiniowanej przez jedno-jednoznaczne przyporządkowanie wyrazów dwóch języków.

Klasę wszystkich znaczeń wyrażen należącą do języka zamkniętego i spójnego nazywa autor aparaturą pojęciową. To pojęcie aparatury pojęciowej jest kluczowym pojęciem dla utworzenia pomostu między semiotycznymi a epistemologicznymi rozważaniami Ajdukiewicza, leży bowiem u podstaw jego radykalnego konwencjonalizmu, w myśl którego obraz świata, jaki tworzą wszystkie tezy języka, tzn. zdania, do których uznania wiodą dyrektywy języka, nie jest jednoznacznie wyznaczony przez dane doświadczenia, lecz zależy też od wyboru aparatury pojęciowej, przy pomocy której odwzorowujemy dane doświadczenia. Nie jest zadaniem mego odczytu przedstawienie poglądów epistemologicznych Ajdukiewicza. Ograniczając się do sprawy koncepcji języka w filozofii Ajdukiewicza, chcę jeszcze dodać, że wielki jego wysiłek stworzenia immanentnej koncepcji języka, a więc koncepcji a-semantycznej, to znaczy takiej, w której język nie jest pojęty jako odwzorowanie modelu przedmiotowego, był następstwem przeświadczenia o antynominalnym charakterze pojęć semantycznych. Antynomia wyrazów „heterosemantycznych” i antynomia typu „Kłamcy” zdawały się uniemożliwiać poprawną korespondencyjną teorię języka. Osiągnięcia nauki na tym polu, pozwalające wyeliminować antynomie z semantyki, skłoniły Ajdukiewicza do nowych prób w zakresie teorii języka, w której bierze on pod uwagę przede wszystkim jego rolę semantyczną. Charakterystyczne pod tym względem wydają mi się wypowiedzi autora w pracy pt. *Trzy pojęcia definicji* („Studia Filozoficzne” 1958). Nie odstępując w zasadzie od koncepcji języka jako zbioru wyrażen

i reguł właściwych dla danego języka (zamiast o dyrektywach dedukcji mówi się tu o regułach inferencji właściwych dla J), Ajdukiewicz stwierdza, że przy wprowadzaniu na mocy postulatu nowego wyrazu W do języka J nie wystarcza dla zagwarantowania postulatowi prawdziwości sama konwencja terminologiczna, lecz potrzebny jest nad to dowód istnienia przedmiotu spełniającego warunek nałożony w konwencji na denotację danego terminu. Rozwija tę myśl szerzej w pracy pt. *Le problème de fondement des propositions analytiques*, w której pokazuje, że zdanie analityczne (przy czym pojęcie analityczności jest relatywne względem języka, do którego to zdanie należy) może być definiowane bądź za pomocą konwencji semantycznych, bądź syntaktycznych. Koncepcja języka, którą nazywałam immanentną, ujmowała język wyłącznie w kategoriach syntaktycznych. Coraz szersze uwzględnienie semantycznego aspektu wyrazów prowadzi do pewnej modyfikacji tej koncepcji. Być może, że w mającej się obecnie ukazać bogatej spuściźnie rękopiśmiennej autora znajdzie się też na nowych drogach uzyskaną odpowiedź na to centralne dla filozofii lingwistycznej pytanie, czym jest język.

Jan Vetulani

Epistemologiczne poglądy Kazimierza Ajdukiewicza

W szerokim wachlarzu problemów, które stanowiły przedmiot zainteresowań Kazimierza Ajdukiewicza poczesne miejsce zajmują zagadnienia epistemologiczne. Nie były to jednak problemy wiążące się z analizą faktycznego przebiegu psychicznych procesów poznawania. Koncentrował się on na zagadnieniach wartości, zakresu i fundamentów poznania jako rezultatu poznawania i to w tym zakresie, w jakim jest ono intersubiektywnie przekazywalne i zasadniczo weryfikowalne.

Takie ograniczenie przedmiotu badań wynika stąd, że poznanie — jako sądy prawomocnie wydawane — najpełniej uzyskujemy w badaniach naukowych. Nauka zaś stawia sobie za cel osiągnięcie poznania intersubiektywnego i sprawdzalnego. Nie zajął się więc bliżej Ajdukiewicz poznaniem, jakie zawarte jest w sądach psychologicznych konkretnych osób. Sądy te są bowiem właśnie jako twory psychiczne niepowtarzalne, a więc i niesprawdzalne, oraz subiektywne i w całej swojej złożoności w sposób zasadniczy nieprzekazywalne.

Uwolnienie się od subiektywności i nieprzekazywalności wyników poznawczych uzyskujemy przez przyporządkowanie poszczególnym wyrażeniom nie myśli konkretnych, ale myśli określonego dla danego języka rodzaju, typów myśli, które stanowią znaczenia tych wyrażen. O tym, czy ludzie łączą z takimi samymi wyrażeniami ten sam typ myśli, a więc o tym czy posługują się oni tym samym językiem, można się przekonać — zdaniem Ajdukiewicza — przez stwierdzenie, czy stosują oni te same dyrektywy znaczeniowe.

Tak więc poznanie tylko wtedy będzie poznaniem naukowym, gdy zawarte będzie w określonych typach myśli, stanowiących znaczenia wyrażen ustalone przez właściwe dla danego języka dyrektywy znaczeniowe i jako takie będzie intersubiektywne.

1. Semantyczna teoria poznania. Opisane stanowisko umożliwi Ajdukiewiczowi postulowanie pewnej dyrektywy metodologicznej. Wykorzystując fakt, iż całe poznanie naukowe zawarte jest w znaczeniach zdań, możemy odpowiednio zastępować zdania orzekające coś o sądach stanowiących rezultat poznawania przez zdania orzekające o znaczeniach zdań. Umożliwia to przenoszenie pewnych wyników badań nad językiem na teren teorii poznania. Metoda ta stanowi punkt wyjścia reprezentowanej przez Ajdukiewicza semantycznej teorii poznania.

Wykazując, że tak teoria poznania mówiąc o sądach, jak i semantyka mówiąc o znaczeniach, posługują się językiem skonstruowanym na tym

samym stopniu, a to metafęzykiem, podkreślił Ajdukiewicz, że i z syntaktycznego punktu widzenia przenoszenie semantycznych twierdzeń na grunt teorii poznania jest uprawnione.

W ramach semantycznej teorii poznania próbował Ajdukiewicz rozstrzygać konkretne problemy filozoficzne. Opierając się na twierdzeniu Gödla podniósł, że język nauk przyrodniczych — zawierając język matematyki — nie jest językiem zupełnym. O ile zaś obowiązuje w nim zasada wyłączonego środka, to — jego zdaniem — muszą w języku tym istnieć zdania prawdziwe, które nie są tezami systemu. Tezy te traktuje on jako zdania podyktowane przez dyrektywy znaczeniowe i na tych założeniach opiera krytykę idealizmu Rickerta. Transcendentalne normy — traktowane przez Ajdukiewicza jako dyrektywy znaczeniowe — nie mogą bowiem zgodnie z powyższymi założeniami wywieść ogółu zdań prawdziwych, jak to przyjmował główny przedstawiciel szkoły badeńskiej. Warto przy okazji zauważyć, że takie stanowisko, wyrażone w pracy *Problemat transcendentálního idealizmu w sformulowaniu semantycznym* w roku 1937, podważa trafność zarzutów, jakoby Ajdukiewicz w tym okresie utożsamiał prawdziwość zdań z ich wynikaniem z dyrektyw.

Analizy logiczne umożliwiają mu również krytykę stanowiska Kotarbińskiego, który przeczył istnieniu uniwersaliów. Ajdukiewicz zwrócił uwagę na odmienne znaczenie spójki „jest” wtedy, gdy jej argumentami są nazwy jednostkowe i wtedy, gdy są nimi nazwy powszechników. Kotarbiński nie rozróżniając tych znaczeń posługiwał się językiem zbyt ubogim, by adekwatnie mógł sformułować zwalczane poglądy.

Nie wszystkie jednak problemy filozoficzne dadzą się rozstrzygnąć przy pomocy twierdzeń logiki. I tak podnosi Ajdukiewicz, że nie można tezy logicznego ekstensjonalizmu wyzyskać dla wykazania identyczności zjawisk fizycznych i psychicznych. Teza ekstensjonalizmu obowiązuje na gruncie takiego języka, w którym występują wyłącznie funktery ekstensjonalne. Nie można się więc posłużyć nią do rozstrzygnięcia zagadnień, które są sformułowane — jak się wydaje — także przy użyciu funkterów intensjonalnych.

Semantyczna teoria poznania traktowana jako postulat metodologiczny nie jest jakimś panaceum na rozstrzygnięcie wszystkim zagadnień epistemologii. Nie umożliwia analizy psychicznego procesu formowania się poznania, choćby grał w nim istotną rolę język. W jej ramach można jednak uzyskać doniosłe rezultaty, i ich poszukiwaniom poświęcił Ajdukiewicz znaczną część swych prac naukowych.

2. Skrajny konwencjonalizm. Najbardziej znane epistemologiczne stanowisko Ajdukiewicza — skrajny konwencjonalizm było konsekwencją przyjętej przez niego struktury języka. Znaczenie jakiegoś wyrażenia może być określone tylko jednoznacznie ustalenie z wiązków znaczeniowych z wszystkimi innymi wyrażeniami, w których dane wyrażenie występuje w dyrektywach sensu. Aby dwa wyrażenia były na siebie wzajemnie przekładalne, a więc by miały to samo znaczenie muszą w dyrektywach występować w takich samych związkach znaczeniowych z innymi wyrażeniami — oczywiście również równoznacznymi. By zaś i te wyrażenia były równoznaczne, muszą i one występować w takich samych związkach znaczeniowych. Gdy język jest spójny, a więc gdy nie dzieli się na takie niepuste klasy wyrażen, że żadne wyrażenie

z jednej klasy nie może występować w jednym zdaniu z wyrażeniem drugiej klasy, to wszystkie jego wyrażenia, choćby pośrednio, występują we wzajemnych związkach znaczeniowych.

Tak więc, by dwa wyrażenia z różnych języków spójnych miały to samo znaczenie, to i wszystkie wyrażenia jednego języka muszą mieć swoje równoznaczniki w drugim języku. A więc języki te muszą być swoimi całkowitymi przekładami. Z drugiej strony, o ile dla jakiegoś wyrażenia z jednego języka nie ma w drugim języku wyrażenia o tym samym znaczeniu, to świadczy to o tym, że w językach tych nie znajdziemy żadnych wyrażeń o identycznych znaczeniach. Dotyczy to języków zamkniętych, tj. takich, do których nie można dołączyć żadnego wyrażenia o nowym znaczeniu bez zmiany znaczeń starych wyrażeń, chyba że otrzyma się język niespójny. (Zdaniem Ajdukiewicza każdy język, który tej własności nie posiada — język otwarty — można przez rozszerzanie „domknąć” do języka zamkniętego.)

W oparciu o taką konstrukcję języka stawia on następujące tezy skrajnego konwencjonalizmu:

1) Dane doświadczenia nie narzucają nam w sposób absolutny, tj. niezależnie od naszej aparatury pojęciowej (stanowiącej system znaczeń języka), żadnego artykułowanego sądu.

2) Dane doświadczenia zmuszają nas do uznania pewnych sądów, gdy stajemy na gruncie danej aparatury pojęciowej; jeżeli jednak aparaturę tę zmienimy, to możemy mimo obecności tych samych danych doświadczenia powstrzymać się od uznawania tych sądów. Można by precyzyjniej powiedzieć, że zmieniając aparaturę, sądów tych nie będziemy mogli w ogóle wydać. Zmiana bowiem aparatury pojęciowej to zmiana znaczeń wyrażeń, zaś wydać ten sam sąd (artykułowany), to tyle, co wypowiedzieć zdanie o identycznym znaczeniu. To samo doświadczenie zmusi więc nas do wydania zdań o odmiennych znaczeniach, gdy wtłoczone będzie w różne aparaty pojęciowe.

Podkreślić jednak należy, że takie stanowisko nie prowadzi do relatywizmu poznawczego. Przejście bowiem do innego języka nie może podważyć wartości logicznej zdania. Zdanie prawdziwe nie może stać się fałszywym, skoro nie będzie mogło być wogóle sformułowane.

Aparatura języka, który służyć ma celom nauki, nie może być dowolna. Podkreśla to Ajdukiewicz wskazując na tendencje rozwojowe aparatów naukowych zmierzających do racjonalizacji umożliwiającej rozstrzygnięcie problemów bez odwołania się do doświadczenia, do ograniczenia problemów nierozstrzygalnych, do wzmoczenia empirycznej czułości oraz do eliminacji aparatów, na gruncie których uzyskujemy sprzeczności między zdaniami narzuconymi nam przez dyrektywę sensu. Takie właśnie sprzeczności mają leżeć u podstaw złudzeń zmysłowych, które jego zdaniem można eliminować drogą zmiany języka.

Ajdukiewicz, stojąc na gruncie skrajnego konwencjonalizmu, odrzuca jednak tezy umiarkowanego konwencjonalizmu Poincaré'go, według którego problemy nierozstrzygalne na gruncie języka potocznego może rozstrzygnąć nauka, wprowadzając do języka konwencje terminologiczne. Powstała w wyniku takiej konwencji zmiana znaczenia zdań pociąga za sobą zmianę problemu. Nie może więc być dopuszczalna próba konwencjonalnego sposobu rozstrzygnięcia problemów. Konwencjonalny może być

bowiem jedynie punkt widzenia i pryzmat, przez który badamy świat: aparatura pojęciowa, a nie wartość logiczna zdań.

Taka konstrukcja języka nie odnosi się jednak do języka potocznego. Nie posiada on bowiem jednoznacznie określonych dyrektyw znaczeniowych. Ajdukiewicz traktował go jako zlepek języków i postulował wypracowanie w nauce takiego języka, w którym nie będzie wyrażen wieloznacznych czy niewyraźnych. Wieloznaczność bowiem wyrażenia powoduje, że mamy do czynienia z wieloma językami, a w każdym z nich dane wyrażenie użyte jest w jednym znaczeniu.

Niezwykle interesujące poglądy Ajdukiewicza posiadają tutaj jednak pewne braki. Wydaje się bowiem, że nie jest możliwe skonstruowanie języka zamkniętego. I to nie tylko jako języka empirycznego, gdzie brak jest istotnych powodów, by ograniczać rozszerzenie jego aparatury pojęciowej przez wprowadzenie nowych dyrektyw empirycznych (co nie jest dopuszczalne w języku zamkniętym). Również i język teorii dedukcyjnej nie może być zamknięty. Język taki można bowiem zawsze traktować jako część właściwą metajęzyka, ten zaś może opisywać wiele nieprzekładalnych systemów dedukcyjnych. W ten sposób wyrazy języka mogą wchodzić poprzez metajęzyk w coraz to nowe związki znaczeniowe nie tworząc nigdy języka zamkniętego.

Ajdukiewicz dostrzegł trudności, które poddawały w wątpliwość praktyczne konsekwencje skrajnego konwencjonalizmu. W szczególności porzucił koncepcję języków zamkniętych i spójnych jako fikcyjną, a także tezę, że żadne dane nie zmuszają nas do wydania określonych sądów niezależnie od aparatury pojęciowej. W swych powojennych pracach, które omówię później, zajął krańcowo odmienne stanowisko, próbując wykazać, że poznanie może uniezależnić się od struktury języka.

Pomimo tego sformułowanie stanowiska skrajnego konwencjonalizmu w sposób podany przez Ajdukiewicza posiada doniosłe znaczenie naukowe. Stanowi ono poważny krok w badaniach nad językami sformalizowanymi; jego koncepcja konstrukcji języka w oparciu o dyrektywy sensu odegrała dużą rolę w badaniach naukowych; istotne — mimo późniejszej zmiany stanowiska — jest wskazanie, że poznanie naukowe odbywa się zawsze na gruncie określonej aparatury pojęciowej, którą jesteśmy krępowani w trakcie badań; że nie można uznać za prawdziwe czy fałszywe cudzych wypowiedzi, jeżeli sami, władając językiem odmiennym, nie potrafimy sformułować analizowanych poglądów w tych samych znaczeniach, które miały one pierwotnie.

3. E m p i r y z m. Aby móc osiągnąć jakiegokolwiek poznanie zawarte w sądach artykułowanych (niezależnie od jego prawdziwości), a więc aby wydać jakiegokolwiek zdania musimy posługiwać się określonym językiem. Od tego zaś, jakie warunki — określone w dyrektywach znaczeniowych danego języka — uprawniają nas do uznania zdań i zaliczenia ich do rezultatów poznania naukowego, zależy będzie charakter źródeł poznania.

Wprowadzając dyrektywy empiryczne nie był Ajdukiewicz skrajnym apriorystą. Dla poglądów zaś tych, którzy podkreślają rolę doświadczenia w konstruowaniu wiedzy naukowej, istotną rolę odgrywa ocena charakteru i uzasadnienia zdań *f u n d a m e n t a l n y c h*. Stanowisko Ajdukiewicza nie było tu jednolite. W pracy *Empiryczny fundament poznania* podniósł, że zdania narzucone nam przez dyrektywy empiryczne — które

traktuje jako zdania fundamentalne — mają przez sam swój charakter zagwarantowane logiczne uzasadnienie. Charakter ten bowiem mają aksjomaty, a Ajdukiewicz traktuje dyrektywy empiryczne jako rodzaj dyrektyw aksjomatycznych, z tą tylko różnicą, że do charakterystyki narzuconych przez nie zdań należy nie tylko ich budowa leksykalna, ale i okoliczności, w których mają być uznawane.

Takie stanowisko można jednak podważyć. Włączenie okoliczności uznawania zdań do ich charakterystyki powoduje, że bez nich dany zespół wyrazów traci charakter zdania. Przestaje bowiem być jako zdanie w pełni scharakteryzowany. Można wprawdzie ratować jego zdaniowy charakter przez dopuszczenie możliwości zmiany znaczenia zdań. Pewne zdania charakteryzowane również przez okoliczności ich uznawania miałyby inne znaczenia niż ich formy leksykalne nie mające takiej charakterystyki. Nie jest to jednak możliwe na gruncie teorii Ajdukiewicza. Traktuje on bowiem język jako scharakteryzowany jednoznacznie, wykluczając zmienność znaczeń wyrażań. Przy wspomnianej koncepcji natomiast utrwalony zespół wyrazów zmieniałby znaczenie w zależności od okoliczności, w których występuje. Dalsze trudności budzi to, że — jak się wydaje — przy pewnej koncepcji języka wszelkie jego elementy winny mieć charakter znakowy. Okoliczności uznawania zdań nie tylko takiego charakteru nie mają, ale są właśnie tym, co jest wyznaczone przez funkcję znakową zdania.

Ajdukiewicz dostrzegł później, że samo uznanie zdania narzuconego przez dyrektywę empiryczną nie uprawnia do włączenia go w obręb zdań nauki. W pracy pt. *Subiektywność i niepowtarzalność metody bezpośredniego doświadczenia* stwierdzając intersubiektywny i sprawdzalny charakter zdań naukowych wskazuje, że zdania wydane w oparciu o metodę bezpośredniego spostrzeżenia nie mają jeszcze same takiego charakteru. Są one bowiem subiektywne i orzekają o niepowtarzalnych stanach rzeczy. Dopiero po stwierdzeniu czyjejs kompetentności i prawdomówności możemy zasadnie przyjąć, że jeśli osoba ta wydała zdanie spostrzeżeniowe, to jest ono dla niej rzeczywiście zdaniem spostrzeżeniowym, a także że jest wypowiedziane w określonym języku zgodnie z odpowiednią dyrektywą empiryczną. Dostrzegł więc Ajdukiewicz, że uznanie zdania protokolarnego, będące faktem psychicznym, musi być intersubiektywnie potwiermowane, aby mogło uzasadnić wprowadzenie uznanego zdania w obręb zdań nauki.

Szczególną rolę odgrywają w nauce zdania analityczne. Analizując je na płaszczyźnie semantycznej i syntaktycznej, dochodzi Ajdukiewicz do wniosku, że w zdaniach tych ustalamy warunki, jakie winien spełnić denotat wprowadzanej do języka nazwy (analiza semantyczna) lub, że są to tautologie logiczne, względnie zdania, które mogą być do nich sprowadzone za pomocą takich syntaktycznych konwencji terminologicznych, jak np. definicje (wersja syntaktyczna zdania analitycznego). Podkreśla, że gdy wprowadzamy w ten sposób nazwy przedmiotów indywidualnych (zdania analityczne są bowiem wyrazem konwencji terminologicznych), to musimy dołączyć do tych zdań tezę egzystencjalną opartą na *d o ś w i a d c z e n i u*. Jej prawdziwość będzie uzasadniać prawdziwość postulatu czy podstawienia prawa logicznego. Gdy orzekamy o klasach, to tezę taką zastępuje aksjomat określoności, ale i tutaj konieczne będzie niekiedy

odwołanie się do doświadczenia, jak to wskazuje na wybranym przykładzie. Od takiego odwołania się do empirii wolne są i przyjmowane a priori jedynie prawa logiczne.

Teza egzystencjalna stwierdza istnienie. Sposób istnienia może być jednak rozmaity. Od wyboru kryteriów uznawania zdań zależeć będzie rodzaj istnienia stwierdzany przez te zdania. O realnym istnieniu mówimy wtedy, gdy jako kryterium uznawania zdań służyć nam będzie doświadczenie. Gdy zaś posługujemy się innymi kryteriami uznawania zdań, to i inne jest znaczenie wyrazu „istnieje” (np. istnienie intencjonalne). Tak formułując pojęcie istnienia realnego jako stwierdzanego w doświadczeniu, zwalcza Ajdukiewicz tezy idealistów poznawczych, że przedmioty otaczającego nas świata nie istnieją realnie, a jedynie intencjonalnie jako korelaty pewnych kryteriów uznawania zdań. Wskazuje on na to, że samo określenie spełniania kryteriów przez zdanie podane jest w języku realisty, a więc że chodzi tu o realne spełnianie kryteriów, a nie tylko o to, by zdanie „zdanie p spełnia kryteria” samo takie kryteria spełniało. Tą drogą stara się wykazać sprzeczność immanentną w tym stanowisku i niemożliwość poprawnego sformułowania swojej tezy przez idealistów obiektywnych.

Określając istnienie realne przedmiotów jako takie, które zostało stwierdzone przez doświadczenie, formułuję jednak nie tyle tezę realisty, ile empirysty. Skoro teza egzystencjalna wymagana jest dla zdań nauki, które odnoszą się do otaczającego nas świata, przeto stwierdzać musi ona istnienie nazwane istnieniem realnym, będące w istocie istnieniem potwierdzalnym przez doświadczenie. Tak więc u podstaw nauki leży doświadczenie.

Uznając obowiązywanie w języku nauki zdań empirycznych, a ze zdań apriorycznych jedynie zdań analitycznych i to tylko praw logiki (inne zdania analityczne wymagają odwołania się do doświadczenia — co, jak zauważył Przełęcki, wydaje się niezgodne z pojęciem analityczności) — stoi Ajdukiewicz na stanowisku umiarkowanego empirysty. Nie twierdzi jednak, że jest to jedyne możliwe stanowisko przy osiągnięciu poznania naukowego. W pracy *Logika i doświadczenie* podkreśla bowiem, że istnieje możliwość zbudowania języka naukowego, w którym także i prawa logiczne nie byłyby twierdzeniami apriorycznymi, ale miałyby postać hipotez stojących na równi z hipotezami przyrodniczymi i tak samo mogłyby być odrzucane, jeśli by prowadziły do sprzeczności.

W pośmiertnie opublikowanej pracy *Zagadnienie empiryzmu a koncepcja znaczenia* dostrzegł Ajdukiewicz, że takie stanowisko nie pozwala jeszcze na całkowite uniezależnienie rezultatów poznania naukowego od obranego języka. Aby ten cel osiągnąć, postuluje on eliminację z języka nie tylko dyrektyw aksjomatycznych, ale i dyrektyw dedukcyjnych. Ich miejsce zajmą reguły inferencji, które można przyjąć lub odrzucić. Gdy więc konsekwencje jakiejś hipotezy okażą się niezgodne z doświadczeniem, to zamiast odrzucać hipotezę będzie można zmienić regułę inferencji, według której konsekwencje te zostały wyprowadzone.

Poparcie tych tez znajdujemy dodatkowo w pracy *The Axiomatic System from the Logical Point of View*. Autor wskazuje tam, że jeśli chcemy wobec aksjomatów czy tez jakiegoś systemu zajmować postawę asertywną, to nie obieramy aksjomatów tego systemu dowolnie, ale musi-

my przyjęcie takiego systemu uzasadnić. Poza intuicją (zalicza do niej także czysty ogląd kantowski i Husserla wgląd w istotę rzeczy), której zasadność poddaje w wątpliwość, jedyną metodą tego uzasadnienia będzie doświadczenie, które uzasadniając konsekwencje aksjomatów umożliwi zbudowanie systemu. Tak więc, zdaniem Ajdukiewicza, z metodologicznego punktu widzenia w uznawanych teoriach nauk empirycznych systemy aksjomatyczne czerpią swoje uzasadnienie z doświadczenia.

Porzucił więc Ajdukiewicz stanowisko skrajnego konwencjonalizmu, który akcentował zasadniczą rolę języka w poznaniu, i stanął na stanowisku skrajnego empirysty wskazując, że rezultaty poznawcze można uniezależnić od wyboru języka, eliminując z niego wszystkie sądy apriori i niezawodne reguły dedukcyjne.

4. Realizm. Do podstawowych problemów teorii poznania w jej ujęciu semantycznym należy definicja prawdziwości zdania, a więc podanie warunków, w których zdania są prawdziwe. Może ona bowiem zależeć od tego, jakim jest świat, o którym orzekają zdania. I odwrotnie, pewne określenia prawdziwości zdania wskazywać mogą na charakter rzeczywistości, do której mają się odnosić.

W początkowym okresie swojej twórczości przyjmuje Ajdukiewicz jako warunek prawdziwości sądu zgodność jego z pewnym kryterium. Aby uniknąć błędnego koła czy regresu ad infinitum twierdzi, że kryterium tym nie będzie prawdziwość zdania ustalającego to kryterium i prawdziwość zdania stwierdzającego jego spełnienie ale, będzie nim sam fakt spełnienia kryterium, np. oczywistość.

Widząc jednak, jakie trudności wywołać może syntaktyczna definicja prawdziwości, a więc taka definicja, która posługując się wyłącznie wyrażeniami metajęzyka podawać będzie jako warunek prawdziwości zdania spełnianie przez nie pewnego kryterium, Ajdukiewicz już po wojnie w pracy *Epistemologia i semiotyka* podkreślił konieczność budowy semantycznej definicji prawdy. Opierając się o wyniki prac Tarskiego przyjął, że w poprawnej definicji prawdy występować muszą oprócz wyrażeń należących do metajęzyka także i wyrażenia zaczerpnięte z języka przedmiotowego.

Konsekwencją takiej postawy jest ustrzeżenie się od „idealizmu logicznego”, jaki występuje w teorii Rickerta. Ten twierdził, że rzeczywistość jest funkcją norm transcendentálnych i jest przez nie wyznaczona. Kryterium prawdziwości zdań stanowiła więc zgodność z tymi normami, będącymi tworamii logicznymi, i to zgodność syntaktycznych własności zdań.

Gdyby jednak w istocie prawdziwość zdania uzależniona była wyłącznie od tego, czy zdanie to spełnia określone warunki wyznaczone przez jego syntaktyczną strukturę, to w takim razie bądź zdanie to nic nie mogłoby nam mówić o rzeczywistości pozajęzykowej, bądź przyjmując, że jako prawdziwe właśnie to nam mówi, musielibyśmy przyjąć, że rzeczywistość wyznaczona jest przez język i jego prawa, co prowadzi do wniosków skrajnie idealistycznych. Od takich konsekwencji można ustrzec się — zdaniem Ajdukiewicza — opierając się na semantycznej definicji prawdy. Prawdziwość zdania jest bowiem wtedy uzależniona od stanu rzeczy występującego w rzeczywistości pozajęzykowej, o którym orzeka zdanie wypowiedziane w języku przedmiotowym.

Przenosząc przez analogię wyniki prac nad definicją prawdy na teren sporu o charakter poznawanego przez nas świata, podkreśla, że tylko wtedy twierdzenia dotyczące myśli można wykorzystywać dla wyciągnięcia wniosków o rzeczach, jeżeli od początku posługiwać się będziemy językiem zawierającym także nazwy rzeczy, do których myśli się odnoszą. Krytykując idealizm subiektywny wskazuje, że Berkeley posługiwał się wyłącznie nazwami myśli, mówił tylko o ideach i ciała określał jako idee. Tak więc tezy jego nie mogą się odnosić do rzeczywistości transcendentnej wobec myśli. Co więcej, posługując się wyrazem „ciało” w takim znaczeniu, jakie ma wyraz „myśl” w języku potocznym, nie stawiał tezy idealistycznej, utożsamiając *esse* z *percipi*, skoro tak rozumiane istnienie dotyczy tylko myśli.

Ajdukiewicz analizuje także stanowisko realizmu krytycznego, które sprowadza do zaprzeczenia prawdziwości zdania „istnieją cechy wtórne”, co w konsekwencji ma dać negację takich zdań, jak „śnieg jest biały”. Podnosi on, że przedstawiciele tej doktryny filozoficznej łamią znaczenia używanych przez nich wyrazów, skoro do uznania takich właśnie zdań zmuszają nas dyrektywy znaczeniowe. Nie mogą więc oni poprawnie sformułować swojej tezy.

Wydaje się jednak, że konieczna jest tutaj pewna zasadnicza uwaga wobec poglądów Ajdukiewicza. Dyrektywy empiryczne nadają zdaniom znaczenie w ten sposób, że nakazują je uznawać wobec określonych wrażeń zmysłowych (później mówi: danych doświadczenia). Uznanie zdania świadczy więc o odebraniu wrażenia określonego typu lub o przeświadczeniu, że uznając zdanie mógłby doznać takiego wrażenia w określonej sytuacji.

Traktując zdanie „śnieg jest biały” jako zdanie narzucone w pewnych warunkach przez dyrektywę empiryczną, musimy przeto przyjąć, że orzeka ono jedynie o wrażeniach. Uznając je wyrażamy bowiem przeświadczenie o tym, że gdybyśmy znaleźli się w określonej sytuacji, to odebraliśmy wrażenie tego typu, jakie jest ustalone w tej dyrektywie. Do rozszerzania znaczenia takiego zdania nic nas bowiem nie upoważnia.

Nie ulega wątpliwości, że realisci krytyczni nie odrzuciliby zdania „śnieg jest biały” o tak określonym znaczeniu. Ich teza o nieistnieniu cech wtórnych nie ma bowiem podważać możliwości odbierania wrażeń pewnego typu. Ajdukiewicz jednak — jak się wydaje — sądzi, że zdania, do których uznania zmuszają nas dyrektywy empiryczne, orzekają też o świecie transcendentnym wobec naszej świadomości. Byłoby to możliwe przy tak określonych dyrektywach empirycznych jedynie, gdybyśmy wykazali możliwość homomorficznego odwzorowania struktury świata wrażeń na strukturę, rzeczywistości, o której one nas informują. W ten sposób wprawdzie znaczenia zdań nie uległyby zmianie, ale każde zdanie stwierdzające stosunki między częściami obrazu świata uzyskanego przy pomocy wrażeń mogłoby także pośrednio informować o stosunkach między przedmiotami.

Ajdukiewicz nie wykazał takiej homomorficzności. Co więcej jest ona wykluczona przez stwierdzenie złudzeń zmysłowych. Stwierdzenie to co prawda jest jedynie hipotezą, ale hipotezą w wystarczający sposób uzasadnioną przez wieloletnie doświadczenie, aby podważyć tezę o jednoznacznym odwzorowaniu.

W późniejszej pracy *Sprache und Sinn* zwrócił Ajdukiewicz uwagę na te trudności. Konstruuje tam język w oparciu o dyrektywy, wprowadził m. in. złożone dyrektywy empiryczne, w skład których prócz wrażeń mogły wchodzić także pewne nieartykułowane sądy, jak np. o „normalności” sytuacji. Na ich podstawie miały być uznawane m. in. zdania o świecie zewnętrznym. (Wydaje się jednak, że koncepcję tę zarzucił, gdyż nie spotkałem się z nią w żadnej z późniejszych jego prac).

Powstaje jednak pytanie, czy nawet w oparciu o taką złożoną dyrektywę będziemy mogli być zmuszeni do uznania zdania orzekającego o przedmiotach świata zewnętrznego. Jak się wydaje, nie wystarczy do tego jedynie uznanie — przy obecności odpowiednich danych wrażeńowych — sądu, jak np. ten o „normalności” sytuacji. Uznanie takie zawsze bowiem można zrewidować. Nie widzę bowiem innej interpretacji sądu o „normalności” jak ta, że sąd ten orzeka o tym, że jesteśmy prawidłowo informowani o otaczającym nas świecie, że przedmioty, które spostrzegamy, naprawdę istnieją, że nie doznajemy złudzeń zmysłowych. Zawsze zaś wysunąć możemy wątpliwości, czy uzyskany za pomocą danych zmysłowych obraz świata zgodny jest z rzeczywistością. Sądy te i im podobne zawsze będą jedynie hipotezami. Skoro więc do wydania takiego sądu nie będziemy mogli być nigdy zmuszeni, to i nie znajdziemy się w sytuacji, w której bylibyśmy zmuszeni do wydania dowolnego sądu o przedmiotach transcendentnych od nas, a odrzucenie takiego sądu nie będzie świadczyć o przełamaniu znaczeń wyrażań.

W tym świetle nie wydaje się uzasadniona krytyka realizmu krytycznego. Nie można również traktować wszystkich dyrektyw empirycznych jako dyrektyw aksjomatycznych, a narzuconych przez nie zdań o rzeczywistości zewnętrznej jako zdań protokolarnych, mających w sobie dostateczne logiczne uzasadnienie (jak to czynił Ajdukiewicz w pracy *Empiryczny fundament poznania*). Niejasne wydaje się również pojęcie wrażenia (które później zastępuje pojęciem danych zmysłowych), występujące w dyrektywach empirycznych. Bardziej niż o wrażeniach można by chyba mówić o wyglądach przedmiotów, które mając u podstaw wrażenia, uformowane zostały przez wieloletnie kierunkowe doświadczenie.

Ajdukiewicz reprezentował realistyczne stanowisko. Przenosząc bowiem twierdzenia uzyskane w semiotyce na grunt teorii poznania oraz podkreślając analogiczny jak w zdaniach, intencjonalny stosunek myśli do rzeczywistości zwalczał różne odmiany idealizmów poznawczych, wskazując bądź na to, że tezy tych kierunków nie mogą być poprawnie sformułowane, bądź, że przypisując używanym przez nich wyrażeniom odmienne niż dotąd znaczenie, nie analizują tych zagadnień, do rozstrzygnięcia których pretendują. Dostrzegał różnicę, jaka istnieje między prawdziwością zdań a ich uznaniem, do którego zmuszają nas dyrektywy językowe.

Czy ten sposób prowadzenia krytyki poprzez semantyczny sposób ujmowania problemów epistemologicznych czy też przez przenoszenie w drodze analogii stosunków semantycznych na stosunki, jakie występują między myślą a rzeczywistością, potrafi dać nam rozwiązanie sporu idealizmu z realizmem — jest rzeczą dyskusji. Tak definicja prawdy, jak i krytyka idealizmu zakładają stosunek intencjonalny między zdaniem a rzeczywistością, ale z samego tego stosunku nie wynika jeszcze, jaki charakter ma rzeczywistość i w jakich granicach jest poznawalna. Także

i próba wykazania konieczności posługiwania się językiem realistycznym nie przesądza realistycznego stanowiska, gdyż realizm sprowadza Ajdukiewicz w pracy *On the notion of existence* do empiryzmu.

Niezależnie jednak od tego, jak — o ile w ogóle — problemy te zostaną rozwiązane i czy uprawniony jest we wszystkich szczegółach sposób analizy epistemologicznej prowadzonej przez Ajdukiewicza, trzeba stwierdzić, że otworzył on przed nauką nowe perspektywy metodologiczne, próbował śmiało rozwiązywać nie rozstrzygnięte problemy epistemologiczne przeciwstawiając się idealizmowi z jednej, a realizmowi krytycznemu z drugiej strony, jak bliscy mu duchem neopozytywiści był empirystą domagając się, by każde uznawane zdanie nauki opierało się o doświadczenie. Posługiwał się przy tym językiem precyzyjnym, starając się uwolnić od wiekowej nieostrości pojęć. Był wobec siebie krytyczny. Nie wahał się zmieniać swych poglądów, gdy dostrzegł słuszność odmiennych, mając przed sobą obraz nauki jako procesu dążącego do wykrycia rzetelnej prawdy. Z tych to powodów dzieła jego stanowią i stanowiąc będą trwałą dorobek polskiej myśli filozoficznej.

Recenzje i sprawozdania

JAN ZIELENIEWSKI: *Organizacja zespołów ludzkich* (Wstęp do teorii organizacji i kierowania). — Warszawa 1964, PWN, str. 606, cena 46 zł.

Sytuacja jest jasna: rozwój prowadzi do powstawania olbrzymich instytucji społecznych, a ustroj socjalistyczny przez uspołecznienie własności sprzyja temu na wielką skalę. Poważniejsze operacje instytucji o rozmiarach olbrzymich bywają tak kosztowne, że niejedna z nich może się stać przyczyną załamania. W tych warunkach metoda prób i błędów staje się — jak śląszyśmy od znawców — „metodą prób i katastrof”. Nabiera przeto bardzo doniosłego znaczenia wszelka działalność usiłująca zapobiec podobnym niepowodzeniom. Nie dziw tedy, że w kołach odpowiedzialnych za wyniki prac podejmowanych zbiorowo coraz żywszą darzy się uwagę znawstwo możliwych form racjonalnej organizacji działań.

Czyż można więc nie powitać najradośniejszą dzieła, które stawia sobie cele następujące: ułatwić zrozumienie zasad ogólnych organizacji, przyczynić się do uściślenia terminów używanych w analizie usprawnień organizacyjnych, zbudować zgrab pojęć i założeń, które by mogły służyć jako ośrodek krystalizacji spostrzeżeń i uogólnień z tej dziedziny, sporządzić wyczerpujące i uporządkowane zestawy pytań kontrolnych, przydatnych do orientowania się na ich tle typowych trudności.

Oto krótkie zobrazowanie toku zawartych w książce rozważań. Z natury rzeczy na pierwszy ogień poszło tytułowe niejako słowo „organizacja”. Trzeba było jasno i wyraźnie wyluszczyć treść tego terminu w każdym z żywych jego znaczeń i dokonać wyboru znaczenia najbardziej miarodajnego dla zamierzonych dociekań. Przez organizację w tym wyróżnionym sensie będzie się tu rozumiało całość, której części przyczyniają się do powodzenia całości. Stopniowalne to, rzecz jasna, pojęcie i dana całość może być bardziej zorganizowana, może być w wyższym stopniu organizacją niż jakaś inna całość. Wszystko to są pojęcia nader ogólne, filozoficzne, należące do ewentualnej ogólnej teorii struktury, przemian i możliwego kształtowania przedmiotów złożonych, którymi mogą być kompleksy brył martwych, żywe organizmy, kolektywy społeczne. Słucki nazwałby tę dyscyplinę ontologią, inni mówią o niej jako o teorii zdarzeń, jeszcze inni — jeszcze innej hołdują nomenklaturze. O nazwę mniejsza, ważne jest, że zarówno samo ujęte jak wyżej pojęcie organizacji, jak też wchodzące w jego skład pojęcie powodzenia należą do tego bardzo ogólnego kręgu dociekań; albowiem powodzenie całości jest rozumiane nader ogólnie jako zbliżanie się jej do określonego, takiego czy innego stanu wyróżnionego. Jednak autor, świadomy w pełni zasadniczej ogólności swej podstawowej bazy

pojęciowej, zdecydowany jest z równą świadomością ograniczyć zakres jej stosowania w omawianym dziele wyłącznie do dziedziny całości złożonych z ludzi współdziałających, czyli do całości będących zespołami ludzkimi. A współdziałający dla danego celu zespół ludzki wraz z aparaturą, którą w swym działaniu rozporządza, nazywa się tu instytucją. Summa summarum: tematyka omawianego dzieła obejmuje głównie problemy organizacji instytucji, a powodzenie instytucji jest rozumiane jako zbliżanie się jej do celu, dla które współdziała składający się na nią zespół ludzki.

Wyznaczywszy w ten sposób sferę konkretnych, będących zasadniczymi przedmiotami dociekań, autor przystępuje do wyłożenia wielkiej obfitości spostrzeżeń i uogólnień wedle następującej kolejności, określonej przez różne kierunki abstrakcji. Zrazu, abstrahując od zmian w strukturze instytucji, rozważa na początek, z punktu widzenia postulatów sprawności, różne rodzaje i strony jej funkcjonowania, później zastanawia się z osobna ze specjalną pieczołowitością nad szczególnie ważnymi spośród procesów funkcjonowania, mianowicie nad procesami kierowania zachodzącymi w obrębie instytucji, w końcu zaś poddaje analizie czynności organizowania i reorganizowania instytucji. Z kolei, odwrotnie, abstrahując od procesów funkcjonowania, rozważa różnaitość form struktury wiążącej w całość osobowe przede wszystkim składniki instytucji.

Rozdział o funkcjonowaniu zespołów instytucjonalnych — to po prostu systematyczny wykład prakseologii, nauki ogólnej o sposobach usprawniania działań, ze stałą myślą o stosowaniu pojęć i tez prakseologicznych (takich np., jak sprawca, dzieło, środek, skuteczność, ekonomiczność, planowanie, minimalizacja interwencji, potencjalizacja i inne) do działań instytucyj. W rozdziale o kierowaniu pracą zbiorową dominują kwestie dotyczące sposobów powodowania cudzych działań. Te różne sposoby — to decydowanie o cudzym działaniu, przekazywanie decyzji, pobudzanie, perswazja, zalecanie, rozkazywanie, rządzenie, zarządzanie etc. W związku z tym dochodzi do głosu problematyka odpowiedzialności. Dyrektywą przewodnią konstrukcji rozdziału o organizowaniu i reorganizacji zespołów ludzkich jest podciągnięcie cyklu składających się na te procesy działań pod znany schemat ogólny wszelkiego działania racjonalnie zbudowanego co do kolejności faz: w każdym przypadku trzeba kolejno ustalić cel, zaplanować akcję, pozyskać zasoby, wykonać zamierzenie, skontrolować wykonanie. W tych ramach umieszcza się odrębności swoistych zadań organizatorów lub rozwiązań tych zadań. Do nich należą np. rozróżnianie reorganizacji odgórnej i oddolnej, opatrywanie specjalną troską najsłabszego ogniwa, uwzględnianie w rozpoznaniu wstępnym ząbień funkcjonowania danej instytucji z funkcjonowaniem instytucyj względem niej zewnętrznych itd. W rozdziale końcowym wreszcie, poświęconym strukturze organizacyjnej zespołów, mowa o rozpiętości i zasięgu kierowania, o jego szczeblach i spiętrzeniach, o centralizacji i decentralizacji itp. Tu też winny wchodzić, jak sądzimy, pewne zagadnienia omówione w partiach początkowych książki, gdzie po wyluszczeniu pojęć podstawowych rozważa się „instytucję jako rzecz zorganizowaną”. Spotykamy tam bowiem takie pojęcia, jak pojęcie łączności, pojęcie członu naczelnie uzależniającego, pojęcie rdzenia i kręgu zewnętrznego instytucji, i takie rozważania, jak np. analiza zależności między organizacją formalną a różnymi postaciami organizacji nieformalnej w strukturze instytucji.

Problematyka wysoce interesująca! Czytelnik tych słów pragnąłby więc z pewnością dowiedzieć się czegoś nie tylko na temat użytych pojęć i poru-

szonych zagadnień, lecz także na temat głoszonych w dziele poglądów. Tej zrozumiałej chęci podpisany nie podejmuje się jednak uczynić zadość. Najdalej jest on bowiem od myśli, by jego sprawozdanie miało zastąpić lekturę książki omawianej. Przeciwnie, zamierza ono do takiej lektury jak najgoręcej zachęcić. Niechaj wolno będzie tylko wskazać punkty, w których własna oryginalna myśl autora znalazła wyraz bodaj najdobitniejszy.

W środowisku prakseologów stało się obiegowym operowanie alternatywnym pojęciem większej ekonomiczności: działanie A jest ekonomiczniejsze niż działanie B zawsze i tylko, jeżeli bądź przy tych samych ubytkach daje większe nabytki, bądź przy tych samych nabytkach mniejsze wykazuje ubytki, oczywiście w odniesieniu do tegoż w A i B rodzaju nabytków i tegoż w A i B rodzaju ubytków, bez przyjmowania z góry wspólnego miernika dla nabytków, i dla ubytków. Otóż autor nie poprzestaje na tym odróżnieniu, lecz nie krępując się brakiem wspólnego miernika ubytków i nabytków, którym operuje ekonomika gospodarki pieniężnej, wprowadza ogólniejsze od obiegowo-prakseologicznego pojęcie większej ekonomiczności, określając większą ekonomiczność jako większy stosunek $\frac{A}{B}$ tego, co tu nazywamy nabytkami, do tego, co tu nazywamy ubytkami. Pozwala mu to także wprowadzić pojęcie ekonomiczności po prostu, dla przypadku gdy $\frac{A}{B} > 1$. Te uogólnienia są uwarunkowane przyjęciem założenia, że w każdym przypadku można porównywać ubytki i nabytki ze względu na wielkość, którą nazywa cennością, a która daje znać o sobie przez to, że wyznacza akty preferencji. Wprowadza nadto autor oprócz pojęcia ekonomiczności pojęcie korzystności, mierzonej różnicą między nabytkami a ubytkami ($A - B$).

W licznych miejscach dzieła autor operuje pojęciem przedziału, ze względu na który analizuje się, ocenia lub projektuje określone działania. Idzie to o przedziały czasowe lub przedziały przestrzenne, lub fragmenty instytucji spiętrzonej od danego szczebla aż po inny jej szczebel. Inaczej bowiem kształtują się odpowiedzi na postawione pytania w zależności od tego, do jakiego je odnosimy przedziału. Systematyczne relatywizowanie wszystkiego do określonego, takiego lub innego przedziału, stanowi jedną z cech swoistych dzieła.

Ale nie pomylimy się chyba, jeżeli na pytanie, która część dzieła nosi na sobie najwyraźniejsze piętno indywidualnego wkładu autorskiego, odpowiemy wskazując szereg ustępów zatytułowanych łącznie słowami „kierowanie ludźmi”. Samo już słowo „kierowanie” coś mówi pod tym względem. Utarty jest bowiem zwrot „nauka organizacji i kierownictwa”, ale „kierownictwo” w zwykłym użyciu tego słowa bywa też nazwą grona kierowniczego, nie przestając oznaczać czasem funkcji kierowania. Woli więc nasz autor mieć dla oznaczenia tej funkcji termin jednoznaczny, słowo „kierowanie”. Normując jego użycie, przyjmuje definicję bardzo ogólną: „Przez kierowanie w szerszym znaczeniu rozumiemy działanie zmierzające do spowodowania funkcjonowania innych rzeczy, zgodnego z celem tego, kto nimi kieruje. Przez kierowanie w węższym znaczeniu, ściślej «kierowanie ludźmi» rozumiemy zaś [...] działanie zmierzające do spowodowania działania innych ludzi zgodnego z celem tego, kto nimi kieruje” (339, 340). Mamy tu przykład skrupulatności w budowaniu ustalonych słownych. Niechże on da Czytelnikowi też wyobrażenie o stopniu uporządkowania funkcji zwierzchniczych, z jej odmianami w postaci władania, rządzenia, zarządzania, o czym już było wyżej. A w związku z uporządkowaniem tych

pojęć pozostaje daleko posunięta systematyzacja warunków należytego wykonywania odpowiednich tak bardzo ważnych — dla dobrej roboty zespołu — funkcji organów kierowniczych.

Pora kończyć przykładowe — tylko przykładowe — wyliczenie tego, co tu autor, poza zmontowaniem całości i poza mnóstwem szczegółów dał od siebie. Ktoś mógłby w tej chwili zapytać o krytykę zarówno tych układów, jak i całości utworu. Odpowiedź na takie pytanie będzie prosta. Książka nie nastęrcza poważniejszych zastrzeżeń co do meritum, a o drobnych sprawach nie ma powodu tutaj wspominać. To i owo można by zakwestionować, jeżeli mowa o rozmieszczeniu materiału, tu i ówdzie przydała by się może mniejsza gościnność w udzielaniu miejsca referowanym cudzym poglądom nawet kosztem zmniejszenia liczby podawanych erudycyjno-porównawczych informacji.

Ale w zamian trzeba powiedzieć, że dzieło, które mamy przed sobą, jest to książka, której przeczytanie (nie, raczej wnikliwe i szczegółowe przestudiowanie) zastępuje lekturę wielkiego pocztu dzieł wcześniejszych innych autorów, zwłaszcza piszących po angielsku. Streszcza bowiem zawartość tych dzieł i krytycznie ocenia ich treść. Stanowi ona produkt i syntezę zarazem wielu prac poprzedników. A jest też godną wszelkiego uznania kontynuacją wysiłków intelektualnych czynnego w prakseologii polskiego środowiska, z którego osiągnięć szczegółowo zdaje sprawę. Podpisany byłby szczęśliwy, gdyby powyższa relacja zachęciła dość liczne grono osób filozoficznie i ekonomicznie przygotowanych do rozczytania się w tym dziele o wielkich walorach znawstwa i dydaktyki, dziele przynoszącym zaszczyt naszemu piśmiennictwu z dziedziny prakseologii i teorii organizacji i kierowania.

Tadeusz Kotarbiński

ADAM SCHAFF: *Język a poznanie*. — Warszawa 1964, PWN, str. 277, cena w opr. 38 zł.

Nowa książka prof. Schaffa *Język a poznanie* zawiera dalszy ciąg i rozwinięcie problematyki podjętej w szerokim kontekście w jego *Wstępie do semantyki* z 1960 r. Niektóre jej fragmenty publikowane już były w postaci osobnych pozycji w różnych czasopismach naukowych, inne pojawiły się w tym zbiorze po raz pierwszy. Łączy je wszystkie centralna idea: wpływ języka na poznanie, wyrażona najpełniej w podstawowym z tego punktu widzenia rozdziale — „Język a myślenie”.

Praca ma charakter wybitnie metodologiczny, a w teorii marksistowskiej niewątpliwie nowatorski, skoro się zważy pomijanie lub potępienie do niedawna wartości tej problematyki w ramach marksizmu — z czym autor prowadzi na łamach książki konsekwentną i przekonującą polemikę. Zasadniczy temat: język a poznanie, stanowiący zarazem tytuł całości zbioru, rozpatrywany jest jako część składowa ogólniejszego problemu, tj. roli tzw. czynnika subiektywnego w procesie poznania. Punktem wyjścia rozważań jest marksistowska teza mówiąca o społecznym uwarunkowaniu poznania jednostkowego. Interesuje go więc kwestia: na czym polega owo uwarunkowanie w tym jego fragmencie, który związany jest z językiem. Czyli idzie tu o pytanie — jaką rolę odgrywa język w społecznym uwarunkowaniu poznania ludzkiego (str. 8). Przy takim ujęciu przedmiotu analizy, pracę wypada traktować jako kolejny przyczynek do szerszego tematu wyrażonego w postaci wspomnianej wyżej tezy marksizmu.

Książka składa się z trzech wyraźnie wyodrębnionych części. Część pierwsza poświęcona historii zagadnienia zawiera dwa rozdziały: I. „Językoznawstwo: od Herdera do teorii »pola językowego«” i II. „Filozofia: neokantyzm, konwencjonalizm i neopozytywizm”. Część druga zatytułowana — „Przesłanki empiryczne. Etnolingwistyka: hipoteza Sapira—Whorfa” dotyczy współczesnych empirycznych podstaw filozofii języka w postaci wniosków i uogólnień z badań etnolingwistycznych. I wreszcie najważniejsza, trzecia część pracy podejmuje kolejno w swych trzech rozdziałach następującą problematykę: język a myślenie, język a rzeczywistość, język a poznanie i kultura. Książka zawiera indeks nazwisk oraz bogatą literaturę przedmiotu (łącznie 447 pozycji), starannie uszeregowaną odpowiednio do poszczególnych rozdziałów pracy.

Jak widać z powyższego spisu treści, autor podejmuje bogatą i różnorodną problematykę, związaną z szerokim i wieloaspektowym zagadnieniem czynnej roli języka w procesie poznania. Zwróćmy więc uwagę przede wszystkim na sprawy, które pozwolą bliżej zrozumieć koncepcję autora w ujęciu tego centralnego problemu jego rozważań.

Przypomina on na wstępie, że autorem poglądu mówiącego o kształtującej się roli systemu języka w stosunku do systemu myślenia był jeden z czołowych myślicieli niemieckiego Oświecenia J. G. Herder. Przypomnienie to nie może być w tym przypadku odczytane jako zwykła ciekawostka historyczna. W obfitości i urozmaiconej tematyce twórczości Herdera zagadnienie języka zajmowało poczesne miejsce, zaś wyniki, do jakich doszedł w tej dziedzinie, wytrzymały próbę czasu i stały się własnością współczesnej nauki. W związku z tym prof. Schaff pisze: „...podziwiamy jego genialną intuicję w ocenie znaczenia języka dla procesu poznawczego i wyraźne prekursorstwo w stosunku do wielu idei, które uchodzą za najnowsze osiągnięcia nauki: znajdujemy u niego przecież myśl o semiotyce jako ogólnej teorii znaku, o idealnym języku filozofii opartym na jedno-jednoznacznej relacji wyrażań i ich desygnatów, o organicznej jedności myślenia i języka, o polu znaczeniowym języka i wiele innych” (str. 14). Dodajmy, że Herder, zwłaszcza w swych dwu pracach: *O pochodzeniu języka* oraz w *Myślach o filozofii dziejów* rozwija i uzasadnia tezę o naturalnym, wynikającym z potrzeb życia uwarunkowaniu początków mowy ludzkiej oraz mocno akcentuje wpływ społecznego charakteru bytowania na rozwój języka.

Nie jest celem niniejszej recenzji omawianie i ocena dorobku Herdera w tym zakresie. Sprawa ta wobec głównego problemu recenzowanej pracy stanowi z pewnością zagadnienie marginesowe. Jednakże właśnie przy tej podniesionej na wstępie historycznej sprawie natknęliśmy się od razu na ogólną kwestię o istotnym znaczeniu dla całej struktury i koncepcji dzieła prof. Schaffa. Idzie o to, że autor bardzo szeroko rozumie pojęcie aktywnej roli języka, łącząc je z wszelkimi przejawami wpływu języka na nasz obraz świata. Poszukuje indywidualnych, specyficznych form tej roli w różnych systemach i epokach, często nawet w zupełnie odrębnych dziedzinach myśli (np. w filozofii i w etnolingwistyce). Podnosi w związku z tym problem tzw. wędrówki idei w czasie i przestrzeni. Powiada, że herderowska idea czynnej roli języka w poznawaniu świata i w kształtowaniu naszego poglądu na świat dochodziła i dochodzi do głosu w bardzo różnorodny sposób (w historii językoznawstwa niemieckiego poprzez Wilhelma von Humboldta do współczesnej teorii „pola językowe”), często bez jakiegokolwiek więzi z problematyką herderowską, jak np. w konwencjonalizmie czy w ramach neopozytywistycznej

filozofii języka. Dlatego też wielokrotnie przestrzega przed możliwymi uproszczeniami przy dokonywaniu analogii między różnymi postaciami występowania tej ogólnej idei, gdyż jest ona zawsze uwikłana w niepowtarzalny kontekst intelektualny i społeczny i wypełniona nowymi treściami.

Wydaje się, że ta realizowana przez autora koncepcja niejako frontального i globalnego ujęcia tematu, podyktowana dążeniem do przyswojenia przez marksizm nowego terenu problematyki badawczej, wymaga merytorycznego rozszerzenia metodologicznych racji takiego postępowania. Wskutek jej nowatorstwa — może przede wszystkim budzić zastrzeżenia właśnie natury metodologicznej. Bo oto — jak podkreśla się w pracy — różna jest treść tej idei w różnych systemach współczesnych, odmienne były zwłaszcza jej filozoficzne założenia i wymowa społeczna w chwili narodzin w porównaniu z jej wersjami współczesnymi. Zauważmy, że odmienności tej nie zawsze można dowieść przez immanentną analizę tekstów, często bowiem podobne, a nawet identycznie brzmiące sformułowania mają inną treść, zrozumiałą jedynie w związku z pozostałymi elementami określonego systemu. W przypadku Herdera warto podkreślić, że jego myśli o języku (w tym i koncepcja czynnej roli języka) związane są ściśle z jego koncepcją „filozofii ludzkiej” oraz z ideą człowieczeństwa (*Humanität*), w której znalazły wyraz ideały Oświecenia. W ówczesnych Niemczech poglądy Herdera w tym zakresie były całkowicie nowatorskie i wręcz rewolucyjne, stanowiły nawet postęp w stosunku do rozpowszechnionej przez francuskie Oświecenie teorii racjonalistycznej, zakładającej powstanie języka w drodze umowy. Były też postępowe w stosunku do mechanistyczno-materialistycznej teorii Condillaca, upatrującej w mowie ludzkiej rozwinięcie dźwięków wytwarzanych przez „mechanizmy” zwierzęce. O czynnej roli języka mógł więc Herder mówić, gdyż w sposób naturalny rozstrzygnął problem jego genezy. A spór w tej kwestii w ówczesnych Niemczech, gdzie panowała oficjalnie aprobowana teoria Süssmilcha, mówiąca o boskim pochodzeniu języka — był jednym z elementów walki o emancypację światopoglądu od kościelnej doktryny religijnej. Wpływ języka, tego w sposób naturalnie powstałego i społecznie kształtowanego organu na nasz obraz świata, na ludzki światopogląd — to wówczas przede wszystkim koncepcja postępową, w swej wymowie laicka, a jednocześnie jako dyrektywa badawcza metodologicznie płodną, stwarzająca szerokie możliwości dla posunięcia naprzód ówczesnego stanu badań nad językiem.

O takim jej charakterze w całokształcie poglądów Herdera decydował fakt, że była ona szczególnym przypadkiem jego „filozofii ludzkiej” (demospedii), z której wynikała czynna rola człowieka w świecie, uznanie „żywych sił ludzkich” za twórczy czynnik w rozwoju myśli i życia człowieka. Dlatego też, gdy w czasach współczesnych jesteśmy świadkami szerokiej recepcji idei wpływu języka na ludzki obraz świata — przy pomocy nowych już technik badawczych — oraz gdy myśl marksistowska przystępuje do podjęcia tej problematyki, warto przypomnieć, że idea ta narodziła się niegdyś jako idea postępową, humanistyczną. Należy ponadto mieć na uwadze, iż zawierała ona i zawiera w sobie nie tylko treść ściśle językową, związaną z faktem wpływu języka na myśli, uczucia i działalność człowieka, ale także za każdym razem określoną filozofię, dającą taką lub inną interpretację i uzasadnienie owego wpływu. Nic dziwnego, że Schaff wiele miejsca poświęca tej filozoficznej stronie omawianej idei wówczas, gdy wydobywa realne problemy godne — jego zdaniem — naukowego opracowania w ramach marksizmu. Dowodzi on przy tym jedno-

cznie, że problematyka filozofii języka, która urosła do jednego z głównych zagadnień we współczesnej filozofii niemarksistowskiej, posiada na ogół zaplecze idealistyczne. Marksizm może w tej sytuacji recypować wyłącznie problematykę językową tej idei, odzegnując się stanowczo od jej uwikłań światopoglądowych w ramach systemów, w jakich występuje.

Częste podkreślanie tego przekonania w partiach krytycznych pracy, jak i podjęta przez autora próba materialistycznej interpretacji rozważanych zagadnień filozofii języka w ramach gnoseologii marksistowskiej wydają się niezbędne wobec żywotnych jeszcze w marksizmie poglądów, które bądź odrzucają te zagadnienia, jako obciążone interpretacją idealistyczną, bądź też lekceważą ich realną wartość naukową i społeczną. Do argumentów wysuwanych przeciwko takiej postawie (m. in., że nie należy mieszać problemu z jego interpretacją) warto dodać i ten, który podkreślaliśmy wyżej, mianowicie, że idea czynnej roli języka pojawiła się w kulturze ludzkiej jako organiczny składnik myśli społecznie postępowej, z którą tworzyła logicznie zawartą całość i na gruncie której znajdowała racjonalną interpretację. Nie było to dzieło przypadku, że właśnie w systemie Herdera zrodziła się tego rodzaju problematyka. Późniejsze i współczesne jego wersje interpretacyjne, powstałe w obrębie różnych form filozofii idealistycznej, stanowiły najczęściej zniekształcenie rzeczywistej treści tej idei. Pogląd ten znajduje się u podstaw krytycznej analizy omawianych w książce odmian filozofii języka. Jednakże zawiera on w sobie niedopowiedzenia związane ze wspomnianą kwestią, tzw. wędrówki idei, których wydobyć i mocne zaakcentować wydaje się być niezbędne zwłaszcza z uwagi na możliwe nieporozumienia natury metodologicznej. Z lektury książki można bowiem odnieść z jednej strony wrażenie, iż autor przyjmuje istnienie idei czynnej roli języka jako ogólnego, niejako stałego problemu naukowego, którego szczegółowe konkretyzacje spotykamy w poszczególnych systemach filozofii języka. Z drugiej zaś często podkreślanie i dowodzenie, że idea ta ma za każdym razem inny sens, że kryje się za nią odmienna szczegółowa problematyka właśnie ze względu na ów niepowtarzalny kontekst, związany z tzw. zapleczem filozoficznym i klimatem intelektualnym, w którym występuje — prowadzi do wniosku, że chodzi tu o te konkretne sprawy, a nie o idee w ogóle. Jeśli treścią takiej, wyabstrahowanej z poszczególnych egzemplarzy, ogólnej idei miałyby być jedynie to, że język wywiera wpływ na nasze poznanie i działanie w świecie — to wówczas niewielka byłaby jej wartość naukowa. Chodzi jednak o pytanie: jak i dlaczego ten wpływ się przejawia, gdyż wtedy dopiero powstają te wszystkie realne problemy naukowe, o których szeroko mówi prof. Schaff w swej pracy, proponując zarazem różnorodny program badań w celu ich naukowego opracowania.

Obawy powyższe mogą okazać się pozorne, jeśli stwierdzi się wyraźnie, że używając określenia „czynna rola języka” ma się na myśli określony zespół szczegółowych problemów, które pojawiły się w różnych systemach tzw. filozofii języka, w psychologii, etnolingwistyce itp. wówczas, gdy chodziło o badanie sposobów, mechanizmów i rozmaitych aspektów wpływu języka na poznanie i zachowanie ludzi, mając przy tym na uwadze, że w dziedzinie filozofii twierdzenia na temat związku języka z myśleniem i działaniem ludzi, czy też języka z rzeczywistością znajdowały zawsze i znajdują taką lub inną interpretację światopoglądową. Otóż, gdy w takiej sytuacji mówi się o recepcji tej idei przez marksizm, to można tą recepcję rozumieć dwojako: z jednej strony będzie nią wydobyć realnych zagadnień naukowych, odpowiednich do naukowego prze-

badania w ramach marksistowskiej teorii poznania, logiki czy innych dyscyplin szczegółowych, z drugiej zaś powstanie kwestia „repcji” nieodłącznej od tej idei jej strony światopoglądowej. W tej ostatniej sprawie zdecydowanie negatywne stanowisko prof. Schaffa w stosunku do tzw. teorii „pola językowego”, neokantyzmu, konwencjonalizmu, neopozytywizmu jest całkowicie zrozumiałe i wyczerpująco uzasadnione. Teza mówiąca o czynnej roli języka może być bowiem w pełni zrozumiała i racjonalnie wyjaśniona na szerokim tle filozofii postulującej czynną rolę człowieka w świecie materialnym, w świecie ludzkich wytworów (właśnie jako o roli ludzkiego wytworu). W swoim czasie uzyskała ona podobną interpretację w specyficznej formie w systemie filozoficznym Herdera. Marksizm — jak dowodzi tego praca prof. Schaffa — może do tego filozoficznego kontekstu nawiązać, rozszerzając go i pogłębiając na gruncie swego systemu filozoficznego odpowiednio do stanu współczesnej wiedzy o człowieku. Wydaje się bowiem, że postulat repcji idei czynnej roli języka wraz ze szczegółową problematyką, jaka się z tym wiąże, nie oznacza uzupełniania marksizmu obcymi ideami, lecz jest wyrazem uzasadnionej dążności do nadania tej myśli odpowiedniego miejsca, możliwości wszechstronnego rozwoju oraz głęboko humanistycznego sensu i praktycznego znaczenia w życiu i kulturze ludzkiej.

Jan Sikora

TADEUSZ TOMASZEWSKI: Wstęp do psychologii. — Warszawa 1963, PWN, str. 295, cena zł 10.

W dwudziestoleciu międzywojennym psychologia, pedagogika i teoria sztuki przedstawiały żaloszny obraz rozbicia na kierunki, z których każdy przeciwstawiał się szkole tradycyjnej i usiłował budować prawdziwą naukę od samego początku. Na szczęście w psychologii już przed drugą wojną światową sytuacja zmieniła się na lepsze. Przedstawiciel najbardziej może nowatorskiego kierunku, zwanego behawioryzmem, Tolman, doszedł do przekonania, że nasze zachowanie się celowe nie da się wyjaśnić, o ile nie uwzględni się procesów psychicznych jako zmiennych pośredniczących; niedługo zaś po nim Karol Muenzinger w zachowaniu się zarówno obiektywnym, jak i subiektywnym wyróżniał jednostki podstawowe, z których każda zmierza od jakiejś fazy początkowej „S” do fazy końcowej „E”.

Taką jednostką jest zarówno budowanie domu, obserwacja ruchu gwiazd, pisanie książki, projektowanie zabawy towarzyskiej, jak i kupowanie samochodu, wygłaszanie przemówienia, uczenie się wiersza, granie w tenisa itp. Opis wszystkich tych jednostek zachowania się miał uwzględniać cztery aspekty, a mianowicie: motywację, rozróżnianie, działanie i wzruszenia spowodowane pomyślnym przebiegiem działania lub przeszkodami zjawiającymi się po drodze. Co więcej, Muenzinger napisał coś w rodzaju wstępu do psychologii, w którym wszystkie podstawowe wiadomości z psychologii zaopatrzył numerami dziesiętnymi i wyłożył systematycznie w rozdziałach traktujących o motywacji, rozróżnianiu, działaniu i o wzruszeniach, ponadto o fizjologicznym podłożu każdej z tych stron zachowania się. W jego książce znalazło się miejsce na teorię osobowości i teorię zachowania się społecznego. Ugodowy nastrój ożywił też przedstawiciele innych kierunków. Nic też dziwnego, że R. S. Woodworth, ogłaszając w 1938 r. znany podręcznik psychologii eksperymentalnej,

pominał milczeniem kontrowersje różnych kierunków, uważając je za mało istotne.

W Polsce zapał do budowania psychologii od podstaw przetrwał znacznie dłużej i jeszcze parę lat temu propagowano psychologię nową, opartą na Pawłowowskiej teorii odruchów warunkowych i stosując wyłącznie terminologię fizjologiczną. Dlatego z uznaniem należy powitać dzieło *Wstęp do psychologii*, w którym T. Tomaszewski powraca do tradycji, reprezentowanych przez Jamesa, Stumpfa, Marksa, Janeta, Bineta, Deweya, Twardowskiego, W. Witwickiego, a równocześnie referuje wyniki najnowszych badań Wygotskiego, Piageta, Tolmana, Hebba, Konorskiego i wielu innych. Prof. Tomaszewski pragnie bowiem nie uронić niczego z dotychczasowych zdobyczy psychologii, a tylko włączyć je w nowy system. System zaś ten prof. Tomaszewski ujmuje w twierdzenia, które do złudzenia przypominają sformułowania Jamesowskie. Psychika jest funkcją organizmów o określonej strukturze zwłaszcza zaś funkcją mózgu. Życia psychicznego nie można traktować w oderwaniu od świata zewnętrznego i od czynności mózgu. Istotą świadomości nie jest obserwowanie przez człowieka własnych stanów wewnętrznych, lecz przede wszystkim poznawanie świata zewnętrznego, w którym człowiek żyje i działa. Nasz obraz świata jest dostosowany do potrzeb działalności praktycznej, a świadomość ludzka nie jest bynajmniej jakimś epifenomenem, lecz kieruje działalnością ludzką. Dzięki temu w człowieku wytwarzają się i utrwalają różne cechy, które stają się podstawą jego osobowości. Ważną rolę odgrywa przy tym kultura ludzka, na którą składa się historyczny dorobek ludzkiej myśli i ludzkiego doświadczenia praktycznego (por. W. James *Psychologie*, übersetzt von Dr. Marie Dürr, Leipzig 1909, str. 2—8).

Zdaniem prof. Tomaszewskiego psychologia zajmuje się zarówno zjawiskami świadomości, jak i zachowaniem się ludzi oraz jego nie uświadomionymi motywami. Opisuje ona badane procesy, bada zależność jednych od drugich oraz pyta o funkcję, jaką poszczególne zdarzenia spełniają w bardziej złożonym ich układzie. Istotną bowiem cechą procesów psychicznych i zachowania się istot żywych jest zorganizowany i ukierunkowany przebieg, który nadaje im charakter czynności, a może niekiedy tylko niezbędnych składników czynności.

Ze względu na rodzaj wyników, do których czynności zmierzają, prof. Tomaszewski dzieli je na cztery grupy: 1) czynności skierowane na materialne otoczenie, na osoby lub rzeczy. Do tej grupy należy praca produkcyjna, ponadto pisanie, referowanie, tworzenie pomysłów, teorii i koncepcji, praca pedagogiczna, gra aktorów teatralnych, muzyków i tancerzy, opowiadanie dowcipów i plotek itp.; 2) czynności skierowane na sam podmiot (nauka, zabawa, a także czynności poznawcze prowadzące do obrazów spostrzegawczych i do odpowiedzi na rozwiązywane problemy; 3) czynności zmierzające bezpośrednio do kształtowania stosunków pomiędzy podmiotem i otoczeniem (a więc np. ucieczka, podróżowanie, szukanie, dobre zachowanie się ucznia); 4) czynności, skierowane na pewne cechy samej czynności, np. staranie się o określoną długość skoku, o szybkość biegu, o poziom śpiewu, tańca itp. Do tej grupy autor zalicza m. in. takie uderzenie w kulę bilardową, aby potoczyła się w sposób pożądaný, takie odbicie się od ziemi, aby wykonać określony skok, i takie postawienie pytania, aby uczeń był w stanie na nie odpowiedzieć.

Jeśli czynność odbywa się w warunkach stałych, ma ona przebieg stereotypowy, w warunkach zmiennych zmienia się jej struktura, ale kierunek pozostaje stały. Co prawda w różnym stopniu u ludzi i u zwierząt, u dorosłych

i u dzieci, u zdrowych i u chorych z uszkodzonymi płacami mózgu. Jeśli kierunek przebiegu czynności jest dostępny introspekcji, wynik jej staje się celem a czynność podlega świadomej regulacji, wynik jednak może nie być uświadomiony, jak to się dzieje przy czynnościach instynktownych. Dla określenia kierunku czynności przyjmuje się wtedy najczęściej, choć nie zawsze trafnie, że wynikiem jest skutek subiektywnie najbardziej przyjemny dla podmiotu, najbardziej użyteczny lub najbardziej wartościowy pod względem moralnym, społecznym lub estetycznym.

Każda czynność trwa tak długo, jak tego wymaga jej wykonanie. Nie obejmuje ona jednak myśli i ruchów choćby równocześnie przeżywanych, ale dla niej obcych. Poszczególne ogniwa każdej czynności powiązane są pewną logiką wewnętrzną, która jest odbiciem lub odzwierciedleniem logiki rzeczy. Stąd przy wkręcaniu śruby w materiał bardzo twardy trzeba najpierw wydrążyć otwór, w którym śruba będzie się kręcić; przy materiale kruchym ruchy wkręcania muszą być znacznie ostrożniejsze, przy materiale twardszym zaś znacznie silniejsze.

Ale wszelka struktura czynności określona jest nie tylko przez jej stosunki zewnętrzne, lecz przede wszystkim przez wewnętrzne rozczłonkowanie i organizację. Tak np. według Johna Deweya czynność myślenia przebiega przez następujące fazy: odczucie trudności, wykrycie jej i określenie, nasuwanie się możliwego rozwiązania, wyprowadzenie przez rozumowanie wniosków z przypuszczalnego rozwiązania oraz dalsze obserwacje i eksperymenty, prowadzące do przyjęcia lub odrzucenia przypuszczenia. Do zasadniczych elementów każdej czynności praktycznej należą: odbiór informacji, podejmowanie decyzji i działanie zgodne z decyzją.

Sytuacje, w których osiągnięcie wyniku jest możliwe tylko przy zmianie normalnej struktury czynności, nazywają się sytuacjami trudnymi. Według prof. Tomaszewskiego należą tu: 1) zadania ponad siły; 2) zadania złożone o zmiennej i niejasnej strukturze; 3) przeszkody; 4) konflikty; 5) naciski (*stress*). Zdarza się wtedy, że czynność zmierzająca do określonego wyniku zostanie wykonana, a wynik nie zostanie osiągnięty. Znaczący to, że został popełniony błąd. Pojawiają się coraz nowe próby osiągnięcia wyniku, utrzymujące się w pewnych granicach zmienności, ale zdaniem autora, w miarę ich powtarzania zakres ten się zacieśnia tak, że prawdopodobieństwo osiągnięcia wyniku rośnie. Kiedy sygnalizowana jest możliwość popełnienia błędu już przed jego wystąpieniem, albo gdy czynność zmierza równocześnie do dwu odrębnych wyników, np. do wysokiego poziomu dzieła sztuki oraz do tego, aby dzieło to podobało się publiczności — struktura wyniku zmienia się już w toku jej wykonywania. W sytuacjach odczuwanych jako beznadziejne następuje dezorganizacja i rozpad czynności, zwany frustracją. Czynniki regulujące przebieg czynności są przedmiotem wielu współczesnych badań i teorii. Należą tu obok bodźców zewnętrznych i wewnętrznej struktury jeszcze różne procesy aktywne, takie jak motywacja i schematy dynamiczne w rodzaju schematów antycypujących Selza i schematów czynnościowych Piageta.

Olbrzymia większość zachowań się ludzkich ma charakter czynności. Nie mają go tylko uboczne procesy wywołane przez czynności (tzw. synkinetę), a dalej skutki zaburzeń procesów nerwowych (tiki), a także pozostałości po dawniejszych czynnościach ukierunkowanych (perserwacje) a wreszcie wyładowywanie się energii nie zużytej w sposób właściwy, np. przy chaotycznych wybuchach emocjonalnych towarzyszących frustracji.

U człowieka rozwój czynności odbywa się inaczej niż u zwierząt, a więc nie według praw biologicznego przystosowania się, ale według praw społecznych. Do głównych form czynności ludzkich należą ruchowe czynności przedmiotowe, czynności werbalne i czynności umysłowe. Początkowo do przebiegu każdej czynności konieczne są ruchy zewnętrzne i obecność przedmiotów materialnych czy to jako bodźców wywołujących aktywność podmiotu, czy jako skutków, na które aktywność ta jest skierowana. Później wystarczą już same ich reprezentacje, wyobrażenia, nazwy, pojęcia. Podobny proces zachodzi w zakresie społecznego uwarunkowania czynności. Początkowo do ich prawidłowego przebiegu niezbędny jest udział innych ludzi. Później staje się możliwa samoregulacja przez samoinstrukcję, czyli stwarzanie sobie potrzebnych bodźców i dawanie sobie potrzebnych instrukcji. A taka interioryzacja prowadzi już do przekształcenia się pierwotnych reakcji w czynności dowolne.

Prof. Tomaszewski wyraża nadzieję, że analiza czynności ludzkich, poznanie ich struktury wewnętrznej, uwarunkowania i mechanizmów regulacyjnych a także znajomość typowych trudności i sposobów ich przewycięzania sprawi, że działalność ludzka będzie bardziej skuteczna, ekonomiczna i bezpieczna, a psychologia stanie się nauką społecznie użyteczną. Zadaniem jej powinno być nie tyle pomaganie człowiekowi w jego trudnościach, a więc dodawanie odwagi, likwidowanie urazów i wewnętrznych konfliktów, ile ujawnianie najlepszych możliwości człowieka, wszystkiego, co w nim jest zdrowe, wartościowe i zdolne do rozwoju, oraz potęgowanie tych możliwości. A możliwości te są nieograniczone. Głównymi dziedzinami zastosowania psychologii są przede wszystkim psychologia wychowawcza, psychologia kliniczna i psychologia pracy. Obok mniej lub więcej abstrakcyjnych dociekań teoretycznych konieczne są tu badania dotyczące rzeczywistego przebiegu różnych procesów w takich właśnie warunkach, w jakich odbywa się interesujące nas działanie praktyczne. Stosowanie bowiem teorii nie może polegać na dedukcyjnym przenoszeniu twierdzeń ogólnych do przypadków szczegółowych, lecz wymaga drobnych badań uwzględniających od razu cały układ czynników rzeczywiste działających. Toteż do podejmowania decyzji w przypadkach jednostkowych konieczne są całe zespoły specjalistów z różnych dziedzin, którym łatwiej jest uwzględnić całą złożoność czynników zupełnie szczegółowych i przelotnych.

Książka prof. Tomaszewskiego powstała z wykładów kursowych i odznacza się stylem przystępnym i jasnym. Przydałaby się tylko może większa precyzja w stosowaniu takich terminów jak: fakt, pojęcie podstawowe, prawo i teoria naukowa, metoda wiarygodna, system faktów i twierdzeń. Trudno jest zgadnąć, czy zdaniem autora czynność jest zdarzeniem występującym w określonym miejscu i czasie, czy raczej jakimś sposobem a może nawet umiejętnością dochodzenia do wyników pewnego rodzaju. Nie bardzo wiadomo, czym analiza zdolności różni się od analizy czynności. Czy dla przebiegu czynności nie tylko zdolności — lecz również skłonności nie mają pewnego znaczenia? Czy kojarzenie się wyobrażeń jest faktem, powiązaniem faktów, prawem, teorią czy systemem, a może wszystkim tym zarazem? Czy możliwe jest kojarzenie bierne? Czy kojarzą się same bodźce czy tylko reakcje na pewne bodźce? Czy kółko pomarańczowe naprawdę żółcieje pomiędzy kółkami żółtymi, czy tylko wydaje się bardziej żółte? Czy pojęcia ogólne są czymś w rodzaju smoka wawelskiego, ponieważ nie mają obiektywnych odpowiedników? Jeśli stosowanie teorii psychologicznych nie może polegać na dedukcyjnym ich

przenoszeniu do przypadków szczegółowych, to w czym leży ich użyteczność? Czy ten sam los nie spotyka praw bardziej szczegółowych? Jak temu mogą zaradzić zespoły specjalistów z różnych dziedzin? Wydaje się, że stosowanie teorii i praw ogólnych tak długo musi być zawodne, dopóki nie ma pewności, że nowy przypadek należy do rodzaju przewidzianego w tej teorii. Przyszłość psychologii jako nauki społecznie użytecznej nie zależałaby więc tak bardzo od wykrywania praw coraz to bardziej szczegółowych, ile od rozwoju sztuki diagnozy, która by rozstrzygała w różnych przypadkach konkretnych, czy spełnione są warunki wymagane przez pewne prawa ogólne; innymi słowy od tego, czy metody pomiaru psychologicznego będą wystarczająco trafne i rzetelne.

Na różne pytania tego rodzaju nowy podręcznik nie daje jasnej odpowiedzi. Zawiera za to mnóstwo cennych informacji o współczesnych badaniach i teoriach psychologicznych, obszerny zaś indeks imienny i rzeczowy ułatwia doraźne ich odszukanie.

Tadeusz Witwicki

HAROLD F. BLUM: *Time's Arrow and Evolution*. 2 ed. revised. — Harper Torchbooks, New York 1962, str. X + 220, cena 1.65 doll.

Książka ta ukazała się po raz pierwszy w roku 1951, wydanie drugie, przerobione, ogłoszono w 1955 r., recenzowane wydawnictwo nie jest więc bynajmniej nowością. Omawiamy je przede wszystkim ze względu na wielką popularność wśród czytelników, czego dowodem może być m. in. przedrukowanie dzieła w taniej serii kieszonkowej.

Centralnym tematem książki Bluma są związki między drugą zasadą termodynamiki a światem istot żywych. Drugą zasadę termodynamiki formułowano w bardzo rozmaity sposób. Najkrócej wypowiedzieć ją można w zdaniu następującym: w systemie izolowanym entropia stale wzrasta. Inny sposób ujęcia wyrażający tę samą myśl brzmi: w układzie izolowanym istnieje stała tendencja do bardziej chaotycznego ułożenia składników, do zmniejszenia wewnętrznego uporządkowania. Otóż wielu myślicieli zwracało uwagę, że proces ewolucji istot żywych biegnie w kierunku odwrotnym, pozornie sprzecznym z drugą zasadą termodynamiki. Biologowie dowodzą, że organizmy pierwotne miały mniej złożoną budowę niż te, które dziś żyją na ziemi. Organizmy pierwotne powstały w praoceanie, w którym drobiny cząstek organicznych znajdowały się w stanie chaotycznego rozproszenia. Kierunek ewolucji, prowadzący do stopniowo wzrastającej komplikacji zarówno wewnętrznej budowy istot żywych, jak i organizacji biosfery, jest więc zorientowany przeciwnie do kierunku wyznaczanego przez drugą zasadę termodynamiki. Tytuł dzieła (w dosłownym przekładzie: „Strzała czasu i ewolucja”) ma podkreślać sprzeczność tych dwu tendencji.

Sprzeczność ta jest pozorna, a powstaje tylko wówczas, gdy świat istot żywych na ziemi rozpatruje się jako układ izolowany, co jest oczywistym błędem, gdyż istnienie życia na naszej planecie jest bezwzględnie zależne od stałego dopływu energii ze słońca. Za układ izolowany można więc uznać w danym przypadku ziemię wraz ze słońcem i księżycem. Ilość energii dopływająca do naszej planety z innych obszarów wszechświata jest tak niewielka, że nie wywiera dostrzegalnego wpływu na organizmy żywe.

Blum udowadnia szczegółowo, że bieg ewolucji nie tylko nie jest sprzecz-

ny z podstawowymi prawami fizyki i chemii, lecz jest ich — częściowo dającą się przewidzieć — konsekwencją. Fragmentaryczność tłumaczeń jest tylko wynikiem tego, że nasza wiedza zarówno w zakresie biologii, jak i nauk fizykochemicznych jest jeszcze bardzo ograniczona. Autor wykazuje znakomitą orientację w tym zakresie i imponującą umiejętność dostrzegania związków łączących rozmaite zjawiska biologiczne z ich fizykochemicznym podłożem. Trzeba jednak stwierdzić, że książka jest w wielu punktach spóźniona w stosunku do dzisiejszego stanu wiedzy. Pisano ją kilkanaście lat temu, a przeróbka, którą przeprowadzono w drugim wydaniu, ograniczyła się do zamieszczenia kilkunastu dodatków i uzupełnień, wyraźnie oddzielonych od głównego toku myśli. Gwałtowny postęp nauk matematyczno-przyrodniczych, szczególnie na styku biologii, fizyki i chemii, gdzie obecnie powstaje nowa dyscyplina — biologia molekularna, uniemożliwia ogłoszenie drukiem książki uwzględniającej wyniki badań ogłoszonych w niedalekiej przeszłości. Opracowanie syntetyczne wymaga czasu, który zabiera nie tylko napisanie dzieła i wydrukowanie go, ale przede wszystkim przemyślenie rozmaitych faktów.

Autor recenzji nie dostrzegł zresztą nigdzie punktów, w których by wnioski Bluma wymagały korekty w świetle ostatnich osiągnięć szczegółowych. Zużytkowanie ich mogłoby jednak dostarczyć lepszych przykładów ilustrujących rozmaite tezy autora. Może największym brakiem książki jest nieuwzględnienie hipotezy Watsona i Cricka, wyjaśniającej sposoby reduplikacji kwasów nukleinowych, oraz konsekwencji, jakie ta hipoteza wywarła na genetykę i ewolucjonizm. To jednak są sprawy ostatnich paru lat.

Książka jest napisana bardzo przystępnie. Może ją przeczytać bez większego wysiłku zarówno biolog, którego wiedza w zakresie chemii i fizyki nie przekracza zakresu liceum, chemik lub fizyk nie orientujący się we współczesnej biologii, jak również i humanista. Ta ogromna zaleta ma pewne nieprzyjemne konsekwencje. Prawie każdy czytelnik natrafi na obszerne wstępy do zagadnień tłumaczące rzeczy doskonale mu znane. Nie zawsze można je opuścić bez niebezpieczeństwa utraty toku myśli autora.

Dla osób interesujących się teoretycznymi podstawami nauk biologicznych zapoznanie się z książką Bluma jest na pewno konieczne.

Henryk Szarski

LUDWIG v. BERTALANFFY: *Modern theories of development, an introduction to theoretical biology.* — Harper Torchbook, New York 1962, The Science Library, Harper and Brothers, str. XIV + 204, cena 1.50 doll.

Częstym zjawiskiem wśród biologów jest niechęć do rozważań teoretycznych w zakresie swego przedmiotu. Przejawia się ona w bardzo rozmaity sposób, a manifestuje się najwyraźniej w polityce prowadzonej przez redakcje biologicznych czasopism naukowych. Ogłoszenie drukiem nawet najskromniejszego przyczynku doświadczalnego lub opisowego nie natrafia zwykle na większe trudności, natomiast możliwość publikacji biologicznych rozważań teoretycznych jest niewielka. Przyczyny tego stanu rzeczy są rozmaite. Niemalą rolę odegrała zapewne wielka łatwość snucia rozmaitych hipotez biologicznych, których nie da się zweryfikować w bezpośrednim eksperymencie. Innym elementem jest przeszłość nauk biologicznych, obfitująca w najróżniejsze, dziś

zupełnie nieaktualne teorie. Z tym wszystkim niechęć biologów do zagadnień teoretycznych idzie bardzo często zbyt daleko. Niewielu badaczy biologów zdaje sobie sprawę z tego, że rozważania teoretyczne są niezbędnym składnikiem każdej pracy badawczej, zaś eksperymentator, który zarozumiale oświadcza, że nie stosuje się do żadnych założeń teoretycznych, a opiera się jedynie na obserwacji i doświadczeniu, w istocie wykorzystuje stale ogromny dorobek myśli teoretycznej — tyle tylko, że czyni to w sposób nieświadomy.

Teorie biologiczne można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej zaliczamy te hipotezy, których ambicją jest objęcie całości zjawisk biologicznych, drugą tworzą teorie szczegółowe poszczególnych dyscyplin. W pierwszych dziesięciokrotnościach wieku dwudziestego wiele uwagi poświęcano dwóm konkurencyjnym teoriom ogólnym, znanym jako mechanizm i witalizm. Jak wiadomo mechanici sądzili, że organizmy można opisać jako bardzo złożone maszyny, zaś zdaniem witalistów organizmy to są maszyny, lecz posiadające oprócz złożoności jeszcze tajemniczą właściwość, zwaną „entelechią” lub „istotą życia”, której dziełem jest wszystko to, co maszynę od organizmu różni.

Spór między witalistami i mechanistami obecnie mało kogo interesuje. Wielką w tym zasługą autora recenzowanego dzieła, który zdołał przekonać współczesnych, że przedstawiony konflikt jest pozorny, a opiera się na zbyt ścisłym porównaniu organizmu do maszyny, podczas gdy są to twory zasadniczo odmiennie. Bertalanffy podkreślił m. in., że założenie, iż organizm to maszyna, doprowadza nieuchronnie do naiwnego kreacjonizmu, gdyż każda maszyna była zaprojektowana przez jakiegoś konstruktora. Organizm powstały w efekcie przemian filogenetycznych i ontogenetycznych jest czymś zupełnie odmiennym od maszyny, zbudowanej celowo przez człowieka. Sformułowanie i wyjaśnienie tego problemu jest wielką zasługą Bertalanffy'ego.

Omawiana książka ukazała się po raz pierwszy w języku niemieckim w 1927 r., wydanie angielskie, uzupełnione i przerobione opublikowano w roku 1933. Obecna edycja jest niezmiennym przedrukiem tego ostatniego wydania. Tytuł może więc wprowadzać w błąd — dzieło liczy przeszło trzydzieści lat.

Książka składa się z dwu części. W pierwszej autor rozprawia się z mechanizmem i witalizmem, w drugiej opracowuje teorię rozwoju zarodkowego. Dla współczesnego czytelnika książka ma wartość przede wszystkim historyczną. Gdy ją pisano nie istniały jeszcze pojęcia cybernetyki, mechanizm dzie dziczności był bardzo tajemniczy, a ewolucjonizm nie przekroczył stadium dysputy między darwinizmem a mendelizmem. Dziś patrzymy inaczej na większość wielkich problemów biologii. Trzeba jednak przyznać, że wobec niechęci biologów do teoretyzowania, dzieło Bertalanffy'ego nie posiada w chwili obecnej poważniejszej konkurencji, jeśli chodzi o część pierwszą.

Część druga — teoria rozwoju zarodkowego — zdezaktualizowała się może jeszcze wyraźniej wskutek ogromnego wzrostu wiedzy w zakresie embriologii doświadczalnej. Tradycyjna awersja do zagadnień teoretycznych została też przewyżczona w rozmaitych naukach szczegółowych, które wspierają się dziś na solidnych podstawach rozumowych. Jako przykłady można wymienić morfologię porównawczą, genetykę, teorię selekcji i niektóre inne działy ewolucjonizmu. Bertalanffy pozostanie jednak zawsze pionierem, który wcześniej od innych biologów dostrzegł istotne zagadnienia biologii teoretycznej.

Henryk Szarski

W. M. KOWAŁGIN: Reflektornaja teория oszczuszczenij. — Mińsk 1963, Izdatielstwo „Nauka i technika”, str. 410.

Wymieniona w tytule książka („Odruchowa teoria wrażeń”) poświęcona jest głównie problematyce gnoseologicznej, psychologii i neurofizjologii. Składają się na nią następujące rozdziały: 1. Rozwój gnoseologicznych wiadomości o wrażliwości; 2. Rola teorii odruchów w poznaniu odbijającej funkcji mózgu i istoty wrażeń; 3. Zagadnienia związane z pracą systemu nerwowego jako aparatu czuciowego; 4. Analizatory i wrażenia; 5. Odruchy i wrażenia; 6. Problem wrażeń i zagadnienie wzajemnego związku i współdziałania procesów nerwowych w układzie analizatorów; 7. Zmiany progów pobudzania analizatorów oraz 8. Odbicie i problem wrażenia jako obrazu.

Przejdźmy do krótkiej charakterystyki powyższych rozdziałów:

Wrażenie — najbardziej elementarna forma poznania zmysłowego — jest według określenia Lenina „przejściem energii podniety zewnętrznej w fakt świadomości”. Badanie mechanizmu przekształcenia się energii bodźca zewnętrznego w fakt świadomości jest od dawna celem współczesnego przyrodoznawstwa. Problematyką wrażeń są zainteresowane trzy dyscypliny naukowe: gnoseologia, psychologia i fizjologia. Gnoseologia odkrywa rolę wrażeń w akcie poznawczym, psychologia zajmuje się prawidłowościami przebiegu wrażeń jako procesów psychicznych, zaś fizjologia bada wrażenia jako procesy nerwowe. Do czasu pojawienia się odruchowej teorii wrażeń, zapoczątkowanej przez I. M. Sieczenowa i rozwiniętej przez I. P. Pawłowa, te trzy aspekty wrażeń, gnoseologiczny, psychologiczny i fizjologiczny, rozpatrywano oddzielnie. Dopiero nauka o odruchowej działalności mózgu pozwoliła związać ze sobą przedstawienia o wrażliwości jako o odbiciu właściwości przedmiotów otaczającego świata, o wrażliwości jako procesach psychicznych i o wrażliwości jako właściwościach określonych przebiegów fizjologicznych.

Problem istoty wrażeń jest jednym z naczelných problemów filozoficznych, a zagadnienie zrozumienia natury wrażeń wiąże się ściśle z zagadnieniem walki materializmu z idealizmem, a w szczególności walki marksistowskiej gnoseologii z agnostycyzmem. Postępy w dziedzinie badań mózgu ludzkiego, przede wszystkim odkrycie niespecyficznych dróg przewodzących i centralnej regulacji funkcji receptornych, postępy elektrofizjologii, biofizyki, biochemii itp., kontretyzują i rozwijają teorię I. P. Pawłowa i stwarzają realną możliwość poznania podstaw formowania się obrazu w świadomości człowieka.

Wrażenie, to przede wszystkim zjawisko psychiczne i jako takie jest ono w omawianej pracy analizowane w stosunku do mózgu i do świata zewnętrznego. Autor słusznie zwraca uwagę na to, że wrażenie spełnia nie tylko rolę czynnika odbijającego, ale i regulującego. Ta regulacyjna funkcja wrażenia pomaga w wymianie substancji między organizmem a środowiskiem, a przez to w zachowaniu konkretnie danego organizmu. Wrażenia człowieka w odróżnieniu od zwierząt kryją w sobie piętno jego bytowania społecznego, to jest wpływy nie tylko środowiska naturalnego, ale i społecznego. Dlatego wniosków o wrażliwości człowieka nie można wywodzić wprost z prawidłowości nerwo-fizjologicznej działalności mózgu.

I. M. Sieczenow i I. P. Pawłow dowiedli, że wszelka psychika ma charakter odruchowy. Zatem i wrażenia jako najprostsze zjawiska psychiczne są uwarunkowane odruchową działalnością mózgu.

Odruchowa teoria wrażeń zakłada, że wrażenie jest wynikiem afferentnych procesów i jednocześnie wynikiem efferentnych ogniw odruchu fizjolo-

gicznego. Wszelką recepcję rozpatruje ona jako złożony afferentno-efferentny proces, mianowicie nieustanne współdziałanie nerwowych aparatów odbiorczych organizmu z przedmiotami i zjawiskami obiektywnego świata. Zdaniem W. M. Kowalgina „istota odruchowej teorii wrażeń zawiera się zarówno w tym, że teoria ta wiąże relację wrażenia do mózgu z jego stosunkiem do świata zewnętrznego, rozprzestrzenia fizjologiczny mechanizm wrażenia do wyższych obszarów mózgu i włącza w ten mechanizm efferentne ogniwa odruchu fizjologicznego, jak i w tym, że uwzględnia genetycznie nawarstwione połączenia nerwowe, tj. wcześniej nagromadzoną informację”. Odruchowa teoria wrażeń pozwala więc związać wrażenia z całą działalnością życiową organizmu i zrozumieć liczne szczegóły tej formy odbicia psychicznego. Pozwala ona także związać wrażenie ze złożoną pracą oddzielnych części mózgu.

W przeciwieństwie do psychologii asocjacyjnej, „Gestaltpsychologie”, behawioryzmu i receptorowej teorii wrażeń, odruchowa teoria wrażeń prawidłowo określa rolę i miejsce wrażenia w szeregu innych procesów psychicznych, a przede wszystkim w odniesieniu do spostrzeżenia i myślenia. Wreszcie odruchowa teoria wrażeń pozwala zastosować do badania wrażeń cybernetykę z jej bogatym arsenalem środków i metod badawczych. Możliwość ta zawiera się z jednej strony w cybernetycznej nauce o informacji i sprzężeniu zwrotnym, z drugiej zaś — w fizjologicznych danych o sygnałowej działalności mózgu i efferentnej impulsacji.

Wywody autora okazują w jaki sposób dzięki rozwojowi odruchowej teorii wyjaśnia się fizjologiczne podstawy korowych stron wrażenia. Czyni się tu także próbę powiązania fizjologicznych i psychologicznych danych o wrażeniach z ich gnoseologicznym znaczeniem. Autor uogólnia różnorodne fakty ustalone na podstawie, opartych o odruchową teorię działalności mózgu, eksperymentalnych badań wrażeń i stara się stworzyć ogólnoteoretyczne przesłanki filozoficzne, przede wszystkim w aspekcie gnoseologicznym. Jest rzeczą zrozumiałą, iż w jednym tego typu dziele nie można było wyczerpać wszystkich aktualnych zagadnień związanych z problematyką wrażeń i całkowicie objaśnić przedstawiony materiał. Trzeba jednak docenić wysiłek autora, którego dzieło w znacznym stopniu przyczyniło się do stworzenia przyrodoznawczej podstawy dla materialistycznego sposobu pojmowania wrażeń.

Janusz Sztumski

A. R. M. MURRAY: An Introduction to Political Philosophy. — Philadelphia 1962, Dufor Editions, str. 240.

W nauce zachodniej panuje moda nieuciekania od analizy rzeczywistych kwestii społeczno-politycznych¹. Podejmowane są próby rozwiązania problemów nurtujących społeczeństwo przy pomocy metod empirycznych, dążących do utrzymania status quo.

Bardzo charakterystyczna jest pod tym względem praca A. R. M. Murraya, (prof. filozofii społecznej Uniwersytetu Londyńskiego) który zaleca zerwanie

¹ Por. w tej kwestii stanowisko L. Straussa, który twierdzi, że zadaniem politycznej filozofii jest przede wszystkim poznanie istoty przemian społecznych. Wyodrębniona przez niego nowa gałąź filozofii ma być wiedzą o charakterze wydarzeń politycznych, a nie opinią o nich. Leo Strauss — What is Political Philosophy? The Free Press of Glencoe, Illinois, 1959, str. 11—12.

z teorią racjonalistyczną, jako niewystarczającą do rozwiązania nabrzmiałych kwestii społecznych. Nie do przyjęcia jest dla niego filozofia Kanta, gdyż opiera się na spekulacji metafizycznej. Nawiązuje do kierunków naturalistycznych, zwłaszcza Machiavellego, Hobbesa i Benthama, którzy reprezentowali „naturalistyczną koncepcję moralności” i dlatego nie próbowali odgórnie uzasadniać systemu rządzenia. Murray nie występuje przeciwko uzasadnianiu (*justification*) w ogóle, ale twierdzi, że musi być ono uwarunkowane prawdą, wynikającą z empirycznych założeń dotyczących przedmiotu rządzenia, oraz jest zazwyczaj identyfikowane z pragnieniami większości społeczeństwa (str. 17).

W ten sposób dotknęliśmy dwóch teorii uzasadniania wyróżnionych przez Murraya: 1) racjonalistycznej i 2) empirycznej. Jest on zwolennikiem tej ostatniej, zarzuca racjonalistom i idealistom, że żadna próba podejmowana przez nich, poczynając od Platona aż po dzień dzisiejszy, nie powiodła się, jeśli chodzi o udowodnienie racjonalnej konieczności moralnych tez, nie powiodło się też rozwiązanie istniejącego konfliktu między zasadami moralnymi różnych ras, narodów oraz jednostek (str. 231). Przyczyną niepowodzeń jest to, że teorie idealistyczno-racjonalistyczne nie mają za sobą zaplecza empirycznego. „Teoria racjonalistyczna implikuje, iż istnieją moralne zasady a priori, których charakter (treść) stanowi o obiektywnym i bezwarunkowym usprawiedliwieniu danej formy rządu. Zaś według teorii empirycznej zasady moralne mają z konieczności charakter syntetyczny i empiryczny, a uzasadnienie ustroju na nich oparte jest wskutek tego uwarunkowane prawdziwością tych zasad stosowanych w konkretnych warunkach” (str. 228—229).

Racjoniści w przeciwieństwie do empirystów przyjmują w sposób odgórny pewne zasady ustrojowe i nadają im zarazem wartość absolutną, twierdzą, iż usprawiedliwienie ustroju zależne jest wyłącznie od uczuć moralnych, jakie wzbudza w opinii poszczególnej jednostki lub społeczeństwa. Teorie o charakterze racjonalistyczno-absolutystycznym zakładają, iż rząd musi być autorytatywny, ponieważ istnieją prawa moralne konieczne i powszechnie prawdziwe, a ktokolwiek jasno je rozumie oraz konsekwentnie stosuje w życiu, cieszy się autorytetem, który inni powinni respektować i podporządkować się mu. „Z racjonalistycznej teorii moralności wynika bowiem, iż rząd powinien być autorytatywny, zaś z empirycznej — że powinien być demokratyczny” (str. 231). Z powyższych rozważań Murray wyciąga wniosek, iż empiryczna teoria gwarantuje prawdziwe i ostateczne uzasadnienie tolerancji, stanowiącej podstawową cechę demokratycznego sposobu życia.

Jakkolwiek Murray twierdzi, że filozofia polityczna nie unika zazwyczaj sformułowania założeń o charakterze moralno-ideologicznym, bez których bowiem trudno byłoby określić cel rządu w taki sposób, aby nie był całkowicie arbitralny, to jednak z drugiej strony zdaje sobie doskonale sprawę z tego, że jest rzeczą niemożliwą apodyktyczne sformułowanie takich założeń. Dlatego stawia główny zarzut pod adresem XVIII i XIX -wiecznych racjonalistycznych teorii: ich modele ustrojowo-prawne były aprioryczne, a według nich miały być przeprowadzone zmiany i ulepszenia w społeczeństwie. „Naprawdę jest rzeczą całkiem możliwą określenie celów rządu bez założeń moralnych (podkr. moje — T. F.) w sposób, który nie jest całkowicie arbitralny, ale tylko wtedy, jeśli rządzący jak i rządzeni mają te same cele” (str. 18). Musi więc istnieć zgodność woli rządzących i rządzonych — jeśli takiego stanu nie ma, to „warunki dojrzały do rewolucji” (str. 230). Aby uniknąć tak nie-

przyjemnej sytuacji dla współczesnych organizmów społeczno-klasowych, Murray stymuluje tzw. empiryczną metodę rządzenia, która ma usprawnić funkcjonowanie systemu i zapewnienie mu w ten sposób status quo. Początkowo wiązał tę metodę z zasadą większości wyborczej², później jednak odstąpił od tych poglądów i opowiedział się za rządami elit, które w porównaniu z władzą większości są jeszcze bardziej empiryczne, gdyż w jakimś stopniu są odbiciem obecnych stosunków ekonomicznych.

Chociaż z rozważań Murraya — implicite i explicite — wynika wniosek, że należy oceniać cele i politykę rządu bez założeń moralnych, to już z tej krótkiej charakterystyki widzimy, że często empiryczna teoria, nie jest wystarczająca do poznania zjawisk społecznych. Założenia przedstawione przez Murraya implikują uznanie pewnych wartości (zasada większości, użyteczność), dzięki czemu przybierają one postać konstrukcji myślowych, mających osiągnąć określone znaczenie społeczne.

Murray, który w toku dotychczasowych rozważań ostrzegał przed niebezpieczeństwem uzasadniania rządów, był przeciwny temu, aby kształtować opinię przy pomocy prawd absolutnych, opowiadał się wreszcie zdecydowanie za stworzeniem w praktyce większości wyborczej, potem proponuje rozwiązanie stojące jakby w sprzeczności wewnętrznej z tamtymi wywodami. Powiada, iż ogólnie rzecz biorąc „narody współczesnych przodujących państw demokratycznych uznają, iż poszczególne sprawy rządowe muszą być z konieczności załatwiane przez mniejszość polityków (podkr. moje — T. F.) i ich doradców, a opinia publiczna może jedynie udzielać pożytecznych wskazówek w najbardziej ogólnych kwestiach” (str. 333). Murray sądzi, że udało mu się zająć czysto obiektywistyczną postawę wobec społeczeństwa i oprzeć rządzenie na zasadach empirycznych. Okazuje się bowiem, iż „możliwe jest również uzasadnienie autorytetu demokratycznego rządu z punktu widzenia użyteczności, jeśli prawdą jest, że spełnienie woli większości przyspiesza osiągnięcia najwyższego szczęścia przeważającej liczby ludzi” (str. 233). Jest to więc wyraźny postulat wartościowania, zakładający akceptację rządów opartych na zasadzie większości. W innych miejscach Murray zaleca naukową obiektywność; odróżnia postawę zajmowaną przez polityka-filozofa od działalności polityka-naukowca, który definiuje tylko rodzaj zasad politycznych stosowanych w życiu dla osiągnięcia celu, do którego dąży większość społeczeństwa, nie wypowiadając się na temat wartości moralnej tego celu. „Jego funkcja jest analogiczna do funkcji lekarza, który swą wiedzę naukową stosuje do poprawienia zdrowia wszystkich leczonych. Ściśle rzecz biorąc, zadanie filozoficzne tego typu polityka kończy się wraz z przedstawieniem dowodu a priori...” (str. 18).

Jakkolwiek nie ze wszystkimi tezami autora można się zgodzić, walorem recenzowanej pracy jest to, że wyodrębnia zasady filozoficzno-polityczne, które poważnie wpływają na charakter ustrojów. Teorie aprioryczno-absolutystyczne są podstawą autokratycznej formy państwa, zaś ustrój demokratyczny opiera

² „Demokratyczna praktyka zezwalająca na swobodne wyrażanie opinii indywidualnej, przy jednoczesnym uznawaniu opinii większości za ostateczną i podstawową wytyczną w polityce, uznaje sama przez się zasady empiryczne... innymi słowy w praktyce sąd większości przyjmuje się za autorytatywny; z tego jednak nie wynika, że sąd mniejszości nie jest równie prawdziwy i moralnie ważny, dlatego nie jest usprawiedliwione uciskanie i pomijanie opinii mniejszości z tego powodu, że jest ona fałszywa. Dlatego autorytet rządu demokratycznego posiada zupełnie odmienny charakter...” (str. 232).

się na zasadach empiryczno-relatywistycznych. Podział ten jest charakterystyczny dla wszystkich ustrojów, które istniały na przestrzeni historii; w społeczeństwie bowiem toczyła się zawsze walka między elementami postępowymi a wstecznymi, można ją obserwować zarówno w ustroju niewolniczym, jak i feudalnym oraz w kapitalistycznym, również w społeczeństwie socjalistycznym istnieje walka między nowym a starym, chociaż nie posiada ona sprzeczności antagonistycznej. Siły demokratyczne w różnym zakresie wyrażały zawsze postęp społeczny, jaki był możliwy w danej epoce.

Nie ulega więc wątpliwości, że społeczno-ekonomiczne zdeterminowanie nie jest wyłącznym elementem, który należy brać pod uwagę przy analizie działalności rządów. Ale jest ono z pewnością tym czynnikiem, który określa charakter ustrojów politycznych i rozstrzyga o ich klasowym kierunku działania. Murray dał próbę definicji władzy wyłącznie z punktu widzenia empirycznej filozofii, pominął albo też sprowadził do nienajistotniejszego znaczenia elementy historyczne, ekonomiczne i socjologiczne — oznacza to w istocie rzeczy obronę aklasowości współczesnego ustroju społeczno-politycznego i jego aparatu. Cały rozdział pt. „The Justification of Government” (str. 222—236) świadczy o tym, że Murray widzi znaczenie różnych elementów typu filozoficznego, politycznego i doktrynalnego, które kształtują charakter władzy, ale nie spostrzega zupełnie społeczno-ekonomicznego uwarunkowania, a więc właśnie tego, co jest najistotniejsze.

W sumie jednak rezensowana książka jest wartościową pozycją naukową, oświetla bowiem różne i najbardziej reprezentatywne problemy społeczno-doktrynalne, wchodzące w zakres tzw. nowej nauki politycznej. Zwrócenie uwagi na nowo ukute teorie i pojęcia jest tym bardziej konieczne, że w ocenach współczesnych ustrojów społeczno-politycznych opieramy się niejednokrotnie na tradycyjnych ideałach.

Teodor Filipiak

G. H. R. PARKINSON: *Logic and Reality in Leibniz's Metaphysics*. — Oxford 1965, At the Clarendon Press; Oxford University Press, str. X+196, cena 35 s.

Od czasu gdy w 1900 r. B. Russell zwrócił uwagę na zależność metafizyki od logiki w poglądach Leibniza, ogłoszono wiele prac, które rzucają nowe światło na tę problematykę i skłaniają do ponownego jej przemyślenia. Zadania tego podjął się Parkinson, znany jako autor książki „Spinoza's Theory of Knowledge”. Idąc za wzorem Russella, uwzględnił przy tym jedynie poglądy „Leibniza dojrzałego” tzn. datujące się od 1686 roku. Parkinson zdał sobie sprawę z tego, że przede wszystkim należy obecnie wziąć pod uwagę fragmenty wybrane przez Couturata (1903) i Grua (1948), gdyż jak sam Leibniz pisał: „Człowiek, który zna mnie tylko z moich opublikowanych dzieł, nie zna mnie”. Leibniz wyprowadzał ze swej logiki nie zdania metafizyczne, lecz zdania konieczne i warunkowe zarazem, a mianowicie stwierdzające, jaki świat być musi, o ile istnieje. Parkinson bada po pierwsze, czy te konsekwencje zostały przez Leibniza poprawnie wyprowadzone, po wtóre, czy Leibniz wywiodł wszystkie konsekwencje swej logiki odnoszące się do metafizyki. Russell w swych pracach wyrażał mniemanie, że założenia Leibniza były sprzeczne, Parkinson zaś stara się uzasadnić tezę, iż niektóre zarzuty Russella były niesprawiedliwione. Próbuje też ocenić, ile prawdy tkwi w metafizyce nie-

mieckiego racjonalisty. Podkreśla, iż niesłuszny jest pogląd Russella i Couturata, że racje logiczne były jedynymi racjami, jakie Leibniz był w stanie podać na poparcie swych przekonań metafizycznych. Parkinson rozpoczyna swe rozważania od ustalenia, w jaki sposób twórca monadologii pojmował zdania (propositions) i dochodzi do wniosku, że traktował je intensjonalnie, ogólnotwierdzących (kategorycznych) nie interpretował egzystencjalnie, wyrazu „niektóre” używał częściej w sensie „tylko niektóre”, rzadziej natomiast w sensie „przynajmniej niektóre”, zdania jednostkowe uważał za odmianę ogólnych, sądził, że w każdym zdaniu kategorycznym orzecznik jest (treściowo) zawarty w podmiocie, a ponadto zdania kategoryczne miał za podstawowe względem wszelkich innych. Dalej autor stara się wykazać, iż nietrafny był również zarzut Russella, że w teorii zdań rozwijanej przez Leibniza nie ma miejsca na pojęcia matematyczne. Wyjaśnia też poglądy Leibniza na istotę zdań wyrażających zachodzenie relacji. Następnie Parkinson zajmuje się Leibnizowskim rozumieniem „prawdy” oraz „racji dostatecznej”, a dopiero po takim przygotowaniu przechodzi do omówienia dwóch zasadniczych problemów filozofii tego filozofa: stosunku logiki do teizmu i stosunku podmiotu do substancji. Parkinson uzasadnia tu twierdzenie, że nieliczne tylko idee metafizyczne Leibniza dają się poprawnie wywieść z jego logiki, i że Russell imputował Leibnizowi przekonania, których ten wcale nie żywił. W końcowym rozdziale autor przedstawia listę trzynastu definicji, siedmiu aksjomatów i dwudziestu jeden twierdzeń, które jego zdaniem charakteryzują adekwatnie system metafizyki Leibniza. Książka zaopatrzona jest w indeks.

L. G.

G. H. N. PARKINSON: *Logic and Reality in Leibniz's Metaphysics* — Oxford 1966. At the Clarendon Press, Oxford University Press, etc. X+198, cans 35 s.

Od czasu gdy w 1900 r. B. Russell zwrócił uwagę na zależność metafizyki od logiki w poglądach Leibniza, ogłoszono wiele prac, które kładły nowe światło na tę problematykę i kładły do ponownego jej przemyślenia. Zdania tego podjęli się Parkinson, znany jako autor książki „Spinoza's Theory of Knowledge”, idąc za wzorem Russella, uwzględnił przy tym jedynie poglądy „Leibniza dojrzałego”, tam datując się od 1686 roku. Parkinson stał sobie sprawą z tego, że przede wszystkim należy obecnie wziąć pod uwagę fragmenty wybrane przez Couturata (1903) i Gruz (1948), gdyż jak sam Leibniz pisał: „Chciałbym, żebyś znał mnie tylko z moich opublikowanych dzieł, nie z moich rękopisów”. Leibniz wypowiadał ze swej logiki nie zdania metafizyczne, lecz zdania konkretnie i warunkowe, a mianowicie stwierdzające, jaki świat byłby, jeżeli o ile istnieją. Parkinson bada po pierwsze, czy te konkretnie zostały przez Leibniza poprawnie wyprowadzone, po wtóre, czy Leibniz wywodzi wszystkie konkretnie ze swej logiki, odpowiadając się do metafizyki Russella w swych pracach wywodził mianowicie, że założenia Leibniza były prawdziwe, Parkinson zaś stara się uzasadnić, że to niektóre założenia Russella były nie-
wyprowadzone. Pierwsze zaś oceniał, że prawdziwe były w metafizyce nie-

Autoreferaty z odczytów i wykładów

TADEUSZ KOTARBIŃSKI: Postulaty kultury humanistycznej. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Warszawie; Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Oddział w Warszawie, 18 XII 1964).

Kultura — to ogół dyspozycji psychologicznych do działań lub doznań, dyspozycji wyrobionych w drodze działalności dziejowo-społecznej, przy udziale mowy i przekazywania osiągnięć za pośrednictwem powiadomiania i urabiania powiadamianych podmiotów działających. W obrębie kultury tak rozumianej należy rozróżnić umiejętności nadawania rzeczom określonych cech fizycznych i umiejętności wzbudzania aktów i doznań oraz dyspozycji do aktów i doznań w osobach, czyli rzeczach zdolnych do działań i doznań. Do tego drugiego działu należy kultura humanistyczna jako umiejętność przeżywania i wzbudzania aktów, doznań i dyspozycji zmieniających osoby urabiane w kierunku postępującej humanizacji („uczłowieczenia” niejako, w przeciwstawieniu do procesów „zezwierzczenia”), która to umiejętność zawiera w sobie sztukę uzdalniania członków rodu ludzkiego do zgodnego współdziałania, w szczególności zaś do potępiania i unikania wrogich poczynań ludzi względem ludzi.

Pośród instytucji służących kulturze humanistycznej szkoła ogólnokształcąca zajmuje miejsce wyróżnione. W naszym kraju mimo wzrostu masowości wychowania i kształcenia szkolnego nie można uznać społecznej pozycji szkoły za zadowalającą. Prace nauczycielstwa są wynagradzane drugorzędnie, co pociąga za sobą ten skutek, że młodzież najbardziej uzdolniona stroni od tego zawodu, czego objawem jest znikoma liczba nauczycieli ze stopniem naukowym doktora. Zawiniło tu między innymi zaliczanie szkoły do instytucji nieprodukcyjnych, choć uczestniczy ona pośrednio w produkcji dóbr materialnych przez urabianie młodzieży na uzdolnionych do tej produkcji pracowników. A zaważyło także na sytuacji szkoły słuszne w zasadzie generalne założenie, iż do powstania i utrwalania się w umysłach cennych społecznie treści świadomości potrzebne jest przede wszystkim uwolnienie ludzi od podstawowych braków gospodarczych. Jednak świadomości nie urabia się należycie bez dość poważnej działalności szkoły. Ostatnio mnożą się objawy wzmaganania się troski o szkołę. Dość przypomnieć dla przykładu rzucone ogólnie i zrealizowane hasło budowy tysiąca szkół w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego.

W obecnej dobie, epoce uderzających postępów nauk ścisłych, inżynierii i produkcji narzędzi i materialnych dóbr użytkowych, programy szkół ogólnokształcących kształtują się i zmieniają pod presją niejako żądań odpowiadających potrzebom bezpośrednim tych dominujących form działalności. Żądania te domagają się często ograniczania zaliczanych do humanistyki przedmiotów nauczania. Przyjaciele kultury humanistycznej, zagrożonej przesadną supre-

macją umiejętności nadawania rzeczom cech fizycznych, muszą dokonać przesunięć akcentów w obrębie humanistycznych przedmiotów szkolnych, jeżeli chcą utrzymać ich stan posiadania w szkole. Trzeba wysunąć na czoło to, co najważniejsze, a stopień ważności tego, co się robi, zależy od siły zła, które dana działalność zwalcza lub któremu zapobiega. Otóż kultura humanistyczna, odpowiednio postawiona, jest niezbędna w walce z chuligaństwem i różnymi postaciami upadku lub załamania się moralnego młodzieży oraz w walce z niesprawiedliwościami i powodującymi klęski społeczne nieracjonalnościami urządzeń społecznych. Rozważany dla przykładu z tego punktu widzenia program studiów szkolnych nad tak zwaną literaturą piękną nie powinien wysuwać na pierwszy plan ani strony artystycznej, ani strony estetycznej, ani odrębności swoistej dzieła literackiego jako takiego, lecz powinien popierać przede wszystkim rozczytywanie się w dziełach wstrząsających sumieniami, rozbudzających entuzjazmy, dopomagających do integracji różnorodnych aspektów rzeczywistości i niezbędnych, a społecznie cennych motywów działań. I nie należy forsować czytelnictwa utworów rodzinnych kosztem zaniedbywania dzieł wyjątkowo doniosłych piśmiennictwa światowego. A jeżeli wziąć pod uwagę w charakterze drugiego przykładu historię, to wypadnie położyć nacisk na to, by w jej nauczaniu uwzględnić to przede wszystkim, co przygotowuje do rozumnego uczestnictwa w kierowaniu sprawami społecznymi i rozumnego ustosunkowywania się do stanu i przemian urządzeń społecznych. Uprzypominać więc to, co poucza o motywach i metodach działań społecznych, to, co się powtarza, to, co może służyć jako wzór lub jako przestroga, to, co tłumaczy genetycznie dynamikę bieżącej chwili dziejowej. Dużo więc stosunkowo uwagi należy poświęcać dziejom nowszym. Ale wszystko to pod warunkiem rzeczowości i starania się o prawdziwy, adekwatny, nie zdeformowany obraz rzeczywistości. Jednak w dziedzinie nauk społecznych i w ogóle humanistyki szkolnej trzeba poniechać supremacji historyzmu, lecz wzbudzać głównie rozeznanie w prawidłowościach życia społecznego i uzdalniać młodych w ten sposób do uczestnictwa w opanowywaniu szerzących się i grożących klęsk tego życia. Ale w tej dziedzinie większe ma bodaj znaczenie znajomość prawidłowości przez ludzi ustanowionych (jak systemy prawne, ustroje instytucji gospodarczych, regulaminy funkcjonowania łączności różnego rodzaju etc.) niż znajomość praw przyrodzonych, swoiście społecznych. Więcej tedy w szkołach ekonomiki, teorii organizacji, prawoznawstwa...

Trudno nie dodać, że humaniora uprawiane dla poluru lub dla czynienia zadość zamięłowaniu do retrospekcji mają swoje nader cenne walory. Ich główne miejsce jednak, to sfera tak zwanych „hobby”, sfera zajęć, którym się oddajemy z upodobania w godzinach wolnych od prac podstawowych. Atoli rosnąć będzie pono liczba godzin czasu wolnego i w związku z tym nabierać będzie rosnącej ważności pozaszkolna, dla poluru lub retrospekcji uprawiana humanistyka miłośników i koneserów, ponieważ będzie wypełniała w sposób nobliwy godziny czasu wolnego, zagrożone wypełnianiem treścią o cechach ujemnych.

ROMAN KOZŁOWSKI: Salomon Maimon, krytyk i kontynuator Kanta. (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Poznaniu, 24 VI 1964).

Przed przystąpieniem do szczegółowego omówienia roli Maimona w wytyczaniu zasadniczego kierunku ewolucji filozofii transcendentalnej na przy-

kładzie dwóch zagadnień: rzeczy samej w sobie i pojęcia aprioryzmu, uważam za wskazane zwrócić uwagę na to, że w filozofii teoretycznej Kanta wyraźnie występują co najmniej dwie tendencje i że do zwycięstwa jednej z nich wydatnie przyczynił się właśnie Maimon.

Kant w walce z destrukcyjnymi konsekwencjami sceptycyzmu Hume'a postawił sobie szczytne zadanie uzasadnić, niejako logicznie usprawiedliwić naukę, wyjaśnić możliwość matematyki i matematycznego przyrodoznawstwa, tj. wytłumaczyć konieczny i powszechnie ważny, a więc prawdziwy charakter ich twierdzeń. W tym celu stworzył filozofię krytyczną, której rdzeniem jest metoda transcendentálna. Lecz tu właśnie przejawiają się owe dwie zapowiedziane tendencje. Można (i faktycznie tak postępowano) interpretować filozofię teoretyczną Kanta, wysuwając na pierwszy plan to jedną, to drugą z nich. W historii rozwoju filozofii kantowskiej i neokantowskiej interpretacje te uzyskały miano transcendentálno-psychologicznej i transcendentálno-logicznej.

Istota transcendentálno-psychologicznej interpretacji filozofii teoretycznej Kanta polega na następujących twierdzeniach: świadomość podmiotu poznającego ma — zdaniem Kanta — określoną strukturę, określone formy aprioryczne, określoną prawidłowość, która jest prawidłowością naszej świadomości, co więcej naszej psychiki; niektórzy z kantystów i neokantystów (np. Külpe, Paulsen) posuwają się jeszcze dalej, jest ona — twierdzą — prawidłowością organizacji psychofizycznej podmiotu, dlatego też wiedza naukowa, naukowy obraz świata zależy od subiektywnej organizacji poznającego podmiotu, od struktury świadomości ludzkiej. Inaczej zbudowany podmiot, inna organizacja psychofizyczna stworzyłaby inną wiedzę, inny obraz świata. Zresztą sam Kant nieraz wskazuje, że dana wiedza, dany obraz świata ma walor, ma charakter powszechny i konieczny tylko dla nas, obdarzonych określoną organizacją psychiczną.

W rezultacie takich poglądów, świat — nie świat rzeczy samych w sobie, ale „świat nauki”, tj. taki świat, o jakim mówi nauka — okazuje się naszym przedstawieniem, a powszechny walor i konieczność, czyli prawdziwość twierdzeń nauki, opiera się na założeniu identycznej struktury świadomości ludzkiej w ogóle — wspólnej dla wszelkich empirycznych podmiotów poznania.

Istota transcendentálno-logicznej interpretacji filozofii teoretycznej Kanta, jest następująca: nie chodzi wcale o organizację psychofizyczną poznającego podmiotu, lecz o naukę, która faktycznie istnieje w postaci matematyki i matematycznego przyrodoznawstwa; zadanie filozofii teoretycznej polega na wyjaśnieniu logicznych podstaw tej nauki. Droga rozwiązania tak postawionego problemu poznania, prowadzi od faktu istnienia do odszukania jej obiektywnych przesłanek logicznych, a nie jak poprzednio, do ustalania psychologicznych podstaw w rodzaju swoistej, subiektywnej organizacji świadomości podmiotu poznającego. Taka tendencja jest niewątpliwie zawarta w teoretycznej filozofii Kanta, a zwłaszcza w jego logice transcendentálnej. Najdobitniejszym jej wyrazem jest przecież kantowska metoda transcendentálna. Rzecz tylko w tym, że obie te tendencje nieustannie splatają się ze sobą w dziełach samego Kanta i co więcej, wydają się nawet przesłaniać jedna — drugą. Wystarczy chociażby wspomnieć współwystępowanie elementu subiektywno-strukturalnego i obiektywno-logicznego w kantowskiej, tzw. transcendentálnej dedukcji czystych pojęć intelektu.

Jak sądzę, obok wskazanego tu niezdecydowania samego Kanta w tak fundamentalnej przecież sprawie dla właściwego rozumienia ducha krytycy-

zmu, rozbieżności interpretacyjne poglądów mistrza, miały i nadal mają swoje źródło także w nieprecyzyjności terminologicznej oraz w niekoherentności pewnych założeń i twierdzeń myśliciela królewieckiego. Moim zdaniem, właśnie Maimon był tym, spośród kantystów w latach dziewięćdziesiątych XVIII stulecia, który najpełniej zdawał sobie sprawę zarówno z głównej tendencji krytycyzmu kantowskiego, jak i z jego braków i niekonsekwencji.

Salomon Maimon — pierwotnie Salomon Ben Jehoszua — zwolennik autonomii rozumnej jednostki ludzkiej, urodził się w 1753 r. we wsi Suchowbyrze pod Nieświeżem, zmarł 22 listopada 1800 r. w Zebrzydowie Śląskim, w okolicy Głogowa, w dobrach hr. Kalkreutha. Jako młodzieniec udaje się do Niemiec, gdzie po kilku latach, dzięki swemu niepospolitemu talentowi (samouk), zasłynął jako jeden z najgłębszych i najoryginalniejszych filozofów i pisarzy swej epoki. Działając na obczyźnie w ludowym nurcie ruchu oświeceniowego wśród Żydów (Haskali) i reprezentując jego najbardziej postępową myśl, nie zapomina równocześnie o kulturalnych potrzebach polsko-litewskich Żydów, dla których przygotowuje cykl książek popularnonaukowych, głównie z dziedziny matematyki i fizyki. Maimon bacznie śledząc dyskusje i debaty nad koniecznością reformy żydostwa i nie tylko żydostwa podczas trwania Sejmu Wielkiego, poświęca jedno ze swych głównych dzieł Stanisławowi Augustowi, do którego w liście dedykacyjnym pisał między innymi: „...dumny jestem z tego, iż urodziłem się w kraju Panującego, [...], który opiekuje się naukami i krzewi je, gdyż zna ich wpływ na państwo, gdyż wie, że uszlachetniają one naturę ludzką i dają duchowi naszemu rozwój i wolność, [...]. Dumą moją jest, iż urodziłem się pod berłem Waszej Królewskiej Mości. A jeśli los mój zawiódł mnie nawet do państwa pruskiego, to przecież i w oddaleniu pozostały dla mnie na zawsze świętymi i niezapomnianymi szczęśliwe starania Waszej Królewskiej Mości wokół krzewienia nauk i zniewoliły mnie, abym tę próbę badań nad filozofią transcendentálną poświęcił Waszej Królewskiej Mości w najgłębszym poczuciu podległości. Żydom nie zbywało ani na zdolnościach, ani na dobrej woli, lecz tylko na celowym pokierowaniu ich siłami, jeśli w pełni nie stali się użytecznymi państwu, które ich tolerowało”¹.

Bogata spuścizna pisarska Maimona, poświęcona fundamentalnym zagadnieniom filozoficznym z zakresu teorii poznania, ontologii, etyki, estetyki, psychologii, prawa naturalnego, a także matematyki i fizyki, obejmuje dwanaście pozycji książkowych oraz ponad czterdzieści rozpraw i artykułów. Pisał po hebrajsku i niemiecku.

Najważniejsze dzieła S. Maimona to: *Versuch über die Transcendentalphilosophie...*, Berlin 1790 (z dedykacyjnym listem do króla polskiego); *Philosophisches Wörterbuch...*, Berlin 1791; *Ankündigung und Aufforderung zu einer allgemeinen Revision der Wissenschaften*, Berlin 1792; *Streifereien im Gebiete der Philosophie*, Berlin 1793; *Versuch einer neuen Logik*, Berlin 1794; *Kritische Untersuchungen über den menschlichen Geist*, Leipzig 1797 oraz *Salomon Maimons Lebensgeschichte. Von ihm selbst geschrieben*, Berlin 1792, drugie wydanie J. Frommera, Monachium 1911. Istnieje także skrócony przekład polski tego dzieła pt. *Autobiografia Salomona Maimona* w przekładzie Leo Belmonta, Warszawa 1913 r.

Na rozwój filozoficzny Maimona decydujący wpływ wywarli tacy myśliciele, jak: Mojżesz Maimonides (jako trwały znak swego wielkiego poważania

¹ S. Maimon, *Versuch über die Transcendentalphilosophie...*, Berlin 1790, dedyk.

dla racjonalizmu tego średniowiecznego filozofa żydowskiego, przyjął nasz Salomon nazwisko — Maimon i już tak pozostało), Spinoza, Leibniz, Hume a przede wszystkim Kant.

Maimon solidaryzując się w pełni z tym ostatnim, że filozofia aby mogła być nauką, musi rozpoczynać od badań transcendentálnych, jednocześnie dostrzega wiele braków i niekonsekwencji w dziele Kanta. Krytykuje go nie tylko za przesadnie skomplikowaną i nieprecyzyjną aparaturę pojęciową, (np. podział sądów na analityczne i syntetyczne, aprioryzm, ogład, transcendentálna jedność apercepcji), lecz i za zbędność niektórych jego założeń (np. „rzecz sama w sobie”) oraz za błędność pewnych twierdzeń (np. dualizm władz poznawczych, dualizm rzeczy i zjawiska), jak i za wadliwość ich dowodzenia (np. transcendentálna dedukcja kategorii, pytania *quid iuris?* i *quid facti?*).

W swoim dążeniu do ustalenia jednej jedynej zasady ontologiczno-teoriopoznawczej (monizm idealistyczny), z której można by wywieść wszystko inne, Maimon szukał najogólniejszego pojęcia rodzajowego (*Gattungsbegriff*). Przypuszczał on, że tym najogólniejszym pojęciem rodzajowym, obejmującym w sobie wszystkie pozostałe pojęcia-byty, jest pojęcie „świadomości w ogóle” (*Bewusstsein überhaupt*). Pojęcie to jest w jego koncepcji terminem pierwotnym, ponieważ twierdził, że; po pierwsze, język nasz nie dysponuje żadnym adekwatnym wyrażeniem, przy pomocy którego można by go zdefiniować; po drugie, to co znajduje się u podstaw wszystkiego, co może być wyjaśnione (zdefiniowane) — samo musi być niedefiniowalne (*unerklärbar*). Niekiedy tę „świadomość w ogóle” nazywa Maimon „najogólniejszą transcendentálną formą władz poznawczych” bądź nawet „nieskończonym intelektem” (wpływ Leibniza). Jedno jest wszakże pewne, że nie jest ona identyczna z żadną spośród empirycznych, indywidualnych świadomości, lecz ich podstawą, ponieważ jak sądził, egzystuje ona immanentnie w każdej z nich, dzięki czemu jest w stanie „określić się” i dopiero wówczas może być poznawalna i służyć poznawaniu. Z tej najogólniejszej zasady ontologiczno-gnozeologicznej wyłania się stopniowo, w procesie stadialnego samoróżnicowania się (*Selbstdifferenzierung*), cała nieskończona bogata w swej jakościowej różnorodności — czasoprzestrzenna rzeczywistość przedmiotowa (*raumzeitliche Wirklichkeit*). Nietrudno dostrzec w powyższych twierdzeniach Maimona antycypację lub ściślej, niemal gotowy punkt wyjścia — spekulatywno-monistycznego idealizmu Fichtego i Hegla.

Podstawą procesu poznania jest, według Maimona, tzw. „zasada określalności”, (*Satz der Bestimmbarkeit*), którą uważa on za ważniejszą nawet od zasady sprzeczności, zasady wyłączonego środka, zasady tożsamości, czyli od tzw. naczelných zasad poprawnego myślenia. Wprowadzona przez niego „zasada określalności” głosi, że każdy w ogóle podmiot „realnego” poznania-myślenia musi być możliwym przedmiotem „świadomości w ogóle” niejako sam w sobie, tj. bez powiązania z orzecznikiem; natomiast orzecznik nie może być przedmiotem „świadomości w ogóle” sam w sobie, lecz tylko w powiązaniu (scaleniu) z podmiotem. Wszelkie zatem „realne”, tj. niepuste poznanie-myślenie nie może poprzestawać jedynie na zgodności z tzw. naczelnymi zasadami poprawnego myślenia (vide Kant), lecz musi spełniać, niejako w pierwszej kolejności, postulat „zasady określalności”. Albowiem w przeciwnym razie pozostałoby ono jedynie poznaniem „formalnym”, tj. zgodnym wprawdzie z zasadami logiki formalnej, lecz z punktu widzenia swojej „realności” (przedmiotowości) — niekonstruowalnym. Stanowisko to nie jest bynajmniej lekceważeniem przez Maimona logiki tradycyjnej, lecz tylko konsekwencją programu poznania, jaki

sobie nakreślił. Dla uniknięcia ewentualnych nieporozumień, zaznaczam, że chodziło mu o opracowanie podstaw teoretycznych takiego programu poznania, które obok legitymowania się walorem uniwersalnej powszechności, oparciem w jedności źródła, będzie charakteryzowało się także, a może ściślej, przede wszystkim — obiektywną realnością swego przedmiotu. Dlatego też poprzestanie na samej tylko możliwości przedmiotów poznania a priori (vide Kant) krytykuje on bezlitośnie — na przykładzie geometrii — za jego faktyczną pustość. Zauważa następującą okoliczność: samo dysponowanie logiczne poprawną definicją takiej np. figury geometrycznej, jak równoboczny dziesięciobok (Dekaeder), nie wystarcza jeszcze do tego, aby można było skonstruować jego obiekt w oglądzie zmysłowym ani nawet w oglądzie wyobrażeniowym. Udział tradycyjnej logiki w procesie poznania, realizuje się dopiero poprzez kategorie, które Maimon nazywa „formami zasady określalności”. W przeciwieństwie do Kanta, tzw. idee czystego rozumu mają swoje ugruntowanie nie w rozumie, lecz w wyobraźni. Zatem kantowskie antynomie przedstawiają nie spór rozumu z samym sobą, lecz spór rozumu z wyobraźnią.

W odróżnieniu od Kanta, Maimon uważał, że naczelnym motywem postępowania etycznego jest nie „kategoryczny imperatyw” lecz przyjemność duchowa, towarzysząca poczuciu własnej cnoty lub inaczej, świadomości własnej autonomii wobec wszelkiej transcendencji.

Historyczne znaczenie Maimona polegało na torowaniu drogi systemom spekulatywno-monistycznego idealizmu Fichtego i Hegla (zarówno przez wnikliwą krytykę Kanta, jak i przez własny oryginalny wkład jego myśli) oraz na antycypacji tzw. „logicznego” neokantyzmu marburczyków.

LUDWIK NOWAK: Poglądy filozoficzno-logiczne Stanisława Kobyłeckiego. (IX Konferencja Grupy Tematycznej Historii Logiki PAN w Krakowie, 25 X 1963 r.)

Stanisław Kobyłecki ur. 2 XI 1864 r. w Warszawie. Tam też uczy się i kończy gimnazjum, wstępuje do Tow. J. i po ukończeniu 7-letniego kursu filozoficzno-teologicznego otrzymuje święcenia kapłańskie 17 III 1894 r. Od 1894 do 1900 r. jest profesorem gimnazjalnym matematyki i propedeutyki filozofii w Chyrowie. Następnie wyjeżdża za granicę, gdzie w latach 1901—1903 studiuje u Wundta, a w latach 1904—1905 w Getyndze. Studia w Niemczech zakończył doktoratem u Wundta. W r. 1908 studiował w Toronto (Kanada). Po powrocie do kraju zostaje w r. 1918 profesorem na wydziale teologicznym w Warszawie. Na emeryturę przechodzi w 1929 r. Zmarł na początku II wojny światowej 1 XI 1939 r.

Jego działalność naukowa to liczne recenzje dzieł filozoficznych i psychologicznych, drukowane na łamach „Przeglądu Powszechnego” jak również samodzielne twórcze prace, z których na szczególną uwagę zasługują: *Psychologia wolnych dusz*, *Próba wstępu do krytyki poznania*, *Logika a logika tradycyjna i logika matematyczna*, *O przyczynowości jako prawie doświadczalnym*, *Przyczyna a powód*, *O relacji jako podstawowej i pierwotnej idei filozofii i logiki matematycznej*, *Katolicyzm a nauka* — drukowane w „Przeglądzie Powszechnym”, „Przeglądzie Filozoficznym”, „Ateneum Kapłańskim” oraz osobno wydane: *Über die Wahrnehmbarkeit plötzlicher Druckveränderungen*, Leipzig 1905 (praca doktorska), *Postulaty psychologii doświadczałnej*, Kraków

1906, *Metafizyka w psychologii*, Kraków 1906, *Interpretacje psychologiczne*, Warszawa 1909.

S. K. był samodzielnym myślicielem. Miał swoje własne, oryginalne stanowisko, które reprezentował i propagował zarówno w swych pismach, jak i z katedry uniwersyteckiej: nazywał je relacjonizmem.

Jedną z podstawowych koncepcji poglądów S. K. jest jego koncepcja przedmiotu, w której uwydatnia się także aspekt na rzeczywistość. Przedmiotem (poznania) według S. K. jest to wszystko, co obejmuje nie tylko rzeczy (konkretne, jednostkowe), lecz i to, o czymkolwiek się myśli lub mówi, jako o możliwym czy niemożliwym, choćby sprzecznym, a nawet i o niczym. Wszystkie przedmioty ujmuje w dwie grupy: przedmioty rzeczywiste i przedmioty niereczywiste. Przedmiotem rzeczywistym (także ogólnie pojętą rzeczywistością) jest to wszystko, co jest niezależne w istocie swojej od naszego poznawania (doświadczenia, stwierdzania, myślenia, rozumowania), a od czego zależne jest nasze poznawanie. Przedmiot rzeczywisty, element rzeczywisty, pierwiastek, rzecz i rzeczywistość są to wyrażenia równoznaczne. Rzeczywistość wszelką stwierdzamy wyłącznie w aktach świadomości, a jest nią rzeczywistość samej świadomości (podmiotu, naszego ja) i rzeczywistość pozapodmiotowa (przedmiotowa). W podmiocie rzeczywiste są akty naszej świadomości, wrażeni, czucia, uczucia, afekty, akty myślenia, sądy, rozumowania. Do rzeczywistości pozapodmiotowej zalicza S. K. oprócz przedmiotów materialnych, rozciągłych, podpadających pod zmysły, także przestrzeń, czas, fakty dziejowe. Rzeczywistym jest także Bóg, chociaż Jego istnienie stwierdzamy po mozolnych poszukiwaniach. Ogólnie wzięta rzeczywistość jest podstawą poznania. Przedmiotem niereczywistym jest to wszystko, co jest zależne od naszego poznawania (doświadczenia, stwierdzania, myślenia, rozumowania). Należą tu wszystkie fikcje, abstrakcje, koncepcje (pojęcia), wyobrażenia, jak również przedmioty możliwe i spreczne. Fikcją jest owa „myśl” czy pomyślenie człowieka, produkt myślowy, twór myślowy (u św. Tomasza *verbum mentis*), towarzyszący wypowiedzeniu jakiegoś słowa, czy rozumienie słowa wypowiedzianego lub napisanego. Jest nią ujmowanie myślowe wszelkiego przedmiotu. Symbolami fikcji są wyrazy i zdania, czyli mowa.

Inną fundamentalną koncepcją poglądów S. K. są związki między przedmiotami. Wyrażenie „związek” jest równoznaczne z wyrażeniem „relacja”. Relację rozumie S. K. jako zależność jednego elementu poznania od drugiego (innego) elementu poznania. Między elementami poznania a resztą świata, poznawaną czy poznawalną, i między wszelkimi elementami poznania a ich poznaniem zachodzą relacje i relacje relacji, i korelacje. We wszelkich badaniach naukowych, we wszelkim stwierdzaniu, afirmacji czy negacji, spotykamy się z relacjami. Relacja nie jest ani abstrakcją, ani fikcją, ale jest rzeczywistością (to, co od nas niezależne), jest częścią rzeczywistości ogólnie wziętej. Relacje są rzeczywistym przedmiotem każdej nauki. Mogą one zachodzić: 1) między przedmiotami niereczywistymi, 2) między przedmiotami rzeczywistymi, 3) między przedmiotem rzeczywistym z jednej a niereczywistym z drugiej strony.

Pierwszy rodzaj relacji zachodzi przede wszystkim w logice i matematyce. Elementy, jakimi operują te nauki są niereczywiste, są fikcjami, abstrakcjami, konstrukcjami myślowymi, są sposobami ujmowania rzeczywistości. Między nimi zachodzą jednak związki rzeczywiste. Jeśli mówimy 7 razy 8 jest 56, to mamy tu dwa elementy fikcyjne (pojęcia liczb), jednak relacja, związek, jaki

między nimi zachodzi, jest rzeczywisty, od nas już niezależny. Podobnie w rozumowaniu: „Jeśli słońce jest zwierzęciem, to albo jest ssakiem albo ssakiem nie jest”, fikcyjne są elementy i założenia, ale rzeczywistym jest związek wyrażony w tym zdaniu warunkowym. Relacje między przedmiotami nierzeczywistymi nazywa S. K. relacjami powodowymi.

Drugi rodzaj relacji spotykamy w naukach historycznych, przyrodniczych i innych. Dla odróżnienia ich relacji z grupy pierwszej, związku zachodzące między przedmiotami rzeczywistymi S. K. nazywa przyczynowymi. Między elementami poznania rzeczywistymi zachodzi bowiem przyczynowanie. Być przyczyną to znaczy być pierwszym ogniwem związku zachodzącego między elementami rzeczywistymi, być skutkiem tzn. być drugim elementem tego związku. Sam związek jest rzeczywisty (od nas niezależny).

Trzeciego rodzaju relacji — między przedmiotem rzeczywistym z jednej strony, a nierzeczywistym z drugiej strony S. K. nie omawia.

Zasadę najogólniejszą stwierdzania związków między jakimikolwiek przedmiotami, względnie między przedmiotami poznania, a poznaniem, S. K. proponuje nazwać naczelnym postulatem stwierdzania rzeczywistości. Co jednak rozumie przez stwierdzanie rzeczywistości?

Stwierdzanie czegoś jest przekonaniem, przeświadczeniem, że coś ma się tak, jak jest w rzeczywistości. Dokonuje się ono najlepiej i najwyraźniej w doświadczeniu. Jakiekolwiek więc stwierdzanie rzeczywistości nazywa S. K. doświadczeniem. Jest ono relacją zachodzącą między przeżyciem psychicznym a relacją, której w tym przeżyciu jesteśmy świadomi. Szeroko pojęte doświadczenie obejmuje: obserwację, eksperyment, doświadczenie życiowe, wyjaśnianie, poznanie, rozumowanie, wynikanie, dowodzenie, konstatowanie, argumentację. Wspólną i istotną bowiem cechą tych wszystkich pojęć jest stwierdzanie rzeczywistości. Według takiej koncepcji doświadczenia, doświadczalne będą dosłownie wszystkie nauki, we wszystkich bowiem mamy do czynienia ze stwierdzaniem jakiejś rzeczywistości (elementów czy związków między nimi). Doświadczenie jest dla S. K. punktem wyjścia we wszelkich badaniach, jak również ostatecznym kryterium, weryfikacją osiągniętych przemyśleń, ostatecznym potwierdzeniem pewności i słuszności naszego poznania. W tym stwierdzaniu rzeczywistości jawią się najpierw prawdy oczywiste i bezpośrednie. S. K. nazywa je postulatami stwierdzania rzeczywistości. Są to niezależne od nas warunki, właściwości istniejącej rzeczywistości, względnie warunki czy właściwości poprawnego stwierdzania rzeczywistości. Narzuca nam je samo doświadczenie. Postulatami stwierdzania rzeczywistości będą: stwierdzenie rzeczywistości przedmiotowej i podmiotowej, stwierdzenie zachodzenia związków między przedmiotami, obiektywność w badaniu, niezależność zupełna badacza i inne.

Rezultatem stwierdzania rzeczywistości jest: poznanie poszczególnych elementów poznania (czyli poznanie zwykłe, elementarne, przednaukowe); poznanie związków między elementami poznania (poznanie naukowe); i nauka — układ stwierdzonych doświadczalnie związków między elementami poznania. Tak pojęta nauka nie ma granic. Jedyńą jej granicą jest doświadczenie, stwierdzanie rzeczywistości. Rzeczywistość jednak jest przeobfita.

Koncepcje filozoficzne rzutują na koncepcję logiczną. S. K. pojmuje logikę jako naukę o prawach (relacjach) fikcji logicznych i ich funkcji, czyli o zależnościach między fikcjami. Jest ona doświadczalna, bo w logice mamy do czynienia ze stwierdzaniem (konstatowaniem), czyli doświadczeniem rzeczy-

wistości relacji. Przedmiotem pośrednim, nierzeczywistym są pojęcia ogólne, wszelkie koncepcje, idee, myślowe konstrukcje, pomysły-przypuszczenia, domysły, hipotezy, teorie, a także sylogizmy; przedmiotem zaś rzeczywistym logiki są prawa myśli (*The laws of Thought* — Boole'a) — owa konsekwencja między myślami, fikcjami.

Na poparcie tych poglądów S. K. analizuje dedukcję, jako najwłaściwszą cechę logiki, wykazując, że jej podstawową ideą jest relacja. Dedukcja według niego to postępowanie logiczne ewaluacji twierdzenia, zwanego konkluzją, z relacji, jaka zachodzi między tą konkluzją a twierdzeniem czy twierdzeniami (przesłanką czy przesłankami). Zależność przesłanek i konkluzji od siebie jest właśnie relacją, która pozwala wywnioskować, wyprowadzić, czyli wydedukować konkluzję z twierdzeń. Ta zależność według S. K. jest podstawową, elementarną ideą pojęcia dedukcji — leży u jej samych podstaw. Rozumowanie dedukcyjne wyprowadzające „q” z „p” opiera się na zasadach dedukcji i pierwotnych funkcjach logicznych. Sprowadza więc — dla uzasadnienia — pięć formalnych zasad dedukcji, podanych przez B. Russella w *Principia Mathematica*, jak również pierwotne funkcje logiczne powszechnie używane do relacji, wykazując, że podstawową, elementarną ideą tychże, a przez to dedukcji i logiki, jest relacja. Symbolem relacji są spójniki: a, jeżeli, jeśli, i, lub, czy, zatem, przeto, więc.

Logika nie powinna obchodzić wcale związku między przeżyciami, czynnościami psychicznymi, a tylko związki między produktami myślenia. Występuje S. K. przeciw psychologizmowi w logice, polemizując z prof. Łukasiewiczem. (Dziwna rzecz, wszak Łukasiewicz sam propagował antypsychologizm — zob. jego art. *Logika w psychologii*). Prof. Jan Łukasiewicz w skrypcie z wykładów wygłoszonych w r. ak. 1928/9 w Uniwersytecie Warszawskim i opublikowanych w Warszawie w r. 1958 pt.: *Elementy logiki matematycznej*, wyd. II, s. 18, mówi, że „wnioskowanie uważamy za poprawne tylko wtedy, gdy zdania z których wychodzimy, przesłanki wnioskowania, uważamy za prawdziwe”. Przykład tego wnioskowania podaje taki: Każdy człowiek jest rośliną; Każdy Polak jest człowiekiem; a więc każdy Polak jest rośliną i mówi dalej, że „nikt jednak nie uważałby powyższy sylogizm za poprawny. Poczucie niepoprawności przytoczonego sylogizmu wynika z fałszywości pierwszej jego przesłanki”. Kobylecki poddał krytyce to rozumowanie Łukasiewicza, mówiąc, że: „nieomal każdy logik wraz ze mną uważa pono powyższy sylogizm za poprawny, bo formalnie jest on poprawny, nie jest zaś rzeczą logika rozstrzygać, czy każdy człowiek jest czy nie jest rośliną, ani nie jest rzeczą logika, czy są Polacy, ludzie etc”. Krytyka ta jest słuszna, ponieważ sylogizm ów, chociaż nie jest dowodem prawdziwości konkluzji, jest jednak ogólnym typem logicznego rozumowania co do formy poprawnego.

Kobylecki idzie za poglądem najściślejszego pokrewieństwa między logiką a matematyką. Podkreślając w tym względzie zasługi Fregego (jego hasło: „pomiędzy logiką a arytmetyką nie da się przeprowadzić linii demarkacyjnej”), uzasadnia to pokrewieństwo podobieństwem dowodów matematycznych i logicznych. Nauki te uzupełniają się także: Logika czerpie z matematyki symbolizm, pojęcie zmiennej i stałej, pojęcie funkcji i dążenie do całkowitej abstrakcji, sama zaś wlewa w matematykę nowego ducha, tzw. logicyzację. Tak pojęta logika nie może być częścią filozofii i nie powinna być nauką filozoficzną.

Oceniając ogólnie poglądy S. K., musimy przyznać, że jako naukowiec Kobylecki był nieodrodnym dzieckiem swej epoki. Nie obce mu były ówczesne

hasła — zaufanie do nauk pozytywnych (jak w scjentyzmie), rugowanie z nauk wszelkiej metafizyki (jak w empiriokrytycyzmie), czynienie z teorii poznania podstawowej dyscypliny filozoficznej (jak w ogóle w ówczesnej filozofii niemieckiej). Dużo zyskał od swego nauczyciela w Lipsku — Wundta. Pomysł uogólnienia pojęcia doświadczenia zawdzięczał Reimholtzowi i Riemarzowi. Jednak poglądy jego są oryginalne. W pracach jego możemy się dopatrzeć swoistego spojrzenia na rzeczywistość, specyficznego rozwiązywania problemów, całego układu swoście rozumianych terminów czy pojęć i dlatego śmiało możemy powiedzieć, że miał swoje stanowisko w filozofii, że tworzył własny system, oparty — jak się sam wyrażał — na rozumie i doświadczeniu. Przez współczesnych S. Kobyłecki nie był ani znany, ani rozumiany. Z krytyką, opartą jednak na niewłaściwym rozumieniu intencji autora, spotkało się jego poemowanie doświadczenia i rzeczywistości (Segał, Kodisowa, Górski). Z całością poglądów chciał się zmierzyć Krześciński w broszurze pt. *Pozytywizm i modernizm a polskie duchowieństwo*. Nie można jednak, oceniając bezstronnie, brać tej pracy poważnie jako rzeczowego przeglądu poglądów Kobyłeckiego i ich krytyki. Jest to opaczne, nie uzasadnione, tendencyjne naciąganie tekstów celem potwierdzenia wymyślonych zarzutów.

Reasumując, należy powiedzieć, że Kobyłecki był to uczony o umyśle szerokim i jasnym, ujmującym zagadnienia wszechstronnie, a szczególnie dokładnie i precyzyjnie wypowiadający swe koncepcje. Dzięki swoim twórczym przemysłom dał niemały wkład do skarbcza wiedzy. Wpływ jego przemysłów na innych myślicieli czy na naukę nie był taki, jakiego by się można było spodziewać, a to chyba dlatego, że twórczość jego była fragmentaryczna — drobne utwory — i nie rozreklamowana. Nikt nie kontynuował jego kierunku. Niemniej jednak jego przemyslenia są godne uwagi i zainteresowania.

WŁADYSŁAW STRÓŻEWSKI: Problematyka negacji w „De quatuor oppositis”. (X Konferencja Grupy Tematycznej Historii Logiki PAN w Krakowie, 24 IV 1964).

De quatuor oppositis należy do sześciu, tworzących pewną całość dziełek (*opuscula*), przypisywanych w większości rękopisów św. Tomaszowi z Akwinu¹. Jednakże od dość dawna kwestionowano autentyczność przynajmniej niektórych z nich (m. in. komentator Tomasza — Kajetan). Obecnie, głównie dzięki badaniom P. Mandonneta, a wbrew odosobnionej zresztą opinii M. Grabmanna, powszechnie się przyjmuje, że owych sześć pism nie wyszło spod pióra św. Tomasza. Jest bardzo prawdopodobne, że, jak sugeruje adnotacja na jednym z najlepszych rękopisów — Vat. lat. 806 — autorem ich jest bezpośredni uczeń Tomasza z Akwinu — Tomasz Sutton. Jednakowe imiona obu autorów, należących zresztą do tego samego zakonu dominikańskiego, mogły wprowadzić w błąd kopistów.

Cztery przeciwstawienia, o których mówi omawiane opusculum, to sprzeczność, brak, przeciwieństwo i przeciwstawienie relatywne — wyróżnione już przez Arystotelesa w *Kategoriach*, ale potraktowane przez autora *De quatuor*

¹ *De quatuor oppositis* było wielokrotnie wydawane we wszystkich wydaniach dzieł czy choćby „opuskulów” św. Tomasza z Akwinu. Ostatnie, najlepsze wydanie krytyczne w: *Divi Thomae Aquinatis Opuscula philosophica*, opr. R. M. Spiazzi, Taurini — Romae 1954, Marietti, str. 207—217.

oppositis w sposób bardzo oryginalny i szeroko rozbudowany głównie w aspekcie metafizycznym, który wyraźnie warunkuje tu i wyprzedza rozważania natury logicznej. Kolejność przeciwstawięń ustawiona jest w porządku zmniejszającej się radykalności, która je charakteryzuje, a która sama jest odwrotnie proporcjonalna do wzrostu czynników pośredniczących (*media*) między członami przeciwstawięń. Tam, gdzie nie ma żadnego pośrednictwa między nimi, radykalność przeciwstawięnia osiąga stopień najwyższy, absolutny, a ono samo jest najbardziej podstawowe i najczystsze.

I. Warunek ten spełnia przede wszystkim sprzeczność (*contradictio*), która wobec tego jest najwyższym typem przeciwstawięnia; wszystkie inne, o ile są przeciwstawięniami, muszą w niej w pewien sposób uczestniczyć i dać się do niej sprowadzić. Członami sprzeczności są: byt, zwłaszcza byt absolutny (*ens* lub *esse absolutum, simpliciter*, ale także *ens per se* — byt substancjalny), i nic, nicłość (*nihil simpliciter, nihil absolutum*). Jakakolwiek pośredniość między tymi członami jest wykluczona z uwagi na to, że nie mogą mieć one ani wspólnego rodzaju (bo obydwa są ponadrodzajowe), ani wspólnego podmiotu (bo byt *per se* nie domaga się żadnego podmiotu poza sobą), poza tym nie zachodzi między nimi żadna zależność ontyczna, bo byt nie zakłada swego przeciwstawięnia. Przeciwstawięnie członów sprzeczności jest tak radykalne, że charakteryzując ją nie można posłużyć się nawet pojęciem różności (*diversitas*), ta bowiem dotyczy relacji między rzeczami, podczas gdy tu człon negatywny nie jest w żadnym razie rzeczą. Sprzeczność między bytem i niebytem jest absolutna, gdy człon pozytywny jest ontycznie całkowicie prosty i niezłożony, gdy natomiast jest nim byt substancjalny wprawdzie, ale złożony np. z materii i formy, wówczas bezpośrednio przeciwstawia się niebytowi od strony swego aktu istnienia (*esse*), natomiast od strony materii i formy przeciwstawia się niebytowi *ex consequenti*. Tak więc bezpośrednimi i „pierwszymi” członami sprzeczności są zawsze istnienie (*esse*) i nie-istnienie (*non esse*). Dzięki temu też zakres tego przeciwstawięnia jest absolutnie uniwersalny, obejmując wszystkie przypadki jakiegokolwiek *esse*, któremu odpowiada jakieś *non esse*.

II. Człony przeciwstawięnia braku (*oppositio privativa*) nie należą do tego samego rodzaju, nie mają wspólnego podmiotu, w którym by równocześnie i w takim samym porządku znajdowałyby podstawę bytową, nie ma też między nimi zależności wzajemnej. Jednakże człon negatywny (*privatio*) tego przeciwstawięnia nie przeciwstawia się całości jakiegoś bytu, lecz tylko określönemu istnieniu szczegółowemu, przynależnemu własności tegoż bytu i domagającemu się swego w nim fundamentu. Stąd i brak dokonuje się zawsze w (*in*) jakimś podmiocie, przez co wiąże się zarówno z nim samym, jak i z rodzajem, do którego dany przedmiot (=podmiot własności) należy. Powiązanie braku z podmiotem, wspólnym jemu i istniejącej przed nim własności, powoduje zmniejszenie radykalności przeciwstawięnia *privatio* — *habitus* w stosunku do sprzeczności. Zmniejszony jest także zakres tego przeciwstawięnia, ograniczony do istnienia własności.

III. Przeciwieństwo (*contrarietas*) oddala się zarówno od sprzeczności, jak i od braku: obydwa człony przeciwstawięnia są realne i same w sobie pozytywnie określone (negatywnie określa się jeden z nich, ale tylko relatywnie — w stosunku do drugiego), zachodzi między nimi realna różnica, obydwa wreszcie odnoszą się do tego samego przedmiotu i gatunku. Zakres tego przeciwstawięnia nie jest uniwersalny — ogranicza się do przedmiotów realnych i realnie różniących się między sobą, w szczególności do jakości. Tak np. ja-

kości biały i nie-biały wykluczają się nawzajem, a chociaż nie-biały, z uwagi na swą negatywność w stosunku do białego, może zostać określony jako relatywny niebyt, to jednak „sam w sobie” jest zawsze określony pozytywnie, będąc np. czarnym.

IV. Relatywność (*oppositio relativa*) jest najsłabszym typem przeciwstawienia. Jej człony zależą od siebie i postulują się nawzajem, przy czym pojawienie się jednego z nich nie pociąga za sobą — jak w innych przeciwstawieniach — zniknięcia drugiego. Przeciwstawienie relatywne może się opierać bądź na różnicy realnej między członami, bądź na różnicy czysto myślowych ujęć (aspektów) tego samego przedmiotu.

Z tekstu *De quatuor oppositis* wynika niedwuznacznie, że negacja (negowanie) wiąże się najściślej ze „słabszym” (tzn. negatywnym) członem każdego przeciwstawienia, przy czym w szczególny sposób związana jest z *nihil*, pojętym jako człon sprzeczności. W tekście spotykamy takie wyrażenia, jak *nihil negat*, ale także — w odniesieniu do drugiego przeciwstawienia — *privatio est negatio*.

Ale skoro negacja związana jest najściślej z *nihil* i skoro są różne rodzaje nie-bytu (niczego), wolno wyciągnąć wniosek, że są i różne typy negacji, zależne w swym charakterze od radykalności poszczególnych przeciwstawień, w których występują. Twierdząc to, nie przesądzamy jednak jeszcze, czy negacja uwarunkowana jest przez odpowiednie przeciwstawienie, czy odwrotnie: różne przeciwstawienia konstytuowane są przez różne typy negacji.

Negacją najbardziej radykalną jest ta, która występuje w sprzeczności. Ponieważ zaś wykluczona jest tu różnica między członami, nie można powiedzieć, by negacja stwierdzała tylko różnicę między A i non-A. Jan od św. Tomasza, powołując się w *Ars Logica* na *De quatuor oppositis* mówi, że w *contradicto non ens destruit ens*. Można by więc powiedzieć, że negacja jest tu negacją destrukcyjną (*negatio destructiva*) — przekreślająca². Zanegowane *esse* czy *ens* przechodzi w *nihil simpliciter*. Przenosząc te rozważania na teren języka można chyba stwierdzić, że negacja tak pojęta jest funktorem nazwotwórczym, który jednak wolno odnieść tylko do rzeczowników (których desygnatami są substancje) bądź do czasowników, w których zawarty jest moment egzystencjalny. Jeśli negację odniesiemy do nazw transcendentaliów (takich jak byt), będziemy mieli do czynienia z negacją absolutną. Wydaje się także, że w każdym przypadku negacja przekreślająca będzie negacją egzystencjalną.

Analogiczną sytuację spotykamy w przypadku *negatio privativa*. Ale przenosząc ją na teren języka, trzeba przypisać ją przymiotnikom w ich funkcji przypisywania czegoś określonym przedmiotom. Negację tę będzie tworzył bądź funktor „nie”, bądź „bez”. Przykłady: „niewidomy”, „nietrwały”, ale i: „bezzębny”, „bezkształtny” itp.

Natomiast w przypadku przeciwieństwa (*contrarietas*) mamy do czynienia z negacją różnicującą, stwierdzającą różnicę między przedmiotami resp. cechami należącymi do tego samego rodzaju. Np. nie-biały nie jest biały, ale jest

² Bliższą charakterystykę negacji przekreślającej starałem się podać w artykule *Z problematyki negacji*, w: *Szkice filozoficzne. Romanowi Ingardenowi w darze*. Warszawa — Kraków, 1964, str. 85—103.

jak iś, w rodzaju koloru. Nie zachodzi tu wprost przekreślenie, lecz stwierdzenie różnicy, jakkolwiek przekreślenie (mianowicie w naszym przykładzie przekreślenie białego) jest tu suponowane, by można było w ogóle mówić o różnicy między białym a np. czarnym.

WŁADYSŁAW STRÓŻEWSKI: A. J. Ayera koncepcja negacji.
(X Konferencja Grupy Historii Logiki PAN w Krakowie, 24 IV 1964).

Zadaniem pracy Ayera pt. *Negation*¹ jest próba znalezienia właściwego kryterium, które pozwoliłoby odróżnić zdania negatywne (przeczące) od zdań twierdzących. Kryteria stosowane dotychczas są niewystarczające. Przyjmowane zazwyczaj kryterium syntaktyczne okazuje się zawodne, gdyż dwa zdania, takie np. jak „Mt. Everest jest najwyższą górą świata” i „Nie istnieje na świecie góra wyższa od Mt. Everest” są nie tylko równoważne, ale i równoznaczne (przy założeniu, że znaczenie polega na sposobie użycia danej wypowiedzi), a różnica między nimi jest wyłącznie gramatyczna. Nie zadowala także kryterium psychologiczne, przyjęte m. in. przez Bradleya, a polegające na uznaniu za negatywne te zdania, które zbijają zdania twierdzące uznane za fałszywe; zarówno bowiem twierdzenie, jak i przeczenie mogą odrzucać zdania z nimi niezgodne. Odpada wreszcie kryterium semantyczne (negacją zdania S jest jakiegokolwiek twierdzenie T, które pozostaje w takim związku z S, że gdy jedno ma wartość prawdziwościową 1, to drugie ma 0, a gdy jedno ma 0, to drugie ma 1), albowiem nie uzdolnia nas ono do stwierdzenia, które zdanie jest fałszywe, a które prawdziwe. Potocznie przyjmuje się, że zdanie negatywne to zdanie, które odmawia danemu indywiduum przysługiwania mu określonej cechy albo danemu zbiorowi przysługiwania określonej relacji. Jeśli jednak takie zdania mają być prawdziwe, to muszą istnieć odpowiadające im fakty pozytywne. Ale wówczas pojawia się paradoksalna sytuacja: albo twierdzenie negatywne spełnia obowiązki twierdzącego, albo zawdzięcza swą prawdziwość faktowi, którego nie stwierdza.

Przystępując do przygotowania własnego rozwiązania, Ayer precyzuje następujące założenia:

1. Każdy orzecznik posiada ograniczony zasięg stosowalności: są sytuacje, w których może być użyty, i są takie, w których użyty być nie może.

2. Dla każdego danego orzecznika jesteśmy w stanie znaleźć orzecznik dopełniający (komplementarny), który obejmować będzie bądź wszystkie sytuacje, do których tamten się nie odnosi, bądź te tylko, które wraz z tamtym podpadają pod pewien określony zakres. Obydwa są równie pozytywne (czy równie negatywne); z nazwy orzecznika dopełniającego można wykluczyć nawet słówko „nie” i pisać go np. w odwrotnym porządku liter (np. *blue* — *eulb*). Różnica polega tylko na tym, że drugi (tzn. dopełniający) jest mniej określony niż pierwszy.

3. Pojęcie zakresu stosowalności można przenieść na teren zdań. Zakres zdania Z to każdy możliwy dobór okoliczności dający się opisać przy pomocy opisu O, w którym zdanie Z może wstępować s p ó j n i e z innymi zdaniami. Zdania dotyczące jednego zakresu nie mogą pozostawać w stosunku wykluczenia: pozostają one w stosunku partnerstwa.

¹ Praca ta została opublikowana po raz pierwszy w *The Journal of Philosophy*, t. 49, nr 26, r. 1952, a następnie przedrukowana w tomie pism Ayera pt. *Philosophical Essays*, London 1954, str. 36—65.

4. Dwa zdania są wzajemnie wykluczające się wtedy i tylko wtedy, gdy żadne z nich nie może zawierać drugiego w jakimkolwiek opisie, w którym samo spójnie występuje.

5. Dwa zdania są dopełniające (komplementarne) wtedy i tylko wtedy, gdy każde z nich zawiera w swym zakresie zakresy wszystkich zdań, które wykluczają się z drugim.

6. Wąski albo zdeterminowany zakres zdania Z otrzymujemy wtedy, gdy z zakresu tego zdania (tak, jak został określony w p. 3) wyeliminujemy te zdania, które spełniają równocześnie dwa następujące warunki: 1° nie implikują zdania Z, 2° ich zdania komplementarne należą także do zakresu zdania Z.

7. Dwa zdania różne w swych znaczeniach mogą być z sobą zgodne wtedy i tylko wtedy, gdy każde z nich zawiera w swym zakresie węższy zakres drugiego i gdy każde z nich zawiera w swym zakresie zdania komplementarne wobec drugiego.

8. Z dwóch zdań: Z i Z', odnoszących się do jednego indywiduum i przypisujących mu pewną własność, Z jest bardziej określone wtedy i tylko wtedy, gdy Z' nie jest częścią Z, Z warunkuje Z', ale Z' nie warunkuje Z. Zdanie Z jest absolutnie określone w języku J, jeśli w J nie ma zdań bardziej określonych od Z; Z ma pierwszy stopień określoności, jeśli warunkowane jest tylko przez zdanie absolutnie określone; Z ma drugi stopień określoności, jeśli warunkowane jest przez zdanie pierwszego lub pierwszego i absolutnego stopnia określoności — itd.

Opierając się na założeniach ujętych przez nas w p. 5 i 8, Ayer podaje następującą definicję zdania negatywnego: Z pary zdań komplementarnych to jest twierdzące, które jest bardziej, a negatywne to, które jest mniej określone.

Ayer zdaje sobie sprawę, że zaproponowane przez niego rozwiązanie nie jest pozbawione trudności. I tak np. nie da się rozstrzygnąć, które z przytoczonych na początku zdań o Mt. Evereście jest twierdzące, a które przeczące. Dalej, z dwóch zdań dopełniających: „przedmiot jest barwny” i „przedmiot jest bezbarwny”, drugie powinno być uznane za twierdzące, bo jest bardziej określone niż pierwsze. Podobnie nie da się rozstrzygnąć, które zdanie jest negatywne, gdy wziąć pod uwagę pary zdań zawierających takie orzeczniki jak np. „wysoki” — „niski”, czy „ciemny” — „jasny”, skoro są one równie określone, a równocześnie „wysoki” znaczy tyle co „nie-niski”, a ciemny tyle co „nie-jasny”.

Praca Ayera wywołała interesującą dyskusję, w której wypowiedzieli się m. in. W. Gerber, R. Taylor i R. Clark².

William Gerber proponuje, by nie licząc się z potocznymi przyzwyczajeniami, iść dalej jeszcze niż Ayer i określać zdania negatywne poprzez odwołanie się do kontekstu, w którym występują. Zdanie jest zawsze twierdzące w swym własnym kontekście, natomiast staje się negatywne, jeśli znajdzie się w kontekście zdań mu przeciwnych. Na czym jednak ta „przeciwność” ma polegać, Gerber nie precyzuje.

Richard Taylor ustosunkowuje się do dwóch spraw: 1. do odrzuconego implícite przez Ayera istnienia faktów negatywnych, 2. do interpretacji pojęcia niezgodności.

1. Taylor poddaje w wątpliwość założenie Ayera, wedle którego jakiś przed-

² W. Gerber, *Note on Ayer's Conception of Negation*, *The Journal of Philosophy*, t. 50, 1953, str. 556—558; R. Taylor, *Ayer's Analysis of Negation*, *Philosophical Studies*, vol. IV, nr 4, 1953, str. 49—55; R. Clark, *More on Negation*, *J. W.*, nr 6, s. 81—87.

miot, któremu brakuje określonej cechy, musi posiadać na jej miejsce jakąś inną pozytywną cechę (komplementarną), która wyklucza cechę posiadaną uprzednio (np. jeśli przedmiot nie jest *blue*, to jest *eulb*). Tymczasem może się zdarzyć, że przedmiot nie będzie posiadał żadnej cechy danego rodzaju, np. nie tylko nie będzie nieniebieski (*eulb*), ale będzie w ogóle bezbarwny. Nie wszystkie przedmioty (cechy itp., a w konsekwencji odpowiadające im nazwy) posiadają swe pozytywne przeciwieństwa: nieobecność jednego nie zawsze pociąga za sobą obecność czegoś drugiego.

2. Bardziej podstawowa trudność wiąże się z pojęciem niezgodności, występującym u Ayera jako pojęcie pierwotne. Rzecz w tym, że niezgodność dwóch zdań zakłada z konieczności negację: zdanie *Z'*, które jest niezgodne ze zdaniem *Z*, nie da się, jako takie właśnie, wyprowadzić z żadnego pozytywnego zdania *P*, a tylko i wyłącznie — poprzez jego negację — ze zdania *Z*. W dalszym ciągu Taylor stwierdza, że wykluczanie się cech niezgodnych w jakimś przedmiocie nie jest wynikiem relacji zachodzącej między orzecznikami temu przedmiotowi przypisywanymi, lecz ufundowane jest w obiektywnym charakterze samych tych cech. Stąd zasada niezgodności sprowadza się do ontologicznej zasady sprzeczności.

Artykuł Romane Clarka ustosunkowuje się zarówno do koncepcji Ayera, jak i do jej krytyki przeprowadzonej przez Taylora. Wbrew Taylorowi Clark twierdzi, że teoretycznie można znaleźć dopełnienie dla każdej możliwej jakości, nawet dla bardzo nieokreślonej. Inna sprawa, że zabieg taki domaga się spełnienia szeregu warunków natury ontologicznej, m. in. nieskończoności własności, ich „rodzinowego” układu itd.

Druga część artykułu Clarka poświęcona jest wykazaniu niesłuszności dwóch tez, które wynikają, zresztą alternatywnie, jako rezultat argumentacji Ayera: a) że przeczenie jest skrótem pewnego twierdzenia pozytywnego i wobec tego może być teoretycznie wyeliminowane, b) że wtedy, gdy przeczenia nie dają się wyeliminować przez równoważne im zdania twierdzące (komplementarne), to i tak zdania komplementarne pomagają wyjaśnić fakt nieposiadania określonej własności przez jakiś przedmiot. Tezy te są jednak nie tylko niespójne, ale i fałszywe. Ad a: negacji nie da się wyeliminować przez zastąpienie zdania przeczącego przez zdanie twierdzące typu „to jest *eulb*”. Chociaż niektóre zdania twierdzące i przeczące są nawzajem równoważne, to jednak nie można o nich powiedzieć, że każde z nich jest równocześnie twierdzące i przeczące. Ad b: Odwołanie się do własności komplementarnych nie pomaga w wyjaśnieniu faktu, że dana rzecz nie posiada określonej własności. Wprawdzie wiemy, że posiada ona na jej miejsce inną, mniej określoną własność, pozostaje jednak nadal do wyjaśnienia tajemniczy negatywny fakt nieposiadania własności bardziej określonej.

Do zreferowanych tu uwag krytycznych dorzucimy jeszcze jedną. Jeśli się zgodzić, jak negatywne lub że każde z nich jest negacją drugiego, zachodzi pomoga w wyjaśnieniu faktu, że dana rzecz nie posiada określonej

Do zreferowanych tu uwag krytycznych dorzucimy jeszcze jedną. Jeśli się zgodzić, że dwa zdania dopełniające się są równie dobrze pozytywne, jak negatywne lub że każde z nich jest negacją drugiego, zachodzi pytanie, dlaczego — skądinąd — negatywność łączyć z tym zdaniem, które jest mniej określone, a nie np. odwrotnie? Wydaje się, że — jeśli nie jest to przypisanie całkowicie arbitralne — działać tu musi inne jeszcze założenie, jakaś intuicja związana bardziej pierwotnie z pojęciem negatywności. Twierdzenie, że zdania

negatywne są mniej określone od twierdzących jest — przynajmniej wobec pewnego ich typu — prawdziwe (tę ich własność odkrył już zresztą Kant), ale cecha mniejszej określoności nie wystarcza do ich pełnej charakterystyki i jest tu raczej cechą konsekwentną niż konstytutywną (dwa zdania odnoszące się do tego samego, ale posiadające różny stopień określoności, nie muszą pozostawać względem siebie w stosunku negacji, np.: „to jest niebieskie” i „to jest zabarwione”) Odpowiedź na pytanie o istotę negacji odwołać się więc musi do czegoś bardziej podstawowego niż pojęcia komplementarności (w rozumieniu Ayera) i nieokreśloności. Te bowiem nie tylko negacji nie wyjaśniają, ale raczej ją zakładają, gdy bliżej się im przypatrzyć.

Artykuł Homana Clarka nawiązuje się zarówno do koncepcji Ayera, jak i do jej krytyki przeprowadzonej przez Taylora. Wbrew Taylorowi Clark twierdzi, że teoretycznie można znaleźć dopełnienie dla każdej możliwej jakości, nawet dla bardzo nieokreślonej. Inna sprawa, że zadanie takie domaga się spełnienia szeregu warunków natury ontologicznej, m. in. nieokreśloności własności, ich „rodzinowego” układu itd.

Drugą część artykułu Clarka poświęconą jest wykazaniu niemożności dwóch tez, które wynikały z tezy alternatywnej jako rezultat argumentacji Ayera: a) że przeczenie jest skrajnym pewnym twierdzeniem pozytywnego i wobec tego może być teoretycznie wyeliminowane, b) że wtedy, gdy przeczenia nie daje się wyeliminować przez równoważne im zdania twierdzące (komplementarne), to i tak zdania komplementarne pomagają wyjaśnić fakt nieopowiedziany określonej własności przedmiotu. Tezy te są jednak nie tylko niespójne, ale i fałszywe. Ad a: negacji nie da się wyeliminować przez zastąpienie zdania przeczącego przez zdanie twierdzące typu „to jest sub”. Chociaż niektóre zdania twierdzące i przeczące są nawzajem równoważne, to jednak nie można o nich powiedzieć, że każde z nich jest równoważne twierdzeniu i przeczeniu. Ad b: Obwołanie się do własności komplementarnych nie pomaga w wyjaśnieniu faktu, że dana rzecz nie posiada określonej własności. Wprawdzie wiemy, że posiada ona na jej miejsce inną, mniej określoną własność, pozostałe jednak nadal do wyjaśnienia tajemniczy negatywny fakt nie-poseszania własności bardziej określonej.

Do zretlowanych tu uwag krytycznych dorozumny jestore jedne. Jeśli się zgodzić, jak negatywne lub że każde z nich jest negacją drugiego, zachodzi pomoga w wyjaśnieniu faktu, że dana rzecz nie posiada określonej własności.

Do zretlowanych tu uwag krytycznych dorozumny jestore jedne. Jeśli się zgodzić, że dwa zdania dopełniające się są równie dobre pozytywnie, jak negatywne lub że każde z nich jest negacją drugiego, zachodzi pytanie, dlaczego — skądinąd — negatywność faktu z tym zdaniem, które jest mniej określone, a nie np. odwrotnie? Wydaje się, że — jeśli nie jest to przypisanie całkowite arbitralne — działało tu musi inne jeszcze założenie, jakas intuicja wiążąca bardziej pierwotnie z pojęciem negatywności. Twierdzenie, że zdania

Przegląd czasopism

I

Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej Nr 10 (1964). Filozofia i utopia. *Studia z dziejów ideologii*: BACZKO B. — Demokracja i konserwatyzm w utopii J. J. Rousseau, 5—53. SZACIKI J. — Kontrewolucja a światopogląd (Natura i historia we francuskiej myśli kontrewolucyjnej lat 1789—1815), 55—104. TREUGUTT S. — Napoleon — mit i utopia, 105—131. SIKORA A. — Hoene-Wrońskiego utopia historyzoficzna, 133—177. SKARGA B. — Pozytywizm i utopia (Przesłanki filozoficzne utopii A. Comte'a), 179—226. KUDEROWICZ Z. — Hegel: moralistyka a utopia, 227—265. WALICKI A. — Narodnicka utopia Mikołaja Michajłowskiego, 267—315. KRAWCZYK Z. — Edwarda Abramowskiego ideał socjalizmu państwowego, 317—345.

II

Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej T. II (1962). Seria A: Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce: MARKOWSKI M. — Wykład wstępny Andrzeja z Kokorzyna, 3—51. KUKSEWICZ Z. — Wpływ Jana z Janduno na komentarza do „De Anima” Głogowczyka, 53—195. KOROLEC J. B. — Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej w XIII—XIV wieku, 196—215.

Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej T. III (1964). Seria A: Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce. Uczni i filozofowie polscy. 2.: MARKOWSKI M. — Jakub z Nowego Sącza, 3—30. SEŃKO W. — Wstęp do studium nad Janem z Głogowa, cz. II, 30—38. SEŃKO W. — Maciej Hayn OP († 1476), 39—43. WŁODEK Z. — Maciej ze Saspo-wa, 44—92. MARKOWSKI M. — Mikołaj Budissen; 92—119. REBETA J. — Paweł z Worczyna, 20—156. SIEMIĄTKOWSKA Z. — Piotr Polak, filozof dominikański z XIV wieku, 157—172. Uzupełnienia do poprzednio publikowanych materiałów. Nota od Redakcji. Uzupełnienia do katalogu pism filozoficznych Jana z Głogowa, 173—174.

III

Roczniki Filozoficzne T. XII, z. 1 (1964). KAMIŃSKI S. — Typy filozofii, 5—16. KRĄPIEC M. A. — Zagadnienie przedmiotu „Metafizyki” Arystotelesa, 17—26. ZIEMIAŃSKI S. — Rola przyczyny w poznaniu naukowym u Arystotelesa, 27—38. WAWRZYŃIAK A. ks. — Koncepcja stosunku przyczynowego według Dawida Hume'a, 39—52. ZELEŻNIK T. — O właściwą interpretację finalizmu tomistycznego, 53—64. GOGACZ M. — Zagadnienie wolności woli w marksizmie, 65—76. STEPIEŃ A. — Ingardenowska koncepcja teorii poznania. Próba oceny, 77—92. KŁÓSAK K. ks. — „Fenomenologia” ks. P. Teilharda de Chardin w ramowej analizie epistemologicznej i metodologicznej, 93—106. Materiały: KAMIŃSKI S. — Co daje stosowanie logiki formalnej do metafizyki klasycznej?, 107—112. BORZYSZKOWSKI M. ks. Suarez a św. Tomasz z Akwinu — przegląd literatury filozoficznej, 113—120. Dyskusje: ZDYBICKA Z. J. — O intuicji w filozofii, 121—128. AUGUSTYN Wł. — O wierny obraz filozofii Malebranche'a, 129—134. SIEMIANOWSKI A. — Poglądy Henryka z Gandawy w nowym oświeceniu, 135—138. MICHAŁOWSKI W. ks. — Koncepcja, problematyka i aspekty logiczne tomistycznej teorii poznania w ujęciu ks. St. Adamczyka, 139—152. Recenzje: O pierwszych czterech zeszytach „Studiów Mediewistycznych” (M. Gogacz), 153—155. Kamiński S. — Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk, (A. Stępień), 155—156.

Roczniki Filozoficzne T. XII, z. 2 (1964). MAJKA J. ks. — Problem źródeł katolickiej etyki życia gospodarczego (Analiza zagadnienia na przykładzie nauki o lichwie), 5—18. STRZESZEWSKI CZ. — Praca ludzka w Piśmie Starego Testamentu, 19—24. PIWOWARSKI Wł. ks. — Osoba ludzka a społeczność, 25—42. SZYMECZKO M. H. OSU — Koncepcja wartości u Dietricha von Hildebranda, 43—56. ŚLIPKO T. ks. — Pojęcie samobójstwa bezpośredniego i pośredniego w świetle współczesnych dyskusji, 57—76. ZDANIEWICZ W. ks. — Analiza czynności społecznej w systemie religijnym według F. Znanieckiego, 77—88. Sprawozdania:

PIWOWARSKI Wł. ks. — Interpretacje zasady pomocniczości w literaturze współczesnej, 89—97. RODZINSKI A. — Czego usiłuje dowieść Józef Keller?, 98. RODZINSKI A. — Etyka katolicka a miłość bliźniego, 98—103. Recenzje: Mattai G. — Principi e questioni di morale sociale (ks. St. Styrna), 104—105.

Roczniki Filozoficzne T. XII, z. 3 (1964).

ADAMCZYK St. ks. — Arystotelesowo-tomistyczna koncepcja formy substancjalnej, 5—16. KŁÓSAK K. ks. — Maritainowe próby wyodrębnienia filozofii przyrody od metafizyki i nauk przyrodniczych, 17—30. BIRKENMAJER A. — Osiągnięcia duchowieństwa polskiego w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych, 31—44. SEDLAK Wł. — Teoria łysogórskich gołoborzy, 45—68. NOWIK H. ks. — Metodologiczne warunki wyjaśniania zjawisk biologicznych, 69—78. ŚLAGA S. W. — Podstawowe założenia i wartości teorii abiogenezy, 79—86. LUBAŃSKI M. — Ilość a matematyka, 87—92. HELLER M. ks., KOLENDA Z. — Zastosowanie zasady wzrostu entropii do niektórych modeli kosmologicznych, 93—98. Dyskusje: ADAMCZYK St. ks. — Struktura bytu przygodnego według Arystotelesa, 99—104. Recenzje: Lever J. — Creation and Evolution (ks. L. Regner), 105—107. Adamczyk St. ks. — Kosmologia (ks. L. Regner), 107—108.

Roczniki Filozoficzne T. XII, z. 4 (1964).

PASTUSZKA J. ks. — Osobowość a religijność człowieka. Analiza psychologiczna, 5—16. GRZYWAK-KACZYŃSKA M. — Behavioralne koncepcje osobowości we współczesnej psychologii, 17—26. KUŃNIEWSKI S. — Osobowość współczesnej młodzieży akademickiej, 27—40. WINID B. — Z zagadnień niedojrzałej osobowości, 41—48. CHLEWICKI Z. ks. — Elementy Cattellowskiej teorii osobowości, 49—58. KOSTRZEWSKI J. — Czynniki kwestionariusze R. B. Cattella do badania osobowości dzieci i ich wartość diagnostyczna, 59—80. LESNIAK Fr. ks. — Osobowość w ujęciu K. Dąbrowskiego, 81—90. STROJNOWSKI J. — Prastowiańska „dola” jako elementarna wiedza o dziedziczności i konstytucji, 91—96. TARŃSKI J. ks. — Rozwój badań charakterologicznych w „szkole Le Senne’a”, 97—102. Recenzje: Aristoteles Parva Naturalia graece et latine edidit, versione auxit, notis illustravit Paulus Siwek SJ (ks. J. Pastuszka). — Russel W. R. — Brain-Memory-Learning. A. Neurologist's View (J. Strojnowski), 103—104. Pastuszka J. ks. — Charakter człowieka.

Struktura — typologia — diagnostyka psychologiczna (Z. Ch.). Z kroniki Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL: Kronika Specjalizacji Filozoficzno-Psychologicznej za rok akad. 1962/63 (K. Patora) 105—107. Sprawozdania: Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia i XII Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Szczecinie (Z. Chlewicki), 108—109.

IV

Studia Filozoficzne Nr 2 (37), 1964.

MARKIEWICZ H. — Prawa naukowe w historii literatury, 3—37. SZACKA B. — O historiozofii Stanisława Staszica, 39—62. KRAWCZYK Z. — Założenia filozoficzne socjologii Edwarda Abramowskiego (szkic), 63—83. AMSTERDAMSKI S. — Różne pojęcia determinizmu, 85—95. EKEL J. — O pewnych przykładach wykorzystania teorii informacji w psychologii, 97—113. GORDON M. — Koncepcja intuicji w historii filozofii nowożytnej (V. F. Asmus — Problema intuicji v filozofii i matematyce), 115—134. EILSTEIN H. — Geometria, ciało, dusza, logika, kultura (Boston studies in the philosophy of science. Proceedings of the Boston Collegium for the philosophy of science 191/62), 135—157. PANASIUK R. — Nowa praca autora radzieckiego o kształtowaniu się marksizmu (T. I. Ojzerman — Formirovanije filozofii marksizma), 158—164. DZIEMIDOK B. — Połgady estetyczne Anatola Łunaczarskiego (A. Lebedev: Estetičeskije vzgljady A. V. Lunačarskogo), 164—171. LEWI S. — Antypozytywizm Maxa Plancka (H. Vogel: Zum philosophischen Wirken Max Plancks), 172—178. STONERT H. — Nowy podręcznik logiki dla filozofów (J. Śłupecki, L. Borkowski: Elementy logiki matematycznej i teorii mnogości), 179—184. SIEMIANOWSKI A. — Nowa próba unowocześnienia tomizmu (S. Kamiński, M. A. Krąpiec: Z teorii i metodologii metafizyki), 184—191. HEMPOLIŃSKI M. — Teoria milczącego poznania (M. Polanyi: Tacit knowing: its bearing on some problems of philosophy-Reviews of Modern Physics, October 1962), 191—198. MALEWSKA H. — Psychologia społeczna Jeana Stozzela (J. Stozzel: La psychologie sociale), 198—200. KASIA A. — Na marginesie Zesztyłów Argumentów, 200—211. Kronika: NOWAK L. — Studencka sesja naukowa poświęcona pamięci profesora Kazimierza Ajdukiewicza, 213. A. T. — I Międzynarodowe seminarium społecznych i filozoficznych proble-

mów kultury fizycznej, 213—214. Obrona pracy doktorskiej (B. Dziemidok: Próba zbudowania teorii komunizmu na podstawie dotychczasowych badań w tej dziedzinie), 214—215. Nowości wydawnicze, 216—218. Międzynarodowy kongres poświęcony zagadnieniom logiki, metodologii i filozofii nauki. Uniwersytet Hebrajski w Jerozolimie (Izrael) 26 sierpnia — 2 września 1964 r. Komunikat drugi (styczeń 1964), 219—221.

Studia Filozoficzne Nr 3 (38), 1964. Filozofia Polska w dwudziestoleciu, 3—24. KOTARBIŃSKA J. — Spór o granice stosowalności metod logicznych, 25—48. MEJBAUM W. — Falsyfikacja hipotez, 49—58. KELLER J. — Zasada własności w katolickiej doktrynie społecznej, 59—90. ZIMAND R. — Początki kultury modernistycznej w Polsce, 91—120. Książki i czasopisma: AMSTERDAMSKI S. — Z zagadnień naukowego wyjaśniania (E. Nagel: *The Structure of Science. Problems in the Logic of Scientific Explanation*), 121—142. CACKOWSKI Z. — Radziecka krytyka filozoficzna pozytywizmu (Filosofia markszowska i neopozytywizm. Woprosy kritiki sowriemiennowo pozitiwizma) 143—150. PELC J. — O nauce poprawnego myślenia (Narcyz Łubnicki: *Nauka poprawnego myślenia*), 151—154. LEŚNIAK K. — Logika stoicka (Benson Mates: *Stoic Logic*), 154—166. DEMIAŃSKI M. — Czas absolutny w teorii względności? (R. Schlegel: *Time and the Physical World*), 167—170. KERNER R., LASOTA J. P. — Nauka i wartości (W. Heitler: *Man and Science*), 171—181. LANGE O. — Studia o marksowskiej teorii społeczeństwa (J. Hochfeld: *Studia o marksowskiej teorii społeczeństwa*), 182—188. TOPOLSKI J. — Z metodologicznej i teoretycznej problematyki socjologii (Na marginesie „Studiów socjologicznych”, R. 1963), 188—197. TRYBUSIEWICZ J. — Człowiek w myśli Renesansu (B. Suchodolski: *Narodziny nowożytnej filozofii człowieka*), 197—204. GROMCZYŃSKI W. — Amerykański fenomenolog o strukturze moralnego doświadczenia (C. O. Schrag: *The Structure of Moral experience: a phenomenological and existential analysis*), 205—210. CI-CHOWICZ S. — Czytając Husserla (E. Husserl: *L'origine de la géométrie*), 210—216. MARCISZEWSKI W. — Projekt języka kosmicznego (H. Freundenthal: *Lincos — design of a language for cosmic intercourse*), 216—218. PELC J. — Z amerykańskiego sympozjum na temat metafory (A. Isenberg: *On defining metaphor*; P. Welsh: *On explicating meta-*

phors), 219—222. DOBRZAŃSKI L. — Unamuno „Opowiedziany” (J. F. Mora: *Unamuno*), 222—226. ONYSKIEWICZ J. — Sens i znaczenie twierdzeń o niezupełności (R. L. Goodstein: *The significance of incompleteness theorems*), 226—228. Kronika: PAWŁOWSKI T. — Teoria a doświadczenie, 229—231. Obrony prac doktorskich i habilitacje, 231—233. List do redakcji: KOZŁOWSKI R. — W sprawie błędu w tekście artykułu prof. K. Ajdukiewicza pt. *Zagadnienie empiryzmu a koncepcja znaczenia*, 233.

Studia Filozoficzne Nr 4 (39) 1964. Filozofia polska w dwudziestoleciu, 3—12. MORAWSKI S. — Estetyka polska w okresie dwudziestolecia (1944—1964), 13—40. MOLSKA A. — Nauka a socjalizm w ujęciu pierwszych marksistów polskich, 41—70. OGOŃOWSKI Z. — Arystotelizm heterodoksalny w religijności zracjonalizowanej, 71—110. ZIEMBA Z., ZIEMBIŃSKI Z. — Uwagi o wynikaniu norm prawnych, 111—122. SZEWCZYK J. — Zagadnienie zależności wzajemnej ocen i norm, 123—140. Polemiki: KRAJEWSKI W. — W sprawie pojęcia determinizmu, 141—146. Książki i czasopisma (147—212): ŁUBNICKI N. — O podstawowych zagadnieniach psychologii (T. Tomaszewski: *Wstęp do psychologii*), LEGOWICZ J. — Na temat filozofii chrześcijańskiej (P. Böhner, E. Gilson: *Historia filozofii chrześcijańskiej od Justyna do Mikołaja Kuzańczyka*). DO-RZAŃSKI L. — Rodowód współczesnej nauki (H. Butterfield: *Rodowód współczesnej nauki, 1300—1800*). — LAZARI-PAWŁOWSKA I. — Schematy i człowiek (A. Grzegorzczak: *Schematy i człowiek*). KELLER J. O jednym z nurtów katolickiego personalizmu (T. Mrówczyński: *Personalizm Maritaina i współczesna myśl katolicka*). JEDYNAK S. — Etyka marksistowska jest otwarta (J. Popelova: *Etika. K historické a současné problematice mravní teorie*). HOFFMAN P. — Jeszcze o świecie absurdalnym (J. Onimus: *Face au monde actuel*). STEFANOWSKA Z. — Czym jest, a czym nie jest krytyka literacka (M. Gołaszewska: *Filozoficzne podstawy krytyki literackiej*). SIEMIANOWSKI A. — Kosmologia ks. Adamczyka (ks. St. Adamczyk: *Kosmologia*). SŁAWIANOWSKI J. — O pracach popularyzacyjnych z dziedziny cybernetyki (H. Greniewski i M. Kempisty: *Cybernetyka z lotu ptaka*; Z. Rowieński, A. Ujemow, J. Ujemowa: *Filozoficzny zarys cybernetyki*). SZUMILEWICZ I. — Bułgarska monografia z filozofii fizyki (A. P. Polikarow: *Otnosi-*

tielność' i kwanty. Filozofskie problemy sowniemiennoj fiziki). H. D. — Krytyczna analiza teleologicznych zadań i teleologicznego wyjaśniania w biologii (J. Canfield: *Teleological Explanation in Biology*). KOWALSKI S. — Euhemer, *Przegląd Religioznawczy* (1957—1964). Kronika: Obrony prac doktorskich, habilitacje i nominacje, 213—216. Wykaz artykułów opublikowanych w „Studiach Filozoficznych” w 1964 r., 217—220. Indeks autorów, 221.

V

Studia Logica t. XV (1964). POGORZELSKI W. A. — The deduction theorem for Łukasiewicz many-valued propositional calculi, 7—24. SADOWSKI W. — Dowód aksjomatyzowalności pewnych n-wartościowych rachunków zdań, 25—36. STANOSZ B. — Formalne teorie z zakresu i treści wyrażen, 37—48. STONERT H. — Język i teorie adekwatne z ontologią języka nauki, 49—78. PAWŁOWSKI T. — Dobór wskaźników w naukach społecznych, 79—102. MORTIMER H. — Definicja probabilistyczna na przykładzie definicji genotypu, 103—162. POGORZELSKI W. A. — Przegląd twierdzeń o dedukcji dla rachunków zdań, 163—180. POGORZELSKI W. A. — Schemat twierdzeń o dedukcji dla rachunku zdań, 181—188. PRZEŁĘCKI M. — Z semantyki pojęć otwartych, 189—220. Dyskusje, informacje, przyczynki: KMITA J. — Spór słowny, 221—236. AGASSI J. — Variations on the Liar's Paradox, 237—238. KOJ L. — Nazwy cudzysłowowe, 239—254. WOJTASIEWICZ O. — A simple model of the functioning of public opinion, 255—260. ZIEMBIŃSKI Z. — Próba uporządkowania podstawowego słownictwa prawniczego, 261—270. BORKOWSKI L. — Poprawki do artykułu: Dydaktyczne ujęcie zerojedynkowej metody sprawdzania wyrażen węższego jednoargumentowego rachunku predykatów, 271. BORKOWSKI L. — Correction to the paper „on proper quantifiers II”, 272—273. MICHAŁOWSKI W. — Non-referential names and a particular quantifier, 273. Recenzje (275—310): Dopp J. — Logiques construites par une méthode de déduction naturelle, (T. Kubiński). Leblanc H. — Statistical and Inductive Probabilities, (J. Kmita). Gregorowicz J. — Definicje w prawie i w nauce prawa, (M. Zieliński). Klibansky R. ed. — Philosophy in the Mid-Century. A Survey, (B. Stanosz, A. Zabłudowski). Van Laer H. — Philosophy of Science. Part Two: A study of the Division and

Nautre of Various Groups of Sciences, (S. Kamiński). Menne A. ed. — *Logico-Philosophical Studies*, (S. Kamiński). Prior A. N. — Formal Logic, (L. Borkowski). Geach P. Th. — Reference and Generality, (J. Kmita). Harrah D. — Communication: A Logical Model, (J. Giedymin). Kneale W., Kneale M. — The Development of Logic, (S. Łuszczewska-Romahnowa). *Przegląd czasopism*, 311—343. Bibliografia książek z zakresu logiki wydanych w latach 1962—1963, 345—350. Książki i czasopisma nadesłane do redakcji, 351—352.

VI

Studia Mediewistyczne T. 5 (1964). SENKO W. — Tomasz Wiltona „Quaestio disputata de anima intellectiva” (Wstęp krytyczny i wydanie tekstu), 3—190. PALACZ R. — Bezpośrednia recepcja arystotelizmu w „Metalogiconie” Jana z Salisbury, 191—251.

Studia mediewistyczne T. 6 (1964). WŁODEK Z. — Zagadnienie esse obiectivum i intelektu u Jakuba z Ascoli, 3—18. MARKOWSKI M. — Definicje substancji w „Komentarzu do metafizyki” Dominika z Flandrii, 19—54. MARKOWSKI M. — Poglądy filozoficzne Andrzeja z Kokorzyna, 55—136. KUKSEWICZ Z. — Jana z Głogowa koncepcja duszy, 137—247.

VII

Australasian Journal of Philosophy No 1 (1964). MEDLIN B. — The Theory of Truth-Functions, 1—21. THORNTON J. C. — Can the Moral Point of View be Justified?, 22—34. HUDSON H. — Is God an Entity?, 35—45. HILLMAN D. J. — A Note on Referential Opacity, 46—52. PALMA A. B. — Memory and Personal Identity, 53—68. LLEWELYN J. E. — What is a Question?, 69—85. LEHRER K. — Doing the Impossible, 86—97. Discussion: TAYLOR R. — Not Trying to do the Impossible. A Reply to Dr. Lehrer, 98—100. PUCETTI R. — God, Omniscience, and Mr. Hutchings, 100—102. NEWMAN F. — Omniscience is Possible, 102—103. HENZE D. F. — Creativity and „Create”: A Rejoinder to Brook and Wright, 103—109. Critical Notices: D'Arcy E. — Human Acts (Y. N. Chopra), 110—119. Hare R. M. — Freedom and Reason (D. H. Monro), 119—134. Merleau-Ponty M. — In Praise of Philosophy; Merleau-Ponty M. — Phenomenology of Perception (W. J. Ginnane),

135—142. Moore Ch. A. ed. — Philosophy and Culture — East and West (Q. Gibson). Reviews (142—171): Harrah D. — Communications: A Logical Model (C. L. Hamblin). Gauthier D. P. — Practical Reasoning (D. Muschamp). Solmsen F. — Aristotle's System of the Physical World (I. Lonie). Cowling M. — The Nature and Limits of Political Science; Cowling M. — Mill and Liberalism (D. H. Monro). Smart H. R. — Philosophy and Its History (J. Passmore). Bochen-ski I. M. — Philosophy: an Introduction. Hartnack J. — Philosophical Problems: A Modern Introduction (W. D. Joske). Books Received, 172—178. Notes and News, 179—181.

Australasian Journal of Philosophy No 2 (1964). MEDLIN B. — The Theory of Truth-Functions, 183—198. GRAVE S. A. — The Mind and its Ideas: Some Problems in the Interpretation of Berkeley, 199—210. MYERS G. E. — Metaphysics and Extended Meaning, 211—215. WADIA P. S. — Why Should I Be Moral?, 216—226. HANSON N. R. — Conservation „Beyond the Edge”, 227—231. Discussion: VESEY G. N. A. — Bodily Sensations, 232—247. ARMSTRONG D. M. — Vesey on Bodily Sensations, 247—248. LEHRER K. — Doing the Impossible: A Second Try, 249—251. JARDINE R. — Professor Gasking on Mathematics, 252—260. PUC-CETTI R. — Mr. Newman's View of Omniscience, 261—262. Critical Notice (262—283): Smart J. J. C. — Philosophy and Scientific Realism (M. C. Bradley). Reviews (284—303): Shoemaker S. — Self-Knowledge and Self-Identity, (J. M. Shorter). Kaplan A. — The Conduct of Inquiry: Methodology for Behavioural Science (Q. Gibson). Van Orman Quine W. — Set Theory and Its Logic, (D. G. Londey). Schon D. A. — Displacement of Concepts, (W. A. Suchting). Culbertson J. T. — The Minds of Robots, (J. C. McKenzie). Books Received, 304—306. Notes and News, 307—310.

Australasian Journal of Philosophy No 3 (1964). A. K. S. — Edmund Morris Miller (1881—1964), 311—312. RUSSELL L. J. — A Layout for Logical Operations, 313—321. COHEN M. F. — Motives, Causal Necessity, and Moral Accountability, 322—334. McGEE D. — Fun, Games and Natural Language, 335—344. CAMPBELL R. — Modality „de dicto” and „de re”, 345—359. MEILAND J. W. — Meaning, Identification and Other Minds, 360—374. WERTHEIM P. — Morality and Advantage, 375—387. Discussion: TODD

W. — Meaning and Criteria of Application in Ethics, 388—391. MISCHEL Th. — A Reply to Bailey's Defence of Collingwood, 391—393. WILSON P. R. — A New Approach to the Confirmation Paradox, 393—401. NERLICH G. — Mr. Wilson on the Paradox of Confirmation, 401—405. RANKIN K. W. — More on the Deterministic Windmill: A Reply to R. D. Bradley's Rejoinder, 405—411. Critical Notice: Ayer A. J. — The Concept of a Person and Other Essays, (Medlin B.), 412—431. Reviews (432—459): Christian W. A. — Meaning and Truth in Religion, (A. B. Gibson). Griffin J. — Wittgenstein's Logical Atomism, (K. W. Rankin). Rabel G. — Kant, (Stainsby H. V.). Schlatter R. ed. — Philosophy, (K. Campbell). Ziniviev A. A. — Philosophical Problems of Many-valued Logic, (C. F. Presley). Rollind C. D. ed. — Knowledge and Experience, (L. Chipman). Books Received, 460—463. Notes and News, 464—466. Contents of Volume XLII, 1964, 467—468.

VIII

Dialectica Vol. 17, No 2/3 (66/67), 1963. MARUYAMA M. — Basic elements in Misunderstandings II, 99—110. L'analogie en tant que méthode de connaissance: GONSETH F. — Extrait d'une lettre à MM. Cuénod et Pun, 111—115. CUENOD M., PUN L. — Réponse à M. Gonsseth, 116—118. I. Principes de la Connaissance analogique: GONSETH F. — Analogie et modèles mathématiques, 119—150. LOEB J. — Par quel mécanisme l'analogie est-elle une source de connaissance?, 151—158. MESAROVIC E., HENNING M. D. — Analogy in the creative processes and the objects of creation in art and sciences, 159—166. PASK G. — The use of analogy and parable in cybernetics with emphasis upon analogies for learning and creativity, 167—202. RAYMOND F. H. — Analogie et intelligence artificielle, 203—214. II. Méthodes de la connaissance analogique: NASLIN P. — Analogies, homologies et modèles, 215—239. PUN L. — Optimum de l'analogie, 240—259. ZELBSTSTEIN U. — Méthodes analogiques et isomorphisme des chaînes fonctionnelles, 260—266. III. Application des méthodes analogiques: CUENOD M. — Analogie et notion de rigueur pour l'ingénieur, 267—283. HESSE M. — Analogy and confirmation theory, 284—295.

Dialectica Vol. 17, No 4 (68), 1963. EDELINE J. — Aspect logique du jeu

mots poétique, 297—306. ZAFIROPULO J. — Le rôle de l'analogie dans le déchiffrement de l'écriture mycénienne linéaire B, 307—327. SOLARI L. — Contenu et portée des modèles économétriques, 328—352. GRUNEBAUM G. E. von — Muslim world view and Muslim science, 353—368. CHARI C. T. K. — Information, cosmology and time, 369—380.

IX

Filosofia Anno XV, Fasc. III (1964). Giornata martinettiana, 361—472. ROSSO C. — Vauvenargues, l'ideale dell'eloquenza e la morale della gloria, 473—524. ARIOTTI A. M. — L' „Homo Viator” in Gabriel Marcel, 525—542. CASTELLI E. — Ricordo di Felice Balbo, 543—544. GUZZO A. — Alessandro Koyré, 545—546. Rassegna di libri (547—552): Levi M. A. — Grecia antica, Roma antica (C. Rossi). Werner K. — Die Scholastik des späten Mittelalters (G. Tonelli). Bestman Th. — Early Printed Books to the End of the Sixteenth Century (G. Tonelli). Grimsley R. — Jean d'Alembert (G. Tonelli). Jankélévitch — L'aventure, l'ennui, le sérieux (A. Canilli). Muñoz-Alonso A. — La persona humana; El magisterio como forma de vida (A. de Maria). Tecnica y cultura (A. de Maria). Pubblicazioni ricevute, 570—581.

Filosofia Anno XV, Fasc. IV (1964). MONDOLFO R. — Sul valore storico delle testimonianze di Platone, 583—601. MATHIEU V. — Presenza di Galileo, 602—614. GUZZO A. — Gnoseologia, epistemologia, ontologia, 615—646. De MARIA A. — Il pensiero di Francesco Hamsterhuis, 647—686. DEROSI G. — Tempo, soggetto, Cogito, e conoscenza intenzionale diretta (non-mediata) in Merleau-Ponty, 687—715. Rassegna di libri (716—731): Iordani Bruni Opera (G. Tonelli). Descartes — Oeuvres philosophiques, I. (G. Tonelli). Die französische Aufklärung im Spiegel der deutschen Literatur des 18. Jahrhunderts (G. Tonelli). Hanke L. — Aristotle and the American Indians (E. de Angelis). Dawson Ch. — Progresso e religione (C. Terzi). Enciclopedia Universale dell'arte, voll. IX—XI (A. Guzzo). Chroniká Aisthetikés, Tomo II. (A. Guzzo). Santinello G. — Leon Battista Alberti: Conoscere e pensare nella filosofia di Kant (M. T. Liaci). Pubblicazioni ricevute, 732—743. GUZZO A. — Per il 1965, 744—748.

Filosofia Anno XV, Supplemento al fasc. IV (1964). Storia della filosofia:

POPKIN R. H. — The Traditionalism, Modernism and Scepticism of René Rappin, 751—764. HUTIN S. — L'influence d'Henry More sur la théorie newtonienne de l'espace et du temps, 765—774. MÜLLER H. — Philosophische Besinnung auf die Herkunft der neueren Metaphysik aus Kant, 775—784. Filosofia della scienza: VIRIEUX-REYMOND A. — Le recours au nombre, 785—791. Filosofia dell'arte: RIESER M. — Problems of artistic Form: The Concept of Art, 792—803. MICHELIS P. A. — Réflexions sur l'esthétique de l'art byzantin, 804—818. Filosofia della storiografia: WAISMANN A. — Dilucidaciones preliminares a un sistema e historia del pensamiento histórico, 819—829. Filosofia della religione: Van EERDE J., HUBBARD A. — The Christian Religion in the „Grande Encyclopédie” and in „The Great Soviet Encyclopedia”, 830—847. Rassegna di libri (848—851): Dietze W. — Quirinus Kuhlmann Ketzer und Poet (S. Hutin). Lacroix J. — Murice Blondel (A. Virieux-Reymond). Pagel W. — Paracelse (G. Tonelli). Pubblicazioni ricevute, 851—858. Indice dell'annata, p. 859—861.

Filosofia Anno XVI Fasc. I (1965). MATHIEU V. — L'Assoluto estetico nel „Libro d'ore” di Rilke, 3—34. GALIMBERTI A. — Filosofia del linguaggio, 35—43. GUZZO A. — Interviste luganesi, 44—48. SAINATI V. — Tra Parmenide e Platone. (Le premesse sotriche della Logica greca), 49—110. De MAS E. — Il pensiero giuridico di Francesco Bacone, 111—167. CHIUMELLO M. G. V. — Colonizzazione europea e costumi morali delle popolazioni dell'Africa Orientale, 168—172. GUZZO A. — Congressi e Convegni: Bruxelles, Amsterdam, A'Aquila, Torino, 173—180. Rassegna di libri (181—205): J. G. Hamanns Hauptschriften erklärt, (V. Verra). Castelli E. — Pensieri e giornate, (V. Verra). Gadamer H. G. — Dialektik und Sophistik im siebenten platonischen Brief, (V. Verra). Chiereghin Fr. — Storicità e originarietà nell'idea platonica, (E. Berti). Spirito U. — Critica dell' Estetica; Nuovo Umanesimo, (A. Canilli), Ferrante Fr. — Oltre i limiti del mondo fisico, (G. Gallina). Pubblicazioni ricevute, 206—215.

X

Filosofskije Nauki No 2 (1964). ILIN S. S. — Generalnoje napravlenije razvitija socalisticzeskogo sielskogo chozjajstva i niekatoryje problemy marksiz-

stskoj teoriji, 3—10. ARONCZIK I. L. — Borba W. I. Lenina protiv lewackich izwraszczenij socalisticzeskoj kultury, 11—18. ALEKSJEJEV P. W. — Lenin-skaja ideja sojuza filosofii i jestiestwoznanija i borba za jeji osuszczestwlenije w SSSR (naczało 30-ch godów), 19—28. KISIELEW W. P. — O sootnoszenii materialnych i moralnych stimułow k trudu w period razwiernutogo stroitielstwa komunizma, 29—36. WINOKUR A. W., RYWKINA R. W. — Socalno-ekonomiczskie problemy socalisticzeskoj racyonalizaciji proizwodstwa, 37—44. MAŁEK I. — Osnownyje naprawlenija razwitija nauki w Czechosłowakii, 45—53. FADIEJEV I. J. — O Charakterie logičzeskoj nieobchodimosti, 54—61. CHORUC L. E. — Kritika idealisticzeskoj koncepcyji ideologii w „socyologii soznanija”, 62—69. NOWIKOW M. I. — Mirowozrizenije T. G. Szewczenko i sowriemennost', 70—76. Naucznyje soobščzenija i publikacyi: GOŁUBIEW A. N. — K woprosu o formirowanii materialisticzeskich wzgladów D. I. Pisariewa, 77—85. SZTEJNBERG W. A. — P. Stuczka i jego rol' w borbie za torżestwo leninskoj nacyonalnoj politiki, 86—92. CZE-CZIN M. N. — Filozofskie wozzrienija M., SWIERDLIN M. A. — O diejstwi zasuzdženija: PIETROW J. A. — Niekotoryje logičzeskie woprosy otobraženija dwiženija, 102—110. MIEDWIEDIEW N. W. — Jeszcze raz o prirodzie psichičeskogo, 111—115. MALCEW W. I. — Ob oszibocznych tiendencyach w ponimanii psichičeskogo, 116—125. ROGACZEW P. M., SWIERDLIN M. A. — O diejstwi zakon razwitija nacyonalnych otnoszenij pri kapitalizmie i pri socalizmie, 126—135. W pomoszcz priepodawatielam som nauczno go komunizma, 136—146. szczestwowiedienija: KOSICZEW A. D. — Sozdanije i razwitije Marksom i Engelson nauczno go komunizma, 136—146. Kritika i bibliografija: GORIANSKIJ W. A., MANGUSZEW T. D., MISZIN W. I. — Sierieznyj trud po filozofskim problemam pierierastanija socalizma w komunizme, 147—151. RYBAKOWA N. W. — Plusy i minusy intieriesnoj raboty po etike. 152—154. Pismo w riedakcyju: STOŁOWICZ L. N. — O knigie I. B. Astachowa „Czto takoje estietika?”, 155—157. KOGAN L. N. — Nasuszcznyje problemy priepodawanija osnow nauczno go komunizma w wyszej szkole, 158—163. ILICZEW W. D., WOŁKOWA E. W., FILUKOW A. I. — Filozofy i biologi obsuzdajut nowuju knigu o dialektike žiwój prirody, 164—167. Pierspektivnyj plan žurnala „Filo-

sofskije nauki” na 1964—1955 gg, 168—178.

Filozofskie Nauki No 3 (1964). MIELUCHIN S. T. — O niekotorych mietodologičzeskich problemach jestiestwiennych nauk, 3—13. KIERIMOW D. A. — Swoboda i prawo, 14—24. SIEMIENOW J. I. — Kategorie „obszczestwienno-ekonomičzeskoj układ” i jeji znaczenije dla filozofskoj i istoričzeskoj nauk, 25—33. KORNIJEJEV M. J. — Wlijanije racyonalizatorstwa i izobrietatelstwa na formirowanije robotnika nowogo tipa, 34—40. GOTT W. S., PIERIETURIN A. F. — O mietodologičzeskoj osnowie charakteristiki principow „zaprieta” w fizikie, 41—48. PARSADANOW N. J. — O progressie w iskusstwie i jego kriterijach, 49—56. GUSIEJNOW A. A. — Problema proizchoždženija nrawstwiennosti (Na materiale razwitija instituta krownoj miesti), 57—66. NARSKIJ I. S. — Ponjatijskaja „nigilizma” i „ničto” w eksistencyalizmie M. Chaideggera i antikomunizm, 67—75. WINNIK E. W. — Zapadnogiermanskaja burżuaznaja socyologija i problema narodnych mass, 76—81. W pomoszcz' priepodawatielam osnow nauczno go komunizma i obszczestwowiedienija: SUWOROW L. N. — Razwitije W. I. Leninym teoriji nauczno go komunizma, 82—92. W pomoszcz' priepodawatielam nauczno go ateizma: IWANOW I. G. — Jesiestwoznanije i christianskaja ideologija w SSSR, 93—100. Naucznyje soobščzenija: URGINOWICZ D. M. — Socalnyje korni religioznosti w sowriemennych kapitalisticzkich stranach (Na materiale Francyi i SSZA), 101—108. ORŁOW R. M. — Razwitije logičzeskich wozzrienij Aristotielja, 109—118. KLEWCZENA A. S. — Ob idejnom nasledstwie polskogo filozofa-komunista Stefana Rudnianskogo, 119—124. Diskusii i obsuzdženija: ZINOWIEW A. A. — Pieriechodnyje sostojanija i logičzeskaja nieprotiworiecziwost' 125—128. ORŁOW W. W. — O poznawatielnoj roli osuszczzenij, 129—138. Kritika i bibliografija: UWAROW A. I. — Nowoje issledowanije kategorii materialisticzeskoj dialektiki, 139—144. IZUTKIN A. M., KOZYRIEWSKAJA L. P., SOBOL K. I., SZIMIN N. D., IGNATOW A. I., PŁATONOW G. W., CZEKURIN W. P. — Woprosy dialektičeskogo materializma i medicina, 145—154. PUZIKOW P. D. — Nowaja Kniga o Gekkele, 155—157. WOROBIEW L. W., KASZTANOW S. M., LITWIN A. L. — Nowyje istoczniki po istorii filozofskoj i socalno-politiczeskoj mysli w Polsce i Biełorussii, 158—161. Naucz-

naja žizn: KUDRIAWCEW J. G. — Na seminarie po metodologičeskim problemam obszczestwiennych nauk, 162—164. OWSIANNIKOW M. T., CHERCZEW A. G., SZUBKIN W. N. — Wažnoje sowieszczanie po woprosam marksistsko-leninskoj filosofii, 165—170. Nowyje knigi po filosofii, 171—179.

Filosofskije Nauki Nr 4 (1964). SUWOROW L. N. — Metodologičeskije problemy obszczestwoznanija — w cyentr wnimanija filosofskich nauk, 3—9. JOWCZUK M. T. — Metodologičeskije woprosy istorii marksistsko-leninskoj filosofii i sowriemiennost', 10—19. POPOW S. I. — Aktualnyje problemy kritiki prawosocialisticeskoj ideologii, 20—29. SZADRINA M. G. — Intiencyfikacya sielskochozjastwiennogo proizvodstwa i podium kulturalno-tiechničeskogo urownia truženikow dieriewni (na primierie Tiumenskoj oblasti, 30—36. ŁADORIENKO O. A. — Rol' priedstawlenij w formirowanii i razvitii naucznych poniatij, 37—45. ŁOJT T. W. — Popytki falsyfikacyi darwinizma w sowriemiennoj buržuaznoj litieraturie, 46—52. MARTYNOW F. T. — O nowom wariantie simwoliczeskoj teorii iskusstwa, 53—60. ALIEWA D. J. — Niesostojatel'nost' koncepcyji „Socjalnogo dejstwija”, 61—69. Naucznyje soobščenijsa: DŽOCHADZE D. W. — Učenje Arisotielja o kategorijach w istorii dialektiki, 70—78. SWJATKIN A. I. — K woprosu o mirowozzrenii P. P. Blonskogo, 79—83. Diskussii i obsuždienijsa: KURYLEW A. K. — O niekotorych woprosach kursa osnov naučnogo kommunizma, 84—93. WOROBIEW M. F. — Ob odnositel'nosti jedinstwa i absolutnosti borby protivopoložnostiej, 94—102. WOJSZWILLO E. K. — Jeszcze raz o paradoksie dwiženija, o dialektičeskich i formalnologiczeskich protivorieczijach, 103—112. SOGOMONOW J. W. — Sootnoszenije kategorij blaga i dobra, 113—119. W pomoszcz priepodawatieljam ateizma: DOLA W. E. — Antigumanizm ideologii sowriemiennogo prawoslawija, 120—125. Kritika i bibliografija: ANDRIUSZCZENKO M. N. — Intieriesnyj trud o poniatii idiei, 126—129. RIABKOW I. A. — Spornaja kniga o W. G. Bielinskom, 130—133. Naucznaja žizn': KRASNUCHIN K. A. — Soznanijsa mass — na urowien' zadacz kommunističeskogo stroitel'stwa, 134—140. KORSZUNOW A. M., FIEDOROW W. M. — Za tworčeskoj sojuz filosofow i biologow, 141—146.

Filosofskije Nauki Nr 5 (1964). KOSIČEV A. D. — Bor'ba Marksa i Engel'sa v I Internacionale protiv melkoburžuazno-anarchičeskogo revoljucionarizma i ego metodologičeskich koncepcij, 3—9. ROŽIN V. P. — O strukture i funkcijach marksistsko-leninskoj filosofii, 10—16. ŠEPTULIN A. P. — O niekotorych spornych traktovkach osnovnych zakonov dialektiki, 17—25. KALTACHČJAN S. T. — O suščnosti nacii kak istoričeskoj obščnosti ljudej, 26—36. IGOŠEV K. E. — Prayosoznanie i ukreplenie socialističeskoj discipliny truda, 37—43. BIRJUKOV B. V. — Logiko-matematičeskie aspekty teorii avtomatow, 44—52. TIMOFEEVA N. V. — Osobennosti otražnija v neživoj prirode, 53—58. NOVAK V. G. — Social'noe i biologičeskoe v medicine, 59—67. GARADŽA V. I. — Darwinizm i neotomizm, 68—75. BONDAREV G. I. — Obščestvennaja rol' nauki v krivom zerkale buržuaznoj sociologii, 76—82. MEEROVSKIJ B. V. — O predmete istorii ateizma, 83—88. BOGOLEPOV G. I. — Problema tragedijnogo konflikta v kinoiskusstve, 89—94. V pomosč prepodawateljam osnov naučnogo kommunizma i obščestwovedenijsa: NIŽEČEK V. I. — Dialektika pererastanijsa socialističeskoj gosudarstvennosti v kommunističeskoje obščestrennoe samoupravlenie, 95—101. Naučnyje soobščenijsa: NOSOV A. V. — Žan Mel'e-osnovopoložnik revoljucionno-demokratičeskoj ideologii vo Francii, 102—106. Diskussii i obsuždienijsa: BOSENKO V. A. Nekotorye woprosy dialektiki protivorečivosti dwiženija, 107—112. Kritika i bibliografija: NOVIKOV A. I., PAVLOV L. S. — Novyj trud o filosofskom nasledii Plechanova, 113—115. Naucznaja žizn': SUCHOTIN A. K., SAZONOV B. V. — Konferencija po problemam metodologii i logiki nauki, 116—120. Novye knigi po filosofii, 121—126. K vychodu VI toma „Istorii filosofii”, 127. A. I. Ivanov (nekrolog), 128—129.

Filosofskije Nauki Nr 6 (1964). OMEL' JANOVSKIJ M. Ė. — Dialektičeskij materializm-metodologičeskaja osnova sovremennoj fiziki, 3—14. STOLETOV V. N. — Nekotorye metodologičeskie woprosy genetiki (Ob odnom uslovii uspešnogo razvitija genetiki), 16—25. PLATONOV G. V. — O meste i roli dialektiki prirody v sisteme marksistskoj filosofii, 26—36. NARSKIJ I. S. — O filosofskom značenii leninskogo opredelenijsa materii, 37—47. MINKINA K. N. — K woprosu o „racional'nom” v istorii dialektiki i ego analize v trudach V. I. Lenina, 48—55. DYARMATI I., SANDOR J. — Rol'ak-

síom i modelej v poznani fzičeskich javlenij, 56—62. VOLKOV J. E. — Nekotorye problemy dialektiki razvitiya socialističeskogo gosudarstva, 62—71. SEMENOV S. A. — O metodologičeskich funkcijach istoričeskich nauk, 72—78. PARYGIN B. D. — Obščestvennaja psihologija kak socialnoe javlenie, 79—88. BOKAREV V. A. — O primenenii matematiki v obščestvennyh naukach, 87—95. KABO E. O., KABO V. R. — Metodologičeskaja rol'statičeskogo metoda v etnografičeskich issledovanijach, 96—101. ŠIMINA A. N. — Voschoždenie ot abstraktnogo k konkretnomu i ego metodologičeskoe značenie dlja didaktiki, 102—110. ČERMENINA A. P. — Ponimanie svobody v marksistsko-leninskoj etike, 111—118. ORLOV G. P. ZBOROVSKIJ G. E. — Traktovka svobodnogo vremeni v buržuaznoj „sociologii dosuga“, 119—126. KAR'EVAVGRINOVIČ V. B. — Reakcionnost' koncepcii čeloveka v filosofii Chose Ortegi-i-Gasset, 127—136. Naučnye soobščeniya: GRECKIJ M. N. — Suščestvuet li dialektika v prirode (Iz istorii ideologičeskoj bor'by v sovremennoj Francii), 137—144. PADUČEVA E. V. — Opyt logičeskogo analiza značeniya sojuza „ili“, 145—148. Diskusii i obzruženija: BOGOMOLOV A. S. — „Letjaščaja strela“ i zakon protivorečija, 149—158. MELJUCHIN S. T. — Vozmožno li neprotivorečivo ponimanie protivorečivosti dviženija?, 159—166. BATIŠČEV G. S. — K voprosu ob uslovijach poznaniya dialektičeskogo protivorečija, 167—173. V pomošč prepodavateljam naučnogo ateizma: GLAGOLEV V. S. — Osobennosti emocionalnogo vozdejstvija na verujuščih v sovremennom pravoslavii, 174—181. Kritika i bibliografija: KOZLOV N. S. OVSJANNIKOV M. F. — Novyj trud o filosofii Gegelja, 182—186. VASECKIJ G. S., FURMANOV G. L. — Leninizm i voprosy social'nogo progressa, 187—191. GEORGIEV F. I., FROLOVA O. F. — Kniga bolgarskogo učenogo o prirode soznaniya, 192—197. Naučnaja žizn: SULIN J. I. — Teoretičeskaja konferencija po problemam naučnogo kommunizma, 198—200. Ukazatel' statej, pomeščennyh v žurnale „Filosofskie Nauki“ v 1964 g., 201—204.

XI

The Journal of Aesthetics and Art Criticism XXII, 4 (1964). LANGER S. K. — Abstraction in Art, 379—392. GOTTLIEB C. — The Role of the Window in the Art of Matisse, 393—424. ADAMS H. — Symbolism and Yeats's A „Vision“, 425—436.

KAVOLIS V. — Economic Conditions and Art Styles, 437—442. LISSA Z. — Aesthetic Functions of Silence and Rests in Music, 443—454. WARNKE F. J. — Sacred Play: Baroque Poetic Style, 455—464. MASLOW V. — Georg Lukács and the Unconscious, 465—470. Reviews (471—492): Mc Elroy, Dunbar D. — Existentialism and Modern Literature. An Essay in Existential Criticism (J. P. Anton). Jones W. T. — Romantic Syndrome: Toward a New Method in Cultural Anthropology and History of Ideas (G. T. Dickie). Piemontese F. — Problemi di filosofia dell'arte (R. W. Kretsch). Wright C. — Helten i den nye verden (S.-B. Espegaard). Fenger H. — Georg Brandes et la France (T. Brunius). Philipson M. — Outline of a Jungian Aesthetics (D. Weeks). Fishman S. — The Interpretation of Art. Essays on the Art Criticism of John Ruskin, Walter Pater, Clive Bell, Roger Fry, and Herbert Read (D. Weeks). Donington R. — Wagner's „Ring“ and Its Symbols (Ch. W. Huges). Newman W. S. — The Sonata in the Classic Era (Ch. W. Huges). Righter W. — Logic and Criticism (F. Horowitz). Dance Perspectives (H. Pauly). Verwer H. — Guide to the Ballet (S. J. Cohen). John Martins Book of the Dance (S. J. Cohen). Barbier C. P. — William Gilpin: His Drawings, Teaching and Theory of the Picturesque (W. J. Hipple). Psychoanalysis, Psychology and Literature: A Bibliography (J. K. Robinson). Portnoy J. — Music in the Life of Man (Ch. E. Gauss). Rave P. O. — Kunstgeschichte in Festschriften. Allgemeine kunstwissenschaftliche Abhandlungen in den bis 1960 erschienenen Festschriften (T. Munro). Michelis P. A. — L'Esthétique d'Haghia-Sophia (B. Goldman). Sutton W. — Modern American Criticism (E. R. Marks). Pearce R. H. — The Continuity of American Poetry (K. Widmer). Booth W. C. — The Rhetoric of Fiction (D. O. Hehir). Swabey M. C. — Comic Laughter: A Philosophical Essay (G. T. Dickie). Martin T. — The Instructed Vision: Scottish Common Sense Philosophy and the Origins American Fiction (G. T. Dickie). Sams E. — The Songs of Hugo Wolf (E. F. Kravitt). Books Received, 493—494. Notes and News, 495—496. International News and Correspondence, 497—498. Selective Current Bibliography for Aesthetics and Related Fields, 495—521.

XII

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 10 (1964). SHARVY R. — Tautology

and Fatalism, 293—295. CAHN S. — Fatalistic Arguments, 295—305. TAYLOR R. — Comments, 305—307. Book Review: Pears D. F. ed. — Freedom and the Will (W. Wartofsky), 308—316. New Books, 316—318. Notes and News, 319—320.

The Journal of Philosophy Vol. LXI No 11 (1964). Comments and Criticism: THOMAS G. — Abilities and Physiology, 321—328. YOST R. M. — Price on Appearing and Appearances, 328—333. Book Reviews: Cohen L. J. — The Diversity of Meaning (J. A. Fodor), 334—343. Ver-sényi L. — Socratic Humanism (E. West), 343—348. Notes and News, 348.

The Journal of Philosophy Vol. LXI No 13 (1964). MARTIN R. M. — The Philosophic Import of Virtual Classes, 377—387. LINDLEY T. F. — „True” and „False”, 387—394. Book Reviews: Grünbaum A. — Philosophical Problems of Space and Time (J. J. C. Smart), 395—402. Wartofsky M. W. ed. — Proceedings of the Boston Colloquium for the Philosophy of Science (H. Leblanc), 402—404.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 14 (1964). THALBERG I. — Freedom of Action and Freedom of Will, 405—415. STENNER A. J. — On Predicting Our Future, 415—427. Book Review: Strasser S. — Phenomenology and the Human Sciences (L. J. Goldstein). Notes and News, 431—432.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 15 (1964). GORDON R. M. — Socratic Definitions and „Moral Neutrality”, 433—450. Book Review: Srenson H. S. — The Meaning of Proper Names (D. S. Schwayder), 450—457. Comment and Criticism: SCHNEIDER H. W. — Supplementary Observations on the Mexico Congress, 457—459. Program, Third Annual Meeting: Society for Phenomenology and Existential Philosophy, 459—460.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 16 (1964). BEROFSKY B. — Determinism and the Concept of a Person, 461—476. Comments and Criticism: HARTSHORNE Ch. — Deliberation and Excluded Middle, 476—478. SLEIGH R. C., Jr. — A Note on Knowledge and Probability, 478—479. Book Review: Wolff R. P. — Kant's Theory of Mental Activity (B. K. Milmed) 479—488. LEBLANC H. — Corrections to a Review, 488.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 17 (1964). FRANKENA W. K. — C. I. Lewis on the Ground and Nature of the Right, 489—497. ACHINSTEIN P. — On the Meaning of Scientific Terms, 497—508. Book Reviews (509—515): Smart J. J. C. — Philosophy and Scientific Realism (D. Hawkins). Park J. — Bertrand Russell on Education; Hambliss J. J. — Boyd H. Bode's Philosophy of Education, (J. F. Soltis). Notes and News, 516.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 18 (1964). SMITH H. — Do Drugs Have Religious Import?, 517—530. SLOTE M. A. — An Empirical Basis for Psychological Realism, 530—537. Book Review: Gottschalk L. ed. — Generalization in the Writing of History, (L. O. Mink), 538—542. New Anthologies, Classical and Contemporary, 543—544.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 19 (1964). American Philosophical Association Eastern Division Sixty-First Annual Meeting. Commemorative Symposium on C. I. Lewis: FIRTH R. — Coherence, Certainty, and Epistemic Priority, 545—557. BRANDT R. B. — Comments, 557—559. BAYLIS Ch. A. — C. I. Lewis's Theory of Value and Ethics, 559—567. FRANKENA W. K. — Comments, 567—570. Symposium: The Work of Art. DANTO A. — The Artworld, 571—585. KENNICK W. E. — Comments, 585—586. Notes and News, 587—590. Program of Meetings, 591—594.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 20 (1964). American Philosophical Association. Eastern Division. Sixty-First Annual Meeting. — Symposium: Plato's Theory of Language. DEMOS R. — Plato's Philosophy of Language, 595—610. ACKRILL J. L. — Comments, 610—613. Symposium: Action, Motive, and Desire. CHISHOLM R. M. — The Descriptive Element in the Concept of Action, 613—625. PENELHUM T. — Comments, 625—628. Symposium: Human Rights. WASSERSTROM R. — Rights, Human Rights, and Racial Discrimination, 628—640. FEINBERG J. — Comments, 641—645. New Books. New Reprints and Selected Writings, 645—648. New Books, 648—653.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 21 (1964). American Philosophical Association Eastern Division Sixty-First Annual Meeting. Symposium: Intentionality. SELLARS W. — Notes on Intentionality, 655—665. CORNMAN J. W. —

Comments, 665—667. Symposium: Minds and Machines. PUTNAM H. — Robots: Machines of Artificially Created Life?, 668—691. ALBRITTON R. — Comments, 691—693. Abstracts of Papers to Be Read at the Meetings: Epistemology, 694. Logic, 696. Philosophy of Language, 698. Philosophy of Science, 701. Ethics and Philosophy of Law, 703. Philosophy of Religion, 705. Program: Society for the Philosophical Study of Dialectical Materialism, 708. Notes and News, 708—710.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 22 (1964). MARTIN R. M. — On Connotation and Attribute, 711—724. FELDMAN S. — Rescher on Arabic Logic, 724—733. Book Review: BANERJEE N. V. — Language Meaning, and Persons (P. Bowes), 734—737. Notes and News, 737—738.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, No 23 (1964). KATZ J. J. — Semantic Theory of the Meaning of „Good”, 739—766.

The Journal of Philosophy Vol. LXI, 24 (1964). FRYE M. P. — Inscriptions and Indirect Discourse, 767—772. Comments and Criticism: POPKIN R. H. — So, Hume Did Read Berkeley, 773—779. GARVER N. — Criterion of Personal Identity, 779—783. Book Review: Donagan A. — The Later Philosophy of R. G. Collingwood, (J. J. Thomson), 784—786. Index to Volume LXI, 787—793.

XIII

Mind Vol. LXXIII, No 291 (1964). GODDARD L. — Sense and Nonsense 309—331. QUINTON A. — Matter and Space, 332—352. HARRÉ R. — Concepts and Criteria, 353—363. KITELEY M. — Is Existence a Predicate?, 364—373. BRANDT R. B. — The Concepts of Obligations and Duty, 374—393. SCHLESINGER G. — The Terms and Sentenses of Empirical Science, 394—405. Phillips D. Z. — Moral and Religious Concepts of Duty: An Analysis, 406—412. Discussions: SLOMANN A. — Primary and Secondary Qualities, 413—416. BLOCK I. Plato, Parmenides, Ryle and Exemplification, 417—422. MANNISON D. S. — My Motive and its Reasons, 423—429. MELTZER B. — The Third Possibility, 430—433. SWINBURNE R. G. — Falsifiability of Scientific Theories, 434—436. FURLONG E. J. — Berkeley's Theory of Meaning, 437—438. HUNTER J. F. M. — Note on

Father Owens, Comment on Williams' Criticism of Aquinas on Infinite Regress, 439—440. PRIOR A. N. — The Done Thing, 441—442. HANLY K. — Zimmerman's „Is—Is”: A Schizophrenic Monism, 443—445. New Books, 446—461. Notes, 393, 461.

Mind Vol. LXXIII, No 291 (1964). HONORÉ A. M. — Can and Can't 463—479. GALLAGHER K. T. — On Choosing to Choose, 480—495. LYCOS K. — Aristotle and Plato on „Appearing”, 496—514. DAVENEY T. F. — Choosing, 515—526. WICK W. — Truth's Debt to Freedom, 527—537. BURKE T. E. — Methods of Enquiry, 538—549. Discussions: VINCENT R. H. — The Problem of the Unexamined Individual, 550—556. FAVRHOLDT D. — Tractatus 5.542, 557—562. BERNSTEIN R. J. — Professor Hart on Rules of Obligation, 563—566. HALVERSON W. H. — The Bogy of Chance: A reply to Professor Smart, 567—570. MAR-GOLIS J. — „I Exist”, 571—574. Critical Notices: Geach P. T. — Reference and Generality: An Examination of Some Medieval and Modern Theories, (L. Linsky), 575—583. Broad C. D. — Lectures on Psychological Research, incorporating the Perrott Lectures 1959 and 1960, (H. H. Price), 584—594. New Books, (595—616): Taylor P. W. — Normative Discourse (R. F. Atkinson). Scher J. M. ed. — Theories of the Mind (B. Medlin). Murphey M. G. — The Development of Peirce's Philosophy; Wenneberg H. — The Pragmatism of C. S. Peirce (T. A. Goudge). Olson R. — An Introduction to Existentialism (H. Ishiguro). Zink S. — The Concepts of Ethics (G. Romney). Melden A. I. — Rights and Right Conduct (J. H. S. Armstrong). Lea F. A. — A Defence of Philosophy (P. Winch). McRae R. — The Problem of the Unity of the Sciences: Bacon to Kant (R. S. Downie). Knowles D. — The Evolution of Medieval Thought (V. Turner, S. J.). Notes: 495, 616.

XIV

Otázky Marxistickej Filozofie XIX, 3 (1964). (Czasopismo wydawane w języku słowackim). HRUŠOWSKÝ I. — The Dialectics of Denotation and Syntax, 225—237. CIBULKA J. — The Fetishization of Economic Laws, 238—249. PAŠIAK J. — Problems of the Development of Marxist Sociology, 250—260. KOPS J. — Notes on Criticism of the Gene Theory of Heredity, 261—270. SEILER V. — Notes on the Conception of Historical

Determinism, 271—280. Reviews: LA-MOŠ J. — About the II Vatican Council, 281—284. SEDLÁČKOVÁ E. — Charles Darwin and Some Questions of the Scientific View of the World, 286—290. From Scientific Life: KATRIAK M. — Comments on the Sociological Research of Village Life in the District of Olomouc, 291—293. ZVARA J. — Stimulative Discussion on the Conception and Teaching of Scientific Communism, 294—297. Recensions, Glossary, Informations: Bober J. — The Philosophical Analysis of Cybernetics, 298—301. Filová E. — Dialectical Method in Biology, 302—306. Városov M. — Garaudy on Realism, 306—308. Roško R. — Marginal Comments on Rožin's „Introduction into Marxist Sociology”, 308—310. Mošner O. — Contribution to the Theory of Socialistic Revolution, 310—311. Mošner O. — A Stimulative Work about Social Democracy, 311—312.

Otázky Marxistickej Filozofie XIX, 4 (1964). (Pismo wydawane w języku słowackim). WAGNER V. — Sociology as an Empiricallytheoretical Discipline, 313—326. CIBULKA J. — The Dialectical Conception of Quality and of Qualitative Changes, 327—342. KOLÁRIK M. — Present-time Religious Sectarianism, 343—354. Discussion on the Relationship of Philosophy and Politics (Introductory Words of M. Kusý and Marginal Notes to Discussion Contributions), 355—381. From Scientific Life: HORSKÁ V. — The Origins of the Slovak Sociological Society, 382—384. JURÁNIOVÁ E. — Discussion on Philosophical Anthropology, 384—386. Recensions, Glossary, Informations: BRALOK B. — Philosophical Questions of Formal Logics, 387—394. MERNERT E. — Notes to the Work of Kusý on the Theory of Cognition, 395—399. KUSÝ M. — Schaff's Introduction into Semantics, 399—402. BOBER J. — Cybernetics in the System of science, 403—406. News: The Death of Anton Štefánek, 406—408.

Otázky Marxistickej Filozofie XIX, 5 (1964). (Pismo wydawane w języku słowackim). SUCHÝ M. — The Freedom of Criticism and the Development of Marxian Theory, 409—414. ŠIMA R. — On the Dialectics of the Subject and Object, 415—429. MÜNZ T. — The Doctrine of Copernicus at the University of Trnava, 430—440. COUFAL J. — Notes About the Construction of the Conception of Causality, 441—452. ZEMAN J. — The Cybernetical Conception of the World, Man and Thought, 453—462. Aspects:

LEWIS J. — Marx's View at Alienation (Marxism Today, 1964, No 1), 463—470. MOŠNER O. — The Permanent Task of Marxian Ethics, 471—472. From Scientific Life: HRUŠOVSKÝ I. — To the 70-th Birthday of J. L. Fischer, 473—475. VÁ-ROSSOVÁ E. — Discussion on Methodological Problems of the History of Czech Philosophy, 475—479. ZVARA J. — Conference on the Structure of Socialistic Society, 480—484. Recensions, Glossary, Informations: UHER J. — Schaff's „Philosophy of Man” and Bodnár's Epologue, 485—490. KOPSOVA R. — Religion and Woman, 491—493. JURÁNIOVÁ E. — The Philosophical Faith of Karl Jaspers, 493—497. BOROŠ J. — The Last Work of S. L. Rubinstein in Slovak, 497—499.

XV

The Philosophical Review Vol. LXXIII, No 3 (1964). FLEMING B. N. — On Intension, 301—320. LONG D. C. — The Philosophical Concept of a Human Body, 321—337. DUMMETT M. — Bringing About the Past, 338—359. GOROVITZ S. — Leaving the Past Alone, 360—371. Discussion: FIRTH R. — Austin and the Argument from Illusion, 372—382. SHA-PERE D. — The Structure of Scientific Revolutions, 383—394. DEMOS R. — A Fallacy in Plato's Republic?, 395—398. Book Reviews (399—426): Anscombe G. E. M., Geach P. T. — Three Philosophers (A. Donagan). Armstrong D. M. — Perception and the Physical World (F. Sibley). Aiken H. D. — Reason and Conduct: New Bearings in Moral Philosophy (K. Baier). Broad C. D. — Lectures on Physical Research, Incorporating the Peirrot Lectures Given in Cambridge University in 1959 and 1960 (C. J. Ducasse). Wennerberg H. — The Pragmatism of C. S. Peirce (M. Thompson). Merleau-Ponty M. — Phenomenology of Perception (A. Gurwitsch). Langer S. K. — Philosophical Sketches (P. Welsh). Mitchell D. — An Introduction to Logic (J. S. Ullian). Books Received, 427—435.

The Philosophical Review Vol. LXXIII, No 4 (1964). STRAWSON P. F. — Intention and Convention in Speech Acts, 439—460. HINTIKKA J. — The Once and Future Sea Fight: Aristotle's Discussion of Future Contingents in „De Interpretatione ix”, 461—492. KEYT D. — Wittgenstein's Picture Theory of Language, 493—511. Discussion: THOMSON J. and J. — How Not to Derive „Ought” from „Is”, 512—516. NELSON J. O. — On Som-

mers' Reinstatement of Russell's Ontological Program, 517—521. SOMMERS F. — A Program for Coherence, 522—527. PATTON Th. E., ZIFF P. — On Vendler's Grammar of „Good”, 528—537. Book Reviews (538—559): Black M. — Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy (F. L. Will). Armstrong D. M. — Bodily Sensations (J. T. Stevenson). Wolff R. P. — Kant's Theory of Mental Activity: A Commentary on the Transcendental Analytic of the Critique of Pure Reason (S. Körner). TURBAYNE C. M. — The Myth of Metaphor (C. M. Myers). Bocheński I. M., Blakeley T. J. ed. — Studies in Soviet Thought; Blakeley T. J. — Soviet Scholasticism (G. L. Kline). Veatch H. B. — Rational Man: A Modern Interpretation of Aristotelian Ethics (E. N. Garlan). Hallett E. — What is History? (P. Gardiner). Books Received, 560—569.

XVI

Philosophy and Phenomenological Research Vol. XXIV, No (1964). ISENBERG A. — Deontology and the Ethics of Lying, 463—480. MADDEN E. H. — The Many Faces of Evil, 481—492. GUSTAFSON D. F. — Voluntary and Involuntary, 493—501. CARNES R. D. — Descartes and the Ontological Argument, 502—511. NELSON J. O. — The Conclusion of Book One, Part Four, of Hume's Treatise, 512—521. ACKERMANN R. — Normative Explanation, 522—529. SOKOLOWSKI R. — Immanent Constitution in Husserl's Lectures on Time, 530—551. Discussions: FARBER M. — The Phenomenological View of Values, 552—560. DUCASSE C. J. — Broad's Lectures on Psychical Research, 561—566. BAUMER W. H. — Evidence and Ideal Evidence, 567—572. HARRIS M. S. — Philosophy for Tomorrow, 573—579. HADDOX J. H. — Philosophy with a Mexican Perspective, 580—586. Reviews (587—604): Aiken H. D. — Reason and Conduct (A. Berleant). Roth R. J. — John Dewey and Self-Realization (A. Berleant). Travis D. C. ed. — A Hegel Symposium (J. S. Fulton). Ruitenbeek H. M. ed. — Psychoanalysis and Social Science and Psychoanalysis and Existential Philosophy (T. S. Clements). Wheelwright P. — Metaphor and Reality (A. Kaminsky). Phillips B. ed. — The Essentials of Zen Buddhism (W. Horosz). Swabey M. C. — Comic Laughter (R. F. Greegan). Turbayne C. M. — The Myth of Metaphor (J. Kaminsky) — Gendlin E. T. Experiencing and the Creation of

Meaning (M. Natanson). Kaelin E. F. — An Existentialist Aesthetic (M. Natanson). Stolnitz J. — Aesthetics and Philosophy of Art Criticism (J. Margolis). Morpurgo-Tagliabue G. — L'Étshétique Contemporaine (J. Margolis). Huehnerfeld P. — In Sachen Heidegger; Schneberger G. — Nachlese zu Heidegger (S. L. Hart). Rivero I. — I Problemi della Conoscenza e del Metodo nel Sensismo degl'Ideologi (R. M. Kunz). Bosco N. — La Filosofia Pragmatica di Ch. S. Peirce (R. M. Kunz). Notes and News, 605. Recent Publications, 605—610.

Philosophy and Phenomenological Research Vol. XXV, No 1 (1964). MORRIS B. — The Principle of Sufficient Agreement, 1—15. NAESS A. — Reflections About Total Views, 16—29. KUSPIT D. B. — Epoché and Fable in Descartes, 30—51. EDIE J. M. — Transcendental Phenomenology and Existentialism, 52—63. O'NEILL J. — The Concept of Estrangement in the Early and Later Writings of Karl Marx, 64—84. WEINGARTNER P. — Problems and Requirements in Theory Rendering, 85—95. JOHNSON A. H. — Ordinary Experience, 96—107. AXINN S. — And Yet: A Kantian Analysis of Aesthetic Interest, 108—116. Discussions: LANGFORD C. H. — Analysis, 117—121. SOMERVILLE J., RIEPE D. — The American-Soviet Philosophic Conference in Mexico, 122—130. Reviews (131—155): Horowitz I. L. ed. — Power, Politics and People, The collected essays of C. Wright Mills (A. K. Davis). Hanson N. R. — The Concept of the Positron (V. F. Lenzen). Wolff R. P. — Kant's Theory of Mental Activity (W. H. Baumer). Lerner D. ed. — Parts and Wholes (W. H. Baumer). Crocker L. — Nature and Culture (F. Zabeck). Shoemaker S. — Self-Knowledge and Self-Identity (H. W. Johnstone Jr.). Alexander P. — Sensationalism and Scientific Explanation (Ch. A. Fritz). Kline G. L. — Alfred North Whitehead: Essays on His Philosophy (D. B. Kuspit). Smith J. E. — The Spirit of American Philosophy (Y. H. Krikorian). Weiss P. — Religion and Art (W. Horosz). Kaufmann W. — The Faith of a Heretic (W. Horosz). Hart S. L. — Ethics: The Quest for the Good Life, (E. A. Hacker). Dufrenne M. — Language and Philosophy (Ph. P. Hallie). Taylor R. — Metaphysics (A. J. Bahm). Madden E. H. — Chauncey Wright and the Foundations of Pragmatism (A. Berleant). Hick J. — Philosophy of Religion (R. E. Santoni). Merleau-Ponty M. — In Praise of Philosophy (D. S. Robinson).

Smart H. R. — Philosophy and its History (W. H. Reither). Glicksberg C. I. — The Tragic Vision in Twentieth-Century Literature (R. F. Creegan). Blackstone W. T. — The Problem of Religious Knowledge (T. S. Clements). Notes and News, 155. Recent Publications, 156—159.

XVII

Revue Internationale de Philosophie No 68—69 (1964). GILSON E. — Plaidoyer pour Beckmesser, 161—182. PEPPER St. C. — On the Relation of Philosophy of Art, 183—192. DUFRENNE M. — Critique littéraire et Phénoménologie, 193—208. MORPURGO-TAGLIABUE G. — Expérience, Art, Philosophie, 209—228. MICHELIS P. A. — De l'Imagination abstractive, 229—249. SPIRITO U. — Critica dell'estetica filosofica, 250—269. WOLLHEIM R. — On Expression and Expressionism, 270—289. LOREAU M. M. — Les cadres ontologiques de la peinture contemporaine, 290—322. Variétés: CAPITAN W. H. — The Artist's Intention, 323—334. Analyses et comptes rendus (335—341): Vycinas V. — Earth and Gods. An Introduction to the Philosophy of Martin Heidegger (M. Weyenbergh). Feibleman J. K. — Foundations of Empiricism (J. Ruytinx). Jung C. G. — Zur Psychologie westlicher und östlicher Religion (K. Oedingen). Ouvrages reçus, 342—344. Revue des revues, 345—356. La vie philosophique, 357—358.

Revue Internationale de Philosophie 70 (1964). BLANSHARD B. — The Objectivity of Moral Judgment, 361—378. BASTIDE G. — Nolite Judicare, 379—397. HARE R. M. — The Promising Game, 398—412. MONTEFIORE A. — Deliberate Wrongdoing, 413—431. PERELMAN Ch. — Jugement moral et principes moraux, 432—438. WEILER G. — The „World” of Actions and the „World” of Events, 439—457. Ouvrages reçus, 459—462. Revue des revues, 463—476. La vie philosophique, 477—480.

XVIII

Revue Philosophique No 2 (1964). KUCHARSKI P. — Anaxagore et les idées biologiques de son siècle, 137—166. DETIENNE M. — Les origines religieuses de la notion d'intellect Hermotime et Anaxagore, 167—177. BRUNSCHWIG J. — Dialectique et ontologie chez Aristote.

A propos d'un livre récent, 179—200. De RENÉVILLE J. R. — Genèse du sens et aristotélisme, 200—218. BLOCH O. R. — Protreptique d'Aristote. Fragment 17 de l'édition Ross, 219—240. Notes et documents: SCHUHL P. M. — Carnet de notes, 241—242. BERTIER J. — A propos d'un nouveau fragment de Xénocrate, 242—245. ROCCA-SERRA G. — Notations médicales dans l'„Abrégé” de Cornutus, 245—248. Analyses et comptes rendus (249—262): Capizzi A. — Protagora, Le testimonianze e i frammenti (P. Aubenque). Wolff H. M. — Plato. Der Kampf ums Sein (P. Aubenque). Cosenza P. — L'inizio e lo Sviluppo della conoscenza sensibile in Aristotele (P. Aubenque). Valente P. M. — L'éthique stoïcienne chez Cicéron (J. Pépin). Lieberg G. — Die Lehre von der Lust in den Ethiken des Aristoteles (P. Aubenque). Hijamans B. L. — „ΑΣΚΗΣΙΣ”, notes on Epictetus' educational system (C. Revault d'Allonnes). Saloustios — Des Dieux et du Monde (P. Thillet). Voelke A. J. — Les rapports avec autrui dans la philosophie grecque, d'Aristote à Panétius (P. Pachet). Gigon — Les grands problèmes de l'histoire de la philosophie antique (M. Golperine). Colloques et congrès, 263—267. Information, 268.

Revue Philosophique No 3 (1964). SOURIAU E. — Poésie et pensée implicite, 269—290. RÉGIS G. — La poésie comme et charme et comme expérience selon Alain, 291—300. VANDIER-NICOLAS N. — L'homme et le monde dans la peinture chinoise, 301—320. TEYSSÈDRE B. — Iconologie. Réflexions sur un concept d'Erwin Panofsky, 321—340. MOUTSOPOULOS E. — L'organisation esthétique de l'espace, 341—360. MOURÉLOS G. — De la double causalité en art, 361—369. Revues critiques: VAX L. — L'esthétique négative de Vladimir Jankélévitch, 371—377. LENOIR R. — Remy de Gourmont, 378—380. Analyses et comptes rendus (381—384): Hönigswald R. — Wissenschaft und Kunst (J. Granier). Pareyson L. — La regola secondo Valery (C. Prudi). Informations, 385—388. Revue des revues, 389—395. Ouvrages déposés au bureau de la Revue, 396—404.

Revue Philosophique No 4 (1964), EFFENTERRE H. van, TROCME H. — Autorité, justice et liberté aux origines de la cité antique, 405—434. BASTIDE R. — L'ethnologie et le nouvel humanisme, 435—451. KOTARBINSKI T. — Les problèmes de la praxiologie ou théorie générale de l'activité efficace, 453—

—472. Revue critiques (473—500): Laszlo E. — Essential Society. An Ontological Reconstruction (J. Havet). IGGERS G. G. — The Cult of Authority. The Political philosophy of the Saint-Simonians (J. Walch). Effenterre H. van — Politique et religion dans la Crète minoenne (P. M. Schuhl). Friedmann G. — Où va le travail humain? (P. M. Schuhl). Analyses et comptes rendus (501—524): Gurvitch G. — La vocation actuelle de la sociologie (P. Ansart). Mucchielli R. — Le mythe de la cité idéale (D. Victoroff). Lévi-Strauss C. — Le totémisme aujourd'hui (C. Schuwer). Lévi-Strauss C. — La pensée sauvage (C. Schuwer). Brunius T. — Alexis de Tocqueville (P. Arnaud). White M. G. — La pensée sociale en Amérique (P. Ansart). Chelhod J. — Le sacrifice chez les Arabes (R. Lenoir). Cazeneuve J. — Les dieux dansent à Cibola. Le Shalako des Indiens Zuñi (R. Lenoir). Lebeuf J. P. — L'habitation des Fali (J. Cazeneuve). Stern A. — Philosophy of History and the Problem of Values (A. L. Leroy). Correspondance, 525—530. Notice nécrologique: Alexandre Koyré, (P. M. Schuhl), 531—532. Table des matières: Revue Philosophique, 1964, 533—536.

Revue Philosophique No 1 (1965). RUYSSSEN Th. — „Problème” ou „mystère” du mal?, 1—29. MINKOWSKI E. — En marche, 31—39. CHASTAING M. — Dernières recherches sur le symbolisme vocalique de la petitesse, 41—56. MOULOU N. — Réflexions sur le problème des structures, 57—70. HEIDSIECK F. — La Beauté, aliment de l'âme, 71—86. GUYOT R. — Avantages du test de projection en Caractérologie, 87—102. GRAPPE A. — Pradines et Bergson, 103—110. Analyses et comptes rendus, (111—122): Foucault M. — Histoire de la folie à l'âge classique (M. Chastaing). Hesnard A. — Les phobies et la névrose phobique (M. Chastaing). Chambers F. P. — Perception. Understanding and Society (M. Chastaing). Rousseau R. L. — Les couleurs (M. Chastaing). Études carmétaines. — Polarité du symbole (M. Chastaing). Château J. — L'enfant et ses conquêtes (M. Chastaing). Chauvin R. — Le comportement social chez les animaux (M. Chastaing). Slama-Cazacu T. — Dialogue la copii (M. Chastaing). Caruso I. A. — Psychanalyse et synthèse personnelle (M. Chastaing). Notices nécrologiques: P. H. Tisseau (J. Brun), 120. H. Piéron (P. M. S.), 122. Revue des revues, 123—132.

XIX

Revue Philosophique de Louvain T. 62, No 73 (1964). VERBEKE G. — Les Stoiciens et le progrès de l'histoire, 5—38. MASTERSON P. — La définition du fini implique-t-elle l'infini?, 39—68. GUCHT R. V. — L'écrivain et le communisme selon Dionys Mascolo, 69—107. GRÉGOIRE F. — L'induction, 108—151. DEVAUX A. A. — Existence et Vérité. A propos de la leçon inaugurale de M. Jean Hypolite au Collège de France (16 décembre 1963), 152—155. Comptes rendus (156—199): Totok W. — Handbuch der Geschichte der Philosophie, Bd I: Altertum-Indische, Chinesische, Griechisch-Römische Philosophie (Ch. Wenin). Van Steenberghen F. — Histoire de la philosophie. Période chrétienne (M. Giele). Siegmund G. — Der Kampf um Gott. Zugleich eine Geschichte des Atheismus (J. Girardi). Moreau J. — Aristote et son école (U. Dhondt). Aubenque P. — La prudence chez Aristote (U. Dhondt) Hommage au R. P. Fulbert Cayré (Recherchez augustiniennes, Vol. II. Supplément à la Revue des études augustiniennes, (G. Maertens). Timaeus a CALCIDIO translatus commentarioque instructus, in societatem operis coniuncto P. J. Jensen edidit J. H. Waszink (A. Mansion). Duroux B., O. P. — La psychologie de la foi chez saint Thomas d'Aquin (G. Van Riet). Prezioso F. A. — L'eternità aristotelica del mondo una „quaestio” inedita di Guglielmo Alnwick (†1333), (C. Botson). Marxismusstudien, Vierte Folge. Beiträge von H. Gollwitzer, E. Weil, H. D. Wendland, J. Ritter, F. Ch. Schroeder; herausgegeben von I. Fettscher (R. V. Gucht). Breton S. — L'Être spirituel. Recherches sur la philosophie de Nicolai Hartmann (G. Semeese). Beck H. — Möglichkeit und Notwendigkeit. Eine Entfaltung der ontologischen Modalitätenlehre im Ausgang von Nicolai Hartmann (G. Scheltens). Tilliette X. — Philosophes Contemporains (J. D. Robert). Marcel G. — Fragments philosophiques 1909—1914 (J. D. Robert). Jeanson J. — La foi d'un incroyant (G. Van Riet). Robinson J. A. T. — Dieu sans Dieu (G. Van Riet). Möller J. — Vom Bewusstsein zu Sein. Grundlegung einer Metaphysik (G. Scheltens). Gabel J. — La fausse conscience (R. V. Gucht). De Finance J. — Essai sur l'agir humain (P. Decerf). Koyré A. — Du monde clos à l'univers infini (J. D. Robert). Esser A. — Das Phänomen Reue. Versuch einer Erhellung ihres Selbstverständnisses (F. De Smaele). Notes bibliographi-

ques, 199—208. Chronique: WENIN Ch. — Chronique générale, 209—232.

Revue Philosophique de Louvain T. 62, No 74 (1964). ROBBERECHTS L. — Quelques théories de la liberté. Autour de Jean Nabert, 233—257. MINKOWSKI E. — Petite grammaire phénoménologique. Quelques traits de plume, 258—298. GIRARDI J. — Les facteurs extra-intellectuels de la connaissance humaine (à suivre), 299—346. Comptes rendus (347—377): Aristoteles Latinus III, I—4: **Analytica Priora** (A. Mansion). Gogacz M. — Filozofia bytu w „Benjamin Major” Ryszarda ze Świętego Wiktora (G. Kalinowski). Gouhier H. — La pensée métaphysique de Descartes (J. D. Robert). Wolff Ch. — Philosophia prima sive Ontologia, edidit et curavit Johannes Ecole (J. Trouillard). Serreau R. — Hegel et l'gégélianisme (J. D. Robert). Chapelle A. — Hegel et la religion. I: La problématique (G. Van Riet). Lefebvre H. — Marx. Sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie (R. V. Gucht). Simard E. — Communisme et science (R. V. Gucht). De Marneffe J. — La preuve de l'Absolu chez Bradley. Analyse et critique de la méthode (J. D. Robert). Duméry H. — Raison et religion dans la philosophie de l'action (G. Van Riet). Bénéze G. — Le nombre dans les sciences expérimentales (J. D. Robert). Meigne M. — Structure de la matière (J. D. Robert). Heidsieck F. — Plaisir et tempérance (P. Decerf). BATIFFOL H. — La philosophie du droit (P. Decerf). Bouillard H. — Logique de la foi. Dialogues avec la pensée protestante (G. Van Riet). Notes bibliographiques, 377—382. Chronique, 383—420.

XX

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica Anno LVI, Fasc. II (1964). SEVERINO E. — Ritornare a Parmenide, 137—175. RUSCONI G. E. — Posizione dell'ideologico, 176—185. SCABINI E. — Il metodo teologico di Paul Tillich e i suoi rapporti con la filosofia, 186—196. Note e discussioni: ALFONSI L. — L'approdo di Vergilio alla filosofia, 197—201. CALVETTI — C. G. — Il pensiero di Spinoza, 202—208. PAZZAGLIA L. — Discussioni e polemiche nel carteggio filosofico Blondel-Laberthonnière (1894—1928) I. Dalla pubblicazione de „L'Action” del Blondel alla condanna definitiva del Laberthonnière, 209—235. Notiziario: Congressi e società filosofiche — Premi e concor-

si — Riviste e pubblicazioni — necrologio, 236—240. Analisi d'opere (241—259): Stern A. — Philosophy of History and the Problem of Values (G. Penati). Paci E. — Funzione delle scienze e significato dell'uomo (C. Vigna). Scoti J. D. — Opera omnia, studio et cura Commissionis Scotisticae ad fidem codicum edita (E. Bettoni). Semerari G. — Da Schelling a Merleau-Ponty (G. Penati). Simona M. A. — La notion de liberté dans l'existentialisme positif de Nicola Abbagnano (U. Regina). Annunzi bibliografici (260—264): Coreth E. — Metaphysik. Eine methodischsystematische Grundlegung. Leachy L. — Dynamisme volontaire et jugement libre. Le sens du libre arbitre chez quelques commentateurs thomistes de la Renaissance. Gironella J. R. — Curso de Cuestiones filosoficas previas al estudio de la teologia. Spisani F. — Neutralizzazione dello spazio per sintesi produttiva. Castelli E. — Pensieri e Giornate. Sebba G. — Bibliographia cartesiana. A critical guide to Descartes Literature. Hegel G. W. F. — Lezioni sulla filosofia della storia. Kierkegaard S. — Journal (extraits). Libri ricevuti, 264—265.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica Anno LVI, Fasc. III—IV (1964). GRANERIS G. — Religione, diritto, giustizia, 267—282. DORE P. — Natura e valore della „tecnica” nel pensiero di S. Tomaso l'Aquino, 283—288. REALE G. — L'impossibilità di intendere univocamente l'essere e la „tavola” dei significati di esso secondo Aristotele, 289—326. PUPI A. — L'annuncio reinholdiano della filosofia critica, 327—375. BAUSOLA A. — La filosofia morale di G. E. Moore, 376—408. Note e discussioni: VERGA L. — L'ultimo libro di Sartre: „Les mots”, 409—416. Notiziario: Congressi e società filosofiche — Repertori bibliografici e riviste — Pubblicazioni e riedizioni — Necrologi, 417—422. Analisi d'opere (423—435): Guzzo A. — La filosofia. Concetto, strittura, caratteri (G. Penati). Di Grazia G. — Ateismo e esistenza di Dio nel pensiero filosofico e secondo il senso commune (A. Marchesi). Aristotele — Della Filosofia (G. Reale). De La Rochelle J. — Tractatus de divisione multiplici potentiarum animae (S. Vanni Rovighi). Focher F. — Profilo dell'opera di Benedetto Croce (A. Bausola). Annunzi bibliografici (436—438): Semerari G. — Responsabilità e comunità umana. Vari A. — Les Utopies à la Renaissance. Di Carlo E. — Illuminismo, giacobini. Idee per una teoria delle emozioni. Whiththead A. N. — Avventure di idee.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica Anno LVI Fasc. V (1964). BONTADINI G. — ΣΩΖΕΙΝ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ (a Emanuele Severino), 439—469. GIACON C. — Ritornare a Parmenide?, 469—485. CANNIZZO G. — I „Quodlibeta” di Pietro d'Auvergne, 486—501. Note e discussioni: MARCHESI A. — Il terzo Congresso internazionale di filosofia medievale, 501—526. Notiziario: Congressi e società filosofiche — Premi e concorsi — Repertori bibliografici e riviste — Pubblicazioni e riedizioni, 527—531. Analisi d'opere (532—555): Loewith K. — Significato e fine della storia (G. Penati). Barbó F. R. — L'antinomia del mentitore nel pensiero contemporaneo, da Peirce a Tarski (J. M. Bocheński). Pastori G. — Le origini della vita (E. Agazzi). Gentile G. — Storia della filosofia (O. Conti). Oberti E. — Contributi all'analisi estetica. Saggi e ricerche (A. Pupi). Beonio-Brocchieri Fumagalli M. T. — La logica di Abelardo (E. Bettoni). Principe W. H. — William of Auxerre's Theology of the Hypostatic Union (E. Bettoni). Kierkegaard S. — Samlede Vaerker (A. Cortese). Kierkegaard S. — Dagboeger (A. Cortese). Kierkegaard S. — Discorsi cristiani (A. Cortese). Annunzi bibliografici (556—559): Tecnica e casistica (S. V. R. Totok W. — Handbuch der Geschichte der Philosophie. I. Altertum-Indische, Chinesische, Griechisch-Römische Philosophie (a. b.). Garulli E. — Esperienza e metafisica nella filosofia moderna (c.g.c.). Capizzi A. — La difesa del libero arbitrio da Erasmo a Kant (s. v. r.). Engisch K. — Die Lehre von der Willensfreiheit in der strafrechtphilosophischen Doktrin der Gegenwart (s. v. r.). Kelkel L., Scherer R. — Husserl. Sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie (s. v. r.). Libri ricevuti, 559.

XXI

Science & Society Vol. XXVIII, No 4 (1964). NEEDHAM J. — Science and Society in East and West, 385—408. FREYER G. K. — Morality and the Historical Process, 409—431. REINER E. — Some Remarks on Automation, 432—447. Review Articles: DOBB M. — Creative Marxism in Political Economy, 448—452. SCHLESINGER R. — Soviet Law: System and Institutions, 453—460. Book Reviews (461—501): Barrett W. — What is Existentialism? (S. Finkelstein). Chalmers D. — The Social and Political Ideas of the Muckrakers (H. Shapiro). Macpherson C. B. — The Political Theory of

Possessive Individualism: Hobbes to Locke (Ch. H. George). Moore S. — Three Tactics: The Background in Marx (W. J. Blake). Barzun J. — Science: The Glorious Entertainment (H. Lippman). Horowitz I. L. ed. — Power, Politics and People: The Collected Essays of C. Wright Mills (S. Landau). Rohr D. G. — The Origins of Social Liberalism in Germany (R. W. Reichard). McArthur Ch. — Henry Demarest Lloyd and the Empire of Reform (H. O'Connor). Stigler G. J. — Capital and Rates of Return in Manufacturing Industries (J. Morris). Lowe V. — Understanding Whitehead (H. Frankel). Nugent W. T. K. — The Tolerant Populists: Kansas Populism and Nativism (A. J. Lane). Preston W., Jr. — Aliens and Dissenters: Federal Suppression of Radicals 1903—1933 (M. R. Johnson). Simon B. and J. ed. — Educational Psychology in the U.S.S.R. (E. B. Burgum). Labrousse E., Demarco D., Dhondt J. — Répertoire international des sources pour l'étude des mouvements sociaux aux XIXe et XXe siècles: La première internationale, Imprimés 1864—1876 (S. Bernstein). Shaw B. — The Rationalization of Russia (ed. by H. M. Geduld) (P. Sloan). De Romilly J. — Thucydides and Athenian Imperialism. Ferguson W. S. — Greek Imperialism (R. Browning). Book Notes, 502—509. Science & Society. Contes of Volume XXVIII, 510—512.

XXII

Voprosy Filosofii Nr 5 (1964). Peredovaja: Teoriju naučnogo ateizma-na uroven' sovremennyh trebovanij, 3—12. OSTROUMOV G. S. — Sootnošenie pravovogo i političeskogo soznanija, 12—23. LEKTORSKIJ V. A. — Problema subjekta-ob'ekta v teorii poznanija, 24—34. RUDOV A. G. — Sootnošenie kategorij i zakonov materialističeskoj dialektiki, 35—38. GRAJZNOV B. S., ERMOLOV. A. J., KORŠUNOV A. M., NIKITIN E. P. — O meste filsofskich problem estestvoznanija v strukture marksistskoj filosofii, 39—48. VERBIN A. I., KOČETKOV F. K. — Naši vozraženija, 49—53. RYVKINA R. V. — Rol' i značenie eksperimenta v obščestvennyh naukach, 54—64. MASLOV P. P. — Matematičeskoe modelirovanie v sociologičeskih issledovanijach (Statja 2), 65—75. KOSTJUK V. N. — Rol' principa prostoty v estestvennonaučnyh teorijach, 76—84. DAVITASVILI L. Š. — Učenie K. F. Rul'e o razvitii organičeskogo mira, 85—91.

MOTROŠILOVA N. V., SOLOVEV E. J. — Ot zaščity „strogoj nauki“ k utvrđeniju irracionalizma (Filosofskaia evoljucija E. Guserlja i nemeckij ekzistencializm), 92—103. MITIN M. B., OMELJANOVSKIJ M. E. — Filosofskij simpozium v SŠA, 104—107. ŠIŠKIN A. F. — Nevrazumitel'naja kritika (Otvet na domysly g-na R. de Džordza po povodu marksistskoj etiki), 108—112. Diskussii obsuždenija: KOVALEV I. F. — Vtoroj zakon termodinamiki v individualnoj obščej evoljucii živych sistem, 113—119. Naučnye soobščeniya i publikacii: MAJKOVA K. A. — Neizdannoe pismo Lejbnica abbatu Sen-P'eru, 120—127. Prepodavateljam obščesvoedenija: Skaterščikov V. K. — O npravstvennom soderžanii iskusstva, 128—137. Naučnaja žizn: GAPOČKA M. P., KUMANEV V. A. — Filosofija i istorija, 138—145. KONSTANTINOV F. V. — Glavnoe-tovrčeskoe rešenje filosofskih problem, 146—153. FADDEEV E. T. — Plodotvornaja vstreča, 153—159. Kritika i bibliografija: GOLOTA A. I. — Cennyj trud kollektivnoj mysli marksistov, 160—164. BALLER E. A. — Kommunizm i duchovnaja kultura, 164—168. VINOVARDOV V. G., RAKITOV A. I. — Marksistskaja kritika neopozitivizma, 168—172. VEKKER L. M., JAROŠEVSKIJ M. G. — O kibernetičskom podchode k probleme obraza, 173—177. ASMUS V. F. — Issledovanie po teorii vyvoda, 177—180. Korotko o knigach: KURSANOV G. A. — M. P. Baskin. Krizis buržuaznogo soznaniya. Individualizm i ego krach, 180—181. Novaja literatura, 182—183. Brief Summaries, 184—186.

Voprosy Filosofii. Nr 6 (1964). MIKULSKIJ K. I. — Klassovaja struktura obščestva v socialističeskich stranach Evropy, 3—14. VOLKOV G. N. — Avtomatizacijnyj istoričeskij etap v razvitii tehniki, 15—26. ŠEPTULIN A. P. — Kategorii dialektiki kak stupeni poznaniya, 27—36. SVIDERSKIJ V. I. — O filosofskom ponimanii konečnogo i beskonečnogo, 37—46. Obsuždenie voprosa o dialektike prirody kak filosofskoj nauke, 47—58. TRUBNIKOV N. N. — Otnošenje celi, sredstva i rezultata dejatel'nosti čeloveka, 59—68. ARCHANGELSKIJ L. M. — Dobro, dolg, sovest', 69—79. GULYGA A. V. — Suščestvuet li progress v iskusstve, 80—89. VALENTINOVA N. G. — Vlijanie kollektiva na povyšenie interesa k trudu, 90—98. BAGRAMOV E. A. — Buržuaznaja sociologija i problema „nacionalnogo charaktera“, 99—109. Naučnye soobščeniya i publikacii: KOGAN L. A. — Iz istorii russkogo na-

rodnogo svobodomyслиja v 60-e gody XIX veka, 110—117. Diskussii i obsuždenija: MAMZIN A. S. — Sistemnost živogo i sootnošenje biologičeskogo i fiziko-chemičeskogo, 118—126. FEDOROV E. K. — Zamečaniya v chode diskussii, 127—129. K diskussii o razdelenii truda i vsestoronnem razvitii ličnosti, 130—144. Lekcii i konsultacii: DAVYDOVA G. A. — Čto takoe abstraktnoe i konkretnoe, 145—156. Prepodavateljam obščesvoedenija: MAJZEL I. A., MELEŠČENKO J. S. — Prevraščenie nauki v neposredstvennuju proizvoditelnuju silu, 157—166. Kritika i bibliografija: VASILEV N. M. (i in.) — Filosofskij analiz osobennostej razvitija socialističeskogo sposoba proizvodstva, 167—168. OSIPOV G. V. — Kritika koncepcii buržuaznoj političeskoj filosofii, 169—170. OMELJANOVSKIJ M. E. — Ob odnoj knige Maksa Borna, 171—176. Korotko o knigach: OZERSKAJA A. F. — O. G. Drobnickij. Opravdanie bezpravstvennosti, 176—178. BAŽENOV A. K., BASIN V. J., KIM V. A. — D. Kšibekov: O zakonomernostjach zameny dokapitalističeskich proizvodstvennych otnošenii socialističeskimi, 178—179. Novaja literatura, 180—183. Brief Summaries, 184—186.

Voprosy Filosofii Nr 7 (1964). ČERKOVCEV V. N. — O soznatelnom ispozlovanii ekonomičeskich zakonov v socialističeskom obščestve, 3—13. ANREEVA G. M. — Metodologičeskaja rol' teorii na raznyh etapach socialnogo issledovaniya, 14—25. DUDEL' S. P. — Ob otrazhenii protivorečivosti mehaničeskogo dvizhenija v ponjatijach, 26—37. ŠČEDROVIKIJ G. P. — Mesto logičeskich metodov v pedagogičeskoj nauke, 38—49. KLEŠČEVA R. A. — Ob izmenenii professionalnogo oblika sovsckich rabočich, 50—58. RUMER J. B., RYVKIN M. S. — Nekotorye problemy sovremennogo fizičeskogo poznaniya, 59—68. ŽDANOV G. B. — Informacionnye modeli v fizike, 69—72. KORONKEVIČ A. I. — Vyraženie kačestva metodami teorii podobija, 73—81. VOLKOVSKIJ R. J. — Ob izmerenii v kvantovoj fizike, 82—89. GORANOV K. — Zametki o probleme progressa v iskusstve, 90—100. PERFILIEV M. N. — Ob odnoj iz form falsifikacii socialističeskoj demokratii, 101—111. BYCHOVSKIJ B. E. — „Itog i ostatok“ ili balans renegata, 112—122. Diskussii i obsuždenija: SPASOV D. — Gnoseologičeskie probleme sovremennoj formalnoj logiki, 123—129. Naučnye soobščeniya i publikacii: GOLDBERG N. M., JAROŠEVSKIJ M. G. — Borba Tomasa Kupera protiv

idealizma i religii v SŠA, 130—140. Prepodavateľjam občestvovedenija: ZIS' A. J. — Iskusstvo kak forma občestvennogo soznanija, 141—151. Pismo v redakciju, 152. Naučnaja žizn: LOGANOV I. I. — Čitatelskaja konferencija v Dubne, 153—154. SEMKOV B. F. — Problemy trebujut dalnejšego izučenija, 154—157. Kritika i bibliografija: ANDREEV G. L., SUCHOV A. D., FILIMONOV E. G. — Boevoie oružie ateističeskoj propagandy, 158—165. IL'ENKOV E. V., KASYMAŽANOV A. CH., ROZENTAL M. M. — Dialektičeskaja logika v ekonomičeskom issledovanii, 165—168. KNUNJANC I. L. — Kniga zastavljaet dumat, 169—170. VORONOV R. A. (i in.) — Interesnaja zamysel, 170—172. MAKEDONOV A. V. — Neiščepaemoe nasledstvo, 172—175. ŠVARCMAN K. A. — Važnaja problema marksistskoj etiki, 176—178. KAR'EVA V. B. — Filosofija beznažeznogo optimizma, 178—181. Repliki: A. GU. — Filosofija i čuvstvo mery, 182—183. Anatolij Jakovlevič Čugaev (nekrolog), 184. Brief Summaries, 185—186.

Voprosy Filosofii Nr 8 (1964). Peredovaja: Vo imja čeloveka, 3—8. GARKOVENKO R. V. — Nekotorye teoretičeskie voprosy chimizacii proizvodstva, 9—17. ŠUBKIN V. N. — Vybory profesii v uslovijach kommunističeskogo stroitelstva, 18—28. KRASIN J. A., LI V. F. — O zakonomernostjach nekaptalističeskogo ravitija osvobodivšichsja stran, 29—40. ŠABAD D. A. — Poročnyj krug buržuaznogo politiko-filosofskogo myšlenija, 41—48. FOK V. A. — Diskussija s Nilsom Borom, 49—53. BOHR N. — Kvantovaja fizika i filosofija, 54—58. PONOMAREV J. A. — Problema idealnogo, 59—68. ROZOVA S. S. — Naučnaja klassifikacija i ee vidy, 69—79. PROCHORENKO V. K. — Protivorečie struktury-protivorečie differencirovannosti i celostnosti, 80—87. ZINOVEV A. A. — O primenenii modalnoj logiki v metodologii nauki, 88—95. KOGAN L. N., LUKJANIN V. P. — Matematika i estetika, 96—106. KOSTJUK N. T. — Kosmos i žizn, 107—116. KAMENSKIJ Z. A. — O razvitii dialektičeskich idej v ruskoj filosofii XIX veka, 117—126. GABARAEV S. S. CALLAEV CH. K. — Filosofskie vzgljady Afanasija Gassieva, 127—134. Diskussii i obusuzhdenija: VERBIN A. I., FURMAN A. E. — Struktura nauki opredelaetsja ee predmetom, 135—138. SUVOROV L. N. — O meste istoričeskogo materializma v strukture marksistkoleninskij filosofii, 139—142. Naučnye soobščeniya i publikacii: UTKINA N. F. — Vzaimootnošenie

matematiki i estestvennyh nauk v Rossii v XVIII veke, 143—152. Prepodavateľjam občestvovedenija: REZNIK A. B. — O statjach v pomošč prepodavatelju občestvovedenija, 153—160. Naučnaja žizn: DUBROVIN V. N., ŠUMILIN A. T. — Istorija i metodologija estestvennyh nauk, 161—163. RAKITOV A. I., UVAROV A. I. — Konferencija po logike i metodologii nauki, 163—168. Kritika i bibliografija: SELEZNEV K. L. — V poiskach novykh putej, 169—172. BACHTA V. M., GUREV D. V. KUZNECOV I. F. — Popytka filosofskogo issledovanija problem antropogenez, 172—177. ANIKEEV N. P., STEPANJANC M. T. — Interesnaja kniga ob ideologii buržuaznogo nacionalizma, 177—180. Kоротko o knigach: FEDOSOVA A. P. — Iřina Popelová. K historičke a současné problematice mravnij teorie, 180—181. Novaja literatura 1963—1964, 182—184. Brief Summaries, 185—186.

Voprosy Filosofii Nr 9 (1964). SELEZNEV K. L. — Pervyj Internacional i razvitie naučnogo kommunizma, 3—12. LEVADA J. A. — Točnye metody v socialnom issledovanii, 13—24. VJAKKERER F. F. — Struktura dialektičeskogo protivorečija, 25—31. MIKULINSKIJ S. R. — Metodologičeskie problemy istorii biologii, 32—42. REVIN I. I. — Ot strukturnoj lingvistiki k semiotike, 43—53. MOLČANOV J. B. — Ponjatije odnovernennosti i ego evoljucija, 54—55. MOTYLEVA T. L. — Ideologičeskij smysl sporov o romane, 66—77. STEPANJANC M. T. — Ob odnoj reakcionnoj koncepcii religioznogo socializma, 78—87. MELVIL J. K. — Konflikt nauki i religii v filosofii Č. Pirs, 88—98. MAMUT L. S. — Ferdinand Lassal', 99—110. BIRJUKOV B. V., SPIRKIN A. G. — Filosofskie problemy kibernetiki, 111—119. Diskussii i obsuzhdenija: Obsuzhdenie voprosa o dialektike prirody, 120—130. KOGAN L. B., LOKTEV V. I. — Nekotorye sociologičeskie aspekty modelirovanija gordov, 131—139. Soobščeniya i publikacii: LOGANOV I. I. — Ob opyte dviženija za kommunističeskij trud v naučnyh učreždenijach, 140—146. Prepodavateľjam občestvovedenija: BABAIEV V. N. — Nravstvennye privyčki i uslovija ich formirovanija, 147—153. Naučnaja žizn: BOBNEVA M. I. — O problemach sovremennoj naučno-techničeskoj revoljucii, 154—157. Kritika i bibliografija: VOLKOV G. N. — S pozicij tvorčeskogo marksizma, 158—163. VEDEVENOV M. F., MANSUROV N. S. — Poleznaja kniga po filosofskim voprosam biologii, 163—166.

DAVYDOVA G. A., ĚLEZ J. — Fundamentálnaja problema materialističeskoj dialektiki, 166—169. GODER N. M., MEEROVSKIJ B. V. — Novyj trud o sovremennoj buržuaznoj filosofii, 170—173. FRIDLENDER G. M. — Cennaja rabota, 174—177. Novaja literatura 1964, 179—181. Mark Petrovič Baskin (nekrolog), 182. Brief summaries, 183—186.

Voprosy Filosofii Nr 10 (1964). ILINSKIJ I. L. Razvitie gosudarstvennosti v evropejskich socialističeskich stranach, 3—14. ROZENTAL M. M. — O razrabotke dialektiki kak logiki i teorii poznanija, 15—26. UKRAINCEV B. S., PLATONOV G. V. — Ob obektivnyh kriterijach i materialnoj osnove ravitija form ožženija, 27—38. CERETELI S. B. — O prirode filosofskogo dokazatel'stva, 39—44. STOLETOV V. N. — Usloviya žizni i razvitie organizmov, 45—58. GRAŠČENKOV N. I., LATAŠ L. P. — Sovremennye voprosy organizacii i lokalizacii funkcij mozga, 59—70. DOBROV G. M. — O predvidenii ravitija nauki, 70—82. BARG M. A. — Strukturnyj analiz v istoričeskom issledovanii, 83—92. FEINBERG G., GOLDHABER M. — Zakony sochranenija v fizike, 93—100. OVČINNIKOV N. F. — K stat'e „Zakony sochranenija v fizike”, 100—102. ŠČERBINA V. R. — Fikicii modernizma, 103—113. TANČER V. K., DULUMAN E. K. — Opyt konkretnogo issledovanija charaktera religioznych predstavlenij, 114—122. VOLODIN V. N. — Mistifikacija ličnosti v filosofii francuzskogo personalizma, 123—133. SOKOLOV V. V., TAŽURIZINA Z. A. — Nikolaj Kuzanskij, 134—142. JAKUŠEVSKIJ I. T. — Cennye priznanija odnogo iz naših kritikov (O „sovetologii” gospodina Bočenskogo), 143—147. Naučnaja žizn: ARDAB'EV A. I. — 300-letie Žana Mel'e, 148—151. SŁAWIANOWSKI J. — Diskussija po knige O. Lange „Celoje i razvitie v svete kibernetiki”, 151—157. ČESNOVA L. V. — Naučnaja chronika, 157—158. K vychodu VI toma „Istorii filosofii”, 158—159. Kritika i bibliografija; LEKTORSKIJ V. A., OGURCOV A. P. — Plodotvornaja razrabotka problem myšlenija, 160—163. KURAJKOV-SKAJA E. A., CHAIN V. E. — Metodologičeskie problemy nauk o Zemle, 163—166. PETROV M. K. — Novoe issledovanie filosofii Geraklita, 166—169. TITARENKO A. I. — Erich Fromm v okovach illuzij, 169—175. Korotko o knigach: ZLOTINA M. L. — M. V. Bočarova. O tipach revoljucionnogo perechoda narodov k socializmu, 175—176. ABRAŠNEV M. M. — Ljudi ruskoj na-

uki, 176—177. POČEPKO G. P. — Istorija zarubežnoj domarksistskoj filosofii. Bibliografija literatury, vyšedšej v SSSR na ruskom jazyke za 1917—1962 gody, 177—178. Pis'ma v redakciju: SVERDLIN M. A., ROGAČEV P. M. — O ponjatii „buržuaznaja nacija”, 179—180. Novaja literatura, 181—184. Brief summaries, 185—186.

Voprosy Filosofii Nr 11 (1964). FEDOSEEV P. N. — Filosofskoe obosnovanie naučnogo kommunizma, 3—14. KELLE V. Z., KOVAL'ZON M. J. — O klasifikacii obščestvennyh nauk, 15—26. MOČALOV I. I. — Naučnaja problema i ee rol' v poznanii. Problema kak kategorija logiki naučnogo poznanija, 27—36. ŽARIKOV E. S. — Gnoseologičeskij smysl postanovki problemy, 36—42. TOKAREV S. A. — Problema tipov etničeskich obščnostej, 43—53. NIKITIN E. P., SAFO NOV J. F. — Pričinnost' i funkcional'nost', 54—64. MEERSON F. Z. — Dialektičeskoe edinstvo funkcii i struktury (Vzaimosvjaz' fiziologičeskoj funkcii i apparata sinteza belka), 65—72. VENIKOV V. A. — Nekotorye metodologičeskie voprosy modelirovanija, 73—84. PETROV A. Z. — Osnovnye etapy razvitija teorii polja gravitacii, 85—93. KUZNECOV V. I. — O charakte kažestvennyh chimičeskich izmenenij, 94—102. FILIMONOV E. G. — Apologija individualizma i duhovnoj niščety, 103—112. FRUMKIN S. N. — Kapitulacija pravych liderov SDPG pred ideologiej političeskogo klerikalizma, 113—122. ENDOVICKIJ V. D. — „Sozercanie suščnosti” i „životnaja vera” v filosofii Dž. Santajany, 123—134. TITARENKO M. L. — Mo-czy i rannie moisty o processe poznanija, 135—141. Naučnye soobščeniya i publikacii: KOLOSKOV V. N. — Iz istorii ideologičeskoj bor'by pervykh let Sovetskoj vlasti, 142—152. Diskussii i obsuždenija: CHOD'KOV P. E. — K voprosu o strukture istoričeskogo materializma, 153—157. Prepodavateljam obščestvovedenija: PANJUŠEV I. M. — Osobennosti protivorečij pri socializme, 158—168. naučnaja žizn: DUBOV G. V. — Poleznyj opyt sotrudničestva filosofov i istorikov, 169—171. NAUMENKO L. K., NYSANBAEV A. — Pervaja konferencija po metodologičeskim voprosam sovremennoego estestvoznanija v Kazachstane, 172. Kritika i bibliografija: ŠERKOVIN J. A. — Obščestvennoe mnenie v sovetskom obščestve, 173—176. GORFUNKEL' A. CH. — Pamjatniki svobodomyšlja, 176—178. BELOZERCEV V. I. — Aktual'nye problemy naučno-techničeskoj revoljucii, 178—181. Korot-

ko o knjigach: PARIN V. V., GRIGORJAN N. A. — L. N. Karlik (Klod Bernar), 182—183. Aleksej Ivanovič (nekrolog), 184. Brief summaries, 185—186.

Voprosy Filosofii Nr 12 (1964). MASLIN A. N. — Nravstvennost' i duchovnaja kul'tura kommunizma, 3—13. BATALOV È. J. — Osnovnye napravlenija razvitija filozofskoj mysli v stranach Azii i Afriki, 14—24. Glubže razrabatyvat' metodologičeskie problemy biologii, 25—32. OGURCOV A. P. — Kategorija mery v istorii dialektiki, 33—44. KUZ'MIN V. P. — Stupeni poznaniya mery javlenij, 45—54. MITIN N. B. — Èstetika Gegelja i sovremennost', 55—65. MÁCA I. L. — O strukture èstetiki kak nauki, 66—75. KEDROV B. M. — Metod Galileja, 76—86. ASKIN J. F. — Problema neobratimosti vremeni, 87—98. ZAIČENKO G. A. — Analiz estestvennogo jazyka i sovremennye formy pozitivizma. Kritičeskij analiz koncepcii „pozdnego“ Vitgenštejna, 99—108. MADŽIDOV R. M. — Puti preodolenija religioznoj obradnosti, 109—116. KOPNIN P. V. — Ulovki i manevery naših kritikov, 117—122. Naučne soobščeniya i publikacii: ŠUMILOVA E. D. — Racionalizacija truda v bytu kak faktor rosta svobodnogo vremeni, 123—126. Diskusii i obsuždenija: KURAŽKOVSKAJA E. A. — O klasifikacii form dviženija materii i meste v nej geologičeskoj formy, 127—136. Prepodavateljam obščestvovedeniya: KORNILOV A. V., JUDIN I. N. — Razvitie KPSS ot partii rabočego klassa k obščenarodnoj partii, 137—147. Naučnaja žizn: KANAK F. M. — Gnoseologičeskie problemy izmerenija v fizike, 148. Kritika i bibliografija: ALEKSEEV N. G., JUDIN È. G. — Problemy dialektičeskogo materializma v rabotach sovetskikh filozofov, 149—162. BAKRADZE K. S. — Interesnaja rabota o Čajdeggera, 162—167. Korotko o knjigach: SOLODUCHIN J. N. — Problemy logiki, 167—169. ZIMINA M. V., PRIMAKOVSKIJ A. P. — Z. Apresjan. Èstetika. Bibliografija (1956—1960 gg), 169—170. Novaja literatura 1964, 171—173. Žurnal „Filozofskie Nauki v 1965 godu, 174—175. Lev Aleksandrovič Man'kovskij (nekrolog), 176. Ukazatel' statej, pomeščennyh v žurnale „Voprosy Filosofii“ za 1964 god, 177—184. Brief summaries, 185—186.

Voprosy Filosofii Nr 1 (1965). ŠIŠKIN A. F. — Čelovek kak vyššaja cennost', 3—15. BRUTENC K. N. — O nekotorych osobennostjach sovremennogo nacional'no-osvoboditel'nogo dviženija, 16—27. BLIŠČENKO I. P. — Priroda meždunarodnogo prava našego vremeni i borba

dvuch sistem, 28—36. ZDRAVOMYSLOV A. G. — Metodologičeskie voprosy etnografii, 37—44. CHARCEV A. G. — Moral' kak predmet sociologičeskogo issledovanija, 45—55. ABRAMJAN L. A. — Značenie kak kategorija semiotiki, 56—66. SMIRNOV L. V. — Matematičeskoe modelirovanie razvitija, 67—73. BRANSKIJ V. P. — Ob'ektivnoe soderžanie indukcii i proverki, 74—83. VEDENOV M. F., Kremjanskij V. I. — O specifikie biologičeskich struktur, 84—94. MARTYŠIN O. V. — K karakteristike socialnych idealov gandizma, 95—106. MEDUŠEVSKAJA O. M. — Nekotorye problemy metodologii istorii v sovremennoj francuzskoj istoriografii, 107—115. SKVORCOV L. V. — Neotomistskaja interpretacija istorii filozofii (kritičeskij analiz), 116—126. LOBOVIK B. A. — O proischoždenii religioznych illuzij, 127—134. Diskusii i obsuždenija: SEDOV E. A. — K voprosu o sootnošenii entropii informacionnyh processov i fizičeskoj entropii, 135—145. Prepodavateljam obščestvovedeniya: MIŠIN B. I. — Kommunizm i svoboda, 146—153. Naučnaja žizn: Profesor U. Ross Ešbi (Ashby) v redakcii našego žurnala, 154—157. ANDREEV E. P., ULJACHINA A. S. — Filosofija i estestvenniki vstrečajutsja v Obninske, 157—159. KON P. — Konferencija po problemam socialnoj struktury socialističeskogo obščestva v Čechoslovakii, 159—160. Kritika i bibliografija: Glubokij interes k aktualnoj probleme leninskogo filozofskogo nasledija, 161—167. ARSEN'EV A. S., METROŠILOVA N. V., ÈZRIN G. I. — Devjat let spustja (o novom „Filozofskom slovare“), 167—173. KARPUŠIN V. A., KON I. S. — Sovetskie sociologi na V Vsemirnom sociologičeskom kongresse, 173—175. VINOGRADOV V. G., ŠUŠURIN S. F., NEMEC V. — Kritičeskoe issledovanie logičeskogo pozitivizma, 176—178. MACHA K., STRINKA J. — Filosofskie publikacii v Čechoslovakii v 1960—1963 godach, 178—181. Brief summaries of main articles, 182—183.

Voprosy Filosofii Nr 2 (1965). IOVČUK M. T. — Ob istoričeskich etapach stanovlenija i razvitija socialističeskogo soznaniya v SSSR, 3—14. ČHALFINA R. O. — Sootnošenje gosudarstva, prava i ekonomiki v period razvernutoj stroitel'stva kommunizma, 15—23. GERASIMOV S. V. — Zametki režissera, 24—34. PETROSIAN G. S. — Vnerabočee vremja trudjaščichsja v period razvernutoj stroitel'stva kommunizma, 35—44. TUROVSKIJ M. B. — Dialektika kak metod postroenija teorii, 45—56. ŠVARC S. S. —

Značenje fizyko-matematičeskich nauk v razvitii sovremennoj biologii, 57—64. NAUMOVA N. F. — Buržuaznaja sociologija o razdelenii truda, 65—75. ČER-MENINA A. P. — Problema otvetstvennosti v sovremennoj buržuaznoj etike, 76—87. LUKANOV D. M. — V tupike idealističeskoj gnoseologii (Problema adekvatnogo znaniya v amerikanskoj „realističeskoj“ filosofii), 88—99. Naučnye soobščeniya i publikacii: SYRCOV V. F. — Ideologičeskaja bor'ba perioda Oktjabr'skoj revolucii i graždanskoj vojny (1917—1920 gg.), 100—107. BARAŠENKOV V. S. — Ob eksperimental'noj proverke principa pričinnosti, 108—110. Diskussii i obsuždenija: KOLMAN E. — Sovremennaja fizika v poiskach dal'nejšej fundamental'noj teorii, 111—122. KARMIN A. S. — K postanovke problemy besko-nečnosti v sovremennoj nauke, 123—134. Prepodavateljam obščestvovedeniya: MAN'KOVSKIJ B. S. — Zakonomernosti razvitiya obščarnodnogo socialističeskogo gosudarstva, 135—142. Naučnaja žizn': ABRAMOV L. S. — Problema vzaimodejstviya prirody i obščestva i mesto geografičeskich nauk v ee razrabotke, 143—148. VIL'NICKIJ M. B., KOBUŠKIN P. K. — Filosofskie problemy teorii tja-gotenija Ejnštejna i reljativistskoj kosmologii, 148—152. Kritika i bibliografija: IL'ENKOV E. V., DAUTOV T., ISAKOV A. — Issledovanie dialektiki i logiki poznaniya (Problemy logiki i dialektiki poznaniya, Alma-Ata 1963), 153—155. ŠI-ŠKIN N. S. — Kniga polučila priznanie (Istoričeskij materializm, Moskva 1963), 155—158. SELEZNEV M. A. — Sovety obščenarodnogo gosudarstva-rabotajuščie korporacii (L. Karapetjan, V. Razin: Sovety obščenarodnogo gosudarstva, Moskva 1964), 158—162. BORODAJ J. M. — Rol' intuicii v dostiženii novogo znaniya (V. F. Asmus. Problema intuicii v filosofii i matematike, Moskva 1963), 162—168. Korotko o knigach, 167—169. Filosofskaja literatura v 1965 godu, 170—174. NARSKIJ I. S. — Pis'mo v redakciju, 175. Novaja literatura 1964 god, 176—183. Brief summaries of main articles, 184—185.

Voprosy Filosofii Nr 3 (1965). AITOV N. A. — Nekotorye osobennosti izmeneniya klassovoj struktury v SSSR, 3—9. ADFEL'DT N. V. — Problemy organizacii upravlenija narodnym chozjajstvom, 10—19. ČESNOKOV D. I. — Vzaimootnošenje obščestvennyh nauk i mesto naučnogo kommunizma sredi nich, 20—31. BORŠČOV S. G. — K voprosu o strukture dialektičeskogo protivorečija, 32—36. RODNYJ N. I. — Soot-

nošenje istorii i logiki nauki, 37—46. SAMOJLOV L. N. — Korreljacija kak forma dialektičeskoj svyazi, 47—57. ITEL'SON L. B. — Matematičeskoe modelirovanie v psichologii i pedagogike, 58—68. LOZOVJOJ V. P. — O naučnoj klassifikacii vidov truda, 69—76. BERRI M. JA. — O formach dviženija v organizme, 77—82. APTEKMAN D. M. — Pričiny živučesti religioznogo obrjada kreščeniya v sovremennyh uslovijach (Po itogam konkretnogo sociologičeskogo issledovaniya), 83—89. TAVRIZJAN G. M. — Religioznyj podtekst ekzistencijalskoj morali. (Nekotorye problemy etiki v filosofii i dramaturgii G. Marselja), 90—101. CROSSER P. — Degradacija etiki od Juma k Ajeru, 102—107. BOGUSLAVSKIJ V. M. — Skepticizm Vozroždenija i dialektika, 108—118. Diskussii i obsuždenija: KRONROD JA. A. — K voprosu ob ob'ektivnom mehanizme dejstviya ekonomičeskich zakonov socializma, 119—130. URSUL A. D. — O prirode informacii, 131—140. Naučnye soobščeniya i publikacii: Novye pis'ma Fridricha Engel'sa, 141—148. Naučnaja zizn: BAŽENOVA A. A., KOZJURA N. N. — Apologija modernizma (Zametki o Meždunarodnom kongresse po estetike), 149—157. Kritika i bibliografija: ORGANOVA O. N., ŠEP-TULIN A. P. — Izbrannye trudy bolgarskogo marksista (Todor Pavlov: Izbrannye filosofskie proizvedeniya. M. 1961—1963), 158—161. GRJAZNOV B. S. — Kibernetika v svete filosofii (G. Klaus: Kibernetika i filosofija. M. 1963), 161—165. DAVYDOVA G. A., ELEZ J. — Otrazhenie kak sociologičeskaja problema (L. Živkoič: Teorija socjalnogo odražavanja, Belgrad 1962), 165—168. BRODSKAJA A. B. — Mistifikacija indikativnogo planirovaniya, 168—172. VITKIN M. A., TER-AKOPJAN N. B. — Po stranicam žurnala „La Pensée“ (Obsuždenie problemy aziatskogo sposoba proizvodstva), 172—176. Korotko o knigach: 176—180. Novaja literatura 1964 god, 181—183. Brief summaries of main articles, 184—185.

XXIII

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVII, Heft 3 (1963). SCHMIDT G. — Das Spiel der Modalitäten und die Macht der Notwendigkeit, 369—384. BASSENGE F. — Drang und Geist. Eine Auseinandersetzung mit Schelers Anthropologie, 385—418. GUNTHER G. — Zweiwertigkeit, logische Paradoxie und selbstreferierende Reflexion, 419—437. LEHMANN G. — Kant im Spätidealismus

mus und die Anfänge der neukantischen Bewegung, 438—456. Berichte und Mitteilungen: ZOCHER R. — Heinrich Rickert zum 100. Geburtstag, 457—461. JACOBY G. — Denkmal Hans Pichlers zum 5. Todestage, 462—475. TITZE H. — Logik und Determinismus, 476—482. MÜLLER G. — Spengers Bedeutung für die Geschichtswissenschaft, 483—497. KAHL—FURTHMANN G. — Ein Wort zur neuen Leibniz-Ausgabe der wissenschaftlichen Buchgemeinschaft in Darmstadt, 498—502. MEYER-ABICH A. — Probleme der Psychosphäre, 503—522. Aus dem philosophischen Leben, 523—526. Buchbesprechungen: (527—552): Fink E. — Nietzsches Philosophie (W. Schlegel). Zocher R. — Kants Grundlehre (W. Flach). Linke P. F. Niedergangerscheinungen in der Philosophie der Gegenwart (F. Schneider). Landsberg P. L. — Einführung in die philosophische Anthropologie (H. Kanz). Aristoteles — Metaphysik (F. Schneider).

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVII, Heft 4 (1963). THYSEN J. — Die Husserlsche Faszination, 553—585. Von KLOCH-KORNITZ — Der „Gorgias“ Platons und die Philosophie Friedrich Nietzsches, 586—603. OEHLER K. — Der Entwicklungsgedanke als heuristisches Prinzip der Philosophiehistorie, 604—613. WEIER W. — Zur Krisis des Teilhabedenkens, 614—638. Discussion: Von DEL-NEGRO W. — Zur Begegnung von Physik und Philosophie, 639—654. NOLL B. — Kritische Durchleuchtung der verschiedenen Bedeutungen von Heisenbergs Energiebegriff, 655—671. Berichte und Mitteilungen: SCHISCHKOFF G. — Peter Beron, ein unbekannter Naturphilosoph, Zeitgenosse Schellings, 672—695. HILCKMAN A. — Kultur und Kulturwissenschaft, 696—701. FULDA H. F. — Heidelberger Hegeltage 1962, 702—711. Von RINTELEN F. J. — Der asiatisch-pakistanische Philosophen-Kongress 1963, 712—713. Aus dem philosophischen Leben, 714—717. Buchbesprechungen (718—736): Lavelle L. — *Conduite à l'égard d'Autrui. Morale et Religion. Manuel de Méthodologie dialectique* (H. Riefstahl). Wust P. — *Die Auferstehung der Metaphysik* (J. Müller). Günther G. — *Idee und Grundriss einer nicht-Aristotelischen Logik* (H. Frank). Löwith K. — *Gesammelte Abhandlungen* (W. Steinbeck). Wein H. — *Positives Antichristentum* (G. Hennemann).

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVIII, Heft 1 (1964). FLEISCH-

MANN E. J. — *Die Wirklichkeit in Hegels Logik*, 3—29. WITSCHEL G. — *Zwei Beiträge Husserls zum Problem der sekundären Qualitäten*, 30—49. BRUGGER W., S. J. — *Kant und das höchste Gut*, 50—61. ORTNER E. — *Das Sein der Werte*, 62—84. SCHULTZE W. A. — *Das Johannesevangelium im deutschen Idealismus*, 85—118. Diskussion: KAESTNER H. — *Kant und die moderne Naturwissenschaft*, 119—124. Berichte und Mitteilungen: SCHÜRING H. — *Kritik der Ethik Bradleys*, 125—155. GIGON O. — *Werner Jaeger zum Gedenken*, 156—163. SCHRÖTER M. — *Bemerkungen zu Fuhrmans Schelling Briefausgabe*, 164—168. Aus dem philosophischen Leben. 169—173. Buchbesprechungen (174—184): A. Basave F. del Valle — *Teoria de la Democracia* (I. Höllhuber). Von Rintelen F. J. — *Beyond Existentialism* (V. Rühner). Von Rintelen F. J. — *Philosophie der Endlichkeit* (F. Rühner). Höllhuber I. — *Michele Federico Sciacca* (A. Hilckman). Schwarz E. — *Am Wendepunkt* (A. Wenzl).

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVIII, Heft 2 (1964). KERKHOFF M. — *Orientierung über die Philosophie der Nahua-Völker*, 185—223. FREY G. — *Eine Grundfigur griechischen Denkens*, 224—240. BALLAUFF Th. — *Ontologische Betrachtungen*, 241—258. WEINBERG J. R. — *Zur Dynamik des philosophischen Denkens*, 259—283. UYGUR N. — *Das Problem der „Ergründung“ in der Philosophie*, 284—296. Berichte und Mitteilungen: KOPPER J. — *Das Gedoppelte Wesen des Wissens um Wahrheit*. Gaston Bachelard zum Gedächtnis, 297—308. SCHAAF J. J. — *Grundwissenschaft heute*, 309—318. Von SPAKOVSKY A. — *Das Problem der Seligkeit und des künstlerischen Schaffens bei Marcel Proust*, 319—324. RUKSER U. — *Der XIII. Internationale Philosophie-Kongress in Mexico*, 325—332. Die Schriften von Arnold Gehlen, 333—338. Aus dem philosophischen Leben (Redaktionelle Mitteilung), 339—340. Buchbesprechungen (340—351): Diemer A. — *Grundriss der Philosophie I. Band* (W. Schlegel). Kaufmann F. — *Das Reich des Schönen* (A. Eckardt). Van Peursen C. A. — *Leib-Seele-Geist* (L. Franke). *Zeitschriftenschau*, 352—368.

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVIII, Heft 3 (1964). HALLER R. — *Das cartesische Dilemma*, 369—385. SILBER J. R. — *Immanenz*

und Transzendenz des höchsten Gutes bei Kant, 386—407. WUCHTERL K. — Reine und mathematische Logik, 408—426. GOETZ L. — Ganzheit als wissenschaftliches Problem, 427—438. MARTEN R. — Philosophische Aspekte der Gleichzeitigkeit, 439—449. GROZE A. — Über die anthropologische Position des naiven Realismus, 450—466. Diskussion: LUTZ A. — Die goldene Regel, 467—474. Berichte und Mitteilungen: TRAPP M. — Philosophie und Dichtung bei Friedrich Hebbel, 475—485. MARX W. — Die philosophische Entwicklung Paul Natoprs im Hinblick auf das System Hermann Cohens, 486—500. HIKAMI H. — Das Schicksal der abendländischen Philosophie in Japan, 501—505. NAMBARA M. — Das Studium der Philosophie in Japan, 506—508. WISSER R. — Aufklärung über die Aufklärung 509—516. Aus dem philosophischen Leben, 517—522. Buchbesprechungen (523—551): Drüe H. — Edmund Husserls System der phänomenologischen Psychologie (Th. M. Seeböhm). Tschizewskij D. — Russische Geistesgeschichte zwei Bände; — Hegel bei den Slaven (G. Schischkoff). Marcel G. — Fragments philosophiques. Das ontologische Geheimnis (drei Essays), (H. Riefstahl). Ducot Cl. — Présence et Absence de l'Être (H. Riefstahl). Pfeil H. — Was sollen wir wissen? (Fr. J. von Rintelen). Söhngen G. — Analogie und Metaphor (W. Steinbeck). Schulze-Sölde W. — Die Problematik des physikalisch Realen (G. Hennemann).

Zeitschrift für philosophische Forschung Bd XVIII, Heft 4(1964). KLEMMT A. — Die naturphilosophischen Hauptthesen in Malebranches „Recherche de la Verité“, 553—584. FLACH W. — Fichte über Krizizismus und Dogmatismus, 585—596. SINHA D. — Der Begriff der Person in der Phänomenologie Husserls, 597—613. WOLANDT G. — Cassirers Symbolbegriff und die Grundproblematik der Geisteswissenschaften, 614—626. JANSSEN O. — Von dem „Felde des Daseienden“ und seiner Übersteigerung, 627—655. SCHMÜCKER F. G. — Naturwissenschaftliche und ontologische Aspekte zum Aufbau der Natursubstanz, 656—664. Berichte und Mitteilungen: SCHMIDT F. — Logische Satzspiele bei Shakespeare, 665—672. WEINSCHENK C. — Die Beweise des Zeno von Elea gegen die Realität der Bewegung und ihre Widerlegung, 673—680. MÜLLER R. F. G. — Einige Beurteilungen alter Denkweisen der Inder, 681—688. KRUSE F. V. — Psychologie und Biologie, 689—703. RITTER J. — Zur Neufassung des „Eisler“, 704—707. Die Schriften von Helmut Kuhn, 708—715. Aus dem philosophischen Leben, 716—720. Buchbesprechungen (721—735): Barion J. — Hegel und die marxistische Staatslehre (H. P. Hempel). Perger A. — Analogien in unserem Weltbild. Entwurf einer allgemeinen Formenlehre (G. Kahl-Furthmann). Kaufmann A. — Das Schuldprinzip (E. J. Lampe). Hirsch W. — Substanz und Thema in der Kunst (R. Wisser).

...ung in der Philosophie ...
 ...chte und Mitteilungen: KOPFER J. —
 ... Das Gedächtnis ...
 ... Wandell, Gaston ...
 ... dacht ...
 ... Grundwissenschaften ...
 ... SPAROVSKY A. — Das Problem der ...
 ... liegt und des ...
 ... bei ...
 ... U. — Der XIII. ...
 ... die ...
 ... Schriften von ...
 ... Aus dem ...
 ... tionale ...
 ... (1960—1961): ...
 ... dies der ...
 ... hat, ...
 ... schen (A. ...
 ... A. — Leib-Seele- ...
 ... schrittweise ...

...nde von ...
 ... — ...
 ...ung der ...
 ... von ...
 ... Berichte und ...
 ... KOTT G. — ...
 ... der ...
 ... lutz ...
 ... und ...
 ... IA H. F. — ...
 ... Der ...
 ... atisch- ...
 ... Kongress ...
 ... isophischen ...
 ... zurechnen ...
 ... Conditte A ...
 ... Religion, ...
 ... lection ...
 ... Aufstei ...
 ... Günther G. — ...
 ... nicht- ...
 ... Löwitt K. — ...
 ... (W. ...
 ... richtung ...

Zapiski bibliograficzne

a) Prace polskie i przekłady na język polski

(Zestawił H. Moese)

Skróty

AK = Ateneum Kapłańskie, Włocławek. ArchHFMSp = Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej, Warszawa. Arg = Argumenty, Warszawa. AUMCS = Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin. BiKlFi = Biblioteka Klasyków Filozofii, Warszawa. ColTh = Collectanea Theologica, Warszawa. Cz = Czytelnik, Warszawa. DzL = Dziennik Literacki, Kraków. Euh = Euhemer, Warszawa. GIN = Głos Nauczycielski, Warszawa. HD = Homo Dei, Kraków. Kier = Kierunki, Warszawa. KUL = Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. KsiW = Książka i Wiedza, Warszawa. KwH = Kwartalnik Historyczny, Warszawa. KwHNT = Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, Warszawa. KwPe = Kwartalnik Pedagogiczny, Warszawa. KuSp = Kultura i Społeczeństwo, Warszawa. L = Lublin. Ł = Łódź. ŁTN = Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Mea = Meander, Warszawa. MON = Ministerstwo Obrony Narodowej. NaP = Nauka Polska, Warszawa. Ndr = Nowe Drogi, Warszawa. NKs = Nasza Księgarnia, Warszawa. NKu = Nowa Kultura, Warszawa. NLWyd = Nowiny Literackie i Wydawnicze, Warszawa. NSzk = Nowa Szkoła, Warszawa. Ossol = Ossolineum, Wrocław. PAN = Polska Akademia Nauk, Warszawa. PaLi = Pamiętnik Literacki, Wrocław. Per = Perspektywy, Katowice. PiP = Państwo i Prawo, Warszawa. PIW = Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa. Pń = Poznań. Pm = Pomorzanie, Bydgoszcz. Pol = Polityka, Warszawa. Polem = Polemika. POPOP = Pracownia Ogólnych Problemów Organizacji Pracy PAN, Warszawa. Pro = Problemy, Warszawa. PrzH = Przegląd Historyczny, Warszawa. PrzHu = Przegląd Humanistyczny, Warszawa. PrzK = Przegląd Kulturalny, Warszawa. PrzOr = Przegląd Orientalistyczny, Warszawa. PrzPs = Przegląd Psychologiczny, Poznań. PrzSoc = Przegląd Socjologiczny, Łódź. PrzZa = Przegląd Zachodni, Poznań. PSB = Polski Słownik Biograficzny, Kraków. PsWy = Psychologia Wychowawcza, Warszawa. PWN = Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa. PZWL = Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich, Warszawa. PZWS = Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa. Rec = Recenzja. RFil = Roczniki Filozoficzne KUL. RHist = Roczniki Historyczne, Poznań. ROr = Rocznik Orientalistyczny, Warszawa. RTe = Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Warszawa. RuFi = Ruch Filozoficzny Toruń. RuPE = Ruch Prawniczo-Ekonomiczny, Poznań. SGPiS = Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa. SN = Studium Nauczycielskie. SPAN = Sprawozdania Wydziału Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa. SPTPN = Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań. StFi = Studia Filozoficzne, Warszawa. STNT = Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu. StLo = Studia Logica, Poznań. StMNP = Studia i Materiały Nauki Polskiej, Warszawa. StPs = Studia Psychologiczne, Wrocław. StSo = Studia Socjologiczne, Warszawa. T = Toruń. TNT = Towarzystwo Naukowe w Toruniu. TP = Tygodnik Powszechny, Kraków. TrLu = Trybuna Ludu, Warszawa. TrLi = Trybuna Literacka, Warszawa. TrWo = Trybuna Wolności, Warszawa. Tw = Twórczość, Kraków. TWP = Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Warszawa. WAP = Wojskowa Akademia Polityczna, Warszawa. WLit = Wydawnictwo Literackie, Kraków. WLud = Wojsko Ludowe,

Warszawa. Wr = Wrocław. Wszt = Wszechświat, Warszawa. WSE = Wyższa Szkoła Ekonomiczna. WSP = Wyższa Szkoła Pedagogiczna. WP = Wiedza Powszechna, Warszawa. WUML = Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu i Leninizmu. Wwa = = Warszawa. Wych = Wychowanie, Warszawa. WychPrz = Wychowanie w Przedzszkolu, Warszawa. WZ = Wiedza i Życie, Warszawa. ZaStEk = Zaoczne Studium Ekonomiczne, Warszawa. ZeNaKUL = Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie. ZeNaUJ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. ZeNaUŁ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu w Łodzi. ZeNaUMK = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, ZeNaUWr = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu we Wrocławiu. ZeNaWSPW = Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie. ZeTe = Zeszyty Teoretyczno-Polityczne, Warszawa. ŻiK = Życie i Kultura, Warszawa. ŻLit = Życie Literackie, Kraków. ŻMy = Życie i Myśl, Warszawa. ZSN = Zaoczne Studium Nauczycielskie. ŻSzW = Życie Szkoły Wyższej, Warszawa. ŻWa = Życie Warszawy, Warszawa.

1963 – 1964

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

Grygiel St. O dorobku filozofii polskiej w dwudziestoleciu 1944–1964. VII Tydzień Filozoficzny KUL 24–28 II 1964. Znak nr 7/8 s. 1003–1012.

Filozofia polska w dwudziestoleciu. Wypow.: A. Schaff, H. Eilsteil, J. Legowicz, Br. Baczek. StFi 1964 nr 3, s. 3–23.

I. S. Nad współczesną filozofią w Polsce. (Tydzień Filozoficzny zorganizowany przez Koło Filozoficzne Studentów KUL-u). Więż 1964 nr 7/8 s. 186–190.

Adler E. Moraż czci pamięć J. G. Herdera. TrLu 1964 nr 274 s. 4.

Foner Ph. Instytut Badań Marksistowskich w USA. Tł. z ang. Problemy Pokoju 1964 nr 7, s. 91–3.

Gogacz M., Kuc L. Spotkanie włoskich i polskich mediewistów w Warszawie. ZeNaKUL 1964 nr 2 s. 85–6.

K. G. Tydzień myśli marksistowskiej. Francja. TrLu 1964 nr 50, s. 3.

Kotarbiński T. Prawa człowieka w opinii filozofów. (Zjazd Międzynarodowego Instytutu Filozoficznego). ŻWa 1964 nr 257 s. 3.

Kotarbiński T. Sejm filozofów za oceanem (XIII Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Meksyku). ŻLit 1963 nr 43 s. 3.

Kozłowski R. Z działalności Koła Filozoficznego Studentów UAM w Poznaniu. ŻSzW 1964 nr 5 s. 94–8.

Kwiatkowski T. Obchody rocznicy paschalowskiej w Polsce. RuFi 1964 nr 2/4 s. 116–5.

Tazbir M. „Przyjaciele Teilharda” w Vézelay. Kier 1964 nr 42 s. 3.

Zagadnienia ogólne

Gogacz M. W sprawie koncepcji historii filozofii. ZeNaKUL 1964 nr 3 s. 53–7.

Kamiński St. Typy filozofii. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 5–16.

Lewis J. Filozofia a polityka. Tł. Problemy Pokoju 1964 nr 3 s. 34–42.

Szpotkański Z. O dramatyczności filozofii. Znak 1964 nr 10 s. 1228–1246.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Fritzhand M. Kształcenie filozofów. Rozm. przepr. E. Syzdek, H. Hinz, T. Mrówczyński. Arg 1964 nr 40, s. 1,8 il.

Głombik Cz. Na propozycje nigdy nie za późno... (Logika w programach Studiów Nauczycielskich). Arg 1964 nr 5 s. 8.

Hinz H., Sikora A. Polska myśli filozoficzna. Oświecenie, Romantyzm. Wybór, wstępy i przepisy... Wwa 1964, PWN, s. 497 tabl. 4, portr. 11, zł 45.—

Kwiatkowski T. Logika w nauczaniu przeduniwersyteckim. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* T. 1 1963 s. 299—308.

Nadolski Br. Nauczanie filozofii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim za profesury Bartłomieja Keckermanna. *Gdańskie Zeszyty Humanistyczne* R. 5 1962 nr 8/10 s. 321—31.

Świeżawski St. Filozofia w Uniwersytecie Krakowskim do XVI w. *ZeNaKUL* 1964 nr 2 s. 19—51.

Zaborowski Z. O metodach badań w szkole krytycznie. *Życie Szkoły* 1964 nr 6 s. 6—9.

Wydania i przekłady dzieł

Castellion S. Dyjalog abo rozmowa dwóch o żywej wierze. Tł. z łac. *ArchHFMSp* T. 9 1963, s. 153—68.

Gilson E. Wiara chrześcijanina. *Fragm. książki „History of Christian philosophy in the Middle Ages”*. Tł. z ang. S. Zalewski. *Kier* 1964 nr 13 s. 1—2.

Hume D. ...nieznane listy w zbiorach Muzeum Czartoryskich. *Oprac. T. Kozanecki. ArchHFMSp* T. 1 1963, s. 127—41, il.

Plezia M. List Arystotelesa do Aleksandra w wersji arabskiej. *Mea* 1964 nr 9 s. 392—404.

Historia filozofii

Filozofia starożytna

Czarnecki Z. Społeczny rodowód eschatologii Platona. *Euh* 1964 nr 1 s. 17—30.

Ziemiański St. Rola przyczyny w poznaniu naukowym u Arystotelesa. *RFil* T. 12 1964 z. 1 s. 27—37.

Filozofia średniowieczna

Kuksewicz Z. Jan z Głogowa, koncepcja duszy. *StMe* 1964 nr 6 s. 137—247.

Markowski M. Poglądy filozoficzne Andrzeja z Kokorzyna. *StMe* 1964 nr 6 s. 55—136.

Sulowski J. Kwestia kalcydiańska. *Rozprawa habilitacyjna. Wwa* 1964 s. 101, XLII, bibl. powiel.

Średzińska-Tarnowska I. *Krakowski Arystoteles logiczny XIV i XV wieku, cz. 1: Komentarze. RuFi* 1964 nr 2/4 s. 216—18.

Włodek Z. Zagadnienie esse obiectum i intelektu u Jakuba z Ascoli. *StMe* 1964 nr 6 s. 3—18.

Filozofia nowożytna

Adler E. Herder i Kant. Wielka XVII-wieczna polemika filozoficzna. *StFi* 1963 nr 3/4 s. 117—38.

Borzyszkowski M. Suarez a św. Tomasz z Akwinu — przegląd literatury filozoficznej. *RFil* T. 12 1964 z. 1 s. 113—19.

Baczo Br. Demokracja i konserwatyzm w utopii J. J. Rousseau. *ArchHFMSp* T. 10 1964 s. 5—53.

Budkiewicz J. Myśl psychologiczna w dziełach naukowych A. Frycza Modrzewskiego. (Rozpr. habilitacyjna) *Wwa* 1964 PWN s. 149 bibl. zł 36,—

Filozofia i utopia. Studia z dziejów ideologii. *Wwa* 1964 PWN s. 345 zł 52,—

Grzybowski K. Montesquieu, czyli dwa kosztowne kolekcjonerstwa. *ŻLit* 1964 nr 34 s. 9.

Kempfi A. Z dziejów nauki o człowieku w zaraniu polskiego Odrodzenia. O nieznannej polemice Kallimacha z platonizmem Marsilia Ficino. *KwHNT* 1963 nr 4 s. 503—17, il.

Kuczyńska A. Renesansowe modyfikacje neoplatonizmu: Marsilio Ficino. *ArchHFMSp* T. 9 1963 s. 109—26.

Kuderowicz Z. Hegel: moralistyka a utopia. *ArchHFMSp* T. 10 1964 s. 227—65.

Kuderowicz Z. Logika heglowska a idea odpowiedzialności. *StFi* 1963 nr 3/4 s. 139—63.

Mizia T. Jana Ludwika Vivesa z Walencji „Bajka o człowieku”. *PrzHu* 1964 nr 2 s. 157—61.

Sikora A. Hoene-Wrońskiego utopia historiozoficzna. *ArchHFMSp* T. 10 1964 s. 133—77.

Sikora J. J. G. Herder. Arg 1964 nr 41 s. 3—4 il.

Skarga B. Pozytywizm i utopia. (Przesłanki filozoficzne utopii A. Comte'a). ArchHFMSp T. 10 1964 s. 179—226.

Szacki J. Kontrrewolucja a światopogląd. (Natura i historia we francuskiej myśli kontrrewolucyjnej lat 1789—1815). ArchHFMSp T. 10 1964 s. 55—104.

Szczucki L. Marcin Czechowicz 1532—1613. Studium z dziejów antytrynitaryzmu polskiego XVI wieku. Wwa 1964 PWN s. 320 zł 40,—

Walicki A. Narodnicka utopia Mikołaja Michajłowskiego. ArchHFMSp T. 10 1964 s. 267—315.

Wawrzyniak A. Koncepcja stosunku przyczynowego według Dawida Hume'a. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 39—51.

Wigner A. Proton pseudos Wundtowskiej krytyki filozofii R. Avenarius'a. StFi 1963 nr 3/4 s. 207—10.

Współczesne kierunki filozofii

Cornforth M. Materializm dialektyczny. Wprowadzenie. Wyd. 2 popr. i uzup. T. 2: Materializm historyczny. Tł. z ang. M. Kelles-Krauz. Wwa 1964 KsiW s. 204 zł 15,—

Cornforth M. Materializm dialektyczny. Wprowadzenie. Wyd. 2 popr. i uzup. T. 3: Teoria poznania. Tł. z ang. M. Kelles-Krauz. Wwa 1964 KsiW s. 282 zł 15,—

Podstawy marksizmu-leninizmu. Podręcznik. Wyd. 4 Tł. z ros. Wwa 1964 KsiW s. 992 zł 25,—

Apostel L. Współczesna filozofia belgijska, Problemy i tendencje. Tł. z franc. A. Czeżowska. RuFi 1964 nr 2/4 s. 133—51.

Fiedosiejew P. Postęp przyrodznawstwa a współczesna filozofia. Tł. z ros. Problemy Pokoju 1964 nr 10 s. 45—54.

Gogacz M. Zagadnienie wolności woli w marksizmie. RFil T. 12. 1964 z. 1 s. 65—75.

Kasia A. Mediocentryzm katolicki (Stosunek tomistów do średniowiecza). Arg 1964 nr 33 s. 1—2.

Kordos M. Nie całkiem tak i całkiem nie tak. (Zagadnienia materializmu dialektycznego). WZ 1964 nr 2 s. 62—4.

Kossak J. O chrześcijańskim i laickim egzystencjalizmie: Koneksje marcelizmu. Zeszyty Arg 1964 nr 1 s. 55—72.

Kossak J. O chrześcijańskim i laickim egzystencjalizmie: Marcel i tradycje mistyki. Zeszyty Arg 1964 nr 3 s. 48—64.

Kotarbiński T. Uzasadnienie praw człowieka. Arg 1964 nr 40 s. 1, 4.

Kurtz P. W. Egzystencjalizm a współczesność. (Filozofia Kierkegaarda). Tł. z ang. TP 1963 nr 35 s. 1—2.

Ładosz J. Filozofia zagubionego człowieka. Wych 1964 nr 14 s. 14—9.

Majewski Z. Rzecz o słońcu bez plam. (Neotomizm). Agr 1964 nr 41 s. 4.

Mrówczyński T. Humanizm i metafizyka. Pojęcie osoby w filozofii Maritaina. Zeszyty Arg 1963 nr 4 s. 47—68.

Mysliwczenko A. G. Krytyka egzystencjalistycznego pojmowania wolności. Tł. z ros. ZeTe 1964 nr 1 s. 134—44.

Piwowarski Wł. Osoba ludzka a społeczność (we współczesnej filozofii tomistycznej). RFil T. 12 1964 z. 2 s. 25—42.

Pomian K. Egzystencjalizm i filozofia współczesna. Zeszyty Arg 1964 nr 4 s. 43—60.

Sikora J. „Rehabilitacja” czy krytyka naukowa? (W sprawie marksistowskiej krytyki neopozytywizmu). StFi 1964 nr 1 s. 55—74.

Spór o aktualność tomizmu. Wypow.: H. Bortnowska, T. Faytt, H. Górńska. Więź 1964 nr 3 s. 68—82, 117—18.

Żeleźnik T. O właściwą interpretację finalizmu tomistycznego. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 53—63.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

Budkiewicz J. Poglądy psychologiczne Abramowskiego. PsWy 1964 nr 3 s. 237—53.

Czeżowski T. Kazimierz Ajdukiewicz (oraz) Bibliografia publikacji... RuFi 1964 nr 2/4 s. 115—24, il.

Kwiatkowski T. Semiotyka Ajdukiewicza na tle jego poglądów filozoficznych. RuFi 1964 nr 2/4 s. 125—31.

Siemianowski A. Pamięci uczonego i nauczyciela (Ajdukiewicz K.). Więź 1964 nr 1 s. 106—7.

Ziemiński Z. Kazimierz Ajdukiewicz. (1890—1963). RuPE 1963 z. 3 s. 347—8.

Rosiak R. Stanisław Brzozowski w oczach Wacława Nałkowskiego. AUMCS Sect. F. v. 16 1961 s. 93—125.

Lubnicki N. Poglądy gnozeologiczne i ontologiczne Benedykta Bornsteina. RuFi 1964 nr 2/4 s. 226—8.

D. G. Siedemdziesięciolecie profesora Romana Ingardena. StFi 1963 nr 3/4 s. 323.

Stępień A. Ingardenowska koncepcja teorii poznania. Próba oceny. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 77—92.

Stępień A. O filozofii Romana Ingardena. (W siedemdziesięciolecie urodzin). RuFi 1964 nr 2/4 s. 153—9.

Waszczenko P. Roman Ingarden filozof rzetelnego doświadczenia. Kier 1964 nr 18 s. 4—5, il.

Ombach E. Karol Gustaw Jung — życie i dzieło. PrzPs 1964 nr 8 s. 187—99, rys.

Michałowski W. Krótka charakterystyka działalności naukowej ks. A. Korcika (oraz) Wykaz bibliograficzny. ZeNaKUL 1964 nr 3 s. 71—5.

Wojnar I. Charles Lalo (1877—1933). Estetyka R. 4 1963 s. 251—256.

Sajdak-Michnowska E. Adam Mahrburg (1855—1913). Euh 1964 nr 4 s. 39—53, il.

Orlikowska C. Julian Ochorowicz (23 II 1850 — 1 V 1917) wychowanek wydziału matematyczno-fizycznego Szkoły Głównej Warszawskiej, Wszechświat 1963, z. 10 s. 239—42, il.

Assorodobraj N., Kula W. Stanisław Ossowski, KwH 1964 nr 3 s. 875—77.

Ciupak E. Stanisław Ossowski — socjolog religii. Arg 1964 nr 5 s. 9.

Kotarbiński T. Stanisław Ossowski. Pol 1964 nr 1 s. 4, il.

Černý J., Zumr J. Sartre'a droga do marksizmu. Tł. Zeszyty Arg 1964 nr 3 s. 95—102.

B. L. Sześćdziesięciolecie prof. Bogdana Suchodolskiego. KwH 1964 nr 1 s. 271—3.

Kruszewski K. Jubileusz profesora Bogdana Suchodolskiego. ŻSzw 1964 nr 1 s. 813.

Wojnar I. Bogdan Suchodolski. NaP 1964 nr 1 s. 74—82, il.

Dévaux A. A. Człowiek jutra (Pierre Teilhard de Chardin). Tł. z franc. E. Jurkiewicz. ŻMy 1963 nr 9/10 s. 151—7.

Keller J. Spór o nową wizję świata. (Pierre Teilhard de Chardin). StFi 1963 nr 3/4 s. 165—74.

Kłósak K. „Fenomenologia” ks. P. Teilharda de Chardin w ramowej analizie epistemologicznej i metodologicznej. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 93—105.

Podsiad A. Droga twórczości Teilharda de Chardin. ŻMy 1963 nr 9/10 s. 171—9, il. mapa.

Rousseaux A. Wizja o. Teilharda de Chardin. (Dzieło „Fenomen ludzki”). Tł. z franc. A. Borkowska. ŻMy 1963 nr 9/10 s. 143—50.

Tazbir M. Fragmenty przemówienia... wygł. w Vézelay (na międzynarodowym spotkaniu poświęconym Teilhardowi de Chardin) Kier 1964 nr 42 s. 3.

Tresmontant Cl. Wnioski i refleksje. Fragm. książki „Introduction à la pensée de Teilhard de Chardin”. Tł. z franc. ŻMy 1963 nr 9/10 s. 166—70.

Wildiers N. M. W stronę chrześcijańskiego neohumanizmu. Fragm. książki „Teilhard de Chardin”. Tł. z franc. ŻMy 1963 nr 9/10 s. 158—65.

Asmus V. F. Lew Tołstoj. Przeł. J. Walicka. Wwa 1964 WP s. 229 il. portr. bibl. z1 15,—

Gogacz M. Śp. profesor Wiktor Wa-sik. ZeNaKUL 1964 nr 2 s. 95—7 il.

Wajs K. Norbert Wiener. Znak 1964 nr 5 s. 620—24.

Dybiec J. Michał Wiszniewski jako profesor historii powszechnej w Uniwersytecie Jagiellońskim. KWHNT 1964 nr 2 s. 211—27.

Metafizyka

Adamczyk St. Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja formy substancjalnej. RFil T. 12 1964 z. 3 s. 5—15.

Czeżowski T. O indywiduach oraz istnieniu. RuFi 1964 nr 2/4 s. 223—5.

Kamiński St. Co daje stosowanie logiki formalnej do metafizyki klasycznej? RFil T. 12 z. 1 s. 107—12.

Krapiec M. A. Zagadnienie przedmiotu „Metafizyki” Arystotelesa. RFil T. 12 1964 z. 1 s. 17—26.

Markowski M. Definicje substancji w Komentarzu do metafizyki Dominika z Flandrii. StMe 1964 nr 6 s. 19—54.

Narskij I. O sprzeczności ruchu. Tł. z ros. StFi 1963 nr 3/4 s. 33—62.

Sobolew A. Uniwersalny charakter sprzeczności a konkretność prawdy. (Filozoficzne i polityczne aspekty problemu). Tł. Problemy Pokoju 1964 nr 6 s. 31—41.

Madejski A. Między frazezem a rzeczywistością. W sprawie filozofii człowieka. Wych 1964 nr 19 s. 34—9.

Nizwandowski J. Z chrześcijańskiej filozofii człowieka. Znak 1964 nr 9 s. 1026—62.

Siemianowski A. Metodologiczne kłopoty z antropologią filozoficzną. Znak 1964 nr 5 s. 618—20.

Suchodolski B. Historia filozofii człowieka o problematyka integracji ludzi i świata. Ref., Dyskusja. Oprac. Br. Garncarska. SPAN 1964 z. 1 s. 1—17.

Tanalski D. U źródeł losu. Antynomie chrześcijańskiej filozofii człowieka. Zeszyty Arg 1964 nr 2/13 s. 39—58.

Waszczenko P. Doniosłość pytań o człowieka. — Człowiek tworem przyrody. (Antropologia filozoficzna). Kier 1964 nr 41 s. 4, nr 43 s. 5.

Teoria poznania

Krajewski Wł. O pojęciach prawdy względnej. StFi 1963 nr 3/4 s. 211—21.

Historia i filozofia nauki

Suchodolski B. Ogólne zagadnienia historii nauki i techniki. (Symposium w Jabłonie k. Warszawy, 17—21 IX 1963) NaP 1964 nr 1 s. 127—31.

Suchodolski B. Symposium w Jabłonie poświęcone ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki. KWHNT 1964 nr 1 s. 143—53.

Klemensiewicz Z. Główne kryteria oceny pracownika nauki. GŁN 1964 nr 40 s. 1,4.

Klemensiewicz Z. O pożytku nauk humanistycznych. GŁN 1964 nr 31 s. 1.

Kodeks Dobrych Obyczajów w publikacjach naukowych. Tł. Reumatologia 1964 z. 1 s. 77—82.

Kowalski St. Krytyka teorii nauki Maxa Webera. Szkic marksistowskiego modelu nauki. Studia Socjologiczno-Polityczne 1964 nr 17 s. 127—164.

Malecki I. Z zagadnień metodologicznych nauki. NDr 1964 nr 3 s. 11—19.

Moese H. O sposobach oceny prac naukowych. RuFi 1964 nr 2/4 s. 232—5.

Żółkiewski St. Podstawowe funkcje nauk humanistycznych. NDr 1964 nr 8 s. 106—10.

Logika i metodologia

Historia i zagadnienia ogólne

Dąbaska I. Poglądy Wittgensteina na niesprzeczności i na charakter zdań matematycznych, zawarte w „Bemerkungen über die Grundlagen der Mathematik”. RuFi 1964 nr 2/4 s. 210—11.

Grzegorzczak A. Zastosowania logiczne metody wyodrębniania formalnej dziedziny rozważań w naukach, technice i gospodarce. *StFi* 1963 nr 3/4 s. 63—75.

Korcik A. Próby Leibniza dowodu subalternacji. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 220—3.

Korcik A. Śleszyńskiego formalna teoria relacji „przed”, „po” i „między”. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 211—2.

Kotarbińska J. Spór o granice stosowalności metod logicznych. *StFi* 1964 nr 3 s. 25—48.

Kwiatkowski T. Rozumowania (oti) i (dioti) u Arystotelesa. *AUMCS Sect. F.* v. 16 1961 s. 1—21.

Kwiatkowski T. Wasiliewa koncepcja logiki niearystotelesowskiej. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 212—5.

Michałowski W. Pojęcie zdania logicznego u Piotra Abelarda. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 218—20.

Milewski T. Teoria znaku. *ZeNaKUL* 1964 nr 3 s. 3—14.

Pawłowski T. Teoria a doświadczenie. (Konferencja poświęcona problemom logiki i metodologii nauk). *StFi* 1964 nr 3 s. 229—30.

Pelc J. Analiza logiczna czasów gramatycznych w ujęciu Hansa Reichenbacha. *Poradnik Językowy* 1964 z. 7 s. 296—305.

Wójcicki R. Sensowność terminów teoretycznych. Krytyczne uwagi o pewnej koncepcji R. Carnapa. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 235—7.

Systemy i podręczniki

Gumański L. Jedynekowe systemy aksjomatyczne. *T* 1964 TNT s. 75 tab. bibl. zł 12,—

Rogowski L. Si. Logika kierunkowa a heglowska teza o sprzeczności zmiany. *T* 1964 TNT s. 92 tab. zł 15,—

Stonert H. Język i nauka. *Wwa* 1964 WP s. 269 rys. bibl. zł 20,—

Poszczególne zagadnienia

Ajdukiewicz K. Zagadnienie empiryzmu a koncepcja znaczenia. *StFi* 1964 nr 1 s. 3—16.

Amsterdamski St., Augustynek Z., Mejsbaum W. Prawo, konieczność, prawdopodobieństwo. *Wwa* 1964 KsiW s. 265 bibl. zł 20,—

Borkowski L. Poprawki do artykułu „Dydaktyczne ujęcie zerojedynkowej metody sprawdzania wyrażań węższego jednoargumentowego rachunku predykatów”. *StLo T.* 15 1964 s. 271—2.

Kmita J. Problem wartości logicznej ocen. *StFi* 1964 nr 1 s. 119—39.

Kmita J. Spór słowny. *StLo T.* 15 1964 s. 221—36.

Koj L. Nazwy cudzysłowowe. *StLo T.* 15 1964 s. 239—54.

Kokoszyńska M. Zdania analityczne a doświadczenie. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 208—10.

Kotarbiński T. Spór o desygnat. *Prace Filologiczne, Wwa T.* 18 1963 cz. 1 s. 83—7.

Marciszewski W. O warunkach akceptacji zdań spostrzeżeniowych. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 204—8.

Marciszewski W. Redukcjonizm w świetle analizy zdań spostrzeżeniowych. *StFi* 1963 nr 3/4 s. 77—92.

Mejsbaum W. Falsyfikacja hipotez. *StFi* 1964 nr 3 s. 49—58.

Mortimer H. Definicja probabilistyczna na przykładzie definicji genotypu. *StLo T.* 15 1964 s. 103—61.

Pawłowski T. Dobór wskaźników w naukach społecznych. *StLo T.* 15 1964 s. 79—102.

Cybernetyka

Biriukow B. W. Konferencja cybernetyczna w Moskwie. *Oprac. z ros. A. B.* *StFi* 1963 nr 3/4 s. 315—21.

Cybernetyka — poglądy i zagadnienia. Wypow.: Fr. Russo, J. Lemaire, L. Couffignal, W. R. Ahrendt, J. F. Taplin, R. Bellman, Y. W. Lee, L. Brillouin, S. Ramo, J. von Neumann, H. Quastler, N. Wiener, J. L. Kelly, O. G. Selfridge, J. Swift, Tł. *Znak* 1963 nr 10 s. 1143—86.

Greniewski H. Kody i plany. (Cybernetyka niematematyczna). *Rozm. przepr. M. Danecka. Arg* 1964 nr 41 s. 1, 10, il.

Greniewski H. Kod — istotne pojęcie cybernetyki. NSzk 1964 nr 5 s. 27—30, tab.

Steinhaus H. Na marginesie cybernetyki. Znak 1963 nr 10 s. 1128—42.

W. S. Cybernetyka: pytania i refleksje. Znak 1963 nr 10 s. 1121—7.

Psychologia

Psychologia w ogóle i zagadnienia ogólne

Szemińska A. Zjazd Psychologów Radzieckich w Leningradzie. Wych Prz 1964 nr 3 s. 116—19.

Tyszkowa M. XII Krajowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Szczecinie. PrzPs 1964 nr 8 s. 199—201.

Z. Ch. Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia i XII Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Szczecinie. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 108—9.

Hornowski B. Psychologia w Wielkiej Brytanii. PrzPs 1964 nr 8 s. 174—82.

Kreutz M. O koordynacji badań naukowych. PrzPs 1964 nr 7 s. 5—8.

Piriow G. D. Nauki psychologiczne w Bułgarii. Tł. z bułg. PsWy 1963 nr 4 s. 331—5.

Radwiłowicz R. Informacja o teorii nastawienia gruzińskiej szkoły psychologicznej. PrzPs 1964 nr 8 s. 165—74.

Reykowski J. Nowa nauka w nowych czasach. Psychologia w Dwudziestoleciu. Arg 1964 nr 29 s. 3, 11, il.

Tyborowska K. Problemy współczesnej psychologii. Wybrane zagadnienia. Wwa 1964 WP s. 388 il. bibl. zł 23,—

Systemy i podręczniki

Materiały do Nauczania Psychologii. Red. L. Wołoszynowa. Seria 1: Psychologia Ogólna. T. 1 Wwa 1964 PWN s. 298 il. tab. bibl. zł 22,—

Materiały do Nauczania Psychologii. Red. L. Wołoszynowa. Seria 2: Psychologia Rozwojowa, Wychowawcza i Społeczna. T. 1. Wwa 1964 PWN s. 437 il. tab. bibl. zł 32,—

Rubinštejn S. L. Podstawy psychologii ogólnej. Wyd. 2 Tł. z ros. Z. Danielska i in. Red. nauk. i posłowie: T. Tomaszewski. Wwa 1964 KsiW s. 961 il. tab. bibl. zł 90,—

Zjawiska psychiczne

Darwan B. O badaniach procesów intelektualnych metodą EEG. Lubelski Rocznik Pedagogiczny T. 1 1963 s. 289—98. wykr.

Ekel J. Wykonanie zdań polegających na szybkości reagowania w sytuacjach probabilistycznych. KwPe 1964 nr 3 s. 212—3.

Frączek A. Wpływ stanu emocjonalnego napięcia na spostrzeganie ludzi. PsWy 1964 nr 1 s. 55—60, tab.

Hadamard J. Psychologia odkryć matematycznych. Tł. z ang. R. Molski. Wwa 1964 PWN s. 145 bibl. zł 10,—

Kocowski T. Rozwiązywanie zadań przy różnych poziomach lęku. PsWy 1964 nr 3 s. 266—83. tab. wykr. s. 362—3.

Kroemeke J. Badania nad wzrokowymi złudzeniami ruchu. PrzPs 1964 nr 8 s. 70—84 rys. tab.

Kurcz I. Generalizacja semantyczna zdań. Przyczynek do psychologii błędów. PrzPs 1964 nr 8 s. 5—19, tab. wykr.

Łobocki M. Konflikty motywacyjne. NSzk 1964 nr 9 s. 25—8, il.

Porebska M. O przeżyciu trudności. Acta Univers. Wratislav. nr 15 Nauki pedag. 1964 z. 6 s. 197—213.

Rudniański J. O myśleniu skutecznym. Wwa 1964 Wyd. Związkowe s. 162 rys. tab. bibl. zł 15,—

Skorny Z. Analiza zasadniczych pojęć psychologii zainteresowań. Acta Univers. Wratislav. nr 15 Nauki pedag. 1964 z. 6 s. 155—80.

Strelau J. Zmienność charakterystyki typu układu nerwowego w zależności od rodzaju bodźców bezwarunkowych stosowanych w badaniu cech typologicznych metodą odruchowo-warunkową. KwPe 1964 nr 3 s. 216.

Witoszek A. Wartość pytniowych i niepytniowych metod badania zapa-

miętywania tekstów. PrzPs 1964 nr 3 s. 85—104, tab.

Zimny Z. Zależność trudności zadań od ich miejsca w serii. ZeNaUJ nr 81 Prace psychol.-pedag. 1964 z 5 s. 61—92 rys. tab. wykr.

Psychopatologia

Bielicka I., Olechnowicz H., Ślusarska-Kowalska Z. O klinicznym zastosowaniu metody malowania dziesięcioma palcami. PsWy 1964 nr 3 s. 314—26, il.

Winid B. Z zagadnień niedojrzałej osobowości. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 41—7.

Zemis St. Poznawanie ludzi przez ocieniałego. Szkoła specjalna. 1964 nr 2 s. 41—7.

Psychologia jednostek i typów, psychologia społeczna

Chlewiński Z. Elementy cattelowskiej teorii osobowości. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 49—57, rys.

Grzywak-Kaczyńska M. Behawioralne koncepcje osobowości we współczesnej psychologii. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 17—26.

Hunt J. McV. Przykłady modyfikacji teorii osobowości przez wyniki badań. Tł. z ang. M. Materska. PsWy 1964 nr 3 s. 254—65.

Kleszczycka L. Psychologiczne aspekty zachowania się człowieka. Oświata Dorosłych 1964 nr 3 s. 132—6.

Korliński St. Teoria motywacji K. B. Madsena. PsWy 1963 nr 4 s. 311—19.

Leśniak Fr. Osobowość w ujęciu K. Dąbrowskiego. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 81—9.

Mądrzycki T. Postawy jako składniki osobowości. PrzPs 1964 nr 8 s. 105—22.

Muszyński H. Psychologiczne podstawy procesu kształtowania charakteru. ZeNaUPoz nr 50 Filozofia 1946 z. 7 s. 37—69.

Obuchowski K. Potrzeby jako cechy osobowości i podstawy ich klasyfikacji. ZeNaUPoz nr 50 Filozofia 1964 z. 7 s. 163—219.

Pastuszka J. Osobowość a religijność człowieka. Analiza psychologiczna. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 5—16.

Porębska M. Analiza zachowania się pod wpływem trudności. Wr 1964 PWN s. 75 rys. bibl. powiel. zł 5,—

Psychologiczne aspekty powstawania błędów w pracy. Studia psychologiczne. Opracowanie zbiorowe pod red. J. Okólnia. Wwa 1964 Wyd. Związkowe s. 159 rys. tab. bibl. zł 20,—

Tarnowski J. Rozwój badań charakterologicznych w „szkole Le Senne'a”. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 97—102.

Testy

Franus E. Seria zamków mechanicznych jako test badania myślenia. ZeNaUJ nr 81 Prace psychol.-pedagogiczne 1964 z. 5 s. 7—35, rys. tab. wykr.

Kostrzewski J. Czynniki kwestionariusze R. B. Cattella do badania osobowości dzieci i ich wartość diagnostyczna. RFil T. 12 1964 z. 4 s. 59—79, tab.

Rozwój psychiczny człowieka

Carmichael L. Początki rozwoju zdolności używania języka przez jednostkę. Tł. z ang. I. Kurcz. PsWy 1964 nr 1 s. 1—13.

Inhelder B. Zastosowanie badań genetycznych do oceny funkcji intelektualnych dzieci i zaburzenia mowy. Tł. A. Szemińska. PsWy 1964 nr 1 s. 14—23.

Matczak A. Analiza zabawy tematycznej jako działalności, czyli aktywności celowej. PsWy 1964 nr 3 s. 293—313, tab.

Salamon J. Eksperymentalne badanie rozwoju myślenia dzieci w elementarnej działalności konstrukcyjnej. Tł. z ros. D. Pełka. PrzPs 1964 nr 8 s. 20—30.

Sikora A. Wkład J. Piageta do psychologii myślenia u dzieci. Chowanna 1963 z. 3 s. 346—56.

Włodarczyk K. Rozwój zdolności do rozumowania logiczno-werbalnego dzieci w wieku od pięciu do dziesięciu lat. PrzPs 1964 nr 8 s. 31—56 tab. wykr.

Etyka i teoria postępowania
Historia i zagadnienia ogólne

Bernaś T. O moralności i kulturze socjalistycznej na co dzień. *Kultura i Życie* 1964 nr 5 s. 22—3.

Heinrich W. Jaką etykę Engels i Marks uważali za prawdziwą. *RuFi* 1964 nr 2/4 s. 240—2.

Jankowski H. Odczłowieczona rzeczywistość. (Rozwój etyki we współczesnym społeczeństwie). *Arg* 1963 nr 36 s. 1, 10.

Szymeczko M. H. Koncepcja wartości u Dietricha von Hildebranda. *RFil T.* 12 1964 z. 2 s. 43—55.

Znamierowski Cz. Rozważania wstępne do nauki o moralności i prawie. *Wwa* 1964 PWN s. 247 zł 24,—

Poszczególne zagadnienia

Borowski H. Problem wolnej woli a determinizm. *AUMCS Sect. F v.* 16 1961 s. 23—31.

Krąpiec M. A. O wolności woli. *Znak* 1964 nr 5 s. 597—609.

Lang W. Determinizm a odpowiedzialność. *Arg* 1964 nr 41 s. 5, 8. *Zeszyty Arg* 1964 nr 3 s. 26—47.

Majewski Z. Paradoxy wolności. *Arg* 1964 nr 35 s. 9.

Majka J. Problem źródeł katolickiej etyki życia gospodarczego. (Analiza zagadnienia na przykładzie nauki o lichwie). *RFil T.* 12 1964 z. 2 s. 5—18.

Piwowski W. Interpretacje zasady pomocniczości w literaturze współczesnej. *RFil T.* 12 1964 z. 2 s. 89—94.

Ślipko T. Pojęcie samobójstwa bezpośredniego i pośredniego w świetle współczesnych dyskusji. *RFil T.* 12 1964 z. 2 s. 57—75.

Zieleniewski J. Organizacja zespołów ludzkich. Wstęp do teorii organizacji i kierowania. *Wwa* 1964 PWN s. 605 rys. tab. bibl. zł 46,—

Estetyka oraz teoria sztuki i literatury

Historia i zagadnienia ogólne

Białostocki J. Potęga piękna. O utopijnej idei L. B. Albertiego. *Estetyka R.* 4 1964 s. 127—37.

Caillois R. Estetyka uogólniona. *Tł.* z franc. J. Lisowski. *Tw* 1963 nr 10 s. 40—56.

Graff P. Czwarty Kongres Estetyki. *Ateny* 1960. *Estetyka R.* 4 1963 s. 243—50.

Kuczyńska A. Teoria piękna Marsilia Ficina. *Estetyka R.* 4 1963 s. 85—105.

Szarota E. M. Poglądy estetyczne Jamesa Harrisa. *Estetyka R.* 4 1963 s. 139—56.

Tatarkiewicz W. Sztuka klasyczna a dwie filozofie. *Estetyka R.* 4 1963 s. 73—83 rys.

Poszczególne zagadnienia i sztuki

Dziemidok B. O głównych formach komizmu. *AUMCS Sect. F v.* 16 1961 s. 57—91.

Dziemidok B. Radzieccy estetycy i teoretycy sztuki o komizmie. *Estetyka R.* 4 1963 s. 173—198.

Geblewicz E. Z zagadnień estetyki walki. *Estetyka R.* 4 1963 s. 220—9.

Ingarden R. W sprawie budowy dzieła literackiego. Profesorowi Markiewiczowi w odpowiedzi. *PaLi* 1964 z. 1 s. 183—202.

Marciszewski W. Dzieła sztuki jako znaki. *Estetyka R.* 4 1963 s. 231—41.

Markiewicz H. Jeszcze o budowie dzieła literackiego. Ingarden R. Zakończenie dyskusji z prof. Markiewiczem. *PaLi* 1964 z. 2 s. 429—38.

Markiewicz H. O współczesnych badaniach literackich w największym skrócie. *Fragm. książki pt. „Główne problemy wiedzy o literaturze”.* *ŻLit* 1964 nr 40 s. 4, 9, nr 41 s. 4.

Morawski St. Między tradycją a wizją przyszłości. *Wwa* 1964 *KsiW* s. 238 tabl. 12 zł 15,—

Osborne H. Zagadnienie definicji w estetyce. *Tł.* z ang. H. Junghertz-Taborska. *Estetyka R.* 4 1963 s. 3—18.

Porębski M. Wstęp do metakrytyki. *Współczesność* 1964 nr 20—21 s. 8.

Wierzewski W. Granice literatury i filmu. *PrzHu* 1964 nr 2 s. 91—110.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Historia i zagadnienia ogólne

Bauman Z. Zarys marksistowskiej teorii społeczeństwa. Wwa 1964 PWN s. 576 zł 58,—

Iliczow L. F. Metodologiczne problemy nauk społecznych. Tł. z ros. Prawo i Życie 1964 nr 2 s. 1, 6.

Kłoskowska A. Socjologia a historia. KWH 1964 nr 3 s. 661—76.

Markiewicz J. Nauki polityczne czy nauka o polityce. KuSp 1964 nr 2 s. 175—7.

Rywkina R. Rola i znaczenie eksperymentu w naukach społecznych. Tł. z ros. ZeTe 1964 nr 9 s. 103—13.

Szczepański J. Dyskusyjne zagadnienia metodologiczne współczesnej socjologii polskiej. StSo 1964 nr 2 s. 231—43.

Poszczególne zagadnienia

Ahumada J. Hipotezy do diagnozy sytuacji zmiany społecznej. Przypadek Wenezueli. Tł. Studia socjol.-polityczne 1964 nr 16 s. 107—25.

Dutkiewicz H. Problem społecznego uwarunkowania wiedzy we współczesnej socjologii. SPAN 1963 z. 3/4 s. 103—5.

Lipset S. H., Bendix R. Ruchliwość społeczna w społeczeństwie przemysłowym. Tł. z ang. A. Gella. Wwa 1964 PWN s. 352 rys. tab. zł 42,—

Markiewicz St. Socjologiczne prawo retrospekcji K. Kelles-Krauz. Wwa 1964 KsiW s. 109 zł 10,—

Szczepański J., Kozłowski Wł. Socjologiczne aspekty pracy badawczej. Pro 1964 nr 8 s. 450—62 il.

Filozofia prawa i państwa

Borucka-Arctowa M. Socjologia a współczesne koncepcje prawno-naturalne. PiP 1964 z. 10 s. 465—78.

Burda A., Rozmaryn St., Zawadzki S. O stanie nauk prawnych. PiP 1964 z. 2 s. 178—92.

Ehrlich St. Teoria a historia w nauce prawa. Czasopismo prawno-historyczne. 1964 z. 1 s. 283—9.

Keller J. O katolickiej teorii prawa natury. Euh 1964 nr 3 s. 3—14.

Knapp V. Rozważania nad możliwością stosowania cybernetyki w dziedzinie prawa. Tł. z czes. PiP 1964 z. 4 s. 603—17, tab.

Kowalski J. Przyczynek do rozważań nad pojęciem prawa. PiP 1964 z. 4 s. 563—71.

Nowacki J. Analogia legis. Zagadnienia teoretyczno-prawne. Ł 1964 s. 270 jednostr. bibl. powiel.

Ostoja J. Czy istnieje prawo natury? Więź 1964 nr 7/8 s. 52—61.

Peczenik A. Czy istnieje logika norm. RuPE 1964 z. 1 s. 117—35.

Szerer M. Karanie a humanizm. Wwa 1964 PWN s. 223 zł 22,—

Topiński J. Rozwój, postęp i prawo. Wwa 1964 Wy. Prawnicze s. 89 zł 8,—

Wróblewski J. Relatywistyczne teorie prawa. PiP 1963 z. 8/9 s. 204—19.

Ziemiński Z. Próba empirycznego badania świadomości prawnej. RuPE 1963 z. 3 s. 197—221 tab.

Ziemiński Z. Próba uporządkowania podstawowego słownictwa prawniczego. StLo T. 15 1964 s. 261—9.

Ziemiński Z. W sprawie elementarnej wykładni o wykładni. RuPE 1964 z. 3 s. 1—15.

Ziemiński Z. Założenia logiki deontycznej a problemy prawoznawstwa. (O koncepcjach G. H. v. Wright'a). PiP 1964 z. 8/9 s. 255—68.

Filozofia gospodarcza

Kalecki M. Dlaczego ekonomia nie jest dotąd nauką ścisłą? Życie gospodarcze 1964 nr 25 s. 2.

Kołganow M. Ekonomia polityczna a nauki przyrodnicze. Tł. z ros. ZeTe 1964 nr 9 s. 88—103.

Filozofia kultury

Bauman Z. Bieguny analizy kulturowej. StSo 1964 nr 3 s. 51—91

Cywiński B. O tradycji — na chłodno. Znak 1964 nr 10 s. 1186—93.

Kądzielski J. O problemie modelu rewolucji kulturalnej. Ł 1964 PWN s. 165 tab. zł 35,—

Krapiec M. A. O filozofię kultury. Ref. Dyskusja. Wypow.: Wł. Stróżewski, St. Grygiel, M. Jaworski, T. Myślik, K. Wajs. Znak 1964 nr 7/8 s. 813—51.

Suchodolski B. Filozoficzne problemy techniki współczesnej. KuSp 1964 nr 1 s. 3—10.

Szczepański J. Wzór osobowości człowieka socjalistycznego. Tygodnik Kulturalny 1964 nr 29 s. 1, 9.

Schaff A. Język — poznanie — kultura. KuSp 1963 nr 3 s. 3—26.

Tugarinov V. P. O wartościach życia i kultury. Tł. B. Janiec. Wwa 1964 KsiW s. 253 zł 18,—

Żółkiewski St. Konsekwencje nowej techniki w upowszechnianiu kultury. NDr 1964 nr 3 s. 20—9 tab.

Filozofia wychowania

Historia i zagadnienia ogólne

Bolechowska M. Z historii polskich badań pedagogicznych. Chowanna 1964 z. 1 s. 24—50.

Chmielnicki N. Jedność wychowania. Wych 1964 nr 6 s. 11—2.

Fleszner J. O możliwościach i perspektywach „myślenia cybernetycznego” w pedagogice. KwPe 1964 nr 1 s. 17—33.

Geppert M. Zagadnienie kształtowania wyobrażeń i pojęć uczniów w świetle pedagogiki radzieckiej 1950—1960. Kr 1963 WSP s. 306 rys. tab. powiel.

Harwas E. O pedagogice Platona jako przeciwstawieniu materialistycznej teorii wychowania. ZeNaUPoz nr 50 Filozofia 1964 z. 7 s. 3—35.

Konopnicki J. Eksperymentalne szkolnictwo w Anglii i Szkocji. Wr 1964 Ossol s. 150 rys. tab. bibl. zł 20,—

Lech K. System nauczania. Wwa 1964 PWN s. 272 rys. zł 40,—

Mysłakowski Z. Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności. Studia z filozofii wychowania. Wwa 1964 KsiW s. 469 portr. 1 bibl. zł 40,—

Okoń W. Ogólna charakterystyka badań pedagogicznych w Polsce. Ruch Pedagogiczny 1964 nr 1 s. 5—19.

Okoń W. Rozwój nauk pedagogicznych. NSzk 1964 nr 2 s. 9—20.

Rozprawy z Dziejów Oświaty. Red. Ł. Kurdybacha. T. 7 Wr 1964 Ossol Wyd. PAN s. 217 tab. zł 38,—

Sośnicki K. Współczesne prądy pedagogiczne. Lubelski Rocznik Pedagogiczny T. 1 1963 s. 77—92.

Podręczniki, wydania pism, opracowania zbiorowe

Dobrowolski A. B. Pisma pedagogiczne. T. 3: Moralność umysłowa. Materiały. Oprac. I. Łukaszewska i J. Ostrowski. Przedm. J. Ostrowski. Wwa 1964 PZWS s. 173 zł 24,—

Grzegorzewska M. Pedagogika specjalna. Skrypt wykładów. Wwa 1964 Instytut Pedagogiki Specjalnej s. 130 tab. 1 i w tekście.

Zarys pedagogiki. Praca zbiorowa pod red. B. Suchodolskiego. Wyd. 3 T. 1: Wprowadzenie. Wwa 1964 PWN s. 598 il. portr. tab. bibl. zł 55,—

Zarys pedagogiki. Praca zbiorowa pod red. B. Suchodolskiego. Wyd. 3 T. 2: System. Wwa 1964 PWN s. 522, il. bibl. zł 50,—

Poszczególne zagadnienia

Kotłowski K. Czy teoria wychowania moralnego może być nauką indukcyjną. NSzk 1964 nr 9 s. 7—9, il.

Krupskaja N. K. O kształtowaniu politechnicznym. Wstęp i wybór: R. Polny. Wwa 1964 NKs s. 238 zł 20,—

Kubin J. Radio i wychowanie. Wwa 1964 NKs s. 182 tabl. 8 bibl. zł 15,—

Mysłakowski Z. Osobowość. Jednostka i społeczeństwo. Wych 1964 nr 4 s. 22—6.

Suchodolski B. Człowiek i wychowanie. — Człowiek w nowym ustroju. Tygodnik Demokratyczny 1964 nr 37 s. 1, 5, nr 38 s. 1—3.

Suchodolski B. Ekonomia i pedagogika. Nauczanie, Szkoła, Środowisko. 1964 nr 11 s. 13—27.

Suchodolski B. Filozofia człowieka a wychowanie. NSZk 1964 nr 2 s. 1—7 il.

Rutkowski A. O naukowym charakterze ideałów wychowania w pedagogice marksistowskiej. Nauczanie, Szkoła, Środowisko. 1964 nr 10 s. 25—37.

Filozofia historii i nauk historycznych

Gottschalk L. R. Generalization in the writing of history. Chicago 1963. Rec. Serejski M. H. KWH 1964 nr 3 s. 771—3.

Lepkowski T., Jedlicki J. Zadania biografii historycznej; Dyskusja. Wypow.: B. Leśnodorski, St. Kieniewicz, M. H. Serejski, M. Żywczyński, C. Bobińska, K. Dunin-Wąsowicz, A. Kersten, Fr. Ryszka, St. Strumph-Wojtkiewicz, J. Tazbir, St. Trawkowski, J. Górski, R. W. Wołoszyński, Kr. Zienkowska. KWH 1964 nr 3 s. 711—35.

Topolski J. Historia gospodarcza a teoria ekonomii. KWH 1964 nr 1 s. 79—90.

Toynbee A. O cywilizacji zachodniej. Fragm. art. Tł. z ang. L. Dembiński. Więz 1964 nr 9 s. 90—2.

Filozofia przyrody i medycyny

Białobrzeski Cz. Wybór pism. Wwa 1964 Pax s. 181 bibl. zł 15,—

Heller M., Kolenda Z. Zastosowanie zasady wzrostu entropii do niektórych modeli kosmologicznych. RFil T. 12 1964 z. 3 s. 93—8 rys.

Kłósak K. Maritainowe próby wyodrębnienia filozofii przyrody od metafizyki i nauk przyrodniczych. RFil T. 12 1964 z. 3 s. 17—29.

Krajewski Wl. Istota związku przyczynowego. StFi 1964 nr 1 s. 75—99.

Majewski Z. Kłopotliwy sprzymierzeniec. (Neotomistyczna filozofia przyrody). Arg 1964 nr 40 s. 3.

Michajłow Wl. O rozwoju nauk biologicznych. Biologia w Szkole 1964 nr 3 s. 2—13.

Nowik H. Metodologiczne warunki wyjaśniania zjawisk biologicznych. RFil T. 12 1964 z. 3 s. 69—78 rys. tab.

Paszewski A. Narodziny genetyki molekularnej. Znak 1964 nr 1 s. 31—7.

Paszewski A. Rozwój pojęcia gatunku w biologii. Znak 1964 nr 1 s. 19—30.

Petrusewicz K., Trojan P. Źródła współczesnej koncepcji gatunku. Kosmos Ser. A 1964 z. 4 s. 283—95.

Piekarowicz R. Rewolucja w kosmologii. WŻ 1964 nr 10 s. 456—60, il.

Straszewicz A. Agnostycyzm przyrodników XIX w. „Wstydlivy materializm” czy „wstydlivy idealizm”. Euh 1963 nr 5 s. 8—22.

Zalewski S. Filozofia przyrody. Kier 1964 nr 10 s. 2.

Filozofia religii

Bejze B. O nauczaniu filozofii Boga. Znak 1964 nr 6 s. 667—71.

Czarnecki Z. Szkoła historyczna w religioznawstwie niemieckim. Euh 1964 nr 3 s. 79—88.

Dyskusja nad „Socjologią religii”. Streszcz. wypowiedzi: A. Nowicki, Z. Poniatowski, J. Keller, E. Ciupak, K. Judenko, St. Kowalski, W. Mysiek, Fr. Jakubczak, J. Eska, A. Wielowieyski. Euh 1963 nr 5 s. 57—73.

J. K. Materializm współczesny a religia. Zeszyty Arg 1964 nr 3 s. 127—30.

Kamiński St., Zdybicka Z. J. O sposobie poznania istnienia Boga. Znak 1964 nr 6 s. 635—61.

Kořakowski L. Symbole religijne i kultura humanistyczna. Arg 1964 nr 13 s. 6—7, 9.

Klak T. Religioznawstwo — nauka o religii. HD 1963 nr 3 s. 143—150; 1964 nr 1 s. 16—21.

Margul T. Sto lat nauki o religiach świata. Wwa 1964 KsiW s. 374 bibl. zł 26,—

Niemezyk W. Filozofia religii. Skrypt do użytku studentów Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Na podstawie prac Bruhna i in. Wwa 1964 s. 203 powiel.

Niemezyk W. Z zagadnień prolegomów do filozofii religii. Rocznik teologiczny. T. 6 1964 s. 29—74.

Nowaczyk M. Fenomenologia religii. Arg 1964 nr 30 s. 6.

Nowicki A. Tradycja — badania — perspektywy. Wiedza o religiach. Arg 1964 nr 23 s. 4.

Poniatowski Z. Religia a motoryka ludzka. Euh 1964 nr 2 s. 25—31.

Zarys dziejów religii. Praca zbior. pod red. Z. Poniatowskiego. Wwa 1964 Iskry s. 706 tabl. 40 bibl. zł 90,—

Prace w językach obcych
drukowane w czasopismach
polskich

Amsterdamski St. De l'objectivité de la notion de probabilité comme caractéristique des relations entre jugements. Tł. z pol. Z. Glinka. StFi 1964 nr 2 s. 3—22.

Balicki A. Paradoks Czaadajewa. Skrót. Tł. z pol. J. Balicka. StFi 1964 nr 2 s. 203—18.

Chmielewski J. Notes on early Chinese logic. ROR T. 27 1963 z. 1 s. 103—21.

Garewicz J. Freiheitsprobleme bei Schopenhauer. Tł. z pol. StFi 1964 nr 2 s. 49—63.

Grangier E. Jules Lequier ou une philosophie de la passion. ZeNaUPoz nr 51 Filologia 1964 z. 5 s. 9—17.

Keller J. Le principe de l'amour d'autrui dans le morale catholique. Skrót z pol. StFi 1964 nr 2 s. 65—83.

Kotarbińska J. Spor: dieдуктивizm-inдуктивizm. Skrót. Tł. z pol. A. Jakuszew. StFi 1964 nr 2 s. 95—112.

Kuczyński J. Die Dekadenz der bürgerlichen Kultur in den Analysen von Friedrich Nietzsche. Tł. z pol. B. Lewandowska. StFi 1964 nr 2 s. 113—30.

Kuderowicz Z. Historical relativism and Hegelian ethics. Skrót. Tł. z pol. J. Szewczyk. StFi 1964 nr 2 s. 131—5.

Lazari-Pawłowska I. Contradiction and incompatibility in a system of ethics. Tł. z pol. H. Grabińska. StFi 1964 nr 2 s. 137—47.

Łukasiewicz J. Elements of mathematical logic. Transl. by O. Wojtasiewicz. Wwa 1964 Pol. Scientific Publ. s. XI, 124 rys. tab. bibl. Dol. 1,50.

Michałowski W. Non-refential names and a particular quantifier. (Polem. z rec. Cz. Lejewskiego opubl. w Journal of Symbolic Logic 1962 nr 1 dotyczącą art. W. Michałowskiego „Zagadnienie nazw pustych w sylogistyce w świetle ontologii Leśniewskiego”). StLo T. 15 1964 s. 273—4.

Pasenkiewicz K. Leon Chwistek's theory of manifold reality. Skrót. Tł. z pol. O. Wojtasiewicz. StFi 1964 nr 2 s. 167—84.

Pogorzelski W. A. The deduction theorem for Łukasiewicz many — valued propositional calculi. StLo T. 15 1964 s. 7—23.

Rasiowa H. A generalization of formalized theory of fields of sets on non-classical logics. Wwa 1964 PWN s. 28 bibl. Dol. 1,—

Wojtasiewicz O. A simple model of the functioning of public opinion. StLo T. 15 1964 s. 255—60 rys.

b) Prace w językach obcych

(zestawił Leon Gumański)

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy,
organizacje

Bibliographia patristica. Internationale patristische Bibliographie. Hrsg. von W. Schneemelcher. VI: Die Erscheinungen d. Jahres 1961. Berlin, de Gruyter, 1963, XXXIV+98 p., 23 DM.

Filosofija, nauka i človek. Doklady sovjetskoj delegacii na XIII Mezunar. filozofskom kongresse. Moskwa 1963, ANSSSR, 175 s.

Neuhäusler (Anton), Grundbegriffe der philosophischen Sprache. Begriffe vier-sprachig (Grundbegriffe d. Fachsprachen). München, Ehrenwirth, 1963, 275 p., 22,80 DM.

van Bavel (T) O. E. S. A., Repertoire bibliographique de saint Augustin 1950—1960. Avec la collaboration de **F. van der Zande** O. E. S. A. (Instrumenta patristica, 3) Steenbrugis, in Abbatia Sancti Petri; Hagae Comititis, Martinus Nijhoff, 1963, XXII+992 p., 860 f. b., 62 fl., 17,25 doll., 84,50 f. f., 68,75 DM., L. 6. 3 s. 2 d.

Wstęp, podreczniki, nauczanie

Brightman (Edgar Sheffield), An Introduction to philosophy. 3-d ed. rev. by **Robert N. Beck**. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1963, 384 p., 5,50 doll.

Castell (Alburey), An Introduction to Modern Philosophy. In 7 Philosophical Problems. 2-d ed. New York, Macmillan, 1963, 560 p., 6,50 doll.

Holzamer (Karl), Philosophie. Einführung in d. Welt d. Denkens (Das Wissen d. Zeit). Gütersloh, Bertelsmann, 1963, 399 p., 12,80 DM.

O metodike prepovadanija marksistko-leninskoj filosofii, Sbornik Statej. Red. **V. P. Rozin**. Leningrad, 1964, Leningr. Univ. 106. p.

Wydania i przekłady dzieł

Aristotelis omnia quae extant opera. Selectis translationibus... illustr. praestantissimorumque aetatis nostrae philosophorum industria diligentissime recogn. **Averrois Cordubensis** in ea opera omnes, qui ad haec usque tempora pervenere, commentarii... Venetiis, Junctae, 1562—1574. Nachdr. Frankfurt, a. M., Minerva, 1962, Bd 1—9 in 11 Bdn und 3 Suppl. Bde, Zus. 1260 DM., 315 doll.

Aristotle's Categories and De Interpretatione. Translated with notes by **J. L. Ackrill** (Clarendon Aristotle Series). Oxford, Clarendon Press; London, Oxford Univ. Press, 1963, 162 p., 25 s.

Aristotle's Poetics; Demetrius, On Style; Longinus, On the Sublime. Introd. by **John Warrington** (Everyman's lib.). 3 vol. in 1. New York, Dutton; London, Dent, 1963, 208 p., 1,95 doll., 10 s. 6 d.

Augustin (Saint), Oeuvres de Saint Augustin, XXVIII. 4-e série: Traités antidonatistes. Vol. L: Psalmus contra partem Donati. Contra epistolam Parmeniani libri tres. Epistula ad Catholicos de secta Donatistarum. Traduction de **G. Bouissou** et de **G. Finaert**, introduction et notes par **Yves M. J. Congar** (Bibliothèque augustinienne). Bruges, Desclée de Brouwer, 1963, 792 p., 450 f. b.

Bentham (Jeremy), The Works of Jeremy Bentham. Publ. under the superintendence of his executor, **John Bowring**. 11 vol. New York, Russell & Russell, 1962, 175 doll.

Comenius (Johann Amos), Vorspiele. Prodromus pansophiae. Vorläufer d. Pansophie, Hrsg., übers., erl. u. mit e. Nachw. vers. von **Herbert Hornstein**. Düsseldorf, Schwann, 1963, 255 p., 24 DM.

Diderot (Denis), Correspondance, recueillie, établie et annotée par **Georges Roth**. T. VI: Janvier 1766 — décembre 1766. T. VII: Janvier 1767 — décembre 1767. Paris, Edit. de Minuit, 1961—1962, 298 p., 288 p.

Dilthey (Wilhelm), Die Jugendgeschichte Hegel und andere Abhandlungen zur Geschichte des deutschen Idealismus. Hrsg.: **Hermann Nohl** (Gesammelte Schriften, 4). 3. unveränd. Aufl. Stuttgart, Teubner; Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1963, X+583 p., 27 DM.

Durkheim (Emile), Emile Durkheim [sels. from his work, with an introd. and commentaries by] **George Simpson**. New York, Th. Y. Crowell, 1963, 129 p., 1,75 doll.

Galilei (Galileo), Dialogue Concerning the Two Chief World Systems — Ptolemaic and Copernican. Tr. by **Stillman Drake**. Foreword by **Albert Einstein**. Berkeley, Univ. of California Press, 1962, XVIII+505 p., 2,95 doll.; London, Cambridge Univ. Press, 24 s.

Glockner (Hermann), Gesammelte Schriften. Bd I: Gegenständigkeit und Freiheit, 1: Metaphysische Meditationen zur Fundamental-philosophie. Bonn, Bouvier, 1963, XV+537 p., 48 DM.

Gregorius Nyssenus, Opera. Auxilio aliorum virorum doctorum edenda curavit **Wernerus Jaeger**. Vol. VIII. Pars 1: Opera ascetica. Ediderunt **Wernerus Jaeger**, **Johannes P. Cavarinos** et **Virginia Woods Callahan**. Editio photomechanica

iterata, Leiden, E. J. Brill, 1963, VII+416 p., 36 fl.

Guillelmi de Ockham Opera politica. Vol. II recognovit J. G. Sikes, retractavit H. S. Offler. Mancunii (Manchester), E typis Universitatis, 1963, XX+484 p., 84 s.

Hamann (Johann Georg), Ueber den Ursprung der Sprache. Zwo Recensionen nebst einer Beylage betreffend den Ursprung der Sprache. Das Ritters von Rosencreuz letzte Willensmeynung über den göttlichen und menschlichen Ursprung der Sprache. Philologische Einfäzle und Zweifel... Erklärt von Elfriede Büchsel (J. G. Hammans Hauptschriften erklärt. Hrsg. von Fritz Blanke u. Karlfried Gründer, 4). Gütersloch, Güterslocher Verl. — Haus G. Mohn, 1963, 285 p., 32 DM.

Humboldt (Wilhelm von), Schriften zur Sprachphilosophie (Werke in fünf Bänden. Hrsg. von Andreas Flitner u. Klaus Giel, 3). Berlin, Rütten & Loening, 1963, 762 p., 27 DM-Ost.

Ioannes Philoponus, De aeternitate mundi. Contra Proclum. Ed. Hugo Rabe (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Hildesheim, Gg Olms, 1963, XXII+699 p., 78 DM.

Ioannis Duns Scoti Opera omnia iussu et auctoritate Rmi P. Augustini Sepinski, studio et cura Commissionis Scientiæ ad fidem codicum edita praeside P. Carolo Balic, VI: Ordinatio. Liber primus: a distinctione vigesima sexta ad quadragessimam octavam. Civitas Vaticana, Typis Polyglottis Vaticanis, 1963, XII+30+556 p.

John of Salisbury, The Metalogicon. A 12-th Cent. Defense of the Verbal and Logical Arts of the Trivium. Tr., introd., notes by Daniel D. McGarry (Univ. of Calif. Press paperback cl. bound). Gloucester (Mass.), P. Smith, 1963, XXVII+305 p., 4 doll.

John of Salisbury, The Statesman's Book; being thr 4th-6th bks and sels. from the 7th-8th bks. of the Polycraticus. Tr. into English with an introd. by John Dickinson (Political science classics). New York, Russell & Russell, 1963, XC+410 p., 8.50 doll.

Kant (E.), Sočinenija v 6-ti tomach. Red. V. F. Asmus. [i in.] T. 1. Moskwa, „Mysl“, 1963, 543 p.

Kotarbiński (T.), Izbrannye proizvedenija. Moskva, Izd. Inostr. Literat. 1963, 912 p.

Lucrece, De rerum natura. Commentaire exégétique et critique précédé d'une introduction sur l'art de Lucrece et d'une traduction des lettres et pensées d'Épictète, par Alfred Ernout, Léon Robin. T. 1: Livres I—II; T. II: Livres III—IV; T. III: Livres V—VI (Collection des Universités de France). 2-e éd. Paris, Les Belles Lettres, 1962, CXXVI+370 p., 310 p., 399 p.

Locke (John), The Works of John Locke. In 10 vol. A new ed., corr. London: Tegg 1823, Repr. Vol. I—X. Aalen, Scientia Verl., 1963, LXVII+301 p., XVI+397 p., XX+380 p., 500 p., 496 p., 582 p., 430 p., 455 p., 480 p., IV+572 p., 600 DM.

Maimonide, Le Guide des Égarés. Traité de théologie et de philosophie traduit de l'original arabe et accompagné de notes critiques, littéraires et explicatives par S. Munk. Vol. I—III (Reimpression 1963), Paris, G. P. Maisonneuve, 1963, XVI+464 p., XVI+382 p., XXIV+532 p., 150 f. f.

Meinecke (Friedrich), Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte. Hrsg. u. eingel. von Walther Hofer (Werke. Hrsg. im Auftr. d. Friedrich-Meinecke-Institutes d. Freien Universität Berlin von H. Herzfeld, C. Hinrichs u. W. Hofer, I). 3. Aufl. Stuttgart, Köhler; München, Oldenbourg; Darmstadt, Toeche-Mittler, 1963, XXXII+528 p., 30 DM.

Moore (George Edward), Commonplace Book, 1919—1953. Ed. by Casimir Lewy (The Muirhead lib. of philosophy). London, G. Allen & Unwin, 1963, 411 p., 42 s.

Pascal, Oeuvres complètes. Préface d'Henri Gouhier. Présentation et notes de Louis Lafuma (Coll. „L'Intégrale“). Paris, Edit. du Seuil, 1963, 680 p., 16 f. f.

Pascal (Blaise), Die Kunst zu überzeugen, und die enderen kleineren philosophischen und religiösen Schriften. Uebers. u. mit Erl. vers. von Ewald Wasmuth. 3., veränd. u. neu durchges. Aufl. Heidelberg, L. Schneider, 1963, 216 p., 12 DM.

Pfänder (Alexander), Logik (Alexander Pfänders Gesammelte Schriften). 2., unveränd. Aufl. Mit e. Vorw. von Herbert Spiegelberg. München, J. A. Barth; Tü-

bingen, Niemeyer, 1963, XI+359 p., 33 DM.

Philon d'Alexandrie, De confucione linguarum. Introduction, traduction et notes par J. G. Kahn (Les oeuvres de Philon d'Alexandrie publiées sous le patronage de l'Université de Lyon par R. Arnaldez, J. Pouilloux, Cl. Mondésert, 13). Paris, Editions du Cerf, 1963, 92 p., 15 f. f.

Proclus, The Elements of Theology. Ed. by E. R. Dodds. 2-d ed. Oxford, Clarendon Press, 1963, XLVI+348 p., 35 s.

Proudhon (Pierre Joseph), Ausgewählte Schriften. Hrsg. u. eingel. von Thilo Ramm. Stuttgart, K. F. Koehler, 1963, XI+363 p., 14.80 DM.

Spengler (Oswald), Briefe. 1913—1936. In Zusammenarb. mit Manfred Schröter hrsg. von Anton M. Koktanek. München, Beck, 1963, 817 p., 28 DM.

Spengler (Oswald), Der Untergang des Abendlandes. Umriss e. Morphologie d. Weltgeschichte (Vollst. Sonderausg. in e. Bd). München, Beck, 1963, XV+1249 p., 28 DM.

Suárez (Francisco). Disputationes metafisicas. T. V: Disp. XXXI—XXIX (Biblioteca Hispanica de Filosofia). Madrid, Edit. Gredos, 1963, 754 p. 400 ptas.

Trendelenburg (Adolf), Historische Beiträge zur Philosophie. Bd I: Geschichte der Kategorienlehre. 2 Abhandlungen (Reprograf. Nachdr. d. Ausg. Berlin 1846). Hildesheim, Gg Olms, 1963, XVI+384 p., 44 DM.

Troeltsch (Ernst), Gesammelte Schriften. Bd II: Zur religiösen Lage, Religionsphilosophie und Ethik. Neudr. d. 2. Aufl. 1922. Aalen, Scientia Verlag, 1962, XI+866 p., 94 DM.

Zenone Testimonianze e frammenti. Introduz., traduz. e commento di M. Untersteiner (Biblioteca di studi superiori, XLVI). Firenze, La Nuova Italia, 1963, XXX+226 p., 3500 L.

Historia filozofii

Całokształt dziejów, zagadnienia ogólne

Aster (Ernst von), Geschichte der Philosophie (Kröners Taschenausgabe, 108). 14. Aufl., durchges., erg., mit neuer Zeittaf. u. Bibliographie von Franz Josef

Brecht. Stuttgart, Kröner, 1963, XXI+504 p., 9.80 DM.

Filozofia starożytna

Christensen (Johnny), An Essay on the Unity of Stoic Philosophy (Scandinavian University Books). Copenhagen, Munksgaard, 1962, 101 p., 14 DCr.

Dodds (Eric Robertson), The Greeks and the Irrational, 2-d ed. Berkeley, Univ. of California Press, 1963, 327 p., 1.95 doll.

Lossky (V.), Vission de Dieu (La tradition patristique jusque Grégoire Palamas). Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1962, 140 p.

Filozofia średniowieczna

Assunto (Rosario), Die Theorie des Schönen im Mittelalter. Uebers. aus d. italien, u. latein. von Christa Baumgarth (Geschichte d. Aesthetik. Bd 2. DuMont Dokumente, Reihe 1). Köln, DuMont Schauberg, 1963, 207 p., 11.80 DM.

Die Metaphysik im Mittelalter, ihr Ursprung und ihre Bedeutung. Vorträge des II. Internationalen Kongresses für Mittelalterliche Philosophie, Köln, 31. August — 6. September 1961. Im Auftrage der Société internationale pour l'Etude de la Philosophie médiévale (S. I. E. P. M.) Hrsg. von Paul Wilpert unter Mitarbeit von Willehad Paul Eckert (Miscellanea mediaevalia. Veröffentlichungen des Thomas-Instituts an der Universität Köln. Hrsg. von Paul Wilpert, II). Berlin, Walter de Gruyter, 1963, XXII+796 p.

Filozofia nowożytna

Bogomolov (A. S.), Anglo-amerikanska ja burżuaznaja filozofija epochi imperia-lizma. Moskwa, „Myśl", 1964, 421 p.

Callot (Emile), Six philosophes français du XVIII-e siècle. La vie, l'oeuvre et la doctrine de Diderot, Fontenelle, Maupertius, La Mettrie, d'Holdbach, Rivarol. Ammécyc, Gardot, 1963, 216 p.

Čueva (I. P.), Kritika idej intuitivizma v Rossii. Moskva, AN SSSR, 1963, 129 p.

Duméry (Henry), Raison et religion dans la philosophie de l'action. Paris, Editions du Seuil, 1963, 640 p.

Gilson (Etienne) and Langan (Thomas), *Modern Philosophy: from Descartes to Kant*. New York, Random House, 1963, 570 p., 6.95 doll.

Stuke (Horst), *Philosophie der Tat*. Studien z. Verwirklichung d. Philosophie bei d. Junghegelianern u. d. Wahren Sozialisten („Industrielle Welt“, 3). Stuttgart. Klett, 1963, 257 p., 29.50 DM.

Filozofia Wschodu

Iz istorii filozofske i obščestvenno-političeske mysli Vostoka. Sbornik Statej. Red. E. N. Komarov. Moskva, „Nauka“, 1964, 143 p.

Potter (Karl Harrington), *Presuppositions of India's Philosophies* (Prentice-Hall philosophy ser.). Englewood Cliffs (N. J.), Prentice-Hall, 1963, 276 p., 9 doll.

Współczesne kierunki filozoficzne

Egzystencjalizm

Breisach (Ernst), *Introduction to Modern Existentialism* (An Evergreen bk). New York, Grove Press, 1963, 247 p., 2.45 doll.; Toronto, McClelland, 3.35 doll.

Heinemann (Fritz), *Existenzphilosophie, lebendig oder tot?* (Urban-Bücher, 10). 3., erw. Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1963, 215 p., 4.80 DM.

Jaspers (Karl), *Existenzphilosophie. Drei Vorlesungen gehalten am Freien Deutschen Hochstift in Frankfurt a. M. September 1937*. 3. Auflage. Berlin, Walter de Gruyter, 1964, VI+90 p., 12 DM.

Marksizm

Bandzeladze (G.), *Opyt izloženiya sistemy marksistskoj etiki*. Tbilisi, „Sovetskaja Gruzija“, 1963, 474 p.

Cornforth (Maurice Campbell), *Dialectical Materialism*. Vol. III: *The Theory of Knowledge*. 3-d rev. ed. New York, Intern. Publishers Co., 1963, 207 p., 2.75 doll.; London, Lawrence & Wishart, 12 s. 6 d.

Dialektičeskij materializm i sovremennoe estestvoznanie. Sbornik materialov... Moskva, Mosk. Univ. 1964, 405 p.

Dialektika-teorija poznaniya. Problemy naučnogo metoda. Red. B. M. Kedrov. Moskva, Institut Filosofii AN SSSR, 1964, 502 p.

Jakovlev (M. V.), *Marksizm i sovremennaja buržuaznaja istorija filosofii*. Kritika falsifikacii istorii filosofii v zapadno-germanskoj filozofskoj literature. Moskva, „Mysl“, 1964, 350 p.

Kuzmin (V. F.), *Filozofskaja kategorija soznaniya i sovremennaja nauka*. Moskva, „Vysšaja Škola“, 1964, 130 p.

Kuzmina (A. A.), *Kategorija pričinnosti i praktika*. Moskva, „Vysšaja Škola“, 1964, 96 p.

Malcev (V. I.), *Očerok po dialektičeskoj logike*. Moskva, Mosk. Univ. 1964, 190 p.

Nekotorye kategorii dialektiki. Sbornik statej. Red. M. N. Rutkevič, L. M. Archangelskij. Moskva, „Rosvuzizdat“, 1963, 134 p.

Problema vozmožnosti i dejstvitenosti. Sbornik Statej. Moskva, „Nauka“, 1964, 279 p.

Spirkin (A. G.), *Kurs marksistskoj filosofii*. Moskva, „Socekgiz“, 1963, 503 p.

Inne kierunki

Analytical Philosophy. Ed. by J. Butler. New York, Barnes & Noble. 1963, 235 p., 5 doll.; Oxford, B. Blackwell, 25 s.

Bachelard (Gaston), *Le nouvel esprit scientifique* (Nouvelle Encyclopedie philosophique). 8-e éd. Paris, Presses Univ. de France, 1963, 188 p., 6 f. f.

Clarity Is not Enough. *Essays in Criticism of Linguistic Philosophy*. Ed. by Hywel David Lewis (Muirhead lib. of philosophy). London, G. Allen, 1963, 448 p., 45 s.

Copleston (Frederick Charles), *Contemporary Philosophy. Studies of Logical Positivism and Existentialism*. London, Burns & Oates, 1963, 230 p., 10 s. 6 d.

Farber (Marvin), *The Foundation of Phenomenology*. Edmund Husserl and the Quest for a Rigorous Science of Philosophy. 2-d ed., with introd. „After twenty-five years“ (Paine-Whitman Publ., 1962, XV + 585 p., 12.50 doll.

Landgrebe (Ludwig), Der Weg der Phänomenologie. Das Problem e. ursprüngl. Erfahrung-Gütersloh, Gütersloher Verlags-Haus G. Mohn, 1963, 208 p., 24 DM.

Lovejoy (Arthur Oncken), The Thirteen Pragmatists, and other Essays. Baltimore, Johns Hopkins Press, 1963, XIV + 290 p., 5.50 doll.

Rintelen (Fritz-Joachim von), Philosophie der Endlichkeit als Spiegel der Gegenwart. 2., durchges. Aufl. Meisenheim a. Glan, Hain 1960, XVIII + 490 p., 35 DM.

Sovremennyj obektyvnyj idealizm. Kritischeskie očerki. Red. 9. A. Kursanov. Moskva, „Socekgiz“, 1963, 477 p.

Titarenko (A. I.), Pragmatistskij Ižmarksizm — filosofija antikommunizma. (Kritika sovremennoj pragmatistskoj falsifikaciji filosofii marksizma). Moskva, Univ., 1964, 292 p.

Wein (Hermann), Sprachphilosophie der Gegenwart. Eine Einführung in die Europäische und Amerikanische Sprachphilosophie des 20. Jahrhunderts. s-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1963, VII + 84 p., 6.75 fl.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

Sofisti, Testimonianze e frammenti. Fasc. IV: Antifonte e Crizia. Introd., trad. e commento a cura di Antonio Battegazzore e Mario Untersteiner (Biblioteca di studi superiori, VII). Firenze, La Nuova Italia Editrice, 1962, XXIV + 368 p., 3700 L.

Robin (Leon), La théorie platonicienne des idées et des nombres d'après Aristote. Etude historique et critique (Reprograf. Nachdr. d. Ausg. Paris 1908). Hildesheim, Gg Olms, 1963, XVII + 702 p., 98 DM.

Ravaisson (Félix), Essai sur la métaphysique d'Aristote (Reprograf. Nachdr.). T. I. (Nachdr. d. Ausg. Paris 1837). T. II: (Nachdr. d. Ausg. Paris 1846). Hildesheim, Gg Olms, 1963, VII + 599 p., VI + 584 p., je 72 DM.

Holl (A.), Die Welt der Zeichen bei Augustin. Analyse des 13. Buches der Confessiones (Wiener Beiträge zur

Theologie, 2). Wien, Herder, 1963, 121 p., 63 Sch.

Farrington (Benjamin), Francis Bacon, Pioneer of Planned Science. London, G. Weidenfeld, 1963, 127 p., 10 s. 6 d.

Mack (Mary), Jeremy Bentham (Kingswood social hist. ser.). London, W. Heinemann, 1962, XIII + 482 p., 42 s.

Gilson (Etienne), Dante the Philosopher. Tr. by David Moore. New York, Harper & Row, 1963, 336 p., 1.75 doll.

Akimova (A.). Didro. [Diderot] Moskva, „Molodaja Gvardija“, 1963, 480 p.

Bignone (E.), Empedocle. Studio critico. Trad. e commento delle testimonianze e dei frammenti. Ristampa anastatica dell'ediz. Torino, 1916, Roma, Libreria editrice L'Erma di Bretschneider, 1963, 688 p., 25000 L.

Šakirzade (A. S.), Epikur. Moskva, „Socekgiz“, 1963, 223 p.

Gulian (K. I.), Metod i sistema Gegelja [Hegla]. Perv. s rum. T. 2. Moskva „Inostr. Lit.“, 1963, 819 p.

Šinkaruk (V. I.), Logika, dialektika i teorija poznanija Gegelija. [Hegla] Problema toždestva logiki, dialektiki i teoriji poznanija v filosofii Gegelja). Kiev, Kievskij Univ., 1964, 295 p.

Rabel (Gabriele), Kant. London, Oxford University Press, Oxford, Clarendon Press, 1963, XX + 382 p., 55 s.

Paulsen (Friedrich), Immanuel Kant, His Life and Doctrine (Tr. by J. E. Creighton and Albert Lefevre). New York, Fr. Ungar Publ. Co., 1963, 421 p., 7.50 doll.

Beck (Lewis White), A Commentary on Kant's „Critique of Practical Reason“. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1963, 306 p., 1.95 doll., 14 s.

Wolff (Robert Paul), Kant's Theory of Mental Activity. A Commentary on the Transcendental Analytic of the „Critique of Pure Reason“. Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1963, 336 p., 7 doll.

Santeler (Josef) S. I., Die Grundlegung der Menschenwürde bei I. Kant. Eine systematisch-kritische Studie (Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft.

Sonderheft, 14). Innsbruck, Sprachwissenschaft. Institut der Leopold-Franzens-Universität, 1962, 319 p., 140 s.

Price (George) *The Narrow Pass. A Study of Kierkegaard's Concept of Man.* London, Hutchinson & Co., 1963, 224 p., 30 s.

Mesnard (Pierre), *Kierkegaard, sa vie, son oeuvre, avec un exposé de philosophie* (Coll. „Philosophes“). 3-e éd, Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 100 p., 5 ff.

Schnelle (Helmut), *Zeichensysteme zur wissenschaftlichen Darstellung. Ein Beitrag zur Entfaltung d. Ars characteristica im Sinne von G. W. Leibniz.* Stuttgart-Bad Cannstatt, Frommann, 1962, 125 p., 30 DM.

Miroščina (N. M.), *W. I. Lenin i voprosy naučnoj abstrakcii.* Taškent, Gosizdat Uzb. SSR, 1964, 196 p.

Rodis-Lewis (Geneviève), *Nicolas Malebranche („Les grands penseurs“)*, Paris, Presses Univ. de France, 1963, 360 p., 24 f. f.

de Lagarde (Georges), *La naissance de l'esprit laïque au déclin du moyen âge, V: Guillaume d'Ockham: Critique des structures ecclésiales.* Louvain, Editions E. Nauwelaerts, Paris, Béatrice-Nauwelaerts, 1963, XII + 348 p., 330 f. b.

Wennerberg (Hjalmar), *The Pragmatism of C. S. Peirce: An Analytical Study* (Library of Theoria, 9). Lund, Gleerup; Copenhagen, Munksgaard, 1962, 195 p., 30 Sw. Kr.

Spiegelberg (Herbert), *Alexander Pfänders Phänomenologie. Nebst einem Anhang: „Texte zur phänomenologischen Philosophie aus den Nachlass“.* s-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1963, VIII + 72 p., 7.25 fl.

Gaiser (Konrad), *Platons ungeschriebene Lehre. Studien z. systemat. u. geschichtl. Begründung d. Wissenschaften in d. Platon-Schule.* Stuttgart, Klett, 1963, XII + 573 p., 68 DM.

Hager (Fritz Peter), *Die Vernunft und das Problem des Bösen im Rahmen der platonischen Ethik und Metaphysik* (Noctes Romanae, 10). Bern, u. Stuttgart, Haupt, 1963, XII + 261 p., 22.80 DM.

Hendel (Charles William), *Jean-Jacques Rousseau: Moralists.* 2nd ed. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co., 1963, 348 p., 2.45 doll.

Broome (Jack Howard), *Rousseau. A Study of His Thought.* New York, Barnes & Noble, 1963, 231 p., 5 doll.; London, E. Arnold & Co., 25 s.

Cassirer (Ernst), *Rousseau, Kant, Goethe. Two Essays.* Tr. from German by James Gutmann. New York, Harper, 1963, 98 p., 1.25 doll.

Greene (Norman Nathaniel), *Jean-Paul Sartre. The Existential Ethic* (Ann Arbor paperback). Ann Arbor, Univ. of Mich. Press, 1963, 213 p., 1.75 doll.; Toronto, Ambassador books, 2.15 doll.

Sokolov (V. V.), *Filosofija Spinozy i sovremennost.* Moskva, Mosk. Univ., 1964, 450 p.

Wilenius (Reijo), *The Social and Political Theory of Francisco Suarez* (Acta Philosophica Fennica, 1963, fasc. XV). Helsinki, Societas Philosophica Fennica, distr.: Akateminen Kirjakauppa, 1963, 130 p., 9 FM.

Viallet (François Albert), *Teilhard de Chardin. Bd II: Zwischen Ja und Nein. Dialog, Dokumente, Kritik.* Nürnberg, Glock u. Lutz, 1963, 286 p., 15 DM.

Rabut (Olivier), *Gespräch mit Teilhard de Chardin. Naturwissenschaftl., philosoph. u. theolog. Diskussion seines Werkes.* 2. Aufl, Freiburg. i. Br., Basel, Wien, Harder, 1963, 236 p., 15.80 DM.

Viallet (François Albert), *Teilhard de Chardin. Bd. I: Zwischen Alpha und Omega. Das Weltbild Teilhards de Chardin.* 2. verb. Aufl. Nürnberg, Glock u. Lutz, 1963, 247 p., 15 DM.

Gogolewski (Thaddaeus), *De conexionebus entium per ipsorum causarum operationem unitivam in metaphysica S. Thomae.* Romae, Officium Libri Catholici — Catholic Book Agency, 1963, XVIII + 116 p.

Duroux (Benoît) O. P. *La psychologie de la foi chez saint Thomas d'Aquin.* Tournai, Desclée & Cie, 1963, 240 p.

Griffin (James), *Wittgenstein's Logical Atomism* (Oxford classical & phi-

osophical monographs). Oxford, Clarendon Press; New York, Oxford, University Press, 1964, X + 166 p., 25 s.

Metafizyka

Bachelard (Gaston), La dialectique de la durée (Bibliothèque de Philosophie contemporaine). 2-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, XII + 156 p., 8 f. f.

Jancke (Rudolf), Ursprung und Arten des realen Seins. Das Sein d. Zeit, d. Sittlichkeit, d. Kunst, d. Freiheit d. Geschichte. Bern u. München, Francke, 1963, 137 p., 9.80 DM.

Klubertanz (George Peter), Introduction to the Philosophy of Being. 2nd ed. New York, Appleton-Century-Crofts., 1963, 336 p., 4.50 doll.

Knittermeyer (Heinrich), Grundgegebenheiten des menschlichen Daseins. 12 Vorlesungen zu e. philosoph. Anthropologie. München, Basel, E. Reinhardt, 1963, 198 p., 12 DM.

Nédoncelle (Maurice), Personne humaine et nature. Etude logique et métaphysique. Edition augmentée d'une nouvelle préface et d'un appendice (Coll. „Philosophie de l'Esprit"). Paris, Aubier, 1963, 174 p., 12 f. f.

Peters (John A.), Metaphysics. A systematic survey (Tr. from „Metaphysica. Een systematisch overzicht") (Duquesne Studies. Philosophical series, 16). Pittsburgh (Pa.), Duquesne University Press; Louvain, E. Nauwelaerts, 1963, XVIII + 530 p., 9 doll.

Rotenstreich (Nathan), Spirit and Man. An Essay on Being and Value. The Hague, Martinus Nijhoff, 1963, 257 p., 20.75 fl.

Vaske (Martin O.), An Introduction to Metaphysics. New York, McGraw-Hill Book Co., 1963, 272 p., 4.95 doll.

Walsh (W. H.), Metaphysics. London, Hutchinson, 1963, 206 p., 15 s.

Teoria poznania

Foulquié (Paul), avec la collaboration d' Auguste Macé, Dissertations philosophiques, 6-e série. 1956—1962. L: La con-

naissance. Paris, Editions de l'Ecole, 1963, 304 p., 6.40 f. f.

Gajdukov (J. G.), Rol praktiki v processe poznaniya. Moskva, „Mysl", 1964, 336 p.

Haering (Theodor), Philosophie des Verstehens. Versuch e. systemat.-erkenntnistheoret. Grundlegung alles Erkennens. Tübingen, Niemeyer, 1963, X + 103 p., 16 DM.

Medvedev (N. V.), Teorija otrazheniya i ee estestvenno-naučnoe obosnovanie. Moskva, „Socekiz", 1963, 286 p.

Reznikov (L. O.), Gnoseologičeske voprosy semiotiki. Leningrad, Leningr. Univ., 1964, 304 p.

Uvarov (A. I.), Leninskij princip obektivnosti v poznanii i nekotorye problemy dialektičeskoj logiki. Tomsk, Tomskij Univ., 1964, 131 p.

Historia i filozofia nauki

Bunge (Mario Augusto), Causality; the Place of the Causal Principle in Modern Science. New York, Meridian Bks, 1963, 394 p., 2.25 doll.

de Santillana (G.), The Origins of Scientific Thought (From Anaximander to Proclus) (The history of scientific thought, I). Chicago, Univ. of Chicago Press; London, Weidenfeld & Nicolson, 1961, 320 p., 5.95 doll., 36 s.

Forbes (R. J.), **Dijksterhuis** (E. J.), A History of Science and Technology. Ancient Time to the Nineteenth Century. Vol. I—II. Harmondsworth, Penguin, 1963, 536 p., 26 fig., 16 pl., 4 s. 6 d.

Frolov (I. T.), Kausalität und Zweckmässigkeit in der lebenden Natur. Eine Skizze d. philosoph. Auseinandersetzung in d. modernen Biologie. Uebers.: Hans Weller. Hrsg. von Harald Wessel (Taschenbuchreihe Unser Weltbild, 35). Berlin, VEB Dt. Verl. d. Wissenschaften, 1963, 180 p., 3.80 DM-Ost.

Hanson (Nordood Russell), The Concept of the Positron. A Philosophical Analysis. Cambridge. University Press, 1963, 236 p., 32 s. 6 d.

Mugler (Charles), Les origines de la science grecque chez Homère. L'homme

et l'univers physique (Coll. „Etudes et Commentaires”, 46). Paris, Librairie C. Klincksieck, 1963, 256 p., 36 f. f.

Popper (Karl Raimund), *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge*. New York, Basic bks, 1963, 412 p., 10 doll.; London, Routledge, 55 s.

Sambursky (S.), *The Physical World of Antiquity*. London, Routledge & Kegan Paul, 1962, XII + 189 p., 4 doll.

Scientific Explanation, Space and Time. Ed. by Herbert Feigl and G. E. Maxwell (Minn. Univ. Center for the philosophy of science. Minn. Studies in the Philosophy of Science, Vol. 3). Minneapolis, Univ. of Minn. Press, 1962, 628 p., 8.50 doll., 68 s.

Sovremennye tendencii v naučnyh issledovanijach. Obzor osnovnyh tendencii v naučnyh issledovanijach v oblasti točnyh i estestvennyh nauk, rasprostranenie naučnyh znanij i ich primenenie v mirnyh celjach... Pervod s franc. Moskva, UNESCO, 1963, 293 p.

Tragweite und Grenzen der wissenschaftlichen Methoden. Vorträge u. Diskussionen anlässl. d. 4. Arbeitstagung d. Institutes d. Görres-Gesellschaft f. d. Begegnung von Naturwissenschaft u. Theologie. (Naturwissenschaft u. Theologie, 5). Freiburg i Br., Alber, 1962, 207 p., 16 DM.

Logika i metodologija

Zagadnienia ogólne historia

Formalnaja logika i metodologija nauki. Sbornik. Red. I. V. Tavanec, Moskva, „Nauka”, 1964, 301 p.

Hitnikka (K. Jaako), On the Interpretation of „De interpretatione” XII—XIII, and **Moravcsik** (Julius M. E.), Being and Meaning in the „Sophist” (Acta Philosophica Fennica, 1962, fasc. 14). Helsinki, Societas Philosophica Fennica, distr.: Akateeminen Kirjakauppa, 1962, 78 p., 6 FM.

Jager (Ronald) [ed.], *Essays in Logic from Aristotle to Russell*. Englewood Cliffs (N. J.), Prentice-Hall, 1963, 180 p., 2.95 doll.

Maneev (A. K.), *Predmet formalnoj logiki i dialektika*. Minsk, „Nauka i tehnika”, 1964, 207 p.

McCall (Storrs), *Aristotle's Modal Syllogism* (Studies in logic and the foundations of mathematics). Amsterdam, North-Holl. Publ. Co., 1963, VIII + 100 p., 12 fl.

Wstępny, podręczniki, nauczanie

Dialektičeskij materializm i voprosy estestvoznanija. Red. B. V. Birjukov [i in.], Moskva, Mosk. Univ., 1964, 413 p.

Hermes (Hans), *Einführung in die mathematische Logik. Klassische Prädikatenlogik* (Mathematische Leitfäden). Stuttgart, Teubner, 1963, 187 p., 29.60 DM.

Kneebone (Geoffrey Thomas), *Mathematical Logic and the Foundations of Mathematics. An introductory survey*. Princeton (N. J.), Van Nostrand, 1963, 435 p., 12.50 doll., 65 s.

Logika. Učebnik. (Avtory: Kirillov V. I. [i in.], Moskva, „Vysšaja Škola”, 1964, 207 p.

Poszczególne zagadnienia

Alekseev (M. N.), *Aktualnye problemy logičeskoi nauki*. Moskva, Mosk. Univ., 1964, 95 p.

Bunge (Maria Augusto), *The Myth of Simplicity; Problems of Scientific Philosophy*. Englewood Cliffs (N. J.), Prentice-Hall, 1963, 239 p., 7.95 doll.

Carnap (Rudolf), *Logical Foundations of Probability*. 2-d ed. Chicago, The University Press, 1962, XXII + 613 p., 10 doll.

Charin (N. N.), *Matematičeskaja logika i teorija množestv. O sootnošenii abstraktnogo i konkretnogo*. Moskva, 1963, „Rosvuzizdat”, 192 p.

Gauthier (David P.), *Practical Reasoning. The structure and Foundations of Prudential and Moral Arguments and Their Exemplification in Discourse*. Oxford, Clarendon Press; London, Oxford University Press, 1963, X + 212 p., 35 s.

Hermes (H.), *Aufzählbarkeit, Entscheidbarkeit, Berechenbarkeit. Einführung in die Theorie der rekursiven Funktionen* (Die Grundlehren der mathematischen Wissenschaften, 109). Berlin, Springer-Verlag, 1961, VII + 246 p.

Küng (Guido), *Ontologie und logistische Analyse der Sprache. Eine Untersuchung zur zeitgenössischen Universalien-diskussion.* Wien, Springer-Verlag, 1963, VI + 174 p., 27.60 DM.

Logika. *Avtomaty, Algoritmy. Sbornik sost. M. A. Ajzerman, L. A. Gusev i dr., Moskva, „Fizmatgiz”, 1963, 556 p.*

Metodologičeskie problemy sovremennoj nauki. *Sbornik Statej. Red. V. S. Molodcov, A. J. Ilin. Moskva, Mosk. Univ., 1964, 245 p.*

Metodologičeskie problemy nauki. *Materialy zasedanija Prezidiuma Akademii Nauk SSSR. Moskva, „Nauka”, 1964, 350 p.*

Problemy myšlenija v sovremennoj nauke. *Red. P. V. Koptin, M. B. Vilnicikij. Moskva, „Mysl”, 1964, 470 p.*

Robinson (Abraham), *Introduction to Model Theory and to Metamathematics of Algebra (Studies in Logic and the Foundations of Mathematics).* Amsterdam, North-Holland Publ. Co., 1963, IX+284 p., 30 fl.

Rubin (Herman) and **Rubin** (Jean E.), *Equivalents of the Axiom of Choice (Studies in Logic and the Foundations of Mathematics).* Amsterdam, North-Holland Publ. Co., 1963, XXIII+134 p., 16 fl.

The Concept and the Role of the Model in Mathematics and Natural and Social Sciences. *Proceedings of the Colloquium sponsored by the Division of Philosophy of Sciences of the International Union of History and Philosophy of sciences organised at Utrecht, Jan. 1960, by Hans Freudenthal (Synthese Library).* New York, Gordon Breach, 1963, 194 p., 7.50 doll.

Psychologia

Zagadnienia ogólne, wstępy, podręczniki, historia

Dorsch (Friedrich), *Geschichte und Probleme der angewandten Psychologie.* Bern u. Stuttgart, Huber, 1963, 282 p., 24.80 DM.

Dorsch (Friedrich), *Psychologische Wörterbuch. Unter Mitarb. von Werner Traxel. Testverzeichnisse u. Testerklä-*

rungen. Mit e. Anh.: Einführung in die mathematische Behandlung psychologischer Probleme von Wilhelm Witte. 7., umgearb. u. erw. Aufl. Hamburg, R. Meiner; Bern, Huber, 1963, VIII + 552 p., 38 DM.

James (William), *Talks to Teachers on Psychology; and to Students on Some of Life's Ideals.* New York, Dover Publications, 1963, 146 p., 1 doll.

Lukov (G. D.), **Platonov** (K. K.), *Psichologija.* Moskva, „Voenizdat”, 1964, 344 p.

Madden (Edward Henry), *Philosophical Problems of Psychology.* New York, Odyssey Press, 1962, 149 p., 2.50 doll.

Osnovy voennoj pedagogiki i psichologii. *Učebnoe posobie. Moskva, „Voenizdat”, 1964, 384 p.*

Systemy, kierunki, metody

Flavell (John Hurley), *The Developmental Psychology of Jean Piaget. With a foreword by Jean Piaget.* Princeton (N. J.), Van Nostrand, 1963, 472 p., 8.75 doll.

Gehlen (Arnold), *Antropologische Forschung (Zur Selbstbegegnung u. Selbstentdeckung d. Menschen) (Rowohlts deutsche Enzyklopädie, 138).* 2. Aufl. Reinbek b. Hamburg, Rowohlt, 1963, 150 p., 2.40 DM.

Inženernaja psichologija. *Sbornik statej. Perevod s anglijskogo. Red. sost. Matiuškin. Moskva, „Progress”, 1964, 695 p.*

Jaspers (Karl), *General Psychopathology. Tr from the (7-th) German (ed.) by J Hoening and Marian W. Hamilton.* Chicago, Univ. of Chicago Press; Manchester, Manchester Univ. Press, 1963, XXXII + 922 p., 12.50 doll., 75 s.

Jaspers (Karl), *Gesammelte Schriften zur Psychopathologie.* Berlin, Springer-Verlag, 1963, VIII + 422 p.

Jung (Carl Gustav), *Psychology of the Unconscious. A Study of the Transformations and Symbolism of the Libido. A Contribution to the Hist. of the Evolution of Thought. Auth. tr. introd. by Beatrice M. Hinkle.* New York, Dodd, Mead & Co., 1963, 566 p., 6 doll.

Lanteri-Laura (Georges), *La psychiatrie phénoménologique. Fondements phi-*

losophiques (Bibliothèque de psychiatrie). Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 208 p., 15 f. f.

Zjawiska, stany, dyspozycje psychiczne

Ananjev (B. G.), Psychologie der sinnlichen Erkenntnis (Die vom Verf. autoris. Uebers. aus. d. Russ. besorgte Peter G. **Klemm**. Wissenschaftl. Bearb.: Manfred **Vorweg**). Berlin, VEB Dt Verl. d. Wissenschaften, 1963, XII + 471 p., 24 DM.

Ayer (A. J.), The Concept of the Person and Other Essays. London, Macmillan, 1963, 272 p., 30 s.

Bollnow (Otto Friedrich), Mensch und Raum. Stuttgart, Kohlhammer, 1963, 310 p., 24 DM.

Ey (Henri), La conscience (Coll. „Le Psychologue”). Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 344 p., 20 f. f.

Fraisse (Paul), The Psychology of Time. Tr. by Jennifer **Leith**. New York, Harper & Row, 1963, 343 p., 5.50 doll.

James (William), The Varieties of Religious Experience; a Study in Human Nature; enl. ed. with appendices and introd. by Joseph **Ratner**. New York, Univ. Bks. 1963, XLII + 626 p., 10 doll.

Kenny (Anthony), Action, Emotion and Will (Studies in philosophical psychology). London, Routledge & Kegan Paul, 1963, 245 p., 25 s.

Kovalgin (V. M.), Reflektornaja teorija oščuščenij. Minsk, „Nauka i Technika”, 1963, 410 p.

Lurija (A. P.), Mozg čeloveka i psichičeskie processy. 1. Nejro — psichičeskoe issledovanija. Moskva, Akad. Pedag. RSFSR, 1963, 479 p.

Marcuse (Ludwig), Philosophie des Glücks. Zwischen Hiob u. Freud (List Bücher, 222). München, List, 1962, 200 p., 2.40 DM.

Michotte (Albert), The Perception of Causality. Foreword by R. C. **Oldfield**. Commentary by T. R. **Miles**. English tr. by T. R. **Miles** and Elaine **Miles**. London, Methuen & Co., 1963, XIII + 425 p., 45 s.

Voprosy psichologii sposobnostej školnikov. (Sbornik Statej). Red. V. A. Krutec-

kij. Moskva, „Prosveščenie”, Akad. Pedag. Nauk. RSFSR, 1964, 259 p.

Psychologia jednostek i typów,
psychologia społeczna

Cohen (John), Hasard, adresse et chance, la psychologie du pari et du jeu. Tr. de l'anglais par Elisabeth **Grin** (Bibliothèque scientifique internationale. Section psychologie). Paris, Presses Universitaires de France, 1963, XII + 191 p., 12 f. f.

Daval (Roger), **Bourricaud** (François), **Delamotte** (Yves) et **Deron** (Roland), Traité de psychologie sociale. T. I: Sciences humaines et psychologie sociale. Les méthodes (Coll. „Logos”). Paris, Presses Universitaires de France, 1963, XX + 530 p., 28 f. f.

Diesing (Paul), Reason in Society: Five Types of Decisions and Their Social Conditions. Urbana, Univ. of Illinois Press, 1962, 262 p., 5.75 doll.

Friedrichs (K.), Lebensdauer, Altern und Tod. Frankfurt, Klostermann, 1959, 210 p., 13.50 DM.

Merlin (V. S.), Očerok teorii temperamenta. Moskva, „Prosveščenie”, Akad. Pedag. Nauk, RSFSR, 1964, 304 p.

Remplein (Heinz), Psychologie der Persönlichkeit, Die Lehre von d. individuellen u. typischen Eigenart d. Menschen. 4., verb. u. erg. Aufl. München, Basel, E. Reinhardt, 1963, 687 p., 22 DM.

Sovremennaja buržuaznaja voennaja psichologia. Sbornik perevodnych statej. Sost. M. S. Rogovin... Moskva, „Voenizdat”, 1964, 295 p.

Stoetzel (Jean), La psychologie sociale (Coll. „Nouvelle bibliothèque scientifique”). Paris, Flammarion, 1963, 320 p., 16 f. f.

Tipologičeskie issledovanija po psichologii ličnosti i psichologii truda. Sbornik Statej. Red. V. S. Merlin. Perm, Obšč. Psichol., 1964, 200 p.

Etyka i teoria postępowania

Bellet (Maurice), Vocation et liberté. Préface de Jean **Guitton**. Bruges, Paris, Desclée de Bruwer, 1963, 238 p.

D'Arcy (Eric), *Human Acts. An Essay in Their Moral Evaluation*. Oxford, Clarendon Press: Oxford University Press, 1963, XII + 176 p., 25 s.

Foulquié (Paul), avec la collaboration d'Auguste Macé, *Dissertations philosophiques. 6-e série. 1957—1962. II: L'action*. Paris, Editions de l'Ecole, 1963, 224 p., 6 f. f.

Fruchon (Pierre), *Création ou consentement. Perspectives sur l'éthique* (Coll. „Philosophie de l'esprit“). Paris, Aubier, Editions Montaigne, 1963, 320 p.

Gobry (Ivan), *Les niveaux de la vie morale* (Coll. „Initiation philosophique“). 3-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 116 p. 5 f. f.

Hook (Sidney), *The Quest for Being, and Other Studies in Naturalism and Humanism* (A delta bk). New York, Dell Publ. Co., 1963, 254 p., 1,65 doll. Toronto, S. J. R. Saunders, 1,95 doll.

Morality and the Language of Conduct. Ed. by Héctor Nari Castaneda and George Nakhnikian. Detroit, Wayne State Univ. Press, 1963, 367 p., 9,75 doll.

Perelman (Chaïm), *The Idea of Justice and the Problem of Argument*. With an introd. by H. L. A. Hart. Tr. from the French by John Petrie. London, Routledge & Kegan Paul, 1963, 212 p., 28 s.

Perelman (Chaïm), *Justice et raison* (Université libre de Bruxelles. Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres, 25). Bruxelles, Presses Universitaires de Bruxelles, 1963, 256 p., 195 f. b.

Renard (Henri) S. J. and **Rossner** (William) S. J., *Philosophy of Conduct*. Kansas City, Rockhurst College, 1962, 259 p.

Sahakian (William Sahak), *Systems of Ethics and Value Theory*. New York, Philosophical Library 1963, 448 p., 6 doll.

Suchomlinskij (V. A.), *Nravstvennyj ideal mladogo pokolenija*. Moskva. Akad. Ped. Nauk, 1963, 151 p.

Švareman (K. A.), *Etika... bez morali*. Kritika sovremennyh buržuaznyh etičeskich teorij. Moskva, „Mysl“, 1964, 264 p.

Schmölz (Franz Martin), *Zerstörung und Rekonstruktion der politischen Et-*

hik (Münchener Studien z. Politik, 2). München, Beck, 1963 VIII+152 p., 20 DM.

Wendland (H. D.), *Einführung in die Sozialethik* (Sammlung Göschen, 1203). Berlin, de Gruyter, 1963, 144 p., 3,60 DM.

Estetyka i teoria sztuki

Adorno (Theodor W.), *Dissonanzen. Musik in d. verwalteten Welt* (Kleine Vandenhoeck-Reihe, 28/29/29a). Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1963 149 p., 4,80 DM.

Astachov (I), *Soderžanie i forma chudožestvennogo proizvedenija*. Moskva, „Gostlitizdat“, 1963, 111 p.

Balthasar (Hans Urs von), *Herrlichkeit. Eine theologische Aesthetik*. Bd I: Schau der Gestalt. Bd II Fächer der Stile. Einsiedeln, Johannes-Verlag, 1961—1962, 664 p., 888 p., 37 DM., 58 DM.

Benjamin (Walter), *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. 3 Studien z. Kunstsoziologie (Edition Suhrkamp, 28). Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1963, 160 p., 3 DM.

Cohen-Séat (Gilbert), *Film und Philosophie* („Essai sur les principes d'une philosophie du cinéma“, dt.). Ein Essai (Aus d. Franz. übertr. ins. Dt. von Christoph Rudolph (Neue Beiträge z. Film- u. Fernsehforschung, 1. Gütersloh, Bertelsmann, 1962 120 p., 15 DM.

Estetičeskoe. Sbornik statej. Red. V. A. Razumnogo, Moskva, „Isskustvo“ 1964, 352 p.

Gavriliuk (P. I.), *Specifičeskije osobennosti soderžanija i formy v iskusstve*. Kiev, Akad. Nauk USSR, 1963, 144 p.

Kagan (M. S.), *Lekcii po marksistsko-leninskoj estetike*. C. 1: Dialektika estetičeskich javlenij. Leningrad, Leningr. Univ., 1963, 132 p.

Kratkij slovar po estetike. Red. M. F. Ovsjannikov, V. A. Razumnij. „Politizdat“, 1963, 543 p.

Landmann (Michael), *Die absolute Dichtung*. Essays z. philosoph. Poetik. Stuttgart, Klett, 1963, 212 p., 16,80 DM.

Margolis (Joseph Zelman) (ed.), *Philosophy Looks at the Arts*. Contemporary Readings in Aesthetics. New York, Ch. Scribner's Sons, 1962, 235 p., 3,25 doll.

Nédoncelle (Maurice), Introduction à l'esthétique (Coll. „Initiation philosophique”). 4-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 124 p., 5 f. f.

Ot epochi Vozroždenija k dvadcatomu veku. Problemy zarubežnogo isskustva. Red. M. J. Libman (i dr.). Moskva, Akad. Nauk SSSR, 1963, 272 p.

Parrington (V. L.), Osnovnye tečenija amerikanskoj mysli... T. 3: Vozniknovenie kritičeskogo realizma v Amerike (1860—1920). Moskva, Izd. Inostr. Lit., 1963, 603 p.

Stojkov (A.), Kritika abstraktnogo iskustva i ego teorij. Moskva, „Iskustvo”, 1964, 248 p.

van der Leeuw (Gerardus), Sacred and Profane Beauty. The Holy in Art. Pref. by Mircea Eliade. Tr. by David E. Green. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1963, XX + 357 p., 6.50 doll.

Voprosy estetiki. Vypusk 6. Moskva, „Isskustvo”, 1964, 399 p.

Voprosy sovremennoj zarubežnoj literatury i estetiki. Sbornik statej. Red. B. S. Rjurikov [i dr.], Moskva, „Mysl”, 1964, 219 p.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Zagadnienia ogólne, historia

Bottomore (Thomas B.), Sociology. A Guide to Problems and Literature. London, G. Allen, 1963, 330 p., 32 s.

Gurvitch (Georges), Determinismes sociaux et liberté humaine (Bibliothèque de sociologie contemporaine). 2-e éd. revue et corrigée. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, VIII + 328 p., 18 f. f.

Gurvitch (Georges), La vocation actuelle de la sociologie. T. II: Antécédents et perspectives (Bibliothèque de sociologie contemporaine). 2-e éd. refondue et augmentée. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, VIII + 502 p., 30 f. f.

Marksistskaja i buržuaznaja sociologia segodnja. Sbornik. Sost. F. V. Konstantinov [i dr.], Moskva, „Nauka”, Institut Filosofii AN SSSR, 1964, 280 p.

Filozofia prawa i państwa, filozofia gospodarstwa

Cranston (Maurice William), What are Human Rights? Pref. by Reinhold Niebuhr. New York, Basic bks, 1963, 105 p., 3.50 doll.

Engisch (Karl), Logische Studien zur Gesetzeanwendung (Sitzungsberichte d. Heidelberger Akademie d. Wissenschaften. Philos.-histor. Klasse Ig. 1960, Abh. 1). 3. erg. Aufl. Heidelberg, C. Winter, 1963, 126 p., 14.80 DM.

Gebhardt (Jürgen), Politik und Eschatologie. Studien z. Geschichte d. Hegelschen Schule in d. Jahren 1830—1840 (Münchener Studien z. Politik, 1). München, Beck, 1963, X + 183 p., 19.50 DM.

Kaufmann (Erich), Rechtsidee und Recht. Rechtsphilosophische und ideengeschichtliche Bemühungen aus fünf Jahrzehnten (Gesammelte Schriften Bd III. Zum 80. Geburtstag des Verfassers am 21. September 1960 hrsg. von A. H. van Scherpenberg, W. Strauss, E. Kordt, F. A. v. d. Heydte, H. Mosler, K. J. Partsch). Göttingen, Schwarz & Co., 1961, XLVIII + 400 p., 32 DM.

Kaufmann (Arth.), Das Schuldprinzip. Eine Strafrechtlich-rechtsphilosophie Untersuchung (Heidelberg Rechtswissenschaftl. Abhandl., N. F. 9). Heidelberg, Winter, 1961, 288 p., 32 DM.

Kriele (Martin), Kriterien der Gerechtigkeit Zum Problem d. rechtsphilosoph. u. polit. Relativismus. Berlin, Duncker & Humboldt, 1963, 109 p., 16.60 DM.

La responsabilité pénale. Travaux du Colloque de philosophie pénale (12 au 21 janvier 1959) présentés par J. Léauté (Travaux de l'Institut de Sciences criminelles et pénitentiaires de Strasbourg) (Annales de la Faculté de Droit et des Sciences politiques et économiques de Strasbourg VIII). Paris, Dalloz, 1961, 564 p.

Levi (Edward H.), An Introduction to Legal Reasoning. London, Phoenix Books, The University Chicago Press, 1961, VIII + 104 p., 15 s.

Lübbe (Hermann), Politische Philosophie in Deutschland. Studien zu ihrer Geschichte. Basel-Stuttgart, Benno Schwabe Verlag, 1963, 242 p., 24 DM.

Patterson (Edwin Wilhite), Law in a Scientific Age (Columbia Univ. School of Law. James S. Carpentier Lectures 1962). New York, Columbia Univ. Press, 1963, 87 p., 3.50 doll.

Radbruch (Gustav), Rechtsphilosophie. Nach d. Tode d. Verf. besorgt u. biograph. eingel. von Erik Wolf. 6. Aufl. Stuttgart, Koehler, 1963, 391 p., 14.80 DM.

Robinson (Joan), Economic Philosophy. Chicago, Aldine Publishing Co., 1962, 150 p., 3.50 doll.

Shuman (Samuel I.), Legal Positivism, Its Scope and Limitations. Detroit, Wayne State Univ. Press, 1963, 265 p., 8.50 doll.

Utz (Arthur Fridolin), Sozialethik. Mit internationaler Bibliographie T. II: Rechtsphilosophie (Sammlung Politeia, 10). Heidelberg, Kerle; Löwen, Nauwelaerts, 1963, XIV+409 p., 39 DM.

Wolf (Erik), Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte. Mit 17 Bildern. 4., durchgearb. u. erg. Aufl. Tübingen, Mohr, 1963, VI + 803 p., 60 DM.

Filozofia kultury

Camus (Albert), Fragen der Zeit (Von Albert Camus Ausgew. u. zusammengest. Dt. von Guido u. Gertrud Meister). 3. Aufl. Reinbeck b. Hamburg, Rowohlt, 1963, 294 p., 14.80 DM.

Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions by A. L. Kroeber and others. And appendices by Alfred G. Meyer. New York, Vintage Books, 1963, 435 p., 2.45 doll.; Toronto, Random house, 3.15 doll.

Freedom and Serfdom. An Anthology of Western Thought. Edited by Albert Hunold. Translated by R. H. Stevens. Dordrecht, D. Reidel, 1961, 288 p.

Gusdorf (Georges), La parole (Coll. „Initiation philosophique“). 4-e éd. Paris, Presses Universitaires de France, 1963, 128 p., 5 f. f.

Ortega y Gasset (José), Der Aufstand der Massen (Aus d. Span. übers. von Helene Weyl, Ulrich Weber u. a.). Wesentl. erw. u. aus d. Nachlass erg. Neuaufl. Gütersloh, Bertelsmann Lesering, 1963, 381 p.

Ortega y Gasset (José), Triumph des Augenblicks. Glanz der Dauer. Ausw. aus d. Werk. Mit e. Vorw. von Robert Haerdter (Ausw. Zusammenstellung von Karl August Horst. Uebers. Ulrich Weber, Helene Weyl u. a.). München, Dt. Taschenbuch Verl., 1963, 289 p., 3.60 DM.

Russell (Bertrand), L'homme survivra-t-il? (Has man a future?). Préface de Linus Pauling. Traduit de l'anglais par Yves Massip (Forum). Paris, J. Didier, 1962, 192 p., 8.70 f. f.

Filozofia wychowania

Dawson (Christopher), The Crisis of Western Education. London, Scheed & Ward, 1961, X + 246 p., 18 s.

Glaeser (Friedrich), Existenzielle Erziehung. Der Weg d. Menschen zu sich selbst. München, Basel, E. Reinhardt, 1963, 261 p., 16 DM.

Jaeger (Werner), Das frühe Christentum und die griechische Bildung. Aus dem Englischen übersetzt von W. Eltester. Berlin, Walter de Gruyter, 1963, X + 127 p., 20 DM.

Park (Joe) [ed.], Selected Readings in the Philosophy of Education. 2nd ed. New York, Macmillan, 1963, 614 p., 5.95 doll., 45 s.

Filozofia historii i nauk historycznych

Cairns (Grace Edith), Philosophies of History. Meeting of East and West in Cycle, Pattern Theories of History. New York, Philosophical Library, 1962, XXII + 496 p., 6 doll.; New York, Citadel Press, 2.45 doll.; Toronto, McLeod, 3.25 doll.

Cuneo (Ernst), Science and History. New York, Duell, Sloan & Peirce, 1963, 237 p., 3.95 doll.

Der Sinn der Geschichte. G. Mann, K. Löwith, R. Bultmann, Th. Litt, A. J. Toynbee, K. R. Popper, H. U. von Balthasar, Hrsg. von L. Reinisch. München, C. H. Beck, 1961, 135 p.

Lewis (H. D.), Freedom and History. London, George Allen, 1962, 334 p. 42 s.

Rule (John C.), Bibliography of Works in the Philosophy of History 1945—1957 (History and Theory. Studies in the phi-

losophy of history. Beiheft, 1). 's-Gravenhage, Mouton & Co., 1961, IX + 87 p., 9 fl.

Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych

Afanasev (V. G.), Problema celostnosti v filosofii i biologii. Moskva, „Mysl”, 1964, 416 p.

Einstein (Albert) et Infeld (Leopold), L'évolution des idées en physique des premiers concepts aux théories de la relativité et des quanta (Petite Bibliothèque Payot, 47). Paris, Payot, 1963, 280 p., 4.80 f. f.

Karpov (M. M.), Osnovnye zakonomenosti razvitiya estestvoznaniya. Rostov n/Donu, Rost. Univ., 1963, 302 p.

Lechner (E. A.), Filosofija i sovremenoe estestvoznaniye. Moskva, „Vysšaja Škola”, 1964, 248 p.

Sviderskij (V. I.), Nekotorye osobennosti razvitiya v obektivnom mire. Leningrad, Leningr. Univ., 1964, 140 p.

Veselovskij (V. N.), Filosofskoe značenie zakonov sohraneniya materii i dviženija. Moskva, Akad. Obšč. Nauk KC KPSS, „Mysl”, 1964, 144 p.

Cybernetyka

Ashby (W. Ross), Konstrukcija mozga. Proischoždenie adaptivnogo povedeniya. Per. s angl. Moskva, „Mir”, 1964, 411 p.

Klaus (G.), Kibernetika i filosofija, Prevod s nemeckogo. Moskva, Izd. Inostr. Lit., 1963, 530 p.

Novik (I. B.), Kibernetika. Filosofskie i sociologičeskie problemy. Moskva, Gospolitizdat, 1963, 208 p.

Filozofia religii

Ekmaljan (A. M.), Agnosticizm i problema znaniya i very v buržuaznoj filosofii. Erevan, Ak. Nauk. ASSR, 1964, 229 p.

Entmythologisierung und existentielle Interpretation. Akten e. Colloquiums d. Centro internazionale di studi umanistici u. d. Istituto di studi filosofici in Rom vom 16. bis 21. Januar 1961 unter d. Vorsitz von Enrico Castelli (Kerygma und Mythos. VI 1) (Theologische Forschung. Veröffentl., 30). Hamburg-Bergstedt, Reich, 1963, 248 p., 20 DM.

Mauthner (Fritz), Der Atheismus und seine Geschichte im Abendlande (Reprograf. Nachdr. d. Ausg. Stuttgart, Berlin 1920—1923). Bd I: Einleitung, Buch 1: Teufelsfurcht und Aufklärung im sogenannten Mittelalter. Bd II: Buch 2: Entdeckung der Natur und des Menschen, Lachende Zweifler. Niederlande, England. Bd III: Buch 3 (1—11. Abschn.): Aufklärung in Frankreich und in Deutschland. Die grosse Revolution, Bd IV: Buch 3 (12. bis 14. Abschn.): Aufklärung. Grosse Revolution. Buch 4: Die letzten hundert Jahre. Reaktion. Materialismus. Gottlose Mystik. Hildesheim, Gg Olms, 1963, VI—658 p., 593 p., 482 p., 468 p., je 72 DM.

Paton (Herbert James), The Modern Predicament. A Study in the Philosophy of Religion. New York, Collier bks, 1962, 414 p., 1.50 doll.

Religious Belief and Philosophical Thought. Readings in the philosophy of religion. Ed. by William Payne Alston. College ed. New York, Harcourt, Brace & World, 1963, 626 p., 7.50 doll.

Wiadomości bieżące

Wiadomości wydawnicze

Publikacje jednostkowe

Sprawozdania z obrad XIII Międzynarodowego Kongresu Filozoficznego, który obradował 7—14 września 1963 r. ukazały się pt. **Memorias del XIII Congreso Internacional de Filosofía** (Universidad Autónoma de México 1963/4) w następujących częściach:

Vol. I. Comunicaciones Introductorias. (str. XVI + 224), zawiera referaty wygłoszone na zebraniach plenarnych. Treść: I. El Problema del Hombre: 1. G. Marcel — L'aspect existentiel de la dignité humaine. 2. M. F. Sciacca — La struttura della libertà nella costituzione ontologica dell'uomo. 3. A. Munoz-Alonso — El hombre a la intemperie. 4. F. J. von Rintelen — Das Problem des Menschen. 5. J. Z. Bengoechea — El problema del hombre. 6. L. de Raeymaekers — L'homme à la lumière des recherches et des conceptions d'aujourd'hui. 7. M. A. Virasoro — Para una fundamentación de la antropología filosófica como ciencia estricta y una nueva concepción del hombre. 8. M. B. Mitin — Czełowiek — kak obiekt filosofskich issledowanij. II. La Crítica de la Época: 1. F. Larroyo — Problema y problemas de la crítica de la época. 2. H. W. Schneider — Global orientation. 3. P. T. Rajú Life's ideals: East and West. 4. Ch. A. Moore — The joyful aspect of Asian philosophies and cultures.

Vol. II. Comunicaciones sobre el Tema I. El problema del hombre (str. XII + 447) glosy dyskusyjne do pierwszego tematu. Treść: Per la concezione dell'uomo, e reale (M. T. Antonelli); Problema do homem. Numa formula metafisica medieval (J. Bachelare Oliveira); El problema del hombre A. B. F. del Valle); Homme, Nature, Esprit (S. Bret-

ton); Man, the Inquiring Being (W. Brügger); Es posible la antropología filosófica? (M. Bueno); Quién es el hombre? Lineas de una antropología filosófica (A. Caturelli); El problema del hombre (E. Castro); El fundamento divino de la esencia y existencia del hombre (O. N. Derisi); L'Étre en question dans la personne Un affrontement entre Rosmini et Heidegger (F. Evain) Gumanism w sowremiennom mire (P. N. Fiedosjejew); L'uomo e la mediazione dell'essere (C. Fabro); Persona y respectividad (J. Ferrer Arellano); Le problème anthropologique et la philosophie du langage (A. Galimberti); Il problema del problema dell'uomo (C. Giacón); The Problem of Man (P. Glassen); L'homme et le discours. Sur la contribution de la logique à l'anthropologie philosophique (P. Gochet); La cita del hombre moderno consigo mismo (I. Höllhuber); Menschliche Vorstellung und metaphysische Wirklichkeit (G. Köhler); L'Homme maître de la Nature (A. Kolman); Czełowiek i obywatelstwo (F. W. Konstantinow); Vocation of philosophical anthropology. Two fundamental principles of Marx's concept of Man (V. Korac); Wer ist der Mensch? (K. Kosik); La posizione dell'uomo nell'universo (F. Lombard); Aufgaben einer Philosophie der menschlichen Person (K. Lugmayer); Individuo y sociedad, problema metafísico (C. L. Cifuentes); L'Accomplissement ontologique de l'homme (E. Moutsopoulos); La prueba ontológica como determinante de la concepción antropológica sartiana (J. A. Nuno); Antropologie philosophique (J. Ohana); El problema del hombre (E. Orozco); Estudio programático para una antropología de la filosofía (F. Pardiñas); Philosophy and the Problem of Man's Mental Health (H. L. Parsons); Analítica y transcendencia en antropología (J. M. Pero — Sanz Elorz); Der Gegenstand der phi-

losophischen Anthropologie (H. Plesner), Geistige Einigung der Menschheit durch Erkenntnis (H. Reimann); El problema del hombre (G. H. Rodriguez); A Remark on Mind-Body Relation (N. Sawada); The most Profound Question in the World: What is Man? (P. A. Schilpp); Der Mensch als arbeitendes Wesen (T. Mengüsoğlu); Análisis fenomenológicos del existente humano (J. Todolo Duque); Para una aproximación al conocimiento del conocimiento del hombre (A. Vasallo).

Vol. III. Pod tytułem j. w. (str. XVI + 421) zawiera dalszy ciąg przemówień w dyskusji do pierwszego tematu. Treść: La aparición del ser en el hombre y concientialización (J. I. Alcorta); La filosofía contemporánea de la persona (S. A. Turienzo); Por qua la antropología filosófica? (A. Ardao); En torno al problema humanista, consistencia y abertura del „Yo” (H. A. Maza); The Person, the Ego, and Personality in the Light of Recent Psychology (P. A. Bertocci); Naturalism and Human Nature (B. Blanshard); Das Denken des Menschen und die Selbstbezeugung der Wahrheit, Die transzendental-philosophischen Voraussetzungen für ein kritisches Verständnis Teilhards de Hardin (F. Bergenthal); The Problem of Man (B. von Brandenstein); El hombre abismo en San Agustín (V. Capánaga); The Status of the Person in the Humanism of Giovanni Gentile (A. R. Caponigri); Criteri risolutivi del problema antropologico (S. Caramella); Introducao ao problema do homem (R. Galeffi); El problema de la persona humana en perspectiva histórica (H. G. Uribe); Die Theorie des Spieles als Spezialfall einer konkreten Anthropologie (W. Heistermann); L'anthropologie aujourd'hui (P. Idiart); Définition de l'homme (A. Joja); L'anthropologie philosophique (Ch. Joja); Survival after Death and the Contemporary Mind-Body Discussion (Ch. W. Kegley); Freiheit und Identität (K. M. Becker) El factum espiritual en el hombre (J. Kogan); Is Man a Rational Animal? (K. Kolenda); Las mutaciones biológicas y espirituales, fundamento de la antropología filosófica (T. Láscaris Comneno); Unité organique et diversité de la nature humaine (A. L. Leroy); Antropología filosófica (A. M. Barragán); Man in the Space Age (Y. K. Melvill); Per una antropología filosófica (V. Miano); Tensiones del hombre y solución a su problema (J. Munoz); La dialéctica de intimidad y transcendencia an la superación de

la antropología subjetivista (A. M. Puelles); Fundamento antropologico do Dever Res (J. A. Nascimento); L'homme et l'humain (Nedelkovitch); La historicidad humana (A. A. Ortega); Situación y Libertad (L. Pareyson); El hombre, crisis histórica y posibilidad (P. S. Simo); L'Instant existentiel dans les conduites humaines (M. Périgord); Un punto de partida para el planeamiento del tema de la existencia humana (L. Polo); Radicación de la metafísica en el hombre (S. R. Romeo); Das Problem des Menschen (R. Richter); El problema del hombre (O. R. Ochoa); Umanismo e antropologia (M. Sancipriano); Le problème de l'homme comme valeur cosmique (E. Schepers); El problema del hombre frente al progreso científico (F. Selvaggi); El hombre y su conciencia actual del ser (E. S. López); La rebelión de la materia (L. T. de Tharnó); El problema del hombre en el ideario de Albert Camus (F. de Urmেন্টa); Ritmo histórico del humanismo en el pensamiento filosófico (J. V. Correa); L'inconscient, motivation et obstacle pour la liberté humaine (A. Vergotte); Dos concepciones del hombre y las ciencias humanas (S. V. Munoz); An Explanation of Man (P. Weiss); Wirklichkeit und Sittlichkeit Entwurf einer philosophischen Anthropologie (H. Witzmann); Existentialism as Logos of Man, the Case of M. Merleau-Ponty (R. M. Zaner); Über das Wesen des Menschseins des Menschen (K. Zweiling).

Vol IV. Comunicaciones sobre el tema II — La crítica de la época (str. VIII + 400), glosy dyskusyjne do drugiego tematu. Treść: Hacia una metafísica de la esperanza (L. Baeza y Acévez); Confrontation philosophique de l'Orient et l'Occident (R. Bacon); The Panorama of Present-day Philosophy (J. Bodnár); Man in the Space Age (V. J. Bourke); Crítica de la época (L. A. Carretero); El ser de América (M. G. Casas); Democracy and Its Economic Conditions (C. Cohen); Heimat und Heimatlosigkeit (I. Dubsky); On the Pathology of Philosophy (J. W. Dye); Elementos para una teoría de América como conjunción de Occidente y Oriente (J. Echeverría); Towards a Philosophy for Our Age of Science (H. Feigl); Existenzialismus und orientalische Philosophie (K. Fujita); Est and Ovest (E. Gennaro); Value Theory in Soviet Philosophy, a Western Confrontation (R. T. de George); Western Reverberations of the Tenets of Indian Philosophy (W. Gerber); Du problème de notre époque (G.

Heyden); Necesidad de la filosofía en la formación integral del universitario de nuestra época (D. K. Breña); East-West relationships and the sciences of communication and information (S. Lambert); Irrelevance as a Philosophical Problem of Our Time (W. A. R. Leys); The Philosopher's Responsibility for the Future of Mankind (J. H. M. Loenen); Dynamique de notre présent (C. Lucques); La crisis social del hombre (S. M. Sáez); De la responsabilité statistique (M. Matshinski); Dinamizm naszego wieku (Ch. N. Momdzian); Repercussões histórico-sociais do pensamento cristão (J. A. Nascimento); El hombre americano (M. L. Pérez-Marchand); Les psychismes chez les Jinistes et les Bouddhistes (J. Pogonowski); Nirvana y experiencia metafísica (I. Quiles); Offener Brief an die forschenden Philosophen der Welt (R. Richter); Some Influences of Indian Philosophy on American thought after the Civil War (D. Riepe); Comments on Our Times (S. K. Saksena); Época y curso (J. S. Mc Gregor); Mitología y verdad en la crítica de nuestra época (A. S. Vázquez); Civiltà dei mezzi e civiltà de fini (G. Semerari); The East-West Ideological Conflict and Philosophy Today (Ph. D. Somerville); Some Reflections about the Contemporary Situation and the Future of Mankind (A. von Spakovsky); Mensch und Kultur (L. Svoboda); Considerations sommaires sur le temps—que-nous vivons et quelquesunes de ses composantes (A. Tilman-Timon); The Topics of Eternal Change in Greek and Later Western Philosophy Compared with Indian Thought (C. J. de Vogel); La tension entre Orient et Occident philosophiquement considérée (G. Wetter); Crisis de comunidad (R. Xirau).

Vol. V. Comunicaciones Libres (str. XIV + 676), komunikaty nadesłane do poszczególnych sekcji. Treść S. I. Lógica y filosofía del lenguaje. — On the Reasonableness of Inferences Involving Conditionals (E. W. Adams); Über die Struktur und Klassifikation der Urteile (A. Bankov); Some Relations between „Should” and „Is” (M. Black); Comments on the Jaina Logic of Syadvada (R. T. Blackwood); On Authority (J. M. Bocheński); A 15th Century Systematization of Primary Logic (I. Boh); The Assertive Character of Necessary Statements (B. L. Clarke); The Philosophical Essence of the Theory of Linguistic Relativity (G. M. Brutian); The Alleged

Truth-Functional Nature of Mathematical Logic (N. E. Christensen); Réflexivité, Contentieux et Arbitrage (Ph. Devaux); Normalformen und logisch-wahre funktorielle Beziehungen der dyadischen Funktionen (K. Döhmman); Philosophical Problems, Status and Perspectives (J. A. Fránquiz); Commands and Logic (A. Gombay); Pertinence and Insuffisance du Langage (E. Grassi); Information, Communication and Many-Valued Logic (G. Gunther); Über die verschiedenen Arten der Zirkelschlüsse (R. A. Koch); On the Logical Principles of Science (G. A. Kursanow); Some Remarks on Tarski's Theory of Truth (A. B. Levison); Characteristically Extensional Assertions (S. E. Levy); Lenguaje y Entorno Social (J. de Lorenzo); On the Law of Inverse Variation of Extension and Intension (R. M. Martin); True Statements and Discursive Proofs (G. I. Mavrodes); Über monadische Valenzfunktionen (A. Menne); Significación Lógica de la Logística (A. Moreno); Philosophic Reasoning (A. Pasch); La nouvelle rhétorique comme théorie philosophique de l'argumentation (Ch. Perelman); Anthropological Basis of Linguistic Utterances (M. Rieser); Discrete Possibility Schemes as Interpretation Fields for Signs (J. Roeges); Logique Leibnizienne et philosophie contemporaine (J. Ruytinx); Professor Toulmin and Modal Logic (G. E. Scott); Axiomes et postulats (J. H. Tummers); Tautology and Truth (H. Wald); The Role of Types of Sentences (J. Wheatley); On the Verifiability of Fiction Statements (M. Wilson); Contribución del lenguaje al estudio pensamiento simbolico y estimativo (J. Zaragüeta) S. II. Teoria del conocimiento y de la ciencia en general. — The Epistemological Synthesis of Continuity and Discontinuity (N. B. Valls); Empirical Meaning and Eschatological Verification (W. T. Blackstone); El conocimiento mediado como expresión de la finitud humana (A. del Toro); Memini ergo fui? (M. Capek); From Logical Positivism to Hypercritical Realism (H. Feigl); Principio, Legalidad, Causalidad (E. F. Sabate); La fundamentación epistémica de la estimativa (J. A. Fráguiz); Syn-Ecology (C. Chisholm Frost); On Believing What isn't the Case (R. M. Gale); La nature du principe de contradiction (P. Gochet); Is Truth a Condition of Knowledge? (K. D. Ira-

ni); Die Dualität der Erkenntnis (B. Juhos); The Anthropological Foundation of the Experience of Truth (H. Jonas); Materialist Dialectics Is a Logic of Modern Scientific Development (P. V. Kopnin); Conduction, A Logic of Explanation in the Behavioral and Social Sciences (P. Kurtz); Retrodution, a Way of Inquirinig through Models (E. Steiner Maccia); El problema de la razón, Ensayo de replanteamiento (F. M. Quesada); El mundo imaginario (C. M. Gil); La filosofía de la ciencia y los estudios metascientíficos (M. H. Otero); La crisis de la evidencia (E. Pucchiarelli); La verdad como liberación del hombre hacia si mismo (A. R. Huescar); Sur les causes de la science (E. Simard); Philosophy and a Sociology of Knowledge (R. P. Sylvester); Du fait au systeme (A. Tilman-Timon); Creative and Constitutive Perception (A. T. Tymieniecka); Ciencia y verdad (E. Tugendhat); La filosofia delle scienze (G. Tunì); El árbol del saber Aristotélico (A. Wagner de Reyna); Das Problem des Apriorischen in der Erkenntnistheorie Nicolai Hartmanns (W. Brüning); Misère et grandeur des techniques scientifiques (A. R. Weill-Brunschvicg).

Vol. VI. Comunicaciones Libres str. XVI+492) komunikaty nadesłane do sekcji. Treść: S. III. Filosofía de las ciencias exactas y naturales. Característica de la Filosofía de las Matemáticas (J. A. Laso); La interacción observador-observado y la temática causal (J. E. Bolzan); Attitudes, Machines and Men (J. E. Broyles); Tiempo y periodicidad (G. Delacré); Sobre el concepto de número cardinal (M. G. Zamora); Subsidios para una historia da teoria dos modelos (L. Hegenberg); Zur Frage der dialektischen Auffassung der organischen Zweckmässigkeit (J. Kamaryt); En torno a un modelo de auto-conciencia en un universo de implicaciones (S. Klaczko-Ryndziun); Cantor's proof and zenonian tasks (S. McCall); Dialectical Materialism and the Philosophical Problems of Microcosm (S. T. Meliuchin); The Concept of Dialectical Contradiction in Quantum Physics (M. E. Omielianowski); The Concept of Plasticity of the Nervous Cell (M. Peucescu); Dialéctica categorial en medicina (C. D. Prado); The Significance of Locke's De Arte Medica (P. Romannell); Psychological Aspects of Ernst Mach's „The Science of Mechanics” (F.

Seaman); Contribución al estudio del método de las ciencias biológicas (O. S. Gallardo); Scientific Laws and Indetermination of Matter (Jerzy A. Wojciechowski); — S. IV. Filosofía de la sociedad de la cultura y de la historia. La historia y el problema del hombre (L. A. Carretero); La iniciación filosófica como enseñar y aprender filosofía (R. A. Padilla); La soledad, perspectiva de nuestro tiempo (F. Carmona Nenclares); Sciences, Philosophie, Historiographie (E. Cione); Implicações sociais da teoria tomista da amizade (A. C. Pacheco); Lo permanente y lo transitorio de la cultura (O. N. Derisi); Logique et Phénoménologie de l'histoire (H. Duméry); Nuestro Tiempo: Luces y Sombras (R. de Ertze Garamendi); Introducción al pensamiento del hombre por el mito (I. D. Pérez); Determinism and Deliberate Action in Karl Marx and John Dewey (S. M. Eames); Personalidad y ambiente social (E. F. Pastorello); Activismo y omphaloskepsis (G. Facchi); L'essigensa della metafisica nella comunicabilità del processo storico (B. Fazio-Allmayer); Science, philosophy and the Future of Culture (J. L. Fischer); Spirito critico e civiltà (D. Galli); L'abolition de l'esclavage selon Hegel (V. Goldschmidt); Les trois rôles de la dialectique en Sociologie (P. Idiart); The problem: The Fatal Mistake of Modern Man — The Solution: The Faith of the Scientist (N. Jacobson); L'analyse et la construction de la notion du sujet agissant et de la civilisation (T. Kotarbiński); Para una metafísica de lo social (M. M. Sánchez); El dinamismo de nuestro siglo (J. N. Momzhian); Um historicismo para o Brasil (N. N. Saldanha); The Role of Philosophy in Graduate Education (A. Panizo); Sciences humaines et philosophie (J. Pasan-Vial); Sobre algunas implicaciones dialécticas entre información y cultura de masas (A. Pasquali); The lost key: A study in intercultural symbology (M. Pigel); The Decline of Heroism (V. Hartt-Ringer); Social Change and the Status of Man (R. Roelofs); Philosophy and the Education of Soviet Youth (V. A. Steinberg); Problemática humana da Técnica (I. Strenger); Nécessité et liberté dans l'histoire (S. Świeżawski); Du type représentatif de notre civilisation (Al. Tilman-Timon); The Idea of Progress in the Philosophy of History

(R. A. Tsanoff); La education, como medio para revalorar al hombre de nuestro tiempo (J. M. Villalpando-Nava); Filosofia e sociedade (L. W. Vita); Civilization and Science (S. Watanabe).

Vol. VII Comunicaciones Libres (str. XVI+442) komunikaty nadesłane do sekcji. Treść: S. V. Filosofia Juridica y Politica. Fundamentos filosóficos de la verdadera democracia (E. D. Almeida); Aspectos de la democracia contemporánea (R. Ma. de Balbin-Behrman); Law, Legal Systems, and Types of Legal Rules (H. A. Bedau); Democracy and Its Economic Conditions (C. Cohen); Cinco Tesis Ecológicas sobre el derecho como Critica de la época (C. Cossio); Persona y Sociedad (R. de Ertze Garamendi); Hombre, sociedad y derecho en la filosofia de Xavier Zubiri (J. J. G. Gremades); El comun donominador de Latinoamérica (F. G. D. Lombardo); Social Justice in the Modern World (C. W. Grindel); Duda razonada sobre el derecho natural (C. J. Gutiérrez); Intelligence and Human Rights (S. Hook); Natural Law — Relevant or Irrelevant? (Ph. Merlan); Filosofia del derecho natural — Reviendo el principio institucional del derecho (S. Pagano); Persona, libertà, diritto — nel pensiero di Antonio Rosmini (M. Raschini); La democracia comunitaria (L. R-A. Bustamante); Por un desarrollo integral pleno (E. Rosales); The Modern Theory of Action in the Penal Law and the Remainders of Fundamental Metaphysical Prejudices in It (E. Tielsch); Democracy, Education and Art (F. T. Villemain). S. VI. Ética y problema de la libertad. The Polarities of Nietzsche's Ethics and the Ideology of Adjustment (F. Bergmann and F. Wyatt); Ethical Reasoning and the Analysis of Moral Language (R. B. Brandt); A New Look at the Categorical Imperative (A. C. Garnett); Moral Anthropocentrism (G. A. Clark); A Preface to Freedom (J. L. Cowan); The Devolution of Ethics, from Hume to Ayer (P. Crosser); Why Care what Would Happen if Everybody Acted Like My? (R. L. Cunningham); A Proposal for Construction in Ethical Theory (J. D. Dutto); Freedom and Value (J. N. Findlay); Les valeurs éthiques et la connaissance de l'homme (C. I. Gulian); Sobre principios comprometidos (W. J. Kilgore); L'homme et la valeur — Recherches métaéthiques et ét-

hologiques (N. Łubnicki); Two Concepts of Liberty and Free Society (A. M. Mardiros); External Goods and Aristotelian Felicity (J. S. Marshall); On Good and Evil — Origins and Dimensions (G. E. Mueller); Authority and Counsel (I. L. Murphree); The Problem of Inner Freedom (A. G. Mysliwczenko); Freedom as a Transcultural Value (N. C. Nielsen, Jr.); Conscience and Contingency (J. A. Oesterle); Persistent Criticism — Misinterpretations of Kierkegaard's Ethical Thought (R. L. Perkins); The Subject Matter of Ethics (E. L. Pincoffs); Ethics and Objectivity (L. J. Russell); Antropologia y etica (L. M. de Schrenk); Tacit Consent (T. A. Siegler); L'inconscient, motivation et obstacle pour la liberté humaine (A. Vergote); Le fondement de l'éthique (A. L. Wylleman).

Pięć osobnych zeszytów zawiera sprawozdania z sympozjów, jakie się odbyły w ramach Kongresu: **I. Symposium sobre la argumentación filosófica** (str. 52). Treść: 1. Histoire de l'argumentation philosophique (J. Wahl); 2. A Typology of Philosophical Argumentation (N. Rottenstreich); 3. The Place of Argument in Philosophy (J. Passmore); 4. La estructura dramática de la teoria filosófica (J. Marias). **II. Symposium sobre la noción Husserliana de la Lebenswelt** (str. 93). Treść: I. La Lebenswelt de Husserl (J. Gaos); 2. Das Methodenproblem der transzendentalen Wissenschaft vom lebensweltlichen Apriori (L. Landgrebe); 3. Die Lebensweltwissenschaft (E. Paci); 4. Husserl's Life-World and the Lived Body (J. Wild). **III. Symposium sobre información y comunicación** (str. 83). Treść: 1. El concepto de información (T. A. Brody); 2. Información y comunicación, Enfoque de un nuevo problema (J. Ferrater Mora); 3. Estructura filosófico-científica de comunicación e información con vistas a la problemática filosófica de la historia (J. D. G. Bacca); 4. Intercultural communication of Ethical Judgments (H. Margenau). **IV. Symposium sobre derecho natural y axiología** (str. 143). Treść: 1. Assiologia e scienza del diritto (L. Bagolini); Sulla rinascita del giusnaturalismo (N. Bobbio); Der Gegenstand der modernen Naturrechtsforschung oder über den Zusammenhang zwischen Naturrecht, Axiologie und Rechtsgeschichte (H. Coing); Validez formal y validez material en sentido juridico-positivo, y validez objetiva

o intrinseca en sentido axiologico (E. G. Má ynez); 5. Pessoa, sociedade e historia (M. Re ale); Axiologia juridica y derecho natural (L. R. Siches). V. Symposium sobre valor in genere y valores especificos (str. 159). Treść: La valeur en général et les valeurs spécifiques (D. Christoff); Valor in genere y valores especificos (J. L. Curiel); The Relationship between Value in General and the Specific Values (A. C. Ewing); Valor in genere y valores especificos (R. Frondisi); The Relationship between Value in General and the Specific Values (R. S. Hartman); Wert im allgemeinen und die spezifischen Werte (F. J. v. Rintelen).

Bolesław J. Gawecki: Przygotowanie do filozofii (Instytut Wydawn. Pax, Warszawa 1964, str. 160, cena 25 zł). Piękna książeczka profesora Gaweckiego ma treść następującą: I. O potrzebie filozofii. II. O wyrażaniu myśli. III. Kryteria prawdziwości. IV. Pojęcie nauki. V. Metoda nauk przyrodniczych. VI. Metoda aksjomatyczna. Metody nauk humanistycznych. VII. O filozofii. VIII. Filozofia jako nauka o nauce. IX. Filozofia jako pogląd na świat. Skorowidz nazwisk i terminów.

Antoni B. Stępień: Wprowadzenie do metafizyki (Wydawnictwo „Znak” Kraków 1964, str. 252, cena 38 zł). Autor pisze w Przedmowie: „Książka ta ma informować [...] o współczesnej, pretendującej do naukowości metafizyce, ma pokazać, jak się faktycznie realizuje klasyczną koncepcję metafizyki. [...] w książce znajduje się zarys zrębu metafizyki ogólnej oraz niektóre zasadnicze fragmenty metafizyki człowieka. Na końcu poruszono [...] sprawę [...] związku metafizyki z etyką. [...] Podkreślić należy związek przedstawionej w tej książce koncepcji metafizyki z doniosłymi badaniami M. A. Krapca. Wspomnieć trzeba o próbie metodologii klasycznej metafizyki, podjętej przez St. Kamińskiego. W niektórych sprawach książka ta ujawnia również wyraźny wpływ dzieł R. Ingardena”. Treść: Przedmowa. I. Poznanie, nauka, filozofia. (1. Poznanie ludzkie, 2. Charakterystyka poznania, 3. Typy poznania, 4. Błędy i złudzenia poznawcze, 5. Poznanie naukowe, 6. Poznanie filozoficzne, 7. Podział filozofii, 8. Filozofia a światopogląd). II. Byty i „byt” (9. Różnorodność przedmiotów 10. Rozmaitość punktów widzenia, 11. Metafizyczny punkt widzenia, 12. Sposób formowania pojęcia bytu, 13. Byt jako byt, 14. Określenie metafizyki). III. Analiza bytu jako

bytu: racjonalność (15. Tożsamość i niesprzeczność bytu. 16. Racjonalność bytu. 17. Uprzeczynowanie bytu, 18. Tzw. pierwsze zasady bytu i transcendentalia). IV. Analiza bytu jako bytu: złożoność i zmienność (19. Całość i część, 20. Substancja i przypadłość, 21. Istota i istnienie, 22. Zmienność bytu i jej warunki, 23. Pluralizm bytu). V. Analiza bytu jako bytu: przygodność (24. Sposób istnienia bytów, 25. Racja istnienia bytów, 26. Analogia bytu). VI. Racja ostateczna bytu (27. Bytowość Boga, 28. Absurd czy tajemnica?). VII. Z metafizyki człowieka (29. Uwagi wstępne, 30. Jedność psychofizyczna człowieka, 31. Działalność człowieka, 32. Wolność woli, 33. Dusza ludzka, 34. Duch a materia, 35. Cel ostateczny człowieka). VIII. Byt a wartość (36. Opis, ocena, norma, 37. Teoria wartości a teoria bytu, 38. Czy byt jest dobry?). Zakończenie. Dodatek: Uwagi wstępne, Przewodnik bibliograficzny, Słownik, Indeks nazwisk.

Borys Łapicki: Ideologia rzymska w średniowieczu Europy zachodniej (Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Prace Wydziału II, nauk historycznych i społecznych, nr 54. Łódź 1964, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, str. 175, cena 42 zł). Autor pisze we Wstępie: „Praca niniejsza stanowi dalszy krok na drodze realizacji planu badawczego, który ma za cel naświetlenie losów ideologii Rzymu starożytnego w okresie późnego cesarstwa oraz w dziejach Europy zachodniej. Pierwszy krok podjęty w tym kierunku stanowi nasza książka ogłoszona w r. 1962 pt. „O spadkobiercach ideologii rzymskiej. Okres chrystianizacji cesarstwa rzymskiego”. Siłą rzeczy praca niniejsza jest ściśle związana z tą książką, tym bardziej, że mają one wspólny punkt wyjścia. Znalazł on wyraz w tezie sformułowanej w książce opublikowanej w r. 1958 pt. „Etyczna kultura starożytnego Rzymu a wczesne chrześcijaństwo”. W myśl tej tezy etyczna kultura Rzymu jako kultura antropocentryczna i humanistyczna stanowi zasadnicze przeciwieństwo do nauki wczesnego chrześcijaństwa, która ma charakter teistyczny i teocentryczny. [...] Musimy wziąć pod uwagę fakt, który zarysowuje się już w okresie późnego cesarstwa rzymskiego i polega na tym, że miłość do Boga wysuwa się coraz bardziej na plan pierwszy, natomiast miłość do człowieka odsuwa się w cień. Oznacza to, że chrześcijańska ideologia tego okresu odbiega od ideologii Nowego Testamentu i jeszcze bardziej niż ona od ideologii rzymskiej. Ideologia

Nowego Testamentu bowiem przeciwstawiając się ideologii rzymskiej miała jednak z nią ten punkt styczności, że była ideologią humanitarną. Dlatego też, aby dać pełny obraz stosunku teocentryzmu chrześcijańskiego i ideologii rzymskiej w średniowieczu, musimy wyjaśnić, czy teocentryzm średniowiecza powraca do humanitarnej etyki Nowego Testamentu, czy też stoi na stanowisku późnego cesarstwa rzymskiego, a być może idzie jeszcze dalej na drodze osłabienia humanitaryzmu Nowego Testamentu". Treść: Wstęp. I. Chrześcijański teocentryzm w języku, filozofii i instytucjach kościelnych. II. Chrześcijański teocentryzm w prawno-politycznych doktrynach średniowiecza oraz w moralności praktycznej. III. Feudalizm i jego podstawy ideologiczne. IV. Prawo rzymskie w średniowieczu. V. Zanik ideologii rzymskiej w okresie średniowiecza. VI. Podłoże klasowe światopoglądu średniowiecznego. Zakończenie. Résumé.

Hanna Temkinowa: Bakunin i antynomie wolności (Biblioteka Studiów nad Marksizmem. Książka i Wiedza, 1964. Str. 240, cena w opr. 26 zł). Autorka pisze we Wstępie: „...Problem wolności jednostki [...] pasjonował Bakunina przez całe życie [...] poglądy filozoficzne Bakunina ulegały zmianom [...], ale w ciągłym poszukiwaniu rozwiązania problemu wolności Bakunin pozostawał sobie wierny [...] Uchwycenie tego zasadniczego wątku, wydobyć go i poddanie bliższej analizie było podstawowym celem [...] pracy. [...] Bakunin nie odkrył, oczywiście, formuły wolności absolutnej, nie dał i nie mógł dać pozytywnych rozwiązań. Ale jego dramatyczne poszukiwania i zmagania w tej dziedzinie ukazują realne antynomie problemu wolności". Treść: Wstęp. I. Zarys biografii. II. Jednostka a historia (Od Fichtego do Hegla. Apologia „rozumnej” rzeczywistości. Zasada negacji. Apologia spontanicznego rozwoju dziejów). III. Jednostka a społeczeństwo (W poszukiwaniu formuły wolności jednostki. Negacja zasady władzy. Spór o zasadę autonomii jednostki. Utopia wolności absolutnej). IV. Jednostka a religia (Poszukiwanie Boga. Ateizm wojujący. Etyka kolektywistyczna). Bibliografia. Skorowidz nazwisk. Streszczenie rosyjskie i angielskie.

Stanisław Markiewicz: Socjologiczne prawo retrospekcji Kazimierza Kelles-Krauza (Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 110, cena 10 zł). Autor pisze we wstępie: „Podjęcie tematyki krauzows-

kiego prawa retrospekcji wydawało się zadaniem frapującym i celowym. Frapującym — ponieważ chodzi tu o dzieło myśliciela nie zawsze docenianego, w pewnym sensie zapomnianego, a jakże utalentowanego, łączącego cechy doskonałego popularyzatora materializmu dziejowego z cechami samodzielnego rozwijającego szereg ciekawych teorii filozofa. Celowym — albowiem wciąż jeszcze zbyt mało sięga się do zaczątków marksistowskiej myśli socjologicznej w Polsce...". Treść: Wstęp. I. Pojęcie socjologicznego prawa retrospekcji rewolucyjnej. II. Teoria retrospekcji jako kontynuacja dawnych idei cyklów. III. Teoria retrospekcji jako jedna z wielu koncepcji „ruchu po kole” w socjologii. IV. Uniwersalizm teorii retrospekcji. V. Idealistyczne cechy teorii retrospekcji. VI. Teoria retrospekcji jako system aprioryczny. VIII. Teoria retrospekcji a rola czynnika estetycznego w ruchach społecznych. Zakończenie. Indeks nazwisk. W roku 1962 wydane zostały przez Książkę i Wiedzę w dwóch tomach „Pisma wybrane” Kazimierza Kelles-Krauza (1872—1906).

Andrzej Włodzimierz Mostowski: Algebry Boole'a i ich zastosowania (Warszawa 1964, PWN str. 218, cena 24 zł). Autor wyjaśnia: „Książka ta nie jest bynajmniej i nie miała w założeniu autora być opracowaniem popularnym; nie jest też podręcznikiem mówiącym o maszynach, mimo niewątpliwie wielu aspektów podręcznikowych, jak umieszczenie po każdym paragrafie wyboru zadań i streszczenia. Przeciwno uznaniu książki jako podręcznik [...] przemawia skąpy stosunkowo zakres tematyki i często anegdotyczny sposób mówienia o rzeczach trudnych [...] W książce poruszone są trzy tematy dotyczące maszyn matematycznych [...] Pierwszy z nich, to zastosowanie algebr Boole'a do opisu sieci przełączających [...] Drugi poruszony temat to sposób przedstawienia liczb w postaci rozwinień plus dwójkowych. [...] Trzeci temat [...] dotyczy matematycznego opisu elementów elektronicznych, takich jak bramki, przerzutniki itp.". Tytuły poszczególnych rozdziałów: I. Algebry Boole'a. II. System dwójkowy. III. Elementy maszyny cyfrowej. Arytmometr. IV. Pamięć i wybieranie słów. V. Sterowanie maszyną. Dodatek I: Tablice konwersji dziesiętno-biernej, Dodatek II: O pamięci statycznej. Na końcu książki zamieszczono przypis dwudziestostroonicywo pióra T. Jankowskiego i S. Waligórskiego pt. Przykłady realizacji sieci przełączających.

Aleksander Zinowiew: Filozoficzne problemy logiki wielowartościowej (tłumaczył z ros. J. Jaroń, PWN, Warszawa 1963, str. 195, cena 15 zł). Autor zaznacza w przedmowie, iż książka stanowi nową redakcję publikacji, która ukazała się w r. 1960 jako wydawnictwo Akademii Nauk ZSRR, przy czym uległa zmianie nie tylko forma wykładu, lecz także treść. Termin „problemy filozoficzne” jest rozumiany podobnie, jak go rozumieci twórcy logiki wielowartościowej, natomiast nie obejmuje spraw światopoglądowych. W szerokiej mierze jest uwzględniona współczesna polska literatura logiczna. Treść Przedmowa. I. Pojęcie logiki wielowartościowej. II. Zarys wielowartościowych systemów logicznych. III. Zagadnienie ogólne logiki wielowartościowej. IV. Logika dwuwartościowa a logiki wielowartościowe. V. Problem interpretacji systemów wielowartościowych. VI. Kwantyfikatory uogólnione. Bibliografia.

Zdzisław Cackowski: Problemy i pseudoproblemy (Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 414, cena w opr. 35 zł). Autor pisze w przedmowie: „Podjąłem problematykę pytań początkowo [...] przy okazji innych rozważań [...] Zagadnienie to [...] zainteresowało mnie [...] z punktu widzenia teorii poznania i metodologii [...] czego rezultatem była praca pt. »Zagadnienie pytań w filozofii...« przedłożona w r. 1962 Radzie Wydziału Humanistycznego UMCS jako rozprawa habilitacyjna. Niniejsza książka stanowi dość znaczną przeróbkę tamtej rozprawy [...] zmieniona też została w sposób zasadniczy struktura pracy”. Treść: I. Zarys problematyki (1. Ogólny zarys problematyki. 2. Pierwszy zarys problemu w historii filozofii europejskiej. 3. Źródła aktualności tematu w naszych czasach). II. Struktura i zasady poprawnego formułowania pytań (1. Sytuacja problemowa, problem i pytanie. 2. Klasyfikacja i bliższa charakterystyka pytań. 3. Logiczno-gramatyczna struktura pytań. 4. Pytania proste i pytania złożone. 5. Kryteria poprawności pytań i zasady ich stawiania. 6. Niewłaściwe pytania w historii nauki). III. Zagadnienie pytań w filozofii współczesnej (1. Marksizm a zagadnienie selekcji problemów niewłaściwych. 2. Neopozytywistyczna koncepcja selekcji problemów. 3. Egzystencjalistyczna metafizyka pytań. 4. Analiza porównawcza i konkluzje). Zakończenie. Przypisy. Skorowidz ważniejszych pojęć. Skorowidz nazwisk.

Henryk Stonert: Język i nauka (Seria „Sygnały” — Wiedza Powszechna, Warszawa 1964, str. 270, cena 20 zł). Jest to druga książka autora (poprzednio: „Definicje w naukach dedukcyjnych” zob. Ruch Filoz. XX, s. 108a), młodego logika szkoły warszawskiej, który pisze w przedmowie: „Książka niniejsza adresowana jest do szerokiego kręgu czytelników, interesujących się nauką i językiem, ciekawych dowiedzieć się, czym jest semantyka, ale może ona z powodzeniem przynieść korzyść również studiującym filozofię i logikę. Autor starał się pokazać semantykę w sposób jak najbardziej przystępny i zrozumiały dla każdego”. Treść: Przedmowa. Wstęp. I. Logiczna składnia (syntaksa) — (Składniki zdań prostych. Budowa zdania złożonego. Kategorie syntaktyczne. Przegląd kategorii syntaktycznych. Prawa składni logicznej. Po czym poznajemy składnie wypowiedzi. Zdanie. Nazwy. Język ścisły a język potoczny. Dlaczego posługujemy się językiem ścisłym? Dowód sformalizowany. Jeszcze trochę o składni). II. Definicje (Mechanizm psychiczny definiowania. Definicje aksjomatyczne. Definicje normalne. Przekładalność i niesprzeczność definicji. Definicje sprawozdawcze i projektujące. Metody urabiania definicji sprawozdawczych. Istota i funkcja definicji). III. Semantyka (O czym mówimy. Podstawowe stosunki semantyki. Dlaczego uznajemy przedmioty abstrakcyjne. Trochę o reizmie. Język przedmiotowy. Metajęzyk i antynomie. Prawda i model. Nieco o semantyce). IV. Pragmatyka (Trochę psychologii. Wyrażanie, uznawanie i inne pojęcia pragmatyki. Parę słów o samej pragmatyce). Wskazówki bibliograficzne. Aneks.

Logika w Polsce Ludowej — Materiały na studencką sesję naukową z okazji XX-lecia PRL (Koło Filozoficzne Studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1964, str. 87, powiel.). Treść: J. Karpiński — Metodologia nauk w twórczości Kazimierza Ajdukiewicza; J. Vetulani — Zagadnienie zdań analitycznych w polskiej literaturze naukowej 1945—1963; Wł. Balicki — Metodologiczne i socjologiczne koncepcje prof. O. Lange dotyczące praw ekonomicznych i praw ekonomii politycznej; L. Nowak — Postulat jasności i pojęcie analizy językowej w polskiej literaturze logicznej; A. Siemianowski — Z pogranicza logiki i filozofii.

Zygmunt Kleyff, Tadeusz Wójcik: Systematyka problemów architektury i bu-

downictwa (Instytut Urbanistyki i Architektury, Seria prac własnych, z. 83, 86, 87, Warszawa 1964, str. 92, 33 i tabl. 28, powiel. na prawach rękopisu). Zastosowanie zasad opisu logicznego i prakseologii do zagadnień technicznych. Treść: Cz. I Problemy podstawowe (1. O budowie aparatu pojęciowego. 2. Złożoność przedmiotów. 3. Zjawiska. 4. Czasoprzedmioty. 5. Systematyka cech przedmiotów. 6. Pomysł. 7. Użytkowanie: produkcyjne, konsumpcyjne. Bibliografia). Cz. II. Projektowanie jako fragment wytwarzania. Bibliografia. Cz. III. Typizowanie — Typizacja (1. Różnicowanie przedmiotów w zbiorach, modyfikacje cech, zbiory przedmiotów. 2. Budowanie kompletów typów. 3. Pojęcia od typizacji pochodne i z nią związane. 4. Typizowanie w różnych fazach projektowania i jego cele. Poślowie. Bibliografia).

Jan Zieleniewski: Organizacja zespołów ludzkich — Wstęp do teorii organizacji i kierowania PWN, Warszawa 1964, str. 606, cena w opr. 46 zł). Prof. Zieleniewski jest kierownikiem Pracowni ogólnych problemów organizacji pracy PAN, jego książka jest traktatem prakseologicznym, opartym na podstawowych pracach prakseologicznych Tadeusza Kotarbińskiego. Autor pisze we Wstępie: „Pojęcie organizacji bywa, jak zobaczymy, definiowane i stosowane w różny sposób. W niniejszej pracy zatrzymamy się na określeniu bardzo szerokim, ale nie cały zakres rzeczywistości, do którego pojęcie to może się odnosić, będzie przedmiotem naszych rozważań. Poza incydentalnymi wzmiankami o szerszych zastosowaniach pojęcia organizacji będziemy tu mianowicie rozważali przeważnie zagadnienia organizacji zespołów ludzkich [...] nie zaś organizacji działań jednopodmiotowych. Wynika to głównie z chęci zajęcia się zagadnieniami, które w naszej literaturze teoretyczno organizacyjnej (a więc utrzymanej na stosunkowo wysokim szczeblu uogólnień) były dotąd stosunkowo mało rozpatrywane”. Treść: 1. Wstęp. 2. Organizacja (pojęcia i terminy). 3. Instytucja jako rzecz zorganizowana. 4. Funkcjonowanie zespołów. 5. Kierowanie ludźmi. 6. Organizowanie instytucji. 7. Struktura organizacyjna zespołów. 8. Poślowie. Wybrane pozycje bibliograficzne. Indeks rzeczowy. Indeks nazwisk. Streszczenia obcojęzyczne.

Andrzej Malewski: O zastosowaniach teorii zachowania (PWN, Warszawa 1964, str. XII+186, cena w opr. 22 zł). Czytamy w „Przedmowie” prof. Szczepańskiego:

„Niniejsza książka jest ostatnią pracą Andrzeja Malewskiego, dwudziestą pierwszą pozycją dorobku naukowego przerwanością nagłą śmiercią w jesieni 1963 r. [...] Książka niniejsza jest wynikiem wieloletnich refleksji i badań autora. Jest ona próbą stworzenia spójnego systemu teoretycznego, w którym twierdzenia mniej ogólne o ludzkim zachowaniu byłyby podporządkowane niewielu tezom ogólnym. Znajdziemy tu nie tylko przegląd różnych teorii dotyczących różnych aspektów zachowań społecznych, lecz także próbę sformułowania twierdzeń ogólnych. Chociaż tradycje ogólnej teorii zachowania sięgają daleko w przeszłość refleksji nad człowiekiem, to jednak dorobek badań empirycznych nie jest stosunkowo duży, a propozycji teoretycznych jego kodyfikacji niewiele. Autor dokonuje krytycznego przeglądu tych najbardziej znanych propozycji. Czytelnik znajdzie więc w książce także rodzaj wprowadzenia do aktualnego stanu badań w tej dziedzinie”. Treść: Przedmowa — Jan Szczepański. Od Autora. Cz. I. 1. Dezintegracja nauk społecznych i droga prowadząca do jej przezwyciężenia. 2. Szczeble ogólności teorii a proces wyjaśniania. Cz. II. 3. Elementy teorii zachowania. 4. Teorie oparte na założeniu jednego rodzaju nagrody. 5. Teoria zachowania a teoria interakcji. 6. Stopień rozbieżności czynników statusu i jego następstwa. 7. Wnioski i perspektywy. Bibliografia prac autora. Indeks nazwisk.

Kazimiera Tyborowska: Problemy współczesnej psychologii — wybrane zagadnienia (Seria „Sygnały”, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964, str. 388, cena 28 zł). Autorka jest pracownikiem naukowym katedry psychologii wychowawczej w Uniwersytecie Warszawskim. Zadaniem książki jest zaznajomienie czytelnika z zagadnieniami różnych dziedzin psychologii „bez roszczenia sobie tytułu do systematycznego wykładu”. Treść: I. Podstawowe problemy współczesnej psychologii (Przedmiot i zadania psychologii. Współczesne tendencje w psychologii. Metody i techniki badań psychologicznych. Fizjologiczne podłoże psychiki ludzkiej). II. Rola procesów poznawczych w postępowaniu człowieka (Wrażenia i spostrzeżenia. Myślenie i mowa). III. Psychologiczne problemy uczenia się i pamięci (Rola uczenia się i dojrzewania w różnych okresach rozwoju. Badania nad uczeniem się dzieci i prawidłowościami rządzącymi tym procesem. Formy i prawa uczenia się). IV. Psychologiczne procesy ustosunkowania się do

rzeczywistości (Popędy i instynkty. Emocje i uczucia. Motywacja). V. Osobowość (Struktura osobowości. Mechanizmy i czynniki kształtowania osobowości. Niektóre zaburzenia zachowania się człowieka i mechanizmy obronne). VI. Rozwój psychiczny dziecka w procesie nauczania i wychowania (Teorie i czynniki rozwoju. Stadia rozwoju myślenia w świetle badań J. Piageta. Charakterystyka okresów rozwojowych. Trudności wychowawcze). Bibliografia.

Zygmunt Mysiakowski: Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności. Studia z filozofii wychowania (Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 472, portret, cena w opr. 40 zł). Autor pisze w słowie „Od Autora”: „W skład niniejszego tomu wchodzi prace (przedwojenne i powojenne) nie drukowane dotąd w formie książkowej. Ponadto, decydując się na wyłączenie jakiejś rozprawy, miałem na myśli dobór pod kątem widzenia struktury. Nie są to rzeczy luźno odtworzone, jak się chronologicznie ukazywały; ich jedność polega na tym, że mają odpowiedzieć na jedno główne pytanie, nawiązać jeden problem. Jakie to jest pytanie? O tym mówi tytuł książki”. Treść: Od autora. Cz. I. Podstawowe zagadnienia ogólnej teorii wychowania (1. Pojęcia wstępne. 2. Czynniki wychowania. 3. Zagadnienie osobowości. 4. Środowisko wychowanka. 5. Tworzenie się planu życiowego wzorów osobowych i postaw. 6. Adaptacyjna i rekonstrukcyjna funkcja wychowania). Cz. II. Niektóre zagadnienia szczegółowe (1. Geneza wychowania. 2. Granice działań wychowawczych. 3. Dynamika osobowości. 4. Udział domu w kształtowaniu się planu życiowego dziecka. 5. Podręcznik szkolny i książka pomocnicza. 6. Nauczanie żywe. 7. Jakie cechy osobowe wychowawcy sprzyjają sprawności wychowania. 8. Zespół jako środowisko pracy produkcyjnej i wychowania. 9. Współżycie i współpraca w zespole jako czynniki wychowania moralnego. 10. Przystosowanie a wychowanie. 11. Humanizm i socjalizm). Bibliografia. Skorowidz ważniejszych terminów i nazwisk.

W. P. Tugarinow: O wartościach życia i kultury (przekład Barbary Janiec z książki, która się ukazała w r. 1960 jako wydawnictwo Uniwersytetu Leningradzkiego — Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 256, cena 18 zł). Autor pisze we wstępie: „W książce niniejszej będzie mowa o wartościach nagromadzonych przez człowieka w procesie rozwoju hi-

storycznego. Wartościami tymi są zjawiska przyrody i społeczeństwa, dobra materialne lub kulturalne członków określonego społeczeństwa lub klasy, dobra rzeczywiste lub idealne. Dobra te nazywa się wartościami i ludzie je cenią dlatego, ponieważ wzbogacają one ich życie osobiste i społeczne. Z tego też względu ludzie bronią posiadanych wartości i dążą do zrealizowania tych, które stanowią dla nich cele lub ideały”. Treść: Wstęp. I. Ogólne zagadnienia marksistowskiej nauki o wartościach. II. Życie jednostkowe i społeczne. III. Wartości społeczno-polityczne. IV. Oświata. V. Prawda. VI. Dobro. VII. Piękno. Zakończenie.

Stefan Morawski: Między tradycją a wizją przyszłości (Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 240, cena 15 zł). Autor pisze w słowie „Od autora”: „Praca ta zrodziła się dzięki inicjatywie Tadeusza Książka, który skłonił mnie do napisania 40-stronicowego szkicu o aktualnych rozważaniach i dyskusjach estetyków radzieckich. Z zamierzonego szkicu powstała pięciokrotnie większa praca. Szkoda mi było zrezygnować z przedłożenia czytelnikowi polskiemu wartościowego — jak sądzę — materiału, jaki przestudiowałem i przekonsultowałem z kolegami radzieckimi”. We „Wstępie” zaś czytamy: „W ostatnich latach niewiele pisano u nas o estetyce radzieckiej. Przeżywa zaś ona burzliwy i nieprzerwany rozwój, szczególnie po 1956 r. Jest to przede wszystkim rozwój ilościowy; liczba publikacji książkowych poświęconych zagadnieniom estetyki wzrosła niesłychanie. Za tym procesem ilościowym kryją się aspekty jakościowe”. Treść: Od Autora. Wstęp. I. O przedmiocie i metodzie estetyki. II. O jakościach estetycznych. III. O realizmie jako kategorii estetycznej. IV. O tzw. stylu epoki i tzw. sztuce nowoczesnej. V. O formie, gatunkach i rodzajach artystycznych. VI. O tzw. sztuce użytkowej. VII. Inne kategorie estetyczne. VIII. Badania z zakresu historii myśli estetycznej. Zakończenie. Przypisy. Skorowidz nazwisk.

Tadeusz Margul: Sto lat nauki o religiach świata (Książka i Wiedza, Warszawa 1964, str. 376, cena 26 zł). Autor pisze (na str. 20—21): „Z chaosu sprzecznych albo tylko rozbieżnych zdań, dążeń i osiągnięć wyłaniają się kontury tego, czego należy unikać w pracy i czym nie jest religioznawstwo porównawcze [...] religioznawstwo porównawcze nie jest religioznawstwem szczegółowym. Wyłącznie badacz historii chrześcijaństwa, podobnie

jak badacz historii buddyzmu [...] nie jest religioznawcą porównawczym. Jeżeli dokonuje badań z pozycji wyznaniowej [...] to nie jest religioznawcą, lecz teologiem. Jeżeli bada w sposób świecki, laicki i awyznaniowy to wprawdzie przysługuje mu miano religioznawcy, ale tylko szczegółowego. Nauka o religiach świata [...] nie jest filozofią religii, ponieważ nie wyowiada się na temat wartości ani poszczególnych wyznań, ani religii w ogóle [...] Jak wynika z linii rozwojowej ostatnich stu lat i co łatwo dostrzeże czytelnik po zapoznaniu się z dziejami nauki o religii na przykładzie wybranych jej klasycznych przedstawicieli, religioznawstwo porównawcze chce być i pozostać dyscypliną opartą na badaniach empirycznych. [...] To bardzo mało — powie niejeden człowiek poszukujący w nauce o religii odpowiedzi na dręczące go rozterki światopoglądowe. To jednocześnie bardzo dużo — odpowie mu pracownik naukowy na polu tej dyscypliny. Bo tylko do takiego religioznawstwa mogą mieć pełne zaufanie wszyscy bez wyjątku ludzie na świecie". Treść: I. Rzut oka na badania nad religiami świata w ostatnim stuleciu. II. Przyrodnicza mitologia porównawcza Friedricha Maksa Müllera. III. Pionierska praca religioznawcza w Holandii Kornelisa Petera Tielego. IV. Edward Burnett Tylor i James George Frazer — dwaj czołowi przedstawiciele ewolucjonistycznego religioznawstwa angielskiego. V. Wkład socjologicznej szkoły Emilia Durkheima do badań nad religiami. VI. Nathan Söderblom i szwedzka szkoła religioznawcza. VII. Wilhelm Schmidt i szkoła kulturowobistoryczna w religioznawstwie katolickim. VIII. Konrad Theodor Preuss w roli przywódcy teoretyków pierwotnej magii IX. Rudolf Otto jako porównawczy psycholog religii i jego uczniowie. X. Raffaele Pettazzoni i badania historyczno religijne we Włoszech. XI. Edwin Oliver James i szkoła mitu i rytuału. XII. Doktrynalna komparatystyka religii świata Helmuta von Glasenappa. XIII. Karl Kerényi i psychoanaliza w mitoznawstwie. XIV. Mircea Eliade jako teoretyk świętości mitu. Przypisy. Bibliografia. Skoro widz imiennie-rzeczowy.

Istoriya estetiki. Pamiatniki mirowoj esteticzeskoj mysli. Tom II: Esteticzeskije uczenija XVII—XVIII wiekow. (Iskusstwo, Moskwa 1964, str. 834). Antologia reprezentująca najbardziej charakterystyczne myśli filozofów, historyków i teoretyków sztuki oraz artystów. Całość ma mieć 5 tomów. Tom opatrzony

obszernym wstępem (str. 5—70) prof. M. F. Owsiankowa dotyczącym omawianego okresu w różnych krajach Europy. Przy każdej postaci — również wstęp krytyczny, po każdym rozdziale bibliografia. Rozdziały: **Anglia** (K. Bacon, Hobbes, Locke, Burke, Home, Shaftesbury, Hutcheson, Hume, A. Smith, Reid, Hogarth, Reynolds); **Francja** (estetyka klasycyzmu: Descartes, Corneille, Poussin, La Rochefoucauld, Boileau, Saint-Evremond; estetyka Oświecenia: J. B. Dubos, Montesquieu, Voltaire, D'Alembert, Diderot, Condillac, Helvetius, Watteux, Rousseau, Condorcet); **Niemcy** (okres Oświecenia: Leibniz, Gottsched, Baumgarten, Winckelmann, Mengs, Sulzer, Mendelssohn, Lessing, Forster; estetyka „Burzy i naporu”: Hamann, Herder, Lenz, Bürger, Heinse); **Włochy** (T. Tasso, Galileusz, G. Marino, Tesaurio, Bartoli, Gravina, G. Vico, Muratori, Metastasio, Zanotti, Barretti, Parini); **Hiszpania** (Lope de Vega, B. Gracian, Feijo-i-Montenegro, Jovellanos); **Holandia** (Spinoza); **Rosja** (F. Prokopowicz, Tatiszczew, Kantemir, W. K. Tretiakowski, Łomonosow, A. P. Sumarokow, G. N. Tiepłow, Golicyn, P. P. Czekaliewskij, I. F. Urwanow, Bażenow, F. W. Karżawin, N. A. Lwow, N. I. Nowikow, M. N. Murawiew, Karamzin, N. P. Nikoliew, P. A. Pławilszczikow, Radiszczew, Dierżawin).

Iz istorii esteticzeskoj mysli dREWnosti i srednewiekowja. (AN SSSR, Moskwa 1961, str. 341. AN SSSR. Institut Filosofii). Książka ta, jak czytamy w przedmowie, jest kontynuacją prac nad historią estetyki (poprzednio wydana „Iz istorii esteticzeskoj mysli nowogo wremieni”). Założeniem wydawnictwa jest przedstawienie źródeł dotąd nie znanych, jak również nowa interpretacja znanych, z punktu widzenia marksizmu, szukającego w dziejach estetyki jej kierunków materialistycznych. Badania sięgają głęboko w przeszłość; organicznie są związane z sztuką realistyczną wszystkich narodów. Treść: P. S. Trofimow — Poglądy estetyczne w Starożytnym Egipcie; A. F. Łosiew — Terminologia estetyczna Platona; W. F. Asmus — Sztuka i rzeczywistość w estetyce Arystotelesa; I. M. Nachow — Pomnik wybitny estetyki antycznej (Libellus de sublimitate Dionisio Longino... adscriptus); A. A. Tacho-Godi — Niektóre problemy estetyki Lukiana; W. A. Kriwow — Poglądy estetyczne Wang-Czunga; O. W. Pyżowa — O ideale estetycznym Kalidasy; M. P. Baskin — Teorie estetyczne średniowiecza europej-

skiego; K. W. Szochin — Problem piękna w poglądach estetycznych dawnej Rusi; A. P. Bielik — Motywy etyczne i estetyczne w rosyjskiej bajce ludowej.

Vojtech Filkorn: Pre-dialectical Logik (Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava 1963, str. 278, cena 25 Kcs). Czytamy w objaśnieniu wstępnym: „... the Author is not so much concerned about describing logical forms, as they have successively emerged in history, but rather about the understanding of the sources and circumstances of the rise of these forms, and thereby about a deep comprehension of logic. [...] the author comes to the conclusion that logic should be understood as the common foundation of the whole of human knowledge, as an instrument for the creation of scientific systems, as a form of science and as a theory of this form”. Książka składa się z trzech części. W pierwszej autor analizuje poglądy logików, od Arystotelesa do Fregego, dotyczące przedmiotu i zadań logiki, w drugiej zajmuje się nauką grecką, stwierdzając jako charakterystyczny dla niej substancjonalny, kwalitatywny i statyczny punkt widzenia; jej logika, operująca zdaniami podmiotowo orzecznikowymi odpowiada poziomowi nauki opisowej i klasyfikującej. Część trzecia obejmuje okres nauki nowożytnej, rozpoczynając się od Galileusza, a charakteryzując się ujęciem relacjonalnym i kwantytatywnym badanej rzeczywistości, czemu odpowiadają również nowe, dostosowane do nowych zadań metody logiczne.

Formalna logika i metodologia nauki (Izdawstwo „Nauka”, Moskwa 1964, str. 301, cena 1 rub.). W skład tomu weszły następujące rozprawy: Nariskij I. C. — K woprosu ob otrazhenii dialektiki dwizenija w ponjatijach; Ujemow A. I. — Problema ekwiwalentnosti logičeskich struktur; Subbotin A. L. — Aristotelewskaja sillogistika s toczki zrenija algebry; Trojnow I. W. — Nekotoryje istoczniki sownremiennoj logiki werojatnosti w uczenii Aristotelija o modalnosti; Petrow Ju. A. — Ob adnoj gipoteze J. Łukasiewiczza; Makanin G. S. — Nowyj razreszimyj słucazaj problemy razreszenija isczislenija predikatorow perwoj stupeni; Wojszwiłło E. K. — Algebra dwuchpoljusnych setej; Jakuszina B. — Klassifikacija i mazišinnij poisk literatury; Krakowskaja O. S. i Majstrowa T. L. — Ob odnom sposobe minimizacji normalnych form bulewych funkcji.

Problemy logiki naukownogo poznania (Izdawstwo „Nauka”, Moskwa 1964, str. 410, cena 1,75 rub.). Tom zbiorowy zawiera dziesięć następujących rozpraw: Tawanec P. W. i Szwyrew W. S. — Logika naukownogo poznania; Smirnow W. A. — Urowni znanija i etapy processa poznania; Szwyrew W. S. — Nekotoryje woprosy logiko-metodologičeskogo analiza odnoszenija teoretičeskogo urownija naukownogo znanija; Zinowew A. A. — Logičeskoje i fizičeskoje sledowanie; Sadowskij W. N. — Deduktivnij metod kak problema logiki nauki; Ruzawin G. I. — Werojatnostnaja logika i jej rol w naučnom issledowanii; Ujemow A. I. — Osnownyje formy i prawila wywodow po analogii; Gorskij D. P. — O widach opredelenij i ich znaczenij w nauke; Subbotin A. P. — Idealizacija kak sredstwo naučnogo poznania; Rakitow A. I. — Statističeskaja interpretacija fakta i rol statističeskich metodow w postrojenii empiričeskogo znanija. Książka posiada indeks nazwisk.

Ludovic Robberechts: Husserl (Editions Universitaires, Paris 1964, str. 125). Jest to sześćdziesiąta szósta pozycja serii *Classiques du XXe siècle* publikowanej przez to wydawnictwo. Autor wyróżnia trzy fazy twórczości Husserla: pierwszą, w której dominowały zainteresowania matematyczno-logiczne, drugą nacechowaną idealistyczną wiarą w uprzedniość idei w stosunku do rzeczy i trzecią będącą oryginalną próbą przewyżczenia przeciwieństwa idealizmu i realizmu. Tę ostatnią fazę rozwoju Husserla autor uważa za najciekawszą. Jedną z najcenniejszych cech filozofii Husserla jest — zdaniem Robberechtsa — pobudzanie nie husserlizmu, lecz filozofów, nie uczniów, którzy powtarzają i komentują w nieskończoność, lecz myślicieli samodzielnych. Autor usiłuje określić syntetycznie filozofię Husserla jako refleksywny i interrogatywny wyraz intelektu. Książka zawiera wykaz ważniejszych dat z życia Husserla i krótki przegląd bibliografii.

Martin Heidegger: Lettre sur l'Humanisme, tr. par R. Munier (Aubier, Paris, 1964, str. 192). Jest to nowe wydanie listu, który w pierwszej redakcji z r. 1946 był skierowany przez autora do jego francuskiego korespondenta Jean Beaufret, w późniejszych zaś wydaniach przedredagowywany i rozszerzany. List ten, napisany w kilkanaście lat po ukazaniu się głównego dzieła Heideggera „*Sein und Zeit*”, stanowi komentarz i uzupełnienie

do niego. Niniejsze wydanie podaje jego tekst wraz z równoległym przekładem francuskim. Tłumacz poprzedził wydanie informacyjnym wstępem oraz dodał objaśnienia i słowniczek.

Ferdinand Gonseth: Le problème du Temps. Essai sur la méthodologie de la recherche (Édition du Griffon, Le Neuveville Suisse, str. 400, cena 48 fr. szw.). Autor, profesor matematyki oraz filozofii nauk, Politechniki w Zurychu, redaktor czasopisma *Dialectica* i przedstawiciel tzw. filozofii otwartej, porusza w niniejszej książce, na tle konkretnych rozważań dotyczących pojęcia czasu, zagadnienia podstawowych metod badawczych. Treść: Cz. I. Le temps et le langage. — R. 1. Le problème de l'acception. R. 2. Le temps au niveau du nom. R. 3. Le temps au niveau de l'adverbe et du verbe. Cz. II. Le temps dans la connaissance exacte, ou la physique et le problème du temps. R. 1. Le temps mathématique. R. 2. Le temps mesuré. R. 3. Le temps intuitif. R. 4. Le temps synthétique. R. 5. Commentaire méthodologique et conclusion.

Vladimir Jankélévitch: L'ennui — l'ennui — le sérieux (seria: Présence et Pensée, Aubier, Éditions Montaigne Paris 1963, str. 224). Autor pisze w przedmowie: „L'Aventure, L'Ennui et le Sérieux sont trois manières dissemblables de considérer le temps. Ce qui est vécu, et passionément espéré dans l'aventure, c'est le surgissement de l'avenir. L'ennui, par contre, est vécu plutôt au présent: certes l'ennui se réduit souvent à la crainte de s'ennuyer, et cette appréhension, qui fait tout notre ennui, est incontestablement braquée vers le futur; néanmoins le temps privilégié de l'ennui est bien ce présent de l'expectative qu'un avenir trop éloigné, trop impatientement attendu a vidé par avance de toute sa valeur [...]. Quand au sérieux, il est une certaine façon raisonnable et générale non pas de vivre le temps, mais de l'envisager dans son ensemble [...]” Treść: I. L'Aventure (1. L'aventure mortelle; 2. L'aventure esthétique; 3. L'aventure amoureuse). II. L'Ennui (1. Angoisse et ennui; 2. Le malheur d'être trop heureux; 3. Bios et Zoé; 4. Le temps retrouvé). III. Le Sérieux (1. Intermédarité et médiation; 2. Totalisation en profondeur et en durée — Le Legato; 3. Douleur et mort — Le Sérieux et le Tragique; 4. C'est l'humour qui est sérieux — Le Sérieux humoresque).

Karl Jaspers: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte (R. Pieper, München 1963, str. 349). Jest to nowe, nie skrócone wydanie w taniej serii broszurowej, książki, która po raz pierwszy ukazała się w roku 1949. Dwudziestotysięczny nakład jest świadectwem jej poczytności. Przypominamy więc jej zawartość: Część pierwsza dotyczy historii powszechnej, mowa jest tu o narodzeniu Chrystusa jako o osi czasowej dziejów, o schematach historii, o epoce przedhistorycznej, o kulturach starożytnych, o specyfice Zachodu. Druga część traktuje o czasach współczesnych i przyszłych, o nauce i technice nowoczesnej, o obecnej sytuacji na świecie oraz o prognozach na przyszłość (socjalizm, jedność świata, wiara). W części ostatniej, trzeciej, autor wyłuszcza swe stanowisko w kwestii sensu historii, jej granic, podstawowych struktur, jedności dziejów i współczesnego pojmowania tego, co historyczne. Każda część poprzedzona jest wprowadzającymi rozważaniami wstępnymi, a całość zamykają przypisy.

Wilhelm Totok: Handbuch der Geschichte der Philosophie. I. Altertum (indische, chinesische, griechisch-römische Philosophie). Unter Mitarbeit von Heilmut Schröer (Vittorio Klostermann, Frankfurt a./M. 1964, str. XXIV+400). Całość dzieła ma objąć trzy tomy; tom drugi omówi średniowiecze, trzeci — czasy nowożytne; zamiarem autora jest zastąpić podręcznik Überwega za czas od ostatniego jego wydania, przy uwzględnieniu literatury za lata 1920—1961. Od Überwega różni się nowe wydawnictwo uwzględnieniem filozofii Wschodu, skróceniem wykładu, natomiast rozszerzeniem i ulepszeniem części bibliograficznej oraz dołączeniem obok indeksu nazwisk, indeksu rzeczowego, którego nie było u Überwega.

Christopher Dawson: Die Gestaltung des Abendlandes — Eine Einführung in die Geschichte der abendländischen Einheit (Bücher des Wissens, Fischer Bücherei, Frankfurt a.M. 1961, str. 213, cena 2,40 DM). Wznowienie w tanim wydaniu niemieckiego przekładu dzieła „The Making of Europe”, którego autor jest wybitnym angielskim historykiem kultury. Treść: Einleitung. I. Die Grundlagen (Das Römische Reich. Die katholische Kirche. Die klassische Überlieferung und das Christentum. Die Barbaren. Die Einfälle der Barbaren und der Untergang des westlichen Reiches). II. Der Aufstieg des Ostens (Das christliche Reich und der

Aufstieg der byzantinischen Kultur. Das Erwachen des Orients und der Aufstand der unterworfenen Völker. Die Anfänge des Islam. Die Ausbreitung der mohammedanischen Kultur. Die byzantinische Renaissance und das Wiedererwachen des östlichen Reiches). III. Die Bildung der westlichen Christenheit (Die westliche Kirche und die Bekehrung der Barbaren. Die Erneuerung der westlichen Reiches und die karolingische Renaissance. Das Zeitalter der Wikinger und die Bekehrung des Nordens. Das Entstehen der mittelalterlichen Einheit). Schluss. Anmerkungen. Literaturverzeichnis. Personenverzeichnis.

Leon Poliakov, Josef Wulf: Das dritte Reich und seine Denker. Dokumente (Arani Verlag-GmbH, Berlin-Grünewald 1959, str. XII+560, cena 39,50 DM). Książka stanowi trzeci tom serii, której pierwszym ogniwem było dzieło „Das dritte Reich und die Juden” a następnym „Das dritte Reich und seine Denker. Enthüllungen über Auswärtiges Amt, Justiz und Wehrmacht”; uzupełnia ona poprzednie, dając w postaci autentycznych dokumentów obraz niemieckiego świata myśli w czasach narodowo-socjalistycznych rządów. Dokumenty ze wszystkich dziedzin umysłowej i kulturalnej działalności jasno ilustrują metody rządów, zmierzające do zniszczenia lub podporządkowania sobie nauki, wiary, prawa i publicystyki. Obok czołowych przywódców narodowo-socjalistycznych stanęli wówczas niektórzy filozofowie, w mniejszym lub większym stopniu zmuszeni do tego panującego terrorem. Ich przymusowa lub z oportunistu płynąca współpraca z rządem stanowić może przedmiot zainteresowania dla historyka filozofii i kultury. Zgromadzony materiał autorzy ułożyli w dwanaście rozdziałów poprzedzając całość krótką przedmową. Każdy rozdział posiada ponadto osobny wstęp. A oto spis rozdziałów: I. Weltanschauung (pisma A. Hitlera, H. Göringa, A. Rosenberga, R. Leya, J. Streichera, W. Darrégo, H. Himmlera i in.). II. An den Universitäten (dokumenty obrazujące sytuację na uniwersytetach), III. Die hohe Schule (dysertacje, osobistości, ruch studentów), IV. Theologie (walka z Kościołem, nowa wiara), V. Philosophie (A. Bäumler, E. Rothacker, O. Dietrich, H. Pichler, K. Schmitt, fakultet filozofii), VI. Naturwissenschaft (fizyka, matematyka), VII. Recht, VIII. Geschichte (J. Heckel, P. Burg, H. Reinert, A. Thoss i in.). IX. Die neue Lehre vom Menschen (Keiter: Psychologia ras, E. Jaensch, E. Fi-

scher, K. V. Müller i in.), X. Information und Propaganda, XI. Neuordnung der Welt (zasady podstawowe, polityka rasowa), XII. Von der Wiege bis zu Bahre (fragmenty różnych pism i dokumentów urzędowych omawiające rozmaite zjawiska kulturalne, ekonomiczne, socjologiczne, językoznawcze i filozoficzne). Indeks obejmuje ponad tysiąc nazwisk.

Ludwig Landgrebe: Der Weg zur Phänomenologie (Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1963, str. 208). Autor, niegdyś długoletni asystent Husserla, obecnie profesor filozofii Uniwersytetu w Kolonii, połączył w tym tomie osiem rozpraw, drukowanych w różnych czasopiśmiech w latach 1939—1962, mianowicie: 1. Husserls Phänomenologie und die Motive ihrer Umbildung; 2. Welt als phänomenologisches Problem; 3. Das Problem einer absoluten Erkenntnis; 4. Phänomenologische Bewusstseinsanalyse und Metaphysik; 5. Prinzipien der Lehre vom Empfinden; 6. Von der Unmittelbarkeit der Erfahrung; 7. Seinsregionen und regionale Ontologien in Husserls Ontologie; 8. Husserls Abschied vom Cartesianismus.

Stephan Strasser: Phänomenologie und Erfahrungswissenschaft vom Menschen (Phänomenologisch-Psychologische Forschungen Bd. 5. Walter de Gruyter u. Co., Berlin 1964, str. XVI, 313, cena w opr. 38 DM). Książka, napisana przez autora profesora Uniwersytetu w Nijmegen, po holendersku, została przez niego zarazem przełożona na język niemiecki. Czytamy w zapowiedzi wydawniczej: „Die Lösung, die der Verfasser bietet, ist von positivistischer Wissenschaftvergötterung ebenso weit entfernt wie von existenzphilosophischer Wissenschaftsverachtung. Er beschreibt die Eigenart der heutigen Erfahrungswissenschaft vom Menschen und zeigt aus der Besinnung auf das Wesen von wissenschaftlicher Objektivität und Objektivität überhaupt und aus historischkritischen Analysen, dass in der Menschenkunde eine höhere Art Objektivität angestrebt wird, als in den Naturwissenschaften. Die phänomenologische Forschung kann nicht an die Stelle einer erfahrungswissenschaftlichen Erforschung des Menschen treten. Sie ist aber berufen, den Resultaten dieser Untersuchungen den Charakter eines Verstehens höherer Ordnung zu verleihen”. Treść: I. Auf der Suche nach einem dritten Weg (1. Einführung in die Problemstellung. 2. Objektivismus als „Erster Weg”. 3. Kritik des Objektivismus. 4. Der „Zweite

Weg": Der Absolutismus der Freiheit. 5. Der Absolutismus der Freiheit im Lichte der Kritik. 6. Erste Orientierung). II. Wesen und Gestaltwandel der Objektivität (A. Objektivität der Lebenswelt: 1. Die Lebenswelt als Fundament des wissenschaftlichen Denkens. 2. Objektivierung und Objektivität. 3. Die Lebenswelt als primitive Welt. B. Universelle Objektivität: 1. Die wissenschaftliche Aufklärung. 2. Tatsache und Methode auf dem Gebiet der Naturwissenschaften. 3. Tatsache und methodische Idee auf dem Gebiet der empirischen Menschenkunde. 4—5. Eigenart der Erfahrungswissenschaften vom Menschen. 6—8. Problematik des Verstehens. C. Wissenschaft und Weisheit: 1—3. Kritik der wissenschaftlichen Aufklärung. 4. Möglichkeit und Notwendigkeit einer „Dritten Objektivität“. 5. Menschenkunde und Philosophie). III. Phänomenologie und Erfahrungswissenschaft vom Menschen (1. Dialektische Phänomenologie. 2. Krisis der Evidenz. 3. Zwischen philosophischer und empirischer Menschenkunde. 4. Irrwege der Phänomenologie. 5. Wie ist die Erfahrungswissenschaft vom Menschen möglich? 6. Wie ist Erfahrungswissenschaft vom Menschen auf phänomenologischer Grundlage möglich?). Literaturverzeichnis. Personenverzeichnis. Sachverzeichnis.

Arnold Metzger: Dämonie und Transzendenz. Philosophische Aufsätze (Verlag Günther Neske, Pfullingen 1964, str. 232, cena w opr. 19,80 DM). Autor jest uczniem Husserla i profesorem filozofii w Uniwersytecie Monachijskim, główne jego dzieła wydane przez firmę Niemayer w Halle to: Phänomenologie und Metaphysik (1933) oraz Freiheit und Tod (1955). Książka zawiera rozprawy: Die sokratische Todessehnsucht; Zur platonischen Metaphysik des Irrationalen (Mäontischen); Die drei Typen der antiken Heilsidee; William James und die Krise der Philosophie; Friedrich Nietzsche und das Problem der Transzendenz; Das Dämonische im deutschen Denken; Zur Philosophie der Symbolik; Über Beschwörung.

Alois Möslang: Finalität — Ihre Problematik in der Philosophie Nicolai Hartmanns (Studia Friburgensia, neue Folge 37, Universitätsverlag, Freiburg-Schweiz 1964, str. XVI + 277, cena 27 fr. szw.). Autor pisze w przedmowie: „Nicolai Hartmanns posthume Schrift, »Teleologisches Denken« muss mit der in ihr aufgerollten und zu einer Lösung ge-

brachten Problematik um die finale Seinsbestimmung als Abschluss seines ontologischen Werkes, seines philosophischen Denkens überhaupt angesehen werden. [...] Er meint den evidenten Erweis erbracht zu haben, dass die Welt nicht final bestimmt sein könne, dass finale Bestimmung nur der menschlichen Handlung eigen sein könne und geradezu die Würde und die Vorrangstellung des Menschen in der Welt ausmache. Durch die ontologische und ethische Fundierung seiner Position macht er Frage um die Finalität zu einer weltanschaulichen für sich und den Leser und fordert deshalb auch dessen persönliche Stellungnahme für und gegen eine finale Welt. Vorliegende Arbeit ist eine Antwort auf diese Herausforderung. Sie will aufzeigen, wie Hartmann zu seinem univoken Finalitätsbegriff kommen musste — der eben nur für die Form menschlich finalen Handelns zutrifft, wo die Ansätze zu seiner ateleologischen Seinserklärung liegen, und will auch auf die unüberbrückbare Kluft hinweisen, die zwischen H.-s „Neuer Ontologie“ und demjenigen Denken liegt, dass die Phänomene von Gesetzmässigkeit und Zweckmässigkeit auf eine finale Bestimmung zurückzuführen sich genötigt sieht“. Treść: Literaturverzeichnis. Einleitung. I. Finalität als Kategorie des menschlich bewussten Handelns (1. Das teleologische Weltbild des traditionellen Denkens und dessen Motive in der Sicht von Nicolai Hartmann. 2. Die ontologisch-erkenntnistheoretischen Hintergründe. 3. Teleologie in der Fassung N. Hartmanns). II. Kritischer Querschnitt (4. Neue Ontologie — Neue Methode. Zur Methode von Nicolai Hartmann. 5. Der historische Hintergrund des Standpunktes der Philosophie N. Hartmanns und seiner Methode. 6. Die Ontologie Hartmanns im Lichte seiner Erkenntnistheorie). III. Um die Allgemeingültigkeit der Finalität 7. Finalität — ein analoges Seinsprinzip). Schlusswort.

Ernst Martin: Grundformen des Gegenstandsbezuges im Unterricht. Eine philosophisch-pädagogische Analyse (Francke Verlag, Bern und München 1964, str. 410, cena w opr. Fr./DM 28,—). Autor stawia pytanie, jak można uporządkować wielość i różnorodność metod dydaktycznych i rozwiązuje je, sprowadzając wszystkie owe metody do dwóch postaci zasadniczych, związanych z dwójakim pojmowaniem stosunku poznawczego, tak iż okazuje się, iż podstawą dla

dydaktyki należy szukać w teorii poznania. Treść: I. Einleitung und Grundlegung: 1. Anthropologische Grundlegung (Der Mensch als Beziehungswesen; Die Freiheit des menschlichen In-Beziehung-Tretens; Die Dimensionen menschlichen Bezogenseins). 2. Die Hauptdimensionen erzieherischer Wirklichkeit (Die Dimension der Transzendenz; Die Dimension des Personhaften; Die Dimension des Sachlichen). — II. Die Methode als Weg zur Synthese zwischen Schüler und Gegenstand: 1. Das Wesen der Methode. 2. Die erkenntnistheoretische Antinomie als Grundlage des pädagogischdidaktischen Gegenstandsbezuges. 3. Das Wesen der Pädagogik. — III. Grundformen des Gegenstandsbezuges im Unterricht 1. Der heteronome Gegenstandsbezug (Die erkenntnistheoretisch-philosophischen Grundlagen; Die didaktisch-methodische Ausformung des heteronomen Gegenstandsbezuges; Die Grundformen des heteronomen Gegenstandsbezuges). 2. Der autonome Gegenstandsbezug (Die erkenntnistheoretisch-philosophischen Grundlagen; Die didaktisch-methodische Ausformung des autonomen Gegenstandsbezuges; Die Grundformen des autonomen Gegenstandsbezuges). Zusammenfassung und Abschluss.

Whitney J. Oates: Aristotle and the Problem of Value (Princeton University Press Princeton N. J. 1963, str. X + 387, cena w opr. 8,50 dol.). Autor, wieloletni profesor filologii klasycznej w Uniwersytecie Princeton, pisze w przedmowie: The idea, which this book will attempt to develop, emerged while I was preparing to offer a graduate course in Aristotle at Princeton University in 1936. The first step in my investigation was to examine the entire corpus of Aristotle's writings in the effort to identify all the important passages in which he became involved, either explicitly or implicitly, in the question of value or, as I have called it from time to time, the „phenomena of evaluation”. In Chapters V through VIII these texts have been analyzed and interpreted in order to try to validate the major thesis of the book, namely, that Aristotle when he faced the question of value was frequently inconsistent or even incoherent. This situation, according to our argument, resulted from Aristotle's rejection of Plato's Theory of Ideas, a rejection which entailed a philosophical separation of Value from Being. Treść: Preface. I. Preliminary Statement of the Problem. II. Plato: Be-

ing and Value — The Theory of Ideas. III. Aristotle's Metaphysics of the Individual Particular — The Static Approach. IV. Aristotle's Metaphysics of the Individual Particular The Dynamic Approach. V. The Problem of Value in Aristotle's Logical, Physical, Psychological, and Biological Treatises (A. The Organon. B. The Physical Treatises. C. The De Anima. D. The Biological Treatises). VI. Being and Value in Aristotle's Metaphysics (A. The „Climate” Created by Metaphysics A. B. Knowledge, Truth and Universals. C. The Place of the Relative and the Necessary. D. Parenthesis: the „Normal Man” as a Value Sanction. E. Value as Quality. F. Substance and Priority. G. Actuality and Potentiality — Disvalue. H. The Good, the Beautiful and the Telos. I. God, the Unmoved Mover. J. Parenthesis: Creation and Value. K. Envoi: Good in the Universe). VII. The Evidence of the Nicomachean Ethics and the Politics (Part I. The Nicomachean Ethics: A. Prologue: The Intellectual Virtue, Wisdom. B. The Analysis in Nicomachean Ethics, Book I. C. The Doctrine of the Mean. D. Activity. E. Logos — Appendix. F. The Spoudaios and the Phronimos. G. Values Based on Conventional Thinking. H. Pleasure. I. Nous and Theoria. Part. II. Politics). VIII. The Evidence of the Rhetoric and the Poetics. (Part I. The Rhetoric. Part II. The Poetics — A. Nature. B. The Value of Convention. C. Pleasure. D. Reason. E. The Phronimos. F. Intuitive Value Response). IX. Conclusion. Index.

John B. Stewart: The Moral and Political Philosophy of David Hume (Columbia University Press, New York and London 1963, str. X+422, cena w opr. 7,50 dol.). Autor wykładał w Columbia University jako Assistant Professor of Political Science, obecnie zaś w Kanadzie jako członek Parlamentu jest sekretarzem spraw zagranicznych. Książka omawia poglądy etyczne, polityczne i ekonomiczne Hume'a na tle ówczesnych stosunków europejskich. Treść: I. Introduction. II. Belief — False and Authentic. III. Passion and Action. IV. Moral Duties. V. Natural Relationships and Civil Society. VI. Past Civilization. VII. Economic Policy and Civility. VIII. Monarchies and Republics. IX. Mixed Government in Britain. X. Governments and Religion. XI. The Plot of Time. XII. Civil Reform. Appendix: The Recastings. Notes. Hume's Principal Works. Index.

Maurice Cowling: Mill and Liberalism (Cambridge 1963, At the University Press, str. XVIII+161, cena 5 dol.). Autor jest

członkiem grona profesorskiego Jesus College Uniwersytetu w Cambridge. Książka jego stanowi krytyczną ekspozycję poglądów J. S. Milla. W nowym oświeceniu przedstawia polityczne, religijne, etyczne i społeczne poglądy angielskiego empiryka oraz w oparciu o teksty ujawnia wzajemne zależności poszczególnych elementów Millowskiego światopoglądu. Cowling widzi w Millu misjonarza takiego liberalizmu, który jest tylko dogmatyczną i nietolerancyjną wiarą. Podkreśla, iż „On Liberty”, czytane w zestawieniu z innymi pismami Milla, jest utworem znacznie mniej „wolnościowym” niż to się zwykło sądzić. W Millowskiej wersji liberalizm walczy w obronie politycznej wolności głównie dlatego, że w wolnym społeczeństwie chrześcijaństwo mogłoby łatwo zostać wyparte przez tę postać religii ludzkości, którą Mill proponował światu, a w myśl której wszelka władza spoczywałaby w rękach intelektualistów. Mill nie dążył do wyzwolenia człowieka, a tylko do jego nawrócenia. Cowling zarzuca Millowi niezrozumienie procesu władzy, mylne przeciwstawienie tego, co zwyczajowe, temu, co rozumne. Autor wtyka też Millowi operowanie abstrakcyjnym pojęciem ludzkiego szczęścia, pojęciem, które nigdy nie znalazło powszechnego uznania. Zdaniem Cowlinga, polityczna i moralna doktryna Milla nie wynika wcale z jego filozoficznych przesłanek i nie posiada dostatecznego uzasadnienia.

Edmund Husserl: The Phenomenology of Internal Time-Consciousness. Edited by Martin Heidegger, translated by James S. Churchill, introduction by Calvin O. Schrag (Martinus Nijhoff Publisher, The Hague 1964, str. 188, cena 11,50 fl. hol.). Przekład wykładów, w których Husserl wyłożył swoją koncepcję intencjonalności. Poprzednio w tym samym wydawnictwie ukazał się tom: **Edmund Husserl, Cartesian Meditations, an Introduction to Phenomenology**, transl. by Dorian Cairns (1960, str. XX+XII+197, cena 9,50 fl. hol.).

Morton White: Toward Reunion in Philosophy (Atheneum, originally published by Harvard University Press, New York 1963, str. 12 nlb+304 cena 1,65 dol.). Autor (ur. 1917) był profesorem w Harvard University od r. 1953, a obecnie jest członkiem Institute for Advanced Study w Princeton i Amerykańskiej Akademii Nauki i Sztuki. Książka wydana pierwotnie w r. 1956, ukazała się obecnie w tym wydaniu seryjnym. Obraca się w kręgu współczesnej anglo-amerykań-

skiej filozofii analitycznej. Treść: I. What Is (1. From Existence to Decision. 2. The Existence of Meanings. 3. The Existence of Physical Objects. 4. The Use of 'Exists'. 5. Categories and Postulates. 6. Metaphysics and the Criterion of Meaning). II. What Must Be (7. A Pre-Positivistic View of the A Priori. 8. The Analytic and the Synthetic. 9. Artificial Rescue Efforts). III. What Should Be (10. The Naturalistic Fallacy and the Nature of Goodness. 11. Semantics and Ethical Discourse. 12. Belief, Performance, and Justification. 13. Ethical Argument). IV. What Is, What Must Be, What Should Be (14. Ethics, Science, and Logic. 15. The Right to Believe. 16. Beyond Positivism and Pragmatism. 17. How Do We Go from Where?) Index.

A Preface to the Logic of Science, by Peter Alexander (Newman History and Philosophy of Science Series. Sheed and Ward, London and New York 1963, str. VIII+144 in 16°, cena w opr. 15 s). Autor tej elementarnej książeczki (Lecturer in Philosophy at Bristol University) pisze w przedmowie: „This is not a textbook of the philosophy of science; it is a brief and elementary treatment of certain conceptions, most of them purely logical, which are essential in the philosophy of science. Many British universities now provide courses in the philosophy and history of science which are designed especially for students of the sciences, who often have no other official contact with philosophy. [...] This book has been kept small for pedagogic reasons...”. Treść: Preface. 1. The Nature of the Subject. 2. Types of Statement. 3. Relations between Statements. 4. Some Properties of Relations. 5. Patterns of Reasoning — Deduction. 6. Deductive Fallacies. 7. Patterns of Reasoning — Induction. 8. Possibility and Necessity. 9. Definition. 10. Necessary and Sufficient Conditions. 11. Generalizations, Hypotheses and Laws. 12. Theories. 13. Verification and Falsification — Confirmation and Disconfirmation. 14. Probability. 15. Observation. Epilogue. Bibliography. Index.

Mario Bunge: Intuition and Science (Spectrum Paperbacks, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J. 1962, str. XII+142, cena 1,95 dol.). Prof. Bunge, argentyński fizyk i filozof, pisze w przedmowie: „Philosophers and scientists alike use the word „intuition” often carelessly. This work attempts to elucidate the functions intuition fulfils in those fields of thought where it occurs most frequently:

philosophy, mathematics, and factual science. The substance of this book was delivered in lectures sponsored by the Departments of Mathematics, Philosophy, and Physics at the University of Pennsylvania in the fall 1960". Treść: Introduction. I. Philosophical Intuitionism (From Aristotle to Kant. Contemporary Intuitionism. A Balance Sheet). II. Mathematical Intuitionism (Sources. Main Theses. Pros and Cons). III. The Scientist's Intuitions (Kinds of Intuition. A Further Look at some Varieties of Intellectual Intuition. Intuition — an Undependable Embryo). IV. Conclusions. Glossary. Bibliography. Index.

The Critical Approach to Science and Philosophy. Essays in Honor of Karl R. Popper. Edited by Mario Bunge (The Free Press of Glencoe a Division of the Macmillan Company, New York 1964, str. XVI+480, portret). Księga pamiątkowa ofiarowana Karolowi Popperowi na sześćdziesięciolecie składa się z 29 rozpraw, poprzedzonych przedmową redaktora i uzupełnionych bibliografią publikacji jubilat. Treść: Preface. Biographical Notes on the Contributors. Part I. The Critical Approach to Philosophy (1. William W. Bartley III. — Rationality versus the Theory of Rationality; 2. Paul Bernays — Reflections on Karl Popper's Epistemology; 3. Herbert Feigl — What Hume Might Have Said to Kant; 4. Jerzy Giedymin — Strength, Confirmation, Compatibility; 5. R. M. Hare — A Question about Plato's Theory of Ideas; 6. Peter Munz — Popper and Wittgenstein; 7. John W. N. Watkins — Confirmation, the Paradoxes, and Positivism; 8. J. O. Wisdom — Some overlooked Aspects of Popper's Contributions to Philosophy, Logic, and Scientific Method). Part II. The Critical Approach to Logic and Mathematics (9. Haskell B. Curry — The Elimination of Variables by Regular Combinators; 10. William Kneale — On Popper's Use of the Notion of Absolute Logical Probability; 11. Nicholas Rescher — Aristotle's Theory of Modal Syllogisms and Its Interpretation; 12. Gerold Stahl — Logical Terminology and Theory of Meaning). Part III. The Critical Approach to Science (13. Joseph Agassi — The Nature of Scientific Problems and Their Roots in Metaphysics; 14. David Bohm — On the Problem of Truth and Understanding in Science; 15. P. W. Bridgman — The Mach Principle; 16. Mario Bunge — Phenomenological Theories; 17. J. T. D a-

vies — The Simple Laws of Science and History; 18. J. C. Eccles — The Neurophysiological Basis of Experience; 19. Paul K. Feyerabend — Realism and Instrumentalism: Comments on the Logic of Factual Support; 20. O. R. Frisch — Observation and the Quantum; 21. Adolph Grünbaum — Popper on Irreversibility; 22. F. A. Hayek — The Theory of Complex Phenomena; 23. Jean Ullmo — The Agreement between Mathematics and Physical Phenomena; 24. Wolfgang Yourgrau — On the Reality of Elementary Particles). Part IV. The Critical Approach to Society and History (25. Hans Albert — Social Science and Moral Philosophy; 26. W. B. Gallie — Popper and the Critical Philosophy of History; 27. Pieter Geyl — The Open Society and Its Enemies; 28. Ernst H. Gombrich — The Tradition of General Knowledge; 29. George H. Nadel — Philosophy of History before Historicism). Writings of Karl R. Popper.

Logic and Philosophy of Science — Essays in Honor of I. M. Bocheński. Editor Anna-Teresa Tymieniecka in collaboration with Charles D. Parsons (North-Holland Publishing Company, Amsterdam 1964, str. 338, cena 9 dol.). Na treść tomu składają się pozycje: 1. Scientific Publications of I. M. Bocheński O. P. 2. P. Bernays — Betrachtungen zum Sequenzen-Kalkül. 3. Haskell B. Curry — Remarks on Inferential Deduction. 4. Hugues Leblanc — Marginalia on Gentzen's Sequenzen-Kalküle. 5. Storrs McCall — A. Modal Logic with Eight Modalities. 6. Albert Menne — Zur Syllogistik strikt partikulärer Urteile. 7. E. W. Beth — Banks ab omni naevo vindicatus. 8. Jerry Stannard — Method and Logic in Presocratic Explanation. 9. Benson Mates — Pseudo-Scotus on the Soundness of Consequentiae. 10. Ivo Thomas O. P. — The Later History of the Pons Asinorum. 11. J. F. Staal — Reification, Quotation and Nominalization. 12. Peter Hartmann — Anhang: Einige linguistische Bemerkungen zum vorstehenden Thema. 13. H. S. Houthakker — On the Logic of Preference and Choise. 14. Francesca Rivetti Barbó — Sense, Denotation and the Context of Sentences. 15. Roderick M. Chisholm — Leibniz's Law in Belief Contexts. 16. Anna-Teresa Tymieniecka — Conjectural Inference and Phenomenological Analysis. 17. R. M. Martin — On Ontology and the Province of Logic: Some Critical Re-

marks. 18. Norb. M. Luyten O. P. — Reflections sur la Méthode de Teilhard de Chardin. 19. G. L. Kline — N. A. Vasily'ev and the Development of Many-valued Logic.

Form and Strategy in Science — Studies presented to Joseph Henry Woodger on the occasion of his seventieth birthday, ed. by John R. Gregg and F. T. C. Harris (D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland 1964, str. VIII+476). J. H. Woodger, biolog i teoretyk zajmujący się podstawami metodologicznymi nauk przyrodniczych, nawiązał w czasach przedwojennych bliskie związki naukowe z polskimi logicznymi, zwłaszcza z Alfredem Tarskim i Janem Łukasiewiczem. Złożona mu obecnie w darze księga pamiątkowa ma treść następującą: Joseph Henry Woodger, Curriculum vitae (W. F. Floyd, F. T. C. Harris); Editor's Note (J. R. Gregg, F. T. C. Harris); Foreword (C. Hinshelwood); Part I. Philosophy of Science (M. Beckner — Metaphysical Presuppositions and the Description of Biological Systems; P. Alexander — Speculations and Theories; W. van Orman Quine — On Simple Theories of a Complex World; N. Rashevsky — The Devious Roads of Science; H. F. Blum — Complexity and Organization; E. W. Beth — The Relationship between Formalized Languages and Natural Languages; R. Rogers — A Survey of Formal Semantics; J. G. Kemeny — Analyticity versus Fuzziness; R. M. Martin — Toward a Logic of Intentions). Part II. Logical Analysis of Theory Structure (K. R. Popper — Creative and Non-creative Definitions in the Calculus of Probability; F. B. Fitch — Algebraic Simplification of Redundant Sequential Circuits; Cz. Lejewski — Aristotle's Syllogistic and Its Extensions). Part III. Models in Science (F. T. C. Harris — A Representation of Animal Growth; J. T. Bonner — Analogies in Biology; W. Mays — Probability Models and Thought and Learning Processes; R. C. Lewontin — Models, Mathematics and Metaphors; O. Helmer — The Game-Theoretical Approach to Organization Theory; B. Dunham, R. Fridshal, J. H. North, D. Fridshal — Design by Natural Selection). Part IV. Analytic Biology (M. Przełęcki — On the Concept of Genotype; P. G. Espinasse — Gentical Semantics and Evolutionary Theory; H. Herrmann — Biological Field Phenomena: Facts and

Concepts J. Davison — Animal Organization as a Problem in Cell Form; R. F. J. Withers — Morphological Correspondence and the Concept of Homology; A. Sklar — On Category Overlapping in Taxonomy; L. van Valen — An Analysis of Some Taxonomic Concepts; A. Lindenmayer — Life Cycles as Hierarchical Relations). Bibliographical Appendix: M. Woodger — Publications by Joseph Henry Woodger.

L. Jonathan Cohen (Fellow of the Queen's Oxford): The Diversity of Meaning (Methuen and Co Ltd., London 1962, str. XII+340, cena w opr. 32 s 6 d). Autor analizuje różne teorie znaczenia, leżące u podstaw badań logicznych, lingwistycznych, psychologicznych i innych, nawiązując do klasycznej książki C. K. Ogden — I. A. Richards, *The Meaning of Meaning* (1923) z uwzględnieniem późniejszych opracowań Carnapa, Quine'a oraz Wittgensteina i szkoły oksfordzkiej. Treść: Preface. I. An Eighteenth-century Innovation in the Concept of Meaning. II. Meanings Conceived as what Words have in a Language or Culture. III. Meanings Conceived as Topics for Philosophical Investigation. IV. The Concept of Meaning in the Problem of Universals. V. Meanings Conceived as what are Understood in an Act of Communication. VI. Meaning and the a Priori. VII. Meaning and the Law of Extensionality. VIII. Meaning Conceived as Topics for Formal-logical Investigation. IX. Meaning and Vagueness. X. The Concept of Meaning in the Problem of Natural Necessity. Index.

Generalization in the Writing of History. A Report of the Committee on Historical Analysis of the Social Science Research Council, edited by Lous Gottschalk (The University of Chicago Press, Chicago and London 1963, str. XIV+255. Cena w opr. 5 dol.). Książka zbiera rezultaty sześcioletnich dyskusji, prowadzonych przez grono profesorów historii w amerykańskich uniwersytetach, redaktor tomu jest profesorem historii w Uniwersytecie Chicago i byłym przewodniczącym Amerykańskiego Towarzystwa Historycznego. Treść: Foreword. Part I. — 1. Reflections upon the Problem of Generalization (Chester G. Starr), 2. Generalization in Ancient History (M. I. Finley), 3. On the Uses of Generalization in the Study of Chinese History (Arthur F. Wright), 4. Comments on the Paper of Arthur F. Wright (Derk Bodde), 5. Generalizations about Revo-

lution: A Case Study (Robert R. Palmer), 6. Generalizations about National Character: An Analytical Essay (Walter P. Metzger), 7. The Historian's Use of Social Role (Thomas C. Cochran). Part II. — S. Categories of Historiographical Generalization (Louis Gottschalk), 9. The Genealogy of Historical Generalizations (Roy F. Nichols), 10. Notes on the Problem of Historical Generalization (William O. Aydelotte), 11. Explicit Data and Implicit Assumptions in Historical Study (David M. Potter), 12. Summary (Louis Gottschalk). Part III. — Bibliography of Writings on Historiography and the Philosophy of History (Martin Klein). Index.

William Righter: Logic and Criticism (Routledge and Kegan Paul, London 1963, str. X+148, cena w opr. 21 s). Autor, który jest obecnie członkiem Kings College Uniwersytetu w Cambridge, wykładając historię angielskiej literatury i filozofię moralną, omawia w swej książce problemy krytyki literackiej w świetle nowoczesnych osiągnięć logiki. Treść: I. The Problem of Judgement (1. On General Theories of Judgement. 2. Some Case Studies. 3. Aspects of Judging and the Art of Choice). II. Exactness in Criticism (4. The Pursuit of Logic. 5. Logic and Situation). Index.

A. J. Ayer: The Concept of a Person and Other Essays (Macmillan and Co Ltd, London 1963, str. VIII+272, cena w opr. 30 s). Książka jednego z najwybitniejszych filozofów angielskich, profesora w Uniwersytecie Oxfordzkim, składa się z dziewięciu artykułów, z których cztery są tu publikowane po raz pierwszy. Treść: Preface. I. Philosophy and Language. II. Can there be a Private Language? III. Privacy. IV. The Concept of a Person. V. Names and Descriptions. VI. Truth. VII. Two Notes on Probability (1. The Conception of Probability as a Logical Relation. 2. On the Probability of Particular Events). VIII. What is a Law of Nature? IX. Fatalism. Index.

Studies in Philosophical Psychology (Tulane Studies in Philosophy, vol. XIII. Martinus Nijhoff Publisher, The Hague 1964, str. III+147, cena 7,20 fl. hol.). Tom zbiorowy obejmuje następujące rozprawy: James K. Feibleman — Agresion, The muscle and alterable objects; Harold N. Lee — Perception and epistemology; Donald S. Lee — The pernicious distinction between logic and

psychology; Shannon Du Bose — Anaxagoras' theory of mind; Edward G. Ballard — Renaissance space and the Humean development in philosophical psychology; Robert C. Whittemore — The rational psychology of Laurens Hichok; Andrew J. Reck — The philosophy of Brand Blanshard.

W tym wydawnictwie (zob. Ruch Filoz. XIX, s. 296b) ukazały się poprzednio tomy: IX (1960) — Studies in Hegel, X (1961) — Studies in Whiteheads philosophy, XI (1962) — Studies in social philosophy; XII (1963) — Studies in recent philosophy.

Walter Kaufmann: The Faith of a Heretic (Anchor Books — Doubleday a. Comp., Inc., Garden City, New York 1963, str. XIV+414, cena 1,45 dol.). Autor, emigrant niemiecki, jest profesorem filozofii w Princeton University i publikuje dzieła z pogranicza filozofii i literatury. Na czele książki umieścił pytania: What can I Believe? How should I live? What do I hope? — Treść: Preface. I. Prologue. II. The Quest for Honesty. III. Philosophy and Revolution. IV. Commitment. V. Against Theology. VI. Suffering and the Bible. VII. The Old Testament. VIII. Jesus vis-à-vis Paul, Luther, and Schweitzer. IX. Organized Religion. X. Morality. XI. Freud and the Tragic Virtues. XII. Death. XIII. Trilogue on Heaven, Love, and Peace. XIV. Epilogue. Bibliographic Index. W posłowniu czytamy: „This book owes much to philosophers, ministers, theologians, and students, who graciously invited me to present some of my ideas in lectures, and to the long discussions that followed. They helped me to see my views in different perspectives and to relate them to the concerns of others”.

Anatol Rapoport: Fights, Games, and Debates. A publication from the Center for Research on Conflict Resolution, The University of Michigan (Ann Arbor, The University of Michigan Press 1960, second printing 1961, str. XVI+400, cena w opr. 6,05 dol.). Autor, profesor matematycznej biologii w Mental Health Research Institute w departamencie psychiatrii Uniwersytetu Michigan — zajmuje się matematycznymi teoriami ludzkiego postępowania. Treścią książki jest analiza ludzkich konfliktów, rozgrywających się na trzech poziomach: walki, w której przeciwnicy dążą do zwycięstwa drogą niszczenia się wzajemnego, gry — w której partnerzy walczą w ramach ograniczonych wzajemnie uznanymi pra-

widłami — oraz dyskusji, zmierzającej do zmiany przekonań oponenta. Gdy zostanie zrozumiana istota konfliktu, sądzi autor, możemy zapobiec walce przekształcając ją w grę, grę zaś z kolei w dyskusję, najbardziej kulturalną i jednocześnie płodną odmianę konfliktu. Treść: Introduction — Three Modes of Conflict. Part I. The Blindness of the Mass (1. A Theoretical Arms Race. 2. A Real Arms Race. 3. Psychological Epidemics. 4. Cooperation and Exploitation. 5. Critique of Social Physics). Part II. The Logic of Strategy (6. Game Theory and Its Forerunner, Gambling Theory. 7. Enter the Foe. 8. The Meaning of Strategy. 9. The Strategy Mixture. 10. What if the Opponent Is Both Friend and Foe. 11. Games with Collusion. 12. Coalitions. 13. Experiments in Strategic Conflict. 14. Critiques of Game Theory). Part III. The Learn Is to Select; To See Is to Select. Ethics of Debate. An Apology (15. To 16. The Blindness of Involvement. 17. Ways of Persuasion. 18. The Assurance of Understanding. 19. The Region of Validity. 20. The Assumption of Similarity). The Debate (The Case for Collectivism. The Case for Individualism). Concluding Remarks. Notes. References. Index.

Georges Gurvitch: The Spectrum of Social Time, transl. and ed. by M. Korenbaum (D. Reidel Publ. Comp., Dordrecht-Holland 1963, str. XXVI+152, cena 5,60 dol.). Książka paryskiego profesora socjologii ma treść następującą: Translator's Preface. I. Introduction (General Theoretical Orientation. The Relation of Sociological Theory to Study of Time). II. The Problem of Time (Jean Piaget's Definition. Is Multiple Time Possible? Bergson and the Problem of Time. The Problem of Time in Contemporary Physics. The Multiple Manifestations of Time in Different Sciences. Social Time. Varieties of Social Time. Sociological Time and Historical Time). III. The Depth Levels and Social Time (Ecological Time. Time Characteristic of Organizations. The Time of Conduct of Some Regularity of Patterns, of Rules, of Signals and Signs. Time of Social Roles and Collective Attitudes. Time of Symbols, Ideas and Collective Values. Collective Mentality and Time). IV. The Micro-Social Framework and Its Time; The Manifestations of Sociability (Time Belonging to Mass Sociability. Community, Sociability and Its Time). V. The Particular Groupings and Their Social Time. VI. The Social Classes and Their Scales of Social Time. VII. Global Societies and Their Time

Scales. VIII. The Time Scales of Modern Societies. IX. The Time Scales of Contemporary Societies. Conclusion.

Morris Ginsberg: Essays in Sociology and Social Philosophy. Vol. I. On the Diversity of Morals W. Heinemann, London 1961, str. XIV+329, cena 25 s.). To drugie wydanie książki nie różni się od pierwszego, pochodzącego z 1956 roku. Autor jest socjologiem zajmującym się filozofią społeczeństwa. Tom składa się z osiemnastu artykułów publikowanych w latach 1932—1955 w różnych czasopismach. Osiem artykułów zebranych w części pierwszej traktuje o zagadnieniach filozoficznych, tematyka pozostałych należy do zakresu socjologii. Artykuły filozoficzne pochodzą z lat 1944—1953 i dotyczą następujących zagadnień: trudności moralne, moralna podstawa konfliktów politycznych, względność etyki, etyka Durkheima, psychoanaliza a etyka, istota odpowiedzialności, różnorodność moralności, moralne ideały a podstawowe potrzeby. Przy niektórych artykułach podana jest krótka bibliografia, całość wyposażono w indeks nazwisk i indeks rzeczowy.

Reinhold Niebuhr: The Self and the Dramas of History (Faber and Faber, London 1956, str. 264, cena 21 s.). Profesor Niebuhr jest filozofem, teologiem, moralistą i myślicielem zajmującym się problematyką społeczno-polityczną. W pierwszej z trzech części swej książki — pisanej w ciągu dwóch lat — omawia stosunek jaźni do samej siebie, swego ciała, czasu, przestrzeni oraz do innych jaźni i Boga. W wolności jaźni widzi możliwość prowadzenia dialogu między jaźnią a otoczeniem. Niebuhr stara się odpowiedzieć na pytanie, czy dialog między jaźnią a Bogiem jest realnym faktem, czy tylko grą wyobraźni. Część drugą autor poświęca następującym zagadnieniom: stosunek hebrajskiego i helleńskiego składnika kultury zachodniej do problematyki osobowości jednostki i istoty dramatów historii, rola tych składników kultury w okresie Odrodzenia i Reformacji, przejście współczesnej kultury, od zainteresowań strukturalnych ku zainteresowaniom procesami, od badania umysłu ku badaniom przyrody, dążenie do zrozumienia pozycji człowieka w przyrodzie. Z kolei autor wyróżnia w ostatniej części swej książki dramatyczne, organiczne i umowne elementy wysiłków jaźni zmierzających do budowy społeczności i urzeczywistnienia siebie samej w tej społeczności. Tutaj ośrodkami, wokół których sku-

piają się zainteresowania autora, stają się demokracja, własność, integracja całej ludzkości w jedną społeczność, różnica między organizmem a wytworem ręki ludzkiej, związek tej różnicy z przeciwstawieniem jaźni jako tworu i jaźni jako twórcy historycznego przeznaczenia, wzrastająca rola artefaktu we współczesnych społecznościach, niemożliwość wy-modelowania społeczeństwa ludzkiego jako czystego artefaktu. Jako całość książka stanowić ma studium nad najogólniejszą problematyką jaźni.

Publikacje zbiorowe

Seria Tomistyczna „Biblioteki Polskiej” (zob. Ruch Filozof. XXII, s. 99 b), w wydawnictwie tym jako kolejna pozycja ukazał się tom: Św. Tomasz z Akwinu — Suma Teologiczna, tom 9, Cel ostateczny czyli szczęście oraz Uczynki ludzkie (1—2, qu. 1—21), przełożył i objaśnieniami zaopatrzył O. F. Bednarski OP. „Veritas” Kat. Ośrodek Wydawniczy, (12 Praed Mews, London W. 2., Londyn 1963). Treść: Przedmowa. Schemat podziału etyki tomistycznej. I. O celu ostatecznym, czyli o szczęściu. II. O uczynkach ludzkich. Odsyłacze do tekstów cytowanych. Objaśnienia tekstu. Indeks ważniejszych terminów. Wskazówki bibliograficzne.

Pierre Teilhard de Chardin: Der Göttliche Bereich. Ein Entwurf des inneren Lebens (Walter-Verlag. Freiburg 1963, str. 207). Książka ta stanowi trzecie już wydanie niemieckiego przekładu „Le milieu divin” — dzieła, które ukazało się w 1957 r. nakładem Editions du Seuil i spotkało się z żywym zainteresowaniem filozofów i teologów na Zachodzie. Wydawnictwo Waltera podjęło się publikacji w języku niemieckim wszystkich prac Teilharda de Chardin. Wydrukowanie „Der Göttliche Bereich” jest krokiem na drodze do realizacji tego zamierzenia. Przekład sporządził Josef Vital Kopp.

Wydawnictwa seryjne

Oreǳie króla Asioki. Przełożyła i komentarzem opatrzyła Jadwiga Makowiecka — Przedmowa: Humayun Kabir — Wstęp: Giovanni Pugliese Carratelli — Redakcja wydania polskiego: Eugeniusz Słuszkiewicz (Międzynarodowy Instytut Filozofii, seria „Filozofia i wspólnota światowa”, PWN, Warszawa 1964, str. XXXVIII + 60, cena 12 zł). Jest to trzeci tom wymienionej wyżej serii, oparty na

wydanej w r. 1960 wersji włoskiej (zob. Ruch Filozof. XXII, s. 319a, XXIII, s. 136a). Treść: Przedmowa. Humaczki. Nota bibliograficzna. Oreǳia skalne większe I—XIV. Oreǳia skalne mniejsze I—II. Oreǳia skalne do Kalingów. Oreǳia na kolumnach I—VII. Oreǳia mniejsze na kolumnach. Napisy donacyjne w pieczarach gór Barbar. Dwujęzyczny napis skalny grecko-armeński.

Materiały do nauczania psychologii, pod redakcją Lidii Wołoszynowej. Seria II. Psychologia rozwojowa, wychowawcza i społeczna, tom I (PWN, Warszawa 1964, skrypt, stron 438, cena 32 zł — zob. Ruch Filoz. XXIII, str. 303a). Treść: Przedmowa i wstęp (L. Wołoszynowa). I. Psychologia rozwojowa: 1. Dziedziczność, środowisko i rozwój psychiczny (A. R. Łuria). 2. Rozwój fizyczny dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (E. Łazowski i H. Tomaszewska). 3. O czynnikach kształtujących psychikę dziecka w wieku przedszkolnym (S. Szuman). 4. Pozabiologiczne czynniki wpływające na rozwój psychiczny dziecka w młodszym wieku szkolnym (L. Wołoszynowa). 5. Dynamika rozwoju psychicznego w okresie dorastania (M. Żebrowska). II. Psychologia wychowawcza: 1. Problemy pedagogiczne i psychologiczne klasy szkolnej (A. Molak). 2. Model klasy szkolnej (J. Fleszner). 3. Niepowodzenia dzieci w nauce szkolnej (Cz. Kupisiewicz). 4. Indywidualne przyczyny powodzeń i niepowodzeń dziecka w pracy szkolnej (M. Tyszkowa). 5. Wychowanie seksualne dzieci i młodzieży (A. Bukowska-Józwicka). 6. Problemy koedukacji w Polsce (S. Łapkowska). 7. Z zagadnień wychowania seksualnego współczesnej młodzieży męskiej (K. Kurpis). 8. Problemy poradnictwa zawodowego w szkole (B. Horoszowska). III. Psychologia społeczna: 1. Wprowadzenie do zagadnień psychologii społecznej (J. Ekel). 2. Wprowadzenie do problematyki badań nad opinią publiczną i zagadnień pokrewnych (I. Kurcz). 3. Rozwój społeczny dziecka (A. Maksymczuk). 4. Postawy i ich badania (S. Mika). 5. Powstawanie grup, konflikty międzygrupowe oraz ich likwidowanie (S. Mika).

Phaenomenologica (zob. Ruch Filoz. XXI, str. 466b) — w serii tej, wydawanej przez Archiwum Husserla, w Louvain (Martinus Nijhoff Publisher, The Hague) ukazały się dalsze tomy: 12. Jan M. Broekman, Phänomenologie und Egoologie — Faktisches und transzendentes Ego bei Edmund Husserl (1963, str.

X + 224, cena 22,75 Guilders); 13. William J. Richardson S. J., Heidegger — Through Phenomenology to Thought, preface by Martin Heidegger (1963, str. XLI + 764, cena 54 G.); 14. J. N. Mohanty, Edmund Husserl's Theory of Meaning (1964, str. XII + 148 cena 15,30 G.) Treść: Foreword. Abbreviations. I. Analysis of Thought. II. Expression and Its Functions. III. Thinking and Meaning. IV. Husserl's Philosophy of Language. V. Certain Associated Problems: A. On Occasional Expressions. B. On Non-extensional Expressions. C. Dependent and Independent, Complete and Incomplete Meanings. D. The Concept of Name. VI. Formal Logic. VII. Back to Experience. Bibliographical references.

Wilhelm Hiss: Die Anthropologie Bernhards von Clairvaux (Quellen und Studien zur Geschichte der Philosophie, herausgegeben von Paul Wilpert, Bd. VII. Walter de Gruyter u. Co., Berlin 1964, str. 148, cena w opr. 22 DM). Autor pisze w przedmowie: „In der vorliegenden Arbeit wird der Versuch unternommen, die philosophischen Elemente im Menschenbild des Abtes von Clairvaux herauszuarbeiten. Da heute die Frage nach dem Verhältnis von Theologie und Philosophie, von Glaubenserkenntnis und natürlichem Wissen wieder neu gestellt ist, soll die Untersuchung zugleich einen Beitrag zur Darstellung dieses Verhältnisses im 12. Jahrhundert liefern”. Treść: I. Philosophische Anthropologie bei Bernhard? (1. Denkender oder Schauender? 2. Der philosophische Gehalt. 3. Stellung und Bedeutung der Wissenschaft bei Bernhard). II. Der Sokratismus Bernhards. III. Copula rationis et mortis (1. Cohaerentia rerum discohaerentium. 2. Una substantia oder Dualismus von Leib und Seele?). IV. Die Seele (1. Ad imaginem et similitudinem Dei. 2. Partes oder functiones animae? a) Vivificare, sensificare intelligere, b) Anima est rationalis, conspiciibilis, irascibilis, c) Ratio, voluntas, memoria; Bernhards Erkenntnislehre). Schlusswort. Quellen. Literatur. Personenverzeichnis. Sachverzeichnis.

W seri tej ukazały się poprzednio dzieła: I. Procli Diadochi Tria Opuscula (zob. Ruch Filoz. XXI, str. 340 b); II. Eusebio Colomer — Nikolaus von Kues und Raimund Llull (1961, str. XVIII + 200, cena w opr. 32 DM), Francis Josef Kovach — Die Ästhetik des Thomas von Aquin (zob. Ruch Filoz. XXII, str. 186); IV. Boetii de Dacia Tractatus de Aeternitate Mundi (1964, s. VIII + 70, cena w opr. 18 DM);

Tom V/VI Nikolaus von Kues — Werke, w druku.

International Library of Philosophy and Scientific Method — w serii tej, pod redakcją prof. A. J. Ayera (zob. Ruch Filoz. XXII, str. 32b), ukazały się w dalszym ciągu następujące tomy: **Method in Ethical Theory**, by Abraham Edel; **Science, Perception and Reality**, by Wilfrid Sellars; **Norm and Action, a Logical Inquiry**, by Georg Henrik von Wright; **Philosophy and Scientific Realism**, by J. J. C. Smart; **Studies in Metaphilosophy**, by Morris Lazerowitz; **Reason, Action and Morality**, by J. Kemp.

Method in the Physical Sciences, by G. Schlesinger, Senior Lecturer in Philosophy — Australian National University (Intern. Library of Philosophy and Scientific Method, Routledge a. Kegan Paul, London, 1963, str. VIII + 140, cena w opr. 21 s). Treść: Introduction (1. Primary and Supplementary Principles. 2. The Logical Basis of Methodological Principles). I. The Principle of Simplicity (1. Introduction. 2. The Thesis of Nature's Simplicity. 3. Simplicity and Verification. 4. Simplicity and Falsifiability. 5. The Principle of Simplicity in the History of Science. 6. Dynamic Simplicity. 7. Open and Closed Hypotheses. 8. Conclusion). II. The Principle of Micro-Reduction (1. Introduction. 2. Micro-reduction and Determinism. 3. Physical and Logical Analysis. 4. Macro-reduction in the History of Science. 5. E. Mach and Atomism. 6. The General Search for Atomic Theories. 7. Conclusion). III. The Principle of Connectivity (1. Introduction. 2. Causality and Connectivity. 3. E. Mach's Principle of Symmetry. 4. The Resolvability of Particular Dispositions. 5. N. R. Campbell's Principle of Symmetrical Uniform Association. 6. P. W. Bridgman's Principle of Essential Connectivity. 7. J. C. Maxwell's Criterion for Distinguishing Between Real and Empty Predicates. 8. The Uncertain Meaning of Maxwell's Criterion. 9. Conclusion). IV. The Principle of Verification (1. Introduction. 2. The Technical-Physical-Logical Trichotomy. 3. Weak Verification. 4. The Comparative Function of Analysis: The Differential Aspect. 5. The General Function of Comparative Analysis. 6. Conclusion). Index.

Philosophy and Scientific Realism, by J. J. C. Smart — Hughes Professor of Philosophy, University of Adelaide

(Intern. Library of Philosophy and Scientific Method, Routledge a. Kegan Paul, London 1963, str. VIII + 160, cena w opr. 25 s). Autor pisze w przedmowie: „In recent Years I have been moving away from a roughly neowittgensteinian conception of philosophy towards a more metaphysical one, according to which philosophy is in a much more intimate relation to the sciences. Philosophy, it now seems to me, has to do not only with unravelling conceptual muddles but also with the tentative adumbration of a world view. I have tried to do something of this latter sortia the present book”. Treść: Preface. I. The Province of Philosophy (Philosophy and World View. Philosophy and the Elimination of Nonsense. Philosophy as More than the Elimination of Nonsense. Synoptic Philosophy and Man's Place in Nature). II. Physical Objects and Physical Theories (Two Sorts of Phenomenalism. Phenomenalism about Macroscopic Objects. Phenomenalism about Sub-microscopic Objects). III. Physics and Biology (The Nature of Biological Sciences. Psychology). IV. The Secondary Qualities (Is Physicalism Adequate? Criticisms of Two Philosophical Views about Colours. Positive Philosophical Theory of Colour. Other Secondary Qualities). V. Consciousness (The Limitations of Behaviouristic Analysis. The Brain Process Theory). V. Man as a Physical Mechanism (Men ad Mechanisms. Mechanisms and Machines. Problem-solving Ingenuity. The Argument from Gödel. An Inductive Machine. Creativity and Freedom). VII. The Space-Time World (Anthropocentric Cosmologies. Anthropocentricity of Some Temporal Concepts. The Space-Time World. The Temporal Assymmetry of the World. Conclusion). VIII. Man and Nature (Two Sorts of Anthropocentricity. Materialism and Values). Index.

Studies in Logic and The Foundations of Mathematics (North-Holland Publishing Company, Amsterdam. Zob. Ruch Filoz. XXII, str. 321a), w serii tej ukazały się w r. 1964 książki: **Peter B. Andrews — A Transfinite Type Theory with Type Variables** (str. 140, cena 5 dol.). Treść: 1. The System Q ; 2. Basic Logic in Q ; 3. The Theorem of Infinity on Related Results; 4. The Formalization of the Semantics of The System Q ; Footnotes; Bibliography. **J. N. Crossley and M. A. E. Dummett (editors) — Formal systems and Recursive Functions** (str. VIII + 320, cena 11 dol.). Zbiór odczytów wygłoszonych w czasie zjazdu

zorganizowanego przez Association for Symbolic Logic w Oksfordzie 15—18. VII 1963 r. Treść: Preface. I. Formal Systems. 1. R. A. Bull — Some Modal Calculi Based on IC; 2. M. J. Cresswell — The Logic of Interrogatives; 3. R. Harrop — Some Generalizations and Applications of a Relativization Procedure for Propositional Calculi; 4. H. Hermes and D. Rödding — A Method for Producing Reduction Types in the Restricted Lower Predicate Calculus; 5. J. Hintikka — Distributive Normal Forms in First-order Logic; 6. S. Kripke — Semantical Analysis of Intuitionistic Logic; 7. R. Montague — Set Theory and Higher-order Logic; 8. A. N. Prior — Existence in Leśniewski and in Russell; 9. A. Sloman — Functions and Rogators; 10. W. W. Tait — Infinitely Long Terms of Transfinite Type. II. Symposium on Recursive Functions. 1. J. N. Crossley — Constructive Order Types I; 2. R. L. Goodstein — Multiple Successor Arithmetics; 3. B. H. Maych — Unsolvable Problems in the Theory of Computable Numbers; 4. K. Schütte — Predicative Well-orderings; 5. Hao Wang — Remarks on Machines, Sets and the Decision Problem. **C. R. Karp — Languages with Expressions of Infinite Length** (str. XX + 183, cena 6,75 dol.). Treść: 1. Introduction. 2. Infinitary Concatenation. 3. Algebras of Terms of Infinite Length. 4. Infinitary Propositional Languages. 5. Infinitary propositional Logic. 6. Representation Theory for Boolean Algebras. 7. Non-deducibility in Infinitary Propositional Logic. 8. Systems of Formulas of Infinite Length. 9. Substitution. 10. Infinitary Predicate Languages. 11. Infinitary Predicate Logic. 12. Non-deducibility in Infinitary Predicate Logic. 13. The Definability of the Infinitary Formal Systems. 14. Incompleteness in Infinitary Predicate Logic. **S. C. Kleene and R. E. Vesley — The Foundation of Intuitionistic Mathematics Especially in Relation to Recursive Functions** (str. 256, cena 9 dol.). Treść: 1. A Formal System of Intuitionistic Analysis (S. C. Kleene). II. Various Notions of Realizability (S. C. Kleene). III. The Intuitionistic Continuum (R. E. Vesley). IV. On Order in the Continuum (S. C. Kleene) Bibliography. Symbols and Notations. Index. **N. Rescher — Hypothetical Reasoning** (str. X + 94, cena 3,40 dol.). Treść: Preface. 1. The Nature of Hypothetical Inference. 2. The Problem of Belief-Contravening Hypotheses. 3. The Path Towards a Solution of the Pro-

blem of Belief-Contravening Hypotheses. 4. The Problem of Counterfactual Conditionals. 5. The Path Towards a Solution of the Problem of Counterfactual Conditionals. 6. Compatibility-Restricted Entailment. 7. Modal Categories. 8. The Assignment of Modal Categories. 9. Application of Modal Categories to the Analysis of Counterfactual Conditionals. Appendix 1. Historical Considerations. Appendix 2. Compatibility-Restricted Hypothesis Introduction. Appendix 3. A Note on Laws.

Essays in Ontology (Iowa Publications in Philosophy, vol. 1. Martinus Nijhoff Publisher, The Hague 1963, str. XI + 216, cena 16,20 fl. hol.). Tom rozpoczynający tę nową serię zawiera rozprawy pięciu autorów. Treść: Editor's Preface. Author's Note. Introduction. A. Problems. I. Edwin B. Allaire — Existence, Independence, and Universals; II. Edwin B. Allaire — Bare Particulars; III. Herbert Hochberg — Elementarism, Independence and Ontology; IV. Reinhardt Grossmann — Particulars and Time; V. Reinhardt Grossmann — Conceptualism; VI. Reinhardt Grossmann — Sensory Intuition and the Dogma of Localisation; VII. Reinhardt Grossmann — Common Names. B. Systems. VIII. Robert G. Turnbull — Ockham's Nominalistic Logic, Some Twentieth Century Reflections; IX. Edwin B. Allaire — Berkeley's Idealism; X. Reinhardt Grossmann — Frege's Ontology; XI. Herbert Hochberg — Moore's Ontology and Non-Natural Properties; Edwin B. Allaire — The „Tractatus” — Nominalistic or Realistic? XIII. Herbert Hochberg — Of Mind and Myth; XIV. May Brodbeck — The Philosophy of John Dewey. Index.

Wydawnictwa ciągłe i czasopisma

Elektronische Informationsverarbeitung und Kybernetik (EIK), herausgegeben von der Sektion für Kybernetik beim Präsidium der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin und der Mathematischen Gesellschaft der Deutschen Demokratischen Republik (Akademie-Verlag GMBH, Berlin W 8). Nowe to czasopismo rozpoczęło się ukazywać od pierwszego kwartału 1965 r. w zeszytach kwartalnych objętości 68 stron, w cenie 8,— MDN. Program zapowiada m. in. działy: Wahrscheinlichkeitstheoretische und statistische Probleme, Informationstheorie, Bedienungstheorie, Zuverlässig-

keitstheorie, stochastische Automaten, Lernstrukturen und lernende Automaten. — Spieltheorie und Theorie der Optimierung. — Mathematisch-kybernetische Probleme aus der Biologie, Medizin, Physiologie, Psychologie und Pädagogik. — Probleme der mathematischen Linguistik, syntaktische Strukturen, Übersetzungsalgorithmen.

Foundations of Language, International Journal of Language and Philosophy wychodzi od r. 1965. Skład Redakcji: Morris Halle (Massachusetts), Peter Hartmann (Münster/W), K. Kunjuni Raja (Madras), Benson Mates (Univ. of California), J. F. Staal (Amsterdam), Pieter A. Verburg (Groningen), John W. M. Verhaar (Manila), nadto do Rady Redakcyjnej (Board of Consulting Editors) należą m. i.: K. O. Apel (Kiel), Y. Bar-Hillel (Jerusalem), C. C. Berg (Leiden), M. Black (Cornell Univ.), I. M. Bocheński (Fribourg), S. Ceccato (Milano), J. Chmielewski (Warszawa), A. N. Chomsky (MIT), H. B. Curry (Pennsylvania St. Univ.), H. G. Gadamer (Heidelberg) A. Naess (Oslo). A. Rapoport (Univ. of Michigan), S. K. Szaumian (Moskwa), P. Ziff (Univ. of Wisconsin). Adres Redakcji: John W. M. Verhaar, Managing Editor, Ateneo de Manila, P. O. Box 154., Manila, Philippine Islands, a dla działu recenzji: J. F. Staal Review Editor, Instituut voor Filosofie, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam The Netherlands. Administracja: D. Reidel Publishing Company P. O. Box 17, Dordrecht, The Netherlands. Czasopismo ukazuje się kwartalnie, w zeszytach objętości ok. 4 arkuszy. Prenumerata roczna 11,75 dol. Zapowiedziano a. i. artykuły: K. O. Apel (Kiel) — The Development of Linguistic Analytic Philosophy and the Problem of the „Geisteswissenschaften”; C. E. Bazell (London) — Grammar, Use and Meaning; C. C. Berg (Leiden) — Myth; S. Ceccato (Milano) — Operational Linguistics; J. Chmielewski (Warszawa) — Logical Analysis of Linguistic Analysis of Linguistic Structures?; P. Hartmann (Münster) — Towards a Foundation of Syntax; A. G. F. van Holk (Groningen) — Structural Analysis of Meaning; P. Kiparsky (MIT) — Steintal's Philosophy of Language; J. F. Staal (Amsterdam) — In Memoriam Prof. Evert W. Beth.

L'Analogie en tant que méthode de connaissance: Kwartalnik szwajcarski „Dialectica” przynosi w z. 66/67 i 68 (tom 17 nr 2/3 i 4 z r. 1963, zob. Przegląd czasopism str. 57) zespół artykułów składa-

jących się na sympozjum na powyższy temat podzielonych na działy: Introduction. I. Principes de la connaissance analogique. II. Méthodes de la connaissance analogique. III. Application des méthodes analogiques. Zgodnie z zapowiedzią redakcji sympozjum ma być kontynuowane w dalszych zeszytach.

Revue de Métaphysique et de Morale — wyczerpane roczniki I—XVII za lata 1893—1909 zostały na nowo wydrukowane i są do nabycia w cenie 150 f. fr. za tom broszurowany (Paris, Presses Universitaires de France).

Journal of Philosophy (720 Philosophy Hall, Columbia University, New York, N. Y. 10027), — wyczerpane zeszyty tego czasopisma zostały na nowo wydrukowane i są do nabycia, bądź pojedynczo, bądź kompletami, mianowicie roczniki I—XXXVI (1904—1939) po 24 dol. za rocznik, roczniki XXXVII—LVI (1940—1959) po 18 dol., roczniki późniejsze po 12 dol. Zostały nadto wydane indeksy, mianowicie za 50-lecie 1904—1953 (442 strony), cena 12 dol., indeks dodatkowy za lata 1954—1963 w cenie 2 dol.

Bibliografie, leksykony, informatory

Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych 1963 (Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, PWN, Warszawa-Poznań 1964, str. 614, cena 63 zł). Katalog podaje nazwisko autora, tytuł rozprawy i jej zwiążą charakterystykę, miejsce i datę habilitacji lub promocji oraz przy doktorach nazwisko promotora, obejmując wszystkie wydziały szkół wyższych, placówki naukowe PAN oraz resortowe instytuty naukowo-badawcze. Katalog jest trzecią z kolei pozycją rocznika ukazującego się od r. 1962 i opiera się na wykazach ogłaszanych periodycznie w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Szkół Wyższych. Egzemplarze rozpraw wymienionych w Katalogu znajdują się w Bibliotekach Głównych szkół wyższych oraz w bibliotekach instytucji, które nadały stopnie naukowe. Katalog wymienia w dziale „Filozofia” 1 rozprawę habilitacyjną i 17 rozpraw doktorskich, w dziale „Logika” dwie rozprawy doktorskie, w dziale „Pedagogika” jedną rozprawę habilitacyjną i 30 doktorskich, w dziale „Psychologia” 10 rozpraw doktorskich.

Słownik Filozofów, praca zbiorowa pod red. Ireny Krońskiej. Państwowe Wydawnictwo Naukowe zapowiada wydanie

wymienionej wyżej publikacji, na którą złoży się 4—6 zeszytów łącznej objętości około 200 arkuszy wydawniczych, cena orientacyjna ok. 250 zł. Słownik obejmuje całość historii filozofii od starożytności aż po współczesność w hasłach osobowych (ok. 6000 haseł), od kilkuwierszowych wzmianek do kilkustronicowych artykułów syntetycznych, wraz z obszerną informacją bibliograficzną. Każdy zeszyt będzie zawierał hasła ułożone alfabetycznie od A do Z, a skorowidz nazwisk i skorowidz rzeczowy do wszystkich zeszytów służyć będą dla odszukania potrzebnej informacji w poszczególnych zeszytach. Zeszyt pierwszy (ok. 150 stron i 600 haseł) miał się ukazać w I półroczu 1965 r.

Rudolf Eislers „Wörterbuch der philosophischen Begriffe”, którego czwarte wydanie ukazało się w r. 1927, ma się ponownie ukazać w całości na nowo opracowanej postaci nakładem firmy Schwabe u. Co. Basel (Stuttgart. Na czele komitetu redakcyjnego stanął prof. Joachim Ritter (Münster V/West), który przedstawił w artykule „Zur Neuauffassung des 'Eisler' — Leitgedanken und Grundsätze eines historischen Wörterbuchs der Philosophie” (Zeitschrift für philos. Forschung XVIII, 4 — 1964) metody nowego opracowania, które otrzyma również nowy tytuł „Historisches Wörterbuch der Philosophie”.

Odczyty i wykłady

Oddział PTF w Krakowie. — 9 X 64. R. Hartmann (Mexico-City): Axiologie als Wissenschaft. — 31 X 64. R. Suszko: Komunikowanie się a denotacje i konotacje. — 1 XII 64. Uroczyste posiedzenie z okazji 50-lecia pracy naukowej prof. Eugeniusza Brzezickiego, z referatem jubilata na temat automatyzmów w zachowaniu (zorganizowane wspólnie z towarzystwami Psychiatrycznym, Neurologicznym i Psychologicznym). — 2 XII 64. M. Wallis — Asymetria i amor vacui w sztuce Zachodu i Dalekiego Wschodu (zorganizowane wspólnie z Sekcją Estetyki).

Oddział PTF w Lublinie. — 4 XII 64. Uroczyste posiedzenie naukowe w 60 rocznicę urodzin prof. Narcyza Łubnickiego i 35-lecie jego działalności naukowej: Z. Cackowski — Życie i twórczość prof. Narcyza Łubnickiego; A. Teske — O eksperymencie rozstrzygającym (wspomnienie z dyskusji

metodologicznych z prof. Łubnickim); Wspomnienia osobiste Jubilata. Odczyty popularno-naukowe: 12 XI 64. N. Łubnicki: Mikołaj Czernyszewski, myśliciel-rewolucjonista (w 75 rocznicę śmierci). — 19 XI 64. Z. Czarniecki: Społeczne funkcje zjawisk religijnych w utopiach Odrodzenia. — 26 XI 64. T. Kwiatkowski: O dyskusji. — 10 XII 64. B. Dziemidok: Ewolucja koncepcji tragizmu. — 3 XII 64. H. Borowski: Wina ze stanowiska etyki i prawa.

Oddział PTF w Łodzi. — 14 I 64. S. Amsterdamski: Niektóre zagadnienia struktury nauki. — 3 XII 64. I. Akczurin (ZSRR): Pojęcie struktury a teoria automatów. — 15 XII 64. I. Pawłowska: Relatywizm etyczny.

Oddział PTF w Poznaniu. — 3 II 64. Z. Ziemiński: Logika deontyczna a praktyka wnioskowań z norm o normach. — 6 III 64. T. Czeżowski: Konflikty w etyce. — 2 IV 64. A. Siemianowski: Antropologiczna i ontologiczna wersja egzystencjalizmu. — 9 IV 64. A. Grzegorzczak: Wokół schematyzmu w etyce. — 11 V 64. S. Gniadek: Kategorie semantyczne z punktu widzenia językonawstwa. — 22 V 64. J. Pelc: Fikcja literacka z punktu widzenia logiki. — 24 VI 64. R. Kozłowski: Salomon Maimon, krytyk i kontynuator Kanta. — 24 XI 64. S. Kaczmarek: Przedmiot i zadania historii filozofii. — 8 X 64. Z. Żechowski: Koncepcja motywacji w teorii zachowania. — 19 XI 64. J. Kmity: Rzeczywistość przedstawiona w dziele literackim z semantycznego punktu widzenia.

Oddział PTF w Toruniu. — 14 X 64. J. Sztumski: Czynniki wyznaczające myślenie człowieka. — 27 X 64. H. Moese: Moralność a praca naukowa według Descartesa i Bolzana. — 16 XI 64. A. Korcik: Najwcześniejsze ośrodki logiki matematycznej w Rosji. — 24 XI 64. J. Sztumski: Środowisko geofizyczne a myślenie. — 8 XII 64. T. Witwicki: Założenia psychologii dawniej i dziś. — Koło w Olsztynie 31 I 64. J. Sikora: Nauka a ideologia. — 11 VI 64. I. Szumilewicz: Postulat prostoty w badaniach przyrodniczych. — 14 XII 64. E. Adler: Panteizm — humanizm — prometeizm.

Oddział PTF w Warszawie. — 27 I 64. M. Wallis: O polu semantycznym. — 14 III 64. T. Czeżowski i M. Koko-

szyska-Lutman: Kazimierz Ajdukiewicz, człowiek i dzieło. — 6 IV 64. W. Tatariewicz: Filozofia w Uniwersytecie Jagiellońskim od Dobrocieskiego do Wiszniewskiego. — 11 V 64. R. Garaudy (Clermont-Ferrand): Marksistowska koncepcja człowieka. — 1 VI 64. B. Baczek: Badania w Polsce nad filozofią nowożytną w roku Dwudziestolecia. — 13 VI 64. L. Gabriel (Wiedeń): Sinn und Wahrheit. — 22 VI 64. Z. Adamczewski (Kanada): Sens istnienia w poglądach filozofów egzystencjalnych. — 5 X 64. R. Hartmann (Mexico-City): Aksjologia jako nauka. — 2 XI 64. B. Wolniewicz: Zdania elementarne i ontologia „Traktatu...” Wittgensteina.

Oddział PTF we Wrocławiu. — 29 IX 64. T. Czeżowski: Początki filozofii greckiej (rozważania metodologiczne). — 8 X 64. H. Greniewski: O pojęciu kodu. — 21 XII 64. B. Dyankow (Sofia): Próba uzasadnienia logiki jako odrębnej dziedziny naukowej. — 21 XII 64. I. Dąbbska: Poglądy Wittgensteina na niesprzeczność i charakter zdań matematyki, zawarte w „Bemerkungen über die Grundlagen der Mathematik”.

Uroczystość poświęcona pamięci Stanisława Leśniewskiego, urządzona przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Filozoficznego odbyła się 28 listopada 1964 r. w Warszawie; program wypełniły dwa odczyty: T. Kotarbiński — Wspomnienia; J. Słupecki — Systemy logiczne Stanisława Leśniewskiego. Po odczytach odbyło się spotkanie uczestników przy czarnej kawie.

W czterechsetną rocznicę urodzin Galileusza obchodzoną pod egidą UNESCO, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN wraz z Zakładem tego imienia zorganizował w dniu 20 X 1964 w Warszawie posiedzenie naukowe, którego program obejmował referaty: Galileusz w świetle współczesnej astronomii (E. Rybka), Galileusz i metoda nauk ścisłych (A. Teske), Grocjusz — uczeń Galileusza (W. Voisé). Ponadto na posiedzeniu ogłoszono sprawozdanie z obchodów ku czci Galileusza we Włoszech.

Dyskusja na temat zagadnień filozofii wartości została zorganizowana w postaci rozszerzonego zebrania redakcyjnego miesięcznika „Znak” w Krakowie 23 i 24 stycznia 1965 r. Jako wprowadzenie do dyskusji zostały wygłoszone następujące referaty: A. M. Krąpiec — Filozofia bytu a zagadnienie wartości; T. Cze-

żowski — Czym są wartości; W. Tatarskiewicz — Uczciwość i dobroć; I. Dąbbska — Kilka uwag o wartościach poznawczych; K. Wajs — Metody realizacji związane ze stosowanymi w technice kryteriami wartości; A. Grzegorzczak — Wartość autentyczności; W. Stróżewski — Wartościowanie a ocena. Przebieg obrad został opublikowany w „Znaku” nr 130 (kwiecień 1965), s. 399—468, oraz nr 135 (wrzesień 1965) s. 1189—1197.

Prof. Tadeusz Kotarbiński wygłosił w programie ogólnopolskim Polskiego Radia cykl piętnastominutowych audycji pod łącznym tytułem „Pogadanki na rozdrożach”. Audycje były podawane co poniedziałek od 30 XI 1964 do 15 III 1965 w następującym porządku: I. Słowo wstępne; II. Trzy główne problemy; III. Cel i sens życia; IV. Fatalizm; V. Istota kultury; VI. Realizm praktyczny; VII. Hasło życia zgodnego z naturą; VIII. Hasło „Bądź sobą;” IX. Hasło dobrej roboty; X. Instynkt walki; XI. Opiekun społeczeństwa; XII. Miłość i przyjaźń; XIII. Wzorzec miłości matczynej; XIV. Rzecznicy sprawiedliwości; XV. Krótkość życia; XVI. Być albo nie być. Tekst audycji był drukowany w „Życiu Literackim” (Kraków) co tygodnia w najbliższym numerze po wygłoszeniu.

Prof. W. P. Rożin, dziekan Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Leningradzie, wygłosił 6 XI 1964 w Oddziałowej Organizacji Partyjnej PZPR przy Uniwersytecie Warszawskim odczyt: O kształceniu kadr filozoficznych w ZSRR.

Prof. Jan Trzynadłowski 2 II 1965 w Klubie Księgarza w Jeleniej Górze wygłosił odczyt: Co to jest estetyka i przeżycie estetyczne.

Prof. Roman Ingarden wygłosił w dniach 3, 4 i 5 XI 1964 trzy odczyty w Uniwersytecie w Wiedniu (dwa pierwsze w Institut der slavischen Philologie, trzeci w Institut der Philosophie II): 1. Erkenntnisweisen des literarischen Kunstwerkes; 2. Zeitperspektiven im literarischen Kunstwerk und Probleme der Objektivität der Erkenntnis desselben; 3. Das Kunstwerk und sein Wert. Po odczytach odbyła się dyskusja.

Prof. A. Mostowski wygłosił 8 III 1965 r. w Warszawie na zebraniu Konwersatorium matematycznego PAN odczyt pt.

Najnowsze wyniki dotyczące niezależności pewnika wyboru i hipotezy continuum. Prelegent omówił odkrycie P. J. Cohena (zob. Ruch Filoz. XXII, str. 336b), zwracając uwagę na związki teorii mnogości z topologią i na znaczenie filozoficzne odkrycia.

Aesthetik-Tagung dla wybranych studentów uniwersytetów została zorganizowana przez Studienstiftung des deutschen Volkes w Schloss Schwöbber (NRF) 23—27 X 1964. Wygłoszono trzy odczyty: Informationsaesthetik (prof. Frank z Berlina), Kunst und Erkenntnis (prof. Liebrucks z Frankfurtu) oraz Das Kunstwerk und sein Wert (prof. Ingarden z Krakowa). Po każdym odczytce odbyła się wyzerpująca dyskusja.

Session academique została zorganizowana przez Het Bureau voor Muziek-Auteursrecht „Buma” w Amsterdamie w związku z obchodem 50-lecia tej instytucji, 16 XII 1964; wygłoszono cztery odczyty, wśród nich prof. Ingarden mówił na temat: Das Schöpferische des Autors und das Mitschöpfertum des Virtuosen und der Zuhörerschaft. Treść odczytów była wydrukowana w programach.

Grupa robocza dla zbadania problematyki filozoficznej historii została zorganizowana w końcu roku 1963 przy Instytucie Filozofii Akademii Nauk ZSRR, jednocześnie zaś w Instytucie Historii Akademii Nauk zorganizowano sekcję metodologii historii. Oba zespoły pracują nad podstawowymi zagadnieniami tej metodologii. Główną formą pracy są posiedzenia seminarium, w którym uczestniczą filozofowie i historycy z Akademii Nauk i szkół wyższych Moskwy. W r. 1963/64 odbyły się posiedzenia tego seminarium z następującymi referatami: Przedmiot nauk historycznych (A. W. Gułyga); Właściwe metody badania procesu historycznego (J. A. Liwad'a); Znaczenie metodologiczne zasady monistycznej poznawania dziejów (E. S. Markarjan); Psychologia społeczna a nauki historyczne (B. F. Porszniew); Wyjaśnianie przyczynowe w historii (A. J. Gurewicz).

Seminarium metodologii nauk społecznych przy katedrze materializmu dialektycznego i historycznego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu w Moskwie, z udziałem pracowników innych katedr Wydziału opracowało w r. akad. 1963/64 tematy: 1. Zastosowanie matematyki i maszyn liczbowych w naukach huma-

nistycznych, 2. Doświadczenie w socjologicznych badaniach środowiskowych, 3. Zagadnienie idealistycznego pojmowania życia społecznego, 4. Niektóre założenia metodologiczne poznania osobowości, 5. Podstawowe zagadnienia cybernetyki ekonomicznej.

The British Society of Aesthetics ogłosiła serię odczytów na rok 1964/65: 7 X — Puppets and Plays (Viscount Barrington); 4 XI — The Function of Perceptual Asymmetry in Picture Space (F. Fröhlich); 2 XII — The Use of Art for the Study of Symbols (E. H. Gombrich); 6 I — Theatre and Reality (E. Capon); 8 II — Aspects of Modern Dance (F. Hall); 3 III — Films and Feelings (R. Durgnat); 7 IV — New Sounds, Old Silence (T. Dart); 5 V — Art and Commitment (W. Righter); 2 VI — Metaphor, Paradox, and Stereotype in Poetic Language (C. Brooks).

The Boston Colloquium for the Philosophy of Science ogłosiło następujący program wykładów na rok 1964/65: 19 X B. Nelson — Theory Construction in Social Science, Dilemmas and Problems; 9 XI D. Hawkins — Chapter Zero a Text on Information Theory; 23 XI B. Mandelbrot — Epistemology of Chance in Certain Newer Sciences; 30 XI J. R. Platt — How We See Straight Lines; 7 XII M. Sachs — On Elementarity of Measurement in General Relativity, Toward a General Theory; 29 XII N. Chomsky, H. Putnam, N. Goodman — Modern Contributions to the Theory of Innate Ideas; 12 I. G. Berry — Logic with Platonism; 8 II. G. Schlesinger — Natural Kinds; 1 III. M. Wartofsky — Metaphysics as Heuristic for Science; 15 III. R. Gesner — The Grammar of Film; 5 IV. H. Geiringer von Mises — Probability as a Science; 27 IV. A. Petersen — On Quantum Mechanics; 11 V. W. A. Wallace — Elementarity; 17 V. G. Buchdahl — Varieties of Metaphysics.

University of Kansas, Department of Philosophy ogłosił serię odczytów na temat „Ethics and Society” w roku 1964/65: 22 X. A. I. Melden — Moral Reasoning; 12 XI. Ch. Stevenson — Ethical Fallibility; 10 XII. H. Marcuse — Ethics and Revolution; 7 I. H. Aiken — Morality and Ideology; 25 II. T. Szasz — Morality and Psychiatry; 11 III. B. Blan-

shard — The Rationalist in Politics; 22 IV. R. Johann — Love and Justice; 6 V. E. Harris — Respect for Persons; 20 V. K. Baier — Responsibility and Freedom.

The Claremont Philosophical Discussion Group ogłasza program odczytów w r. 1964/65: 13 X. R. Firth — Sensing and Perceiving; 10 XI. N. Malcolm — How Descartes Proved that His Essence Is Thinking; 17 XI. D. F. Pears — Reasons for Actions; 1 XII. M. Natanson — Anonymity and Recognition, Toward an Ontology of Social Roles; 12. I. I. Lakatos — Proofs, Explanations, and Refutations; 9 II. S. Erickson — Phenomenology and Language; 2 III. P. Nowell-Smith — God and Evil; 13 IV. E. Winance — Intention and the Nature of Husserl's Logic; 11 V. M. Black — Some Perplexities about Probability 17—24 V. P. O. Kristeller — Renaissance Concepts of Man (cztery odczyty).

The Grinnell Seminar on Order 1963/64 miało w programie m. in. wykłady: M. C. Beardsley — Order and Disorder in Art; K. Burke — Order, Action and Victimage; P. J. Caws — Order in the Sciences; R. Cole — The Causal Order and the Logical Order; E. Conze — Dharma as a Spiritual, Cosmic and Social Force; J. K. Feibleman — Disorder; C. J. Friedrich — The Dialectic of Order and Freedom in Politics; J. C. Greene — The Concept of Order in Darwinism; Ch. Hartshorne — Order and Chaos; H. Hofmann — Chaos Saves Order, A Plea for Flexible Order; S. Hofmann — A New International Order; J. M. Kitagawa — Chaos, Order and Freedom in World Religions; H. Kuhn — The Case for Order in a Discordered Age; W. O. Martin — The Order of Teaching and Learning; E. McMullin — Order in Plato and the Aristotelian Tradition; W. D. Oliver — Order and Personality; T. Parsons — Order as a Sociological Problem; C. J. Schneer — Science and History; H. Spiegelberg — Rules and Order; S. F. Stumpf — The Moral Order and the Legal Order; P. Weiss — Reality and Order; J. Whatmough — Order in Language and in Other Human Behavior. Kierownikiem Seminarium jest prof. Paul G. Kuntz (Grinnell College, Grinnell, Iowa, USA). Wszystkie wykłady mają być publikowane w osobnym wydawnictwie.

Organizacje

Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Dorożne Walne Zgromadzenie odbyło się w Warszawie 29 marca 1965 r. z udziałem delegatów reprezentujących wszystkie oddziały. Zarząd przedstawił sprawozdanie z działalności Towarzystwa w roku 1964: Na początku roku sprawozdawczego Towarzystwo liczyło 359 członków w siedmiu oddziałach, w ciągu roku liczba ta wzrosła do 366 osób. Przy Zarządzie Głównym działała Sekcja Estetyki. W oddziałach odbyło się 68 posiedzeń naukowych z 72 referatami, nadto Oddział w Lublinie urządził 8 odczytów popularnych. W zakresie działalności wydawniczej ukazały się zeszyty 2—4, tomu XXII Ruchu Filozoficznego, a przygotowany przez Komitet Wydawniczy pism Kazimierza Twardowskiego obszerny wybór jego pism jest w druku. Biblioteka Towarzystwa zdeponowana w Bibliotece Wydziału Filozoficznego UW powiększyła się o 88 tomów. Dochody Towarzystwa wynosiły 208 439 zł, w tym dotacja z PAN 175 000 zł, wydatki 179 912 zł, pozostałość kasowa 28 527 zł. Sprawozdanie Zarządu i Komisji Rewizyjnej przyjęto jednogłośnie, wyrażając podziękowanie Zarządowi i pracownikom Towarzystwa, po czym wybrano władze Towarzystwa na okres 1965—1967 w następującym składzie: Zarząd główny — przewodniczący Tadeusz Kotarbiński, członkowie: Tadeusz Czeżowski, Marian Dobrosielski, Roman Ingarden, Maria Kokoszyńska-Lutmanowa, Narcyz Łubnicki, Jerzy Pelc, Adam Schaff, Mieczysław Wallis, zastępcy: Helena Eilstein, Adam Wiegner; Komisja Rewizyjna: Izydora Dąmbska, Jan Gregorowicz, Tadeusz Pawłowski; Sąd Koleżeński — Bronisław Baczo, Bolesław Gawecki, Janina Kotarbińska, Kazimierz Pasenkiewicz, Seweryna Romahnowa. Zarząd ukonstytuował się, wybierając zastępcą przewodniczącego Adama Schaffa, sekretarzem Mariana Dobrosielskiego, skarbnikiem Jerzego Pelca, bibliotekarzem Mieczysława Wallisa. Przyjęto nadto plan działalności na rok 1965 w dotychczasowym zakresie.

Sekcja Estetyki działała w Krakowie, w związku z tamtejszym Oddziałem PTF, pod przewodnictwem Romana Ingardena i liczyła 54 członków (w Krakowie 30, w Warszawie 20, w Łodzi 2, w Toruniu 2); odbyło się jedno posiedzenie naukowe w Krakowie.

Oddział w Krakowie liczył z końcem roku 81 członków. Odbyło się 12 zebrań naukowych oraz dwudniowa sesja naukowa z okazji obchodu jubileuszowego Uniwersytetu Jagiellońskiego; łącznie na 16 zebraniach wygłoszono 20 referatów. Dochody 11 073 zł 43 gr, wydatki 5 006 zł 50 gr, saldo 6 966 zł 93 gr. Biblioteka Oddziału liczy 216 tomów książek i czasopism oraz 61 luźnych zeszytów czasopism. Na trzylecie 1965—1967 wybrano władze w następującym składzie: Zarząd — Roman Ingarden (przewodniczący), Izydora Dąmbska (zastępca przewodniczącego), Antoni Połtawski (skarbnik), Władysław Stróżewski (bibliotekarz), Maria Turowicz (sekretarz), zastępcy członków Danuta Gierulanka i Jan Popiel; Komisja Rewizyjna — Jan Leszczyński, Kazimierz Pasenkiewicz, F. Studnicki.

Oddział w Lublinie liczył z końcem roku 29 członków, odbyły się 4 posiedzenia naukowe, nadto zaś urządzono 8 publicznych odczytów popularnych. Dochody 9 388 zł 85 gr, wydatki 8 143 zł 50 gr, saldo 1 245 zł 35 gr. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Narcyz Łubnicki (przewodniczący), Józef Reutt (zastępca przewodniczącego), Zdzisław Cackowski (sekretarz), Natalia Reuttowa (skarbnik); Komisja Rewizyjna — Mieczysław Ziemiński, Armin Teske, M. Subotowicz.

Oddział w Łodzi liczył z końcem roku 19 członków. Odbyły się trzy zebrania naukowe. Dochody 917 zł, wydatki 237 zł, saldo 680 zł. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Tadeusz Pawłowski (przewodniczący), Ija Pawłowska (zastępca przewodniczącego), Adam Nowaczyk (sekretarz), Henryk Lenkiewicz (skarbnik); Komisja Rewizyjna — Włodzimierz Gromiec, Tadeusz Mendelski, Tadeusz Szklarek.

Oddział w Poznaniu liczył z końcem roku 43 członków, odbyło się 10 posiedzeń naukowych. Dochody 4 886 zł 50 gr, wydatki 1 553 zł 70 gr, saldo 3 332 zł 80 gr. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Czesław Znamierowski (przewodniczący), Jerzy Giedymin (zastępca przewodniczącego), Seweryna Romahnowa (skarbnik), Zygmunt Ziemiński (sekretarz), J. Czajnsner; Komisja Rewizyjna — Stanisław Gniadek, Maria Rymarzewicz, Jerzy Kmita.

Oddział w Toruniu liczył z końcem roku 50 członków (wraz z Kołem w Olsztynie). Odbyło się 11 posiedzeń naukowych w Toruniu i 3 w Olsztynie. Dochody 3 924 zł 25 gr, wydatki 2 656 zł 20 gr, saldo 1 268 zł 05 gr. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Tadeusz Czeżowski (przewodniczący), Henryk Elzenberg (zastępca przewodniczącego), Wacław Kubik (sekretarz i skarbnik); Komisja Rewizyjna — Wojciech Hejnosz, Kazimierz Moroz, Leopold Rozental. Przewodniczącym Koła w Olsztynie jest Jan Sikora.

Oddział w Warszawie liczył z końcem roku 108 członków. Odbyło się 10 posiedzeń naukowych. Dochody 1 476 zł, wydatki 931 zł 85 gr, saldo 544 zł 15 gr. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Janina Kotarbińska (przewodnicząca), Alicja Kadler (sekretarz), Marian Dobrosielski (skarbnik), członkowie Marian Przełęcki, Jan Legowicz; Komisja Rewizyjna — Janina Butkiewicz, Jerzy Kreczmar, Irena Raczyńska.

Oddział we Wrocławiu liczył z końcem roku 36 członków. Odbyło się 11 posiedzeń naukowych. Dochody 3 642 zł 47 gr, wydatki 2 916 zł 40 gr, saldo 726 zł 07 gr. Władze Oddziału na trzylecie 1965—1967 wybrano w następującym składzie: Zarząd — Maria Kokoszyńska-Lutmanowa (przewodnicząca), Jerzy Słupecki (zastępca przewodniczącego), Tadeusz Kubiński (sekretarz), Waleska Rudek (skarbnik), członkowie Helena Stoniewska, Ludwik Borkowski, Jarosław Ładosz, B. Iwanuś; Komisja Rewizyjna — Franciszek Longchamps, Andrzej Mycielski, Hugo Steinhäus.

Polskie Towarzystwo Psychologiczne, według danych przedstawionych na XV Walnym Zgromadzeniu w Poznaniu 24 IV 1965, ma 605 członków zrzeszonych w 11 oddziałach miejscowych, przy czym największy jest Oddział Warszawski, mający 188 członków, a najmniej liczny Oddział Białostocki — 12 członków. 30% wszystkich członków PTP posiada specjalizację psychologii wychowawczej, 28,5% — psychologii klinicznej, 14% — psychologii pracy. Największa liczba członków, bo 35% jest zatrudnionych w resorcie sprawiedliwości, resorty zdrowia i oświaty w sumie zatrudniają 58% członków. Organem naukowym Towarzystwa jest „Przegląd Psychologiczny”.

Koło studiów nad myślą Teilharda de Chardin powstało w Warszawie z inicjatywy redakcji czasopisma „Życie i Myśl”; zebranie organizacyjne odbyło się w marcu 1965 r.; zagał je prof. B. Gawęcki po czym Mieczysław Tazbir zreferował współczesny stan badań nad dziełami Teilharda de Chardin. Nad referatem rozwinęła się dyskusja, a następnie wybrano Radę Koła w składzie: M. Tazbir (członek francuskiego stowarzyszenia Association des amis de Pierre Teilhard de Chardin), B. Gawęcki, Wł. J. Grabski, T. Tyszkiewiczowa i Z. Czajkowski. Uchwalono zorganizować dwudniowe sympozjum 12 i 13 czerwca 1965 r.

Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie. Zarząd tej organizacji, po zmianach wprowadzonych w czasie Kongresu w Meksyku 1963 r., ma skład następujący: Président — F. Larroyo (Meksyk), président honoraire — F. Battaglia (Bolonia), vice-présidents — J. Hyppolite (Paryż), R. P. McKeon (Chicago), secrétaire général — Ch. Perelman (Bruksela), trésorier — A. C. Ewing (Cambridge), membres — S. Blanshard (New-Haven), I. Bocheński (Fryburg), Ch. Boyer (Rzym), J. L. Curiel (Meksyk), L. De Raeymaeker (Louvain), Ch. Dumery (Paryż), M. Farber (Filadelfia), R. Frondisi (Buenos-Aires), H. G. Gadamer (Heidelberg), C. Giacom (Padwa), A. B. Gibson (Melbourne), F. Gonthier (Zurych), R. Klibansky (Montreal), P. W. Kopnin (Moskwa), H. Kuhn (Monachium), F. Lombardi (Rzym), K. Marc-Wogau (Upsala), M. B. Mitin (Moskwa), N. A. Nikam (Mysore), J. A. Passmore (Canberra), Sir W. D. Ross (Oksford), N. Rotenstreich (Jerozolima), A. Schaff (Warszawa), M. Sharif (Lahore), W. Tatariewicz (Warszawa), J. Theodoropoulos (Ateny), A. G. M. van Melsen (Nimwegen), J. Wahl (Paryż), Ch. Werner (Genewa), J. Zaragueta (Madryt).

Międzynarodowa Unia Nauk Psychologicznych (zob. Ruch Filoz. XXII, str. 329b). Komitet wykonawczy tej organizacji obradował 26—31 lipca 1964 r. w Bellagio (Włochy); zatwierdzono tematy XVII kongresu psychologii, który ma się zebrać w Moskwie w 1966 r. i załatwiono szereg spraw bieżących. Reprezentant Polski w Komitecie prof. T. Tomaszewski przedstawił projekt międzynarodowej współpracy w zakresie badań naukowych. Postanowiono utworzyć osobny organ Unii w tym celu i powołano czteroosobową komisję z udziałem wnioskodawcy dla opracowania konkretnego programu.

Zjazdy

Ogólnokrajowa konferencja logików zorganizowana pod patronatem Zakładu Logiki Instytutu Filozofii i Socjologii PAN przez rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, prof. Jerzego Siu-peckiego, odbyła się w dniach 13 i 14 listopada 1964 r. w salach WSP w Opolu. Na konferencji wygłoszono następujące referaty: prof. dr Seweryna Romahnowa (Poznań): Ogólne pojęcie klasyfikacji; mgr Wybrańcówna (Opole): Rola dedukcji w teoriach empirycznych; doc. dr Lech Dubikajtis (Toruń): Pewne uwagi o równoważności systemów dedukcyjnych nauk przyrodniczych w Instytucie wa): O przedmiocie logiki; prof. dr Zofia Krygowska (Kraków): Zagadnienia logiczne w nauczaniu matematyki; prof. dr Maria Lutman-Kokoszyńska (Wrocław): O pewnych próbach usprawiedliwienia indukcji; dr Jerzy Kotas, dr August Pieczkowski (Toruń): Uogólniona algebra cylindryczna.

Konferencja „Mikrokosmos—Makrokosmos—Megakosmos” zorganizowana przez Pracownię zagadnień filozoficznych nauk przyrodniczych w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN obradowała w Warszawie 26—28 listopada 1964 r. na temat zagadnień astronomicznych, fizycznych, matematycznych i filozoficznych ogólnej struktury wszechświata. Wygłoszono referaty: R. S. Ingarden (jr) — Teoria informacji a podstawy termodynamiki; J. Weyssenhoff — Makrofizyka jako podstawa całej fizyki; Z. Augustynek — Topologiczne problemy czasu; W. Frejlik — Analiza krytyczna pewnych zagadnień fizyki relatywistycznej oraz fizycznej teorii przestrzeni i czasu; Z. Chyliński — Problem czasu w świetle zasady nieoznaczności; A. Trautman — Geometria czasoprzestrzeni Newtona; J. Rayski — Teoria pięciowymiarowej czasoprzestrze i jej implikacje; S. Szczeniowski — Pewne implikacje odkrycia nowych obiektów astronomicznych; K. Rudnicki — Możliwości współczesnych obserwacji astronomicznych a rozstrzygalność hipotez kosmologicznych. Sprawozdawca astronom („Urania”, XXXVI, 2 — luty 1965, str. 48—51) pisze: „Konferencja była ciekawą próbą wspólnej dyskusji między filozofami, matematykami, fizykami i astronomami. Nie było to łatwe. Przedstawiciele różnych specjalności nieraz nie umieli znaleźć wspólnego języka. Fizycy

referując zagadnienia astronomiczne używali błędnej lub nieściślej terminologii. Podobnie robili astronomowie mówiąc o filozofii i filozofowie o fizyce. [...] Konferencja była czymś pośrednim między roboczym sympozjonom (przedstawiono kilka oryginalnych prac i wiele oryginalnych ujęć), a kursem zagadnień kosmologicznych dla filozofów, a zarazem filozoficznych dla przedstawicieli nauk matematycznych. Należy ją uznać za niezmiernie udaną i cenną. W szczególności można się było podczas niej przekonać, że liczne problemy filozoficzne nurtują przedstawicieli nauk matematycznych i że nie tylko wyniki badań fizyczno-astronomicznych są potrzebne do rozstrzygnięcia problemów filozofii, ale że rozwiązanie pewnych problemów filozoficznych jest niezmiernie pożądane dla dalszego prawidłowego rozwoju badań fizycznych i astronomicznych. [...] Główna organizatorka konferencji dr Helena Eilstein, zamykając konferencję zapowiedziała bardziej czynny udział filozofów w przyszłych podobnych imprezach”.

XV Walne Zgromadzenie i sesja naukowa Polskiego Towarzystwa Psychologicznego obradowały w Poznaniu 24 i 25 kwietnia 1964 z następującym programem: J. Konorski — Najnowsze osiągnięcia w zakresie problematyki odruchu warunkowego; A. Lewicki — Introspekcja jako przedmiot badania psychologicznego; K. Obuchowski — Rozwój, stan aktualny i perspektywy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w dwudziestym roku Polski Ludowej; W. Szewczuk — Przemiany ideologiczne w psychologii polskiej w okresie od 1945 do 1964 roku; T. Tomaszewski — Aktualne problemy ideologiczne i metodologiczne w psychologii polskiej. Sprawozdanie z przebiegu obrad podaje „Psychologia Wychowawcza”, t. VII (XXI), z. 5 (listopad—grudzień 1964), str. 602—609.

XVI Walne Zgromadzenie i sesja naukowa Polskiego Towarzystwa Psychologicznego obradowały w Gdyni 12—14 listopada 1964 r. Program sesji naukowej: M. Żebrowska — Aktualne zadania pracy zawodowej psychologów polskich; J. Budkiewicz — Ogólne problemy w psychologii stosowanej; Zespół redakcyjny „Psychologii Wychowawczej” — Analiza i ocena stanu psychologii wychowawczej w XX roku Polski Ludowej — W. Szewczuk — Analiza i ocena stanu psychologii pracy w XX roku Polski Ludowej; K. Obuchowski —

i ocena stanu psychologii klinicznej w XX roku Polski Ludowej sprawozdanie z przebiegu obrad podaje „Psychologia Wychowawcza” nr 2 (1965).

III Zjazd Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (poprzedni odbył się w r. 1935) obradował w Warszawie 2—6 lutego 1965 r. z udziałem około 300 uczestników. Na posiedzeniach plenarnych przedstawiono siedem referatów: Społeczne aspekty industrializacji w Polsce Ludowej (J. Szczepański); Społeczne aspekty urbanizacji w Polsce Ludowej (S. Nowakowski, J. Ziółkowski); Przemiany społeczne wsi polskiej (B. Gałęski); Kształtowanie się kultury masowej w Polsce Ludowej (A. Kłosowska); Kształtowanie się socjalistycznego modelu przedsiębiorstwa w Polsce Ludowej (M. Hirszowicz-Bielińska, K. Doktor, J. Kulipińska, A. Matejko); Kształtowanie się instytucji życia politycznego w Polsce Ludowej (J. J. Wiatr); nadto posiedzenia sekcyjne, związane tematycznie z powyższymi referatami, zostały wypełnione sześćdziesięcioma komunikatami.

Międzynarodowy kongres filozoficzny z okazji 1900-lecia śmierci Lucjusza Annaeusa Seneki, pochodzącego z Kordoby w Hiszpanii, odbył się w tym mieście 7—12 września 1965 r. z programem obejmującym sesje robocze, cykl odczytów oraz obrady w sekcjach specjalnych. Tematy sesji roboczych, podane przez Komitet organizacyjny, są następujące: 1. Seneka a idea wiedzy. 2. Seneka i jedność rodzaju ludzkiego. 3. Seneka i historia myśli. 4. Seneka i chrześcijaństwo. Cykl odczytów obejmuje: 1. Zagadnienia religijne w myśli Seneki. 2. Zagadnienia etyczne w myśli Seneki. 3. Zagadnienia humanistyczne w myśli Seneki. 4. Zagadnienia literackie w dziełach Seneki. 5. Seneka i stoicyzm. 6. Napięcie dramatyczne w dziełach Seneki. 7. Życie filozofa jako wyzwoleń u Seneki. 8. Seneka i Kordoba jego czasu. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego jest prof. Adolfo Muñoz-Alonso (Catedrático de Historia de la Filosofía de la Universidad de Madrid, Apartado 8110-Madrid).

Międzynarodowe uroczystości roku galileuszowskiego, jakie odbywały się w różnych miastach włoskich w r. 1964 omawia w „Kwartalniku Nauki i Techniki” nr 3 (1965) prof. Voisé, który w nich uczestniczył jako przedstawiciel Polski.

Institut International de Philosophie VIII międzynarodowe kolokwium 26—28 kongresu było podkreślenie konieczności **Politique w Paryżu** zorganizował swoje VI 1964 r. na temat: *L'idée de légitimité*.

XV Kongres Międzynarodowego Towarzystwa Psychologii Stosowanej, drugiej obok Międzynarodowej Unii Nauk Psychologicznych światowej organizacji psychologów, odbył się w Lublanie w dniach 2—8 sierpnia 1964, z udziałem ponad 1500 uczestników z 33 krajów. Obrady kongresu dotyczyły trzech wielkich dziedzin zastosowania współczesnej psychologii: psychologii przemysłowej, szkolnej i klinicznej, akcentem dominującym tegorocznego kongresu było podkreślenie konieczności przewyciężenia ciasnego empiryzmu w psychologii stosowanej i oparcia badań na szerszej podstawie teoretycznej. Z Polski brało udział w Kongresie 12 osób, referaty wygłosili: B. Hornowski, W. Szwczuk (2 referaty), M. Choynowski, T. Tomaszewski, A. Lewicki. Z inicjatywy grupy polskiej odbyło się zebranie porozumiewawcze psychologów krajów socjalistycznych w sprawie możliwości powołania do życia wspólnego czasopisma, informującego o badaniach psychologicznych w tych krajach. Zgromadzenie ogólne członków Towarzystwa dokonało wyborów nowego zarządu, do którego z Polski wszedł prof. Tomaszewski. Następny XVI Kongres psychologii stosowanej odbędzie się w Amsterdamie w r. 1968.

Posiedzenie Sekcji Nauk Społecznych Prezydium AN ZSRR odbyło się w styczniu 1964 r.; wysłuchano referatów prof. P. N. Fiedosiejewa i J. P. Franciewa „O opracowaniu problemów metodologicznych historii”. Uczestnikami zebrania byli filozofowie, ekonomiści, historycy, prawnicy, historycy literatury z Akademii Nauk, Uniwersytetów i innych szkół wyższych — w sumie około 300 osób. Referat wymierzony był przeciwko dotychczasowemu błędowi w naukach historycznych (ich metodologii), konkretnie przeciwko wulgaryzacji marksizmu, objawiającej się w kulcie jednostki, jak również w materializmie ekonomicznym. W obszernej dyskusji przemawiali m. in.: prof. A. W. Gulyga (historycy winni znać zdobywcze logiki, teorii poznania, estetyki, należy zorganizować wspólne seminarium historyków i filozofów), prof. B. M. Kiedrow (konieczna jest współpraca filozofów z przedstawicielami innych dyscyplin; brak klasyfikacji nauk społecznych; ważna jest część historyczna poszczególnych nauk; zadaniem filozofów — rozwijanie materialistycznego pojmowania hi-

storii jako teorii rozwoju społecznego i jako metody wszelkiego badania historycznego; konkretne stosowanie ogólnych założeń metodologicznych to już sprawa specjalistów dyscyplin szczegółowych) oraz prof. G. E. Glezerman (problemy teorii poznania a nauk historycznych, pojęcie przyczynowości w historii) — „Woprosy Filosofii” 1964 nr 5, str. 138—145.

Konferencja historii i metodologii nauk przyrodniczych, zorganizowana została przez Uniwersytet w Rostowie n.D. w końcu 1963 r. Udział wzięli w niej również przedstawiciele Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki oraz Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR. Prace konferencji dotyczyły 3 grup zagadnień: I. Prawidłowości rozwoju przyrodznawstwa (M. M. Karpow); Siły napędowe rozwoju techniki (S. W. Szuchardin); Główne etapy rozwoju we wzajemnych związkach nauki i techniki (I. A. Niegodiajew). II. Metodologia nauk przyrodniczych i logika: Kategorie „ogólnego” i „indywidualnego” we współczesnym przyrodznawstwie (E. J. Rieźabiek); Problem hipotezy w historii nauki (A. S. Arsienjew); Intuicja jako proces logiczny (W. S. Bibliier). III. Problemy metodologiczne poszczególnych nauk przyrodniczych. Z referatów m. in.: Zagadnienia historyczne i logiczne w rozwoju chemii (J. A. Żelanow). Następna konferencja tego typu ma się odbyć w r. 1965 w Krasnodarze.

Konferencja poświęcona zagadnieniom logiki i metodologii nauki odbyła się w końcu 1963 r. w Tomsku. Było to już trzecie tego typu spotkanie; pierwsze miało miejsce w Tomsku w 1960 r., drugie w Kijowie w 1962 r. Udział wzięli przedstawiciele ośrodków uniwersyteckich z 17 miast ZSRR, wysłuchano przeszło 40 odczytów i referatów. Tematyka obejmowała: 1. Ogólne problemy logiki i metodologii wynikające z związku z nowym etapem rozwoju nauk przyrodniczych. 2. Wykorzystywanie środków logiki formalnej do analizy struktur teorii naukowych. 3. Rozważenie problemów metodologicznych nauki z punktu widzenia twierdzeń analizy treściowo-genetycznej. 4. Problemy logiczne i metodologiczne matematyki i fizyki. 5. Metodologia nauk społecznych. Prócz analizy stanu istniejącego konferencja wskazała perspektywy dalszych badań. Wykazała

wzrost zainteresowania omawianymi problemami. Stwierdzono potrzebę stworzenia ośrodka naukowego w tym zakresie i czasopism specjalnych. Uczestnicy zwrócili się do Prezydium Akademii Nauk, postulując utworzenie przy Akademii „Instytutu Teorii i Historii Myślenia Naukowego” a także czasopisma pt. „Problemy Logiki i Metodologii Badania Naukowego”.

Sesja naukowa poświęcona problemom aktualnym marksizmu odbyła się w Budapeszcie w początku r. 1964. Organizatorem było węgierskie Ministerstwo Oświaty i Kultury, uczestnikami wykładowcy wyższych uczelni, pracownicy nauki, przedstawiciele społeczeństwa i kół twórczych. Przybyli także filozofowie i ekonomiści z ZSRR, Bułgarii, Polski, Czechosłowacji i Austrii. Obrady toczyły się w 3 sekcjach: Sekcja I. „Nauka, technika, społeczeństwo” — rozważała następujące problemy: 1. Zagadnienia filozoficzne przyrodznawstwa. 2. Metodologia nauk społecznych. 3. Zagadnienia ideologiczne i praktyczne, związane z rozwojem techniki i nauki. Sekcja II i III poświęcone były zagadnieniom społecznym i ekonomicznym.

VIIe Colloque philosophique international w Royaumont 4—10 lipca 1964 r. miało za temat filozofię Nietzschego. Uczestnikami kolokwium byli m. in. M. Gouërout, K. Löwith, J. Wahl, G. Marcel, J. de Beaufret, H. Birault i in.

3^e Session des „Entretiens de Monaco”, zorganizowana w czerwcu 1964 r. przez Centre International d'Etudes des Problemes Humains, miała jako przedmiot obrad zagadnienie konstruowania modeli matematycznych w naukach humanistycznych, przede wszystkim w ekonomii, także jednak w psychologii i socjologii, celem umożliwienia przewidywań rozwoju zjawisk. Modelem nazywa się przy tym (inaczej niż w badaniach podstaw matematyki i logiki) funkcję matematyczną, zmiennych reprezentujących poszczególne składniki badanego zjawiska (podobnie, jak to Galileusz uczynił w zastosowaniu do zjawiska spadania). Metodologię budowania tego rodzaju modeli przedstawili na sesji prof. Wold z Uniwersytetu w Uppsali i prof. Robinson z Uniwersytetu Wisconsin, omawiając poszczególne fazy opracowania: określenie zmiennych, wybór funkcji, estymacja współczynników i sprawdzenie. W obradach brali udział m. in. prof. Aron (Paryż), Malinvaud (Paryż), Klein (USA),

Verdoorn (Holandia), Porwit (Polska), Coleman (USA), Whitte (Anglia), Prekopa (Węgry).

Centre Culturel International de Cerisy-le-Salle (Manche) zorganizował 13—23 VII 1964 r. konferencję na temat „Le temps” z punktu widzenia różnych dziedzin rozważań, które reprezentowali: J. Hirsch i E. Souriau (filozofia), M. van Lennep (psychologia), Fr. Le Lionnais (biologia), Cl. Le Guen (psychopatologia), J. P. Peter (historia), J. P. Fave i A. Robe-Grillet (nauka o literaturze); 24 VII — 4 VIII zaś konferencję na temat „L'homme et le diable” z referatami: Démons et philosophie (J. Bertier i Cl. Ramnoux), Démons et théologie (J. Danielou), Le luciférisme dans la philosophie moderne (E. Castelli), Satan dans le judaïsme (A. Mandel), Le Diable et le juif (L. Poliakov), Présence du diable en psychopathologie (G. Ferdière), L'alliance avec le diable (G. Mendel) Les procès de sorcellerie (R. Mandrou), Le dialogue avec le diable d'après quelques oeuvres littéraires modernes (M. Milner), Le démon (E. Reisner), La mélancolie et le diable (J. Starobiński).

Société Pierre Teilhard de Chardin w Bruges zorganizowała 17—21 września 1964 r. czwarte międzynarodowe sympozjum poświęcone jego twórczości z następującym programem Nature humaine et morale naturelle selon Teilhard de Chardin (I. Lepp); Énergie universelle et action humaine (D. Lazard); Ath — énergie humaine totale (A. Delcourt); Function de convergence de la conscience (M. Lambilliotte); Expansion et activation de l'énergie psychique (P. E. Duroux); Érotisme et chasteté dans l'énergétique de l'amour (P. Chaudard); Principes d'une éducation selon l'esprit teilhardien (A. Ligneul); Imploration d'être et création (J. P. Blanchard); L'être et le verbe (J. Charon).

XIXes Rencontres internationales de Genève (zob. Ruch Filozof. XXII, str. 104a) we wrześniu 1964 r. miały jako temat ogólny „Comment vivre demain?”. Wykład wstępny, zatytułowany „L'intime et le commun” wygłosił fizyk amerykański Robert Oppenheimer, mówiąc o swobodzie publikowania odkryć naukowych i o względach ograniczających tę swobodę. Socjolog amerykański August Heckscher przemawiał na temat „L'homme et

les masses”, a sekretarz generalny Association Mondiale de Psychiatrie dr Ey dał swemu wykładowi o walce z chorobami psychicznymi tytuł „La folie du monde moderne”. Biolog prof. Adolf Portmann z kolei przedstawiał możliwości, jakimi nauka współczesna może działać na wykształcenie typu człowieka przyszłości. W dyskusji przemawiali nadto technicy, publicyści i literaci.

XVIII Rencontres internationales de Genève w r. 1964 obradowały na temat „Dialogue ou violence?”, dotyczący rozwoju stosunków społecznych i międzynarodowych. Program obejmował dziewięć referatów: Ch. Baudouin — Au commencement était l'action; Y. Congar — Le dialogue, loi du travail oecumenique, structure de l'intelligence humaine; H. Kloppenburg — Rome, Moscou et les Eglises protestantes en 1963; R. W. Thorp — L'aspect sociologique du dialogue et de la violence; Ch. F. Docommun — Dialogue ou violence dans les relations du travail; St. Hessel — Nouvelles bases d'une solidarité; Joseph Ki-Zerbo — L'Afrique violente ou partenaire?; E. Faure — Actualité de l'esprit concordataire; P. Terracini — Quelque chose a changé dans le monde.

Teksty referatów i sprawozdania z dyskusji są corocznie ogłaszane w rocznikach „Rencontres Internationales de Genève” ukazujących się od 1946 roku w wydawnictwie Histoire et Société d'aujourd'hui (Éditions de la Baconnière, Neuchâtel, Suisse).

VIII Kongres filozoficzny stowarzyszenia „Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland” został wyznaczony na 24—28 X 1965 w Uniwersytecie Heideberskim; tematem obrad będzie język („Sprache”), rozpatrywany z różnych punktów widzenia.

W 500-lecie śmierci Mikołaja z Kuzy odbył się w jego miejscowości rodzinnej Bernkastel-Kues nad Mozela 8—12 sierpnia 1964 r. kongres filozoficzny. Referaty przedstawili: J. Koch, F. N. Caminiti, G. Santinello, R. Weier, M. de Gandillac, R. Klibansky, E. Van de Vyver, J. Stallmach, J. Meurers.

Humboldt-Gesellschaft założona w r. 1962 „im Gedenken an Wilhelm und Alexander von Humboldt als Vorkämpfer eines freien Geisteslebens”, z siedzibą w Mannheim, organizuje swój drugi zjazd doroczny 1—4 X 1965 r. w Berlinie z następującym programem: Alexander und Wilhelm von Humboldt — Natur

und Geisteswissenschaft heute (H. Hartmann); Humboldts Staatsidee heute (H. Rössler); Wie sieht das heutige Lateinamerika Alexander von Humboldt? (W. A. v. Humboldt-Dachröden); Die soziale Verpflichtung der Wissenschaft bei Alexander v. Humboldt (H. de Terra); Humboldts innere Sprachform und die Wissenschaft von der Sprachkunst (H. Seidler); Humboldts innere Sprachform und der moderne Manierismus (H. Pongs); Das Vorgegebene in der Sprache bei Humboldt und heute (M. Picard). Zakończeniem obrad ma być dyskusja na temat: „Bildung — Idee und Wirklichkeit heute”.

Gesellschaft für vergleichende Kulturforschung (Salzburg, Residenz), zorganizowała tamże 20—27 IX 1964 r. zjazd pt. „II Synopsiskongress” na temat „Die Problematik der Ganzheit in Natur- und Geisteswissenschaft”, który zgromadził kilkudziesięciu przedstawicieli różnych nauk z Europy i Ameryki. Poprzedni pierwszy kongres tego stowarzyszenia obradował w r. 1961 na temat „Problematik der Hochkulturen”. Sprawozdanie z jego przebiegu ukazało się jako książka pt. „Die Problematik der Hochkulturen”, hrsgeg. v. Othmar F. Anderle, Mouton a. Co. Den Haag 1964, str. 460.

General meeting of the Mind Association and Joint Session with the Aristotelian Society 9—11 lipca 1965 w Glasgow miały następujący program: Wykład wstępny (Inaugural Adress) — Causation, Ancient and Modern (D. J. Allan); Symposium — Philosophical Argument (W. Bednarowski, J. W. Tucker); Symposium — States, Activities, and Performances (T. C. Potts, C. C. W. Taylor); (Symposium — Consistency in Ethics (B. A. O. Williams, R. F. Atkinson); Symposium Form and Sensation (C. F. J. Williams, R. J. Hirst); Symposium — Parts of Speech (R. Hall, C. Lejewski); Symposium — Human Rights (D. D. Raphael, B. Mayo).

The Third Colloquium of the British Society of French Speaking Philosophers obradowało w Londynie 2—4 kwietnia 1965 r. na temat „Les moralistes modernes”; referaty przedstawili m. in.: Mrs Ph. Foot (Oxford), W. Mays (Manchester), R. Polin (Sorbonne), D. Welch (Hull). Adres sekretariatu Towarzystwa: Axel Stern, Département of Philosophy, The University, Hull (England).

American Philosophical Association — Eastern Division miała swój 61 zjazd do- roczny w Bostonie 27—29 grudnia 1964 r. z następującym programem: I. Session. Section A. Symposium „Human Rights” (R. Wasserstrom — Rights, Human Rights and Racial Discrimination; J. Feinberg — Comments). Section B. Symposium „Plato’s Theory of Language” (R. Demos — Plato’s Philosophy of Language; J. L. Ackrill — Comments). Section C. Epistemology (C. J. Ducasse — Causation Perceivable or only Inferred?; B. Berofsky — Comments; K. Lehrer — Knowledge, Truth, and Evidence; E. Gettier — Comments; J. Margolis — Pain; G. Pitcher — Comments). Section D. Logic (H. N. Castaneda — Acts, the Logic of Obligation, and Deontic Calculi; R. B. Marcus — Comments; N. Rescher — New Light from Arabic Sources on Galen and the Fourth Figure of the Syllogism; H. R. Shuford Jr — The Logical Connector ‘as if’; J. F. Thomson — Comments). II. Session. Section A. Symposium „Minds and Machines” (H. Putnam — Robots: Machines or Artificially Created Life?; R. Albritton — Comments). Section B. Symposium „The Work or Art” (A. Danto — The Artworld; W. E. Kennick — Comments). Section C. Philosophy of Language (A. Gombay — Types of Implication; T. Nagel — Comments; F. Newman — About the Information Contained in Analytic Propositions; R. Martin — Comments; B. Gert — Wittgenstein and Private Language; J. J. Thomson — Comments). — Commemorative Symposium on C. I. Lewis (R. Firth — Coherence, Certainty, and Epistemic Priority; R. B. Brandt — Comments; Ch. A. Baylis — C. I. Lewis’s Theory of Value and Ethics; W. Frankena — Comments). Presidential Adress (E. A. Burtt — Truth, Understanding, and Philosophy). — **Peirce Society**. Symposium „Charles S. Peirce after Fifty Years” (P. Weiss — Charles S. Peirce as Philosopher; M. G. Murphey — Peirce: Metaphysics and Pragmatism; M. Fisch — Peirce’s Place in American Thought). III. Session. Section A. Symposium „Intentionality” (W. Sellars — Notes on Intentionality; J. W. Cornman — Comments). Section B. Philosophy of Science (P. Achinstein — The Problem of Theoretical Terms; S. Bromberger — Comments; P. Diesing — Behaviorism versus Subjectivism in the Social Sciences; K. Gunderson — Comments;

R. C. Jeffrey — „If”; S. Morgenbesser — Comments). Section C. Ethics and the Philosophy of Law (J. Gould — Insanity Rules with and without Psychiatry; M. P. Golding — Comments; G. H. Harman — Is Ethical Relativism (or Noncognitivism) an Intelligible View?; M. Mothersill — Comments; B. Baumrin — Aristotle's Ethical Intuitionism; J. Moravcsik — Comments). IV. Session. Section A. Symposium „Action, Motive, and Desire” (R. Chisholm — The Descriptive Element in the Concept of Action; T. Penelhum — Comments). Section B. Philosophy of Religion (J. R. A. Mayer — A New Dress for the Ontological Argument; A. Plantinga — Comments; J. Lachs — Two Concepts of God; N. Pike — Comments; H. Lamar Crosby — On the Problem of Evil and the Logic of Moral Praise and Blame; J. F. Ross — Comments). W związku ze zjazdem odbyły, jak co roku, swe zebrania: **Society for Creative Ethics** (B. Mays — The Role of the Racial Revolution in the New Reformation). **Society for Ancient Greek Philosophy** (E. M. Manassee — A Century of Platonic Studies in France; J. Owens — Aristotle's Notion of Perception). **Personalist Discussion Group** (H. D. Lewis — Mind and Body, A Defence of Dualism; L. Easton — Comments). **Society for the Philosophical Study of Dialectical Materialism** (Symposium „Metaphysics and Dialectical Materialism”. P. V. Kopnin — Metaphysics and Dialectical Materialism; R. Hocking — Dialectics, Metaphysics, and History; V. V. Mshvenradze — Dialectics and the Objective Foundations of Scientific Method). **Association for the Philosophy of Science and Boston Colloquium for the Philosophy of Science** (Symposium „Modern Contributions to the Theory of Innate Ideas — N. Chomsky, H. Putnam, N. Goodman).

Society for Phenomenology and Existential Philosophy zorganizowała swój 5 zjazd doroczny w Yale University 22—25 X 1964 r. z następującym programem: J. M. Edie — William James as Phenomenologist; P. Ricoeur — Existence and Hermeneutics; J. Compton — Natural Science and the Experience of Nature; W. Earle — Ontological Autobiography; Ch. Courtney — Phenomenology and Theism, Henry Dumenil's Proposal; E. Gendline — Explanation, the Preconceptual and the Problem of Truth; A. Levison — Science,

History and Existentialism; C. Hausman — Self-Deception and Creativity in Art. W ramach zjazdu miało miejsce nadto sympozjum „Merleau-Ponty's Notion of the Lived-Body” (R. Zaner, R. McCleary, S. J. Todes).

The Fourth East-West Philosophers Conference (por. Ruch Filoz. XIX, str. 127b) obradowała 29 VI—8 VIII 1964 r. w Honolulu, stałej siedzibie tych zjazdów od r. 1939, pod przewodnictwem ich organizatora od samego początku prof. Charles A. Moore'a. Uczestnicy byli podzieleni na cztery kategorie (panel members, general members, student members, associate members), w pierwszej kategorii członków aktywnych było sześciu filozofów z Japonii, pięciu z Indii, dwóch z Taiwanu, dwóch z Hong-Kongu, trzech narodowości chińskiej ze Stanów Zjednoczonych AP., razem przeto 18 reprezentantów filozofii Wschodu; filozofię Zachodu reprezentowało 10 amerykańków z USA, i po jednym filozofie z Anglii, Francji i Szwajcarii, 105 uczestników należało do pozostałych kategorii członków. Temat ogólny obrad brzmiał: „Dokąd zmierza świat i człowiek Wschodu i Zachodu?”.

Nauczanie

Katedry Logiki Uniwersytetu Warszawskiego w piśmie z 27 stycznia 1965 r. skierowały do Ministra Szkolnictwa Wyższego następującą petycję: W dniu 12 stycznia br. Katedry Logiki UW otrzymały pośrednią informację od Dziekana Wydziału Filozoficznego UW., że w nowym planie studiów niektórych sekcji neofilologii obcych (zatwierdzonym przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego we wrześniu 1964, a przesłanym do Wydziału Filologicznego w grudniu 1964) uległy likwidacji zajęcia obowiązkowe z logiki, obejmujące wykład i ćwiczenia w wymiarze po 1 godzinie tygodniowo w semestrach I i II oraz egzamin po II semestrze. Dotyczy to filologii angielskiej, germańskiej i romańskiej. Katedry Logiki ani żaden inny organ skupiający pracowników naukowych w zakresie logiki (np. Komitet Filozoficzny PAN) nie były informowane o zamiarze wprowadzenia tych zmian ani wzywane do wyrażenia opinii w tym przedmiocie. Z tego powodu wypowiadamy się w tej sprawie dopiero teraz, gdy odpowiednie zarządzenie zostało już przesłane do Władz

uniwersyteckich w celu jego realizacji. Uważamy za konieczne przywrócenie zajęć z logiki w dotychczasowym wymiarze godzin w programach studiów obowiązujących na tych sekcjach Wydziału Filologicznego, na których zajęcia te zostały ostatnio zniesione. A oto uzasadnienie:

1) Sekcje filologiczne kształcą przyszłych nauczycieli. Jest chyba rzeczą niesporną, że praca nauczyciela, jeśli ma być skuteczna, wymaga ze strony nauczyciela nie tylko gruntownego przygotowania w zakresie dyscypliny nauczanej, ale także pewnego wyrobienia logicznego i elementarnej chociażby wiedzy logicznej. Walory dydaktyczne nauczania zależą wszak w znacznej mierze od jego walorów logicznych. Wywody nauczyciela muszą być zrozumiałe i przekonujące. Konieczna jest do tego jasność wyśłowienia, przejrzystość struktury logicznej wykładu, dostateczna wartość uzasadniająca przytaczanej argumentacji. Co więcej — każdy nauczyciel, niezależnie od tego, jakiego przedmiotu szkolnego naucza, musi zaprawiać ucznia w poprawnym pod względem logicznym mówieniu i myśleniu. Musi więc nie tylko sam poprawnie mówić, poprawnie rozumować, poprawnie klasyfikować, definiować, i w ogóle poprawnie wykonywać wszelkie zabiegi logiczne, ale musi także umieć dostrzec błędy popełniane przez uczniów, skorygować je i jednocześnie wyjaśnić, na czym te błędy polegają, by w ten sposób zapobiec popełnianiu ich w przyszłości. Zbyteczne dodawać, że bez znajomości odpowiednich zasad i reguł logicznych realizacja tego zadania nie jest możliwa.

2) Dołącza się tu jeszcze względ inny. Zarówno w pracy nauczycielskiej jak i w pracy naukowo-badawczej w zakresie jakiejś dyscypliny, nie można ograniczać się do zagadnień, które składają się na problematykę tej właśnie dyscypliny. Od czasu do czasu potrzebna jest także refleksja logiczno-metodologiczna. Dotyczy ona już nie przedmiotów i zjawisk badanych przez daną naukę, lecz samej tej nauki, jej struktury logicznej, jej metod, jej twierdzeń, roli, którą twierdzenia te pełnią w całości danego systemu, stopnia ich zasadności itd. Tego rodzaju zagadnienia należą do programów nauczania wszystkich prawie przedmiotów szkolnych. By móc mówić o nich kompetentnie, trzeba mieć elementarne bodaj przygotowanie logiczne.

3) Sekcje neofilologii obcych kształcą przyszłych tłumaczy, a wśród nich tłumaczy dzieł naukowych. Tłumacz zaś

oprócz doskonałej znajomości praktycznej języków powinien się odznaczać świadomością ich struktury i charakteru logicznego. Powinien się np. orientować w elementach składni logicznej, powinien wiedzieć to i owo o różnych funkcjach znaczeniowych wyrażań, o różnych typach wieloznaczności, powinien odróżniać równoznaczność od równoważności itp. W kursie logiki dla filologów zwraca się na te sprawy szczególną uwagę.

4) Przedmiotem nauk wykładanych na Wydziale Filologicznym jest język. Językiem zajmuje się również logika. W czasach dawniejszych, gramatyk był jednocześnie logikiem. W dalszym toku ewolucji logika i językoznawstwo odseparowały się jednak od siebie niemal zupełnie. I dopiero w latach ostatnich, wraz z niezwykle szybkim rozwojem lingwistyki matematycznej, językoznawstwa strukturalnego i techniki przekładów zautomatyzowanych, współpraca logików i językoznawców zaczęła rozwijać się w tych dziedzinach w coraz szerszym zakresie. Gdy się to bierze pod uwagę, skreślenie logiki z programów studiów filologicznych właśnie teraz, w tych właśnie warunkach, nie może nie wydać się czymś paradoksalnym. Zjawisko odwrotne obserwuje się na uniwersytetach radzieckich i amerykańskich, gdzie studentom filologii stawia się coraz większe wymagania w zakresie logiki.

5) Należy również dodać, że nauczanie logiki stanowi istotny i niezbędny składnik wszelkiego wykształcenia uniwersyteckiego. Znajomość zasad poprawnego pod względem logicznym wypowiadania myśli, poprawnego definiowania pojęć, poprawnego klasyfikowania, rozumowania itd. jest niezbędna w każdej działalności intelektualnej, zwłaszcza zaś w działalności naukowej i pisarskiej.

6) Szczególnie studentom kierunków humanistycznych potrzebne jest zdyscyplinowanie intelektualne i trening umysłowy w zakresie osiągania zwięzłości, rzeczowości i precyzji wypowiedzi. Z tego punktu widzenia elementarne bodaj przeszkolenie logiczne jest specjalnie pożyteczne. Przeciwdziała ono do pewnego przynajmniej stopnia tak częstym wśród młodzieży humanistycznej, a niewątpliwie niepożądanym tendencjom do mętne go i pretensjonalnego mówienia, do wyrażania myśli w sposób chaotyczny i rozwlekły.

Z tych wszystkich względów pozwalamy sobie wystąpić z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie omawianej sprawy i przywrócenie zajęć i egzaminu z logiki w pla-

nie studiów filologii angielskiej, germańskiej i romańskiej.

Do powyższego wystąpienia przyłączyły się Katedry Logiki w pozostałych uniwersytetach, a nadto — z uwagi że analogiczne zarządzenia likwidacyjne częścią już zostały wydane, częścią są zamierzone także w innych działach nauczania — Polskie Towarzystwo Filozoficzne uchwaliło na swym Walnym Zgromadzeniu 29 marca 1965 r. co następuje: Zebrani popierają jednomyślnie i jak najgoręcej uchwałę Zarządu Głównego PTF z dnia 6 marca 1965 r., której mocą Polskie Towarzystwo Filozoficzne przyłącza się w całkowitej osnowie do zdania Katedr reprezentujących logikę w sprawie konieczności utrzymania tego przedmiotu w studiach filozoficznych i w studiach innych przedmiotów na uniwersytetach, gdzie logika jest obecnie wykładana.

W poszukiwaniu koncepcji współczesnych studiów filozoficznych — pod tym tytułem prof. Adam Schaff umieścił artykuł w czasopiśmie „Nowe Drogi” (nr 11/186, listopad 1964, str. 110—114) jako głos w dyskusji na temat: W poszukiwaniu koncepcji współczesnego uniwersytetu. Prof. Schaff wymienia wnioski, przedstawione Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego przez utworzoną przy tym Ministerstwie przed dwoma laty Komisję do spraw reformy studiów filozoficznych: 1) Idealnym typem studiów filozoficznych są studia ludzi z dyplomem w jakiegokolwiek dziedzinie nauk szczegółowych i wykazujących zainteresowania metodologiczne i ogólnofilozoficzne. Taki student mógłby uzupełnić swoje braki w dziedzinie historii filozofii, logiki i filozofii systematycznej w ciągu dwu lat, uzyskując dyplom magistra filozofii, a nawet wszczynając przewód doktorski. Aby umożliwić i pobudzić takie studia, należy zmienić odpowiednio istniejące przepisy odnośnie do kontynuacji studiów oraz zapewnić odpowiednie stypendia. Z tej grupy studentów przede wszystkim mogliby się rekrutować przyszli pracownicy nauki. 2) Drugim typem studiów winny być studia równoległe bądź objerające filozofię jako wydział główny, bądź też jako poboczny. Jest to niewątpliwie ogromne utrudnienie studiów, które zmniejszyłyby wydatnie liczbę studentów filozofii, ale za to zapewniłoby właściwe zaplecze wiedzy konkretnej dla studiów filozoficznych. Doświadczenie, które posiadamy w tej dziedzinie, mówi że zdolni studenci mogą z powodzeniem ukończyć równoległe dwa fakultety.

Oczywiście musiałyby to pociągnąć za sobą bardziej elastyczne zorganizowanie zajęć na filozofii bądź od początku, bądź od trzeciego roku studiów, w zależności od przyjęcia jednego z dwu wariantów koncepcji studiów równoległych — od początku bądź też od momentu wyboru specjalizacji na trzecim roku, z którą powinien być połączony wybór drugiego przedmiotu studiów.

Wybrane zagadnienia filozofii i socjologii. Przydział pracy dla słuchaczy wydziałów zaocznych dla pracujących w studiach nauczycielskich na rok szkolny 1965/66, opracował Mgr Czesław Głąbik (Komórka wydawnicza zaocznego studium nauczycielskiego, Warszawa, ul. Jezuicka 4, 1965, str. 27). Treść: I. Uwagi wprowadzające (Zadania i funkcje przedmiotu, Koncepcja i układ przydziału). II. Uwagi metodyczne (Praca z podręcznikiem, Notatki słuchacza, Zajęcia naoczne). III. Wskazówki bibliograficzne. IV. Tematyka i zagadnienia kursu (Semestr I — Wiodące kierunki i dzieła filozoficzne okresu przedmarksistowskiego; Semestr II — Filozofia marksistowska, Wybrane problemy moralne i filozoficzne współczesności; Semestr III — Wybrane zagadnienia socjologii). V. Informacje ogólne.

Akademia Nauk Moralnych i Politycznych w Paryżu powzięła na posiedzeniu z dnia 1 lutego 1965 r. w wyniku dyskusji nad reformą wyższego nauczania następującą rezolucję: W wyższym nauczaniu konieczna jest selekcja maturzystów, przeprowadzona w interesie samych studentów przy końcu pierwszego roku studiów; student winien zgłosić się do wyznaczonego mu egzaminu częściowego (un certificat de licence), który by wykazał nie tylko wiadomości w zakresie wybranej dyscypliny, lecz także zdolność poprawnego i jasnego wyrażania myśli. Jeżeli student nie złoży tego egzaminu do końca drugiego roku, nie będzie mógł kontynuować studiów przed upływem dwóch dalszych lat. Prawo nauczania w szkolnictwie średnim (z wyjątkiem klasy najwyższej) otrzymuje się po przedstawieniu czterech świadectw (certificats) egzaminów na licencjat, przy czym zakres obrany nie ma być zbyt wąski i winien być dostosowany do przyszłych funkcji nauczycielskich. Rezolucja podkreśla nadto jako sprawę istotną utrzymanie ścisłego związku między przygotowaniem nauczyciela a przygotowaniem badacza naukowego, uważając, że wszelkie zamierzenia, które by osłabiały ten związek

byłyby jak najbardziej szkodliwe zarówno dla nauczania średniego, jak wyższego.

II Kongres międzynarodowy Zrzeszenia nauczycieli filozofii w krajach europejskich (zob. Ruch Filoz. XXI, str. 239b, 240a) obradował 1 i 2 listopada 1964 r. w Sévres (Centre international d'études pédagogiques) pod Paryżem z udziałem przedstawicieli 11 krajów: Austrii, Belgii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Niemiec, Norwegii, Portugalii, Szwajcarii, Szwecji i Włoch. Nadto w obradach wzięli udział przez czas pewien dwaj nauczyciele z ZSRR. Dyskutowano następujące zadania: Przygotowanie filozoficzne nauczycieli, którzy nie uczą filozofii, Kordynacja nauczania filozofii z nauczaniem innych przedmiotów; Sytuacja nauczania filozofii w odniesieniu do zagadnień politycznych, ekonomicznych, społecznych, religijnych i zadania, jakie stąd wynikają. Sprawozdania z obrad Kongresu ukazały się m. in. w Pädagogische Provinz (zob. niżej) i w dzienniku „Monde” (1 XII 1964, str. 13).

Tagung des Verbandes zur Förderung der Philosophie am deutschen Gymnasium, kolejny zjazd stowarzyszenia nauczycieli filozofii w niemieckiej szkole średniej, obradował w Uniwersytecie Heideberskim 21—22 maja 1964 r. Program obrad obejmował następujące tematy: I. Umfang und Inhalt einer philosophischen Grundbildung (Was ist philosophische Grundbildung — E. Lebek; Der Beitrag des naturwissenschaftlichen Unterrichts zu einer philosophischen Grundbildung — O. Brüggemann; Zwei Jahre Wahlpflichtfach Philosophie an höheren Schulen in Nordrhein-Westfalen — K. Püllen). II. Philosophie im Universitätsstudium und im Gymnasialunterricht (Das Philosophiestudium des künftigen Gymnasiallehrers — H. Wagner; Die Aufgaben des Gymnasiallehrers im Philosophie-Unterricht — F. Borden; Was heisst „Philosophieren” — W. Götz; Die allgemeine Prüfung in Philosophie „Philosophicum” — A. Korn; Zur Frage einer Studienordnung für das Philosophiestudium — H. Spreckelmeyer). Nadto prof. H. G. Gadamer wygłosił odczyt: Philosophie zwischen Wissenschaft und Weltanschauung. Referaty zjazdu „Philosophische Grundbildung” (E. Lebek) oraz „Zur Frage einer Studienordnung für das Philosophiestudium des künftigen Gymnasiallehrers” (H. Spreckelmeyer) zostały wy-

drukowane w organie stowarzyszenia „Mitteilungen” (Heft 5, April 1964).

Czasopismo „Die pädagogische Provinz” (Hirschgraben-Verlag, Frankfurt a.M., Heft 2, Februar 1965) przynosi pod ogólnym tytułem „Aufgaben und Wege des Philosophieunterrichts” następujące artykuły i sprawozdania: Anregung zur philosophischen Vertiefung des Physikunterrichts (W. Jung); Das Problem der Kausalität im Physikunterricht (E. Hunger); Der Mensch und die Naturwissenschaften (K. Günther); Ein platonisches Model philosophisch erweckender Gesprächsführung (J. Flügge); Neue Aspekte der Naturphilosophie im Spiegel der gegenwärtigen Literatur (K. H. Hager). Berichte und Mitteilungen (Der 3. Kongress des Verbandes europäischer Philosophielehrer am 1. und 2. November 1964 — E. Hunger, Bericht des Verbandes zur Förderung der Philosophie am deutschen Gymnasium — E. Lebek). Neue Bücher (J. Derbolav, Die Philosophie im Rahmen der Bildungsaufgabe des Gymnasiums, Quelle und Meyer, Heidelberg 1964, 127 s. 13 DM — rec. E. Hunger).

Organizacja profesorów filozofii w uniwersytetach Niemieckiej Republiki Federalnej (Der Engere Kreis der Allgemeinen Gesellschaft für Philosophie in Deutschland) opracowała swoje uwagi do zaleceń naczelnej Rady Naukowej (Wissenschaftsrat bei der Deutschen Forschungsgemeinschaft), w których stwierdza m.in.: „Filozofia ma przed sobą coraz więcej zadań naukowych, przede wszystkim w dziedzinie systematycznej, obejmującej dyscypliny klasyczne (jak logika, teoria poznania, etyka) oraz nowo powstałe (jak filozofia historii i antropologia filozoficzna), także zaś dyscypliny historyczno-filozoficzne wymagają wzmocnionej obsady. Już dla tych względów teoretycznych (nie mówiąc o dydaktycznych) powinno być normą dla uniwersytetu Warszawskiego.

Wiadomości osobiste

Docent dr Bronisław Baczeko został mianowany uchwałą Rady Państwa z 18 grudnia 1964 r. profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Habilitacje. Stopień naukowy docenta otrzymali mocą uchwały Rady Wydziałowej (Naukowej): Na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu w Toruniu 18 listopada 1964 r. dr Leon Gumański w zakresie logiki; w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN 27 stycznia 1965 r. dr Andrzej Walicki w zakresie historii filozofii.

Prof. Adam Schaff został wybrany ponownie na okres trzech lat przewodniczącym Rady Europejskiego Instytutu Nauk Społecznych (Wiedeń) uchwałą Międzynarodowego Komitetu Nauk Społecznych, powziętą na posiedzeniu, które się odbyło w styczniu 1965 r. w Paryżu.

Książka prof. Tadeusza Kotarbińskiego „Wykłady z dziejów logiki” została wydana w przekładzie francuskim Anny Posnerowej, z przedmową prof. R. Poirier, nakładem Presses Universitaires de France w Paryżu.

Wybór esejów prof. Leszka Kołakowskiego został w przekładzie hebrajskim wydany w Izraelu pod tytułem „Al Hareszut Hanetuna” jako wydawnictwo Księgarni Robotniczej Haszomet Hacair, Merchawia 1964, str. 286+1 nlb.

Dr Zbigniew Jordan (zob. Ruch Filoz. XXIII, str. 310a) został powołany jako lecturer (docent) do Uniwersytetu w Reading (południowa Anglia), gdzie w obrębie Department of Sociology wykłada kurs „Philosophical and Methodological Problems”, na który się składa semiotyka, logika formalna oraz metodologia ogólna i nauk społecznych; jest to kurs zupełnie nowy w angielskich uniwersytetach, ułożenie programu stanie się więc zadaniem dra Jordana.

Thomas Munro, czołowy estetyk amerykański, honorowy prezes The American Society for Aesthetics, założyciel i długoletni redaktor The Journal of Aesthetics and Art Criticism, przekazał redakcję tego czasopisma począwszy od 1963 r. w ręce następcy, którym został prof. Herbert Schueller. Nowa redakcja uczciła ustępującego redaktora zeszytem specjalnym „In Honor of Thomas Munro” (vol. XXIII, nr 1. jesień 1964).

Konkursy i nagrody

Nagroda Nobla w dziedzinie literatury została w r. 1964 przyznana Jean-Paul

Sartre'owi, który jednak — zgodnie z wyznawanymi przez się zasadami — nagrody tej nie przyjął.

Varia

Z okazji 220 rocznicy urodzin **Johanna Gottfrieda Herdera** odbyły się w dniach 26 i 27 września 1964 r., zorganizowane przez komitet miejscowy, przy czynnym współudziale Koła PTF w Olsztynie, uroczystości w Olsztynie oraz w Morągu, w mieście z którego pochodzi filozof. Patronat nad uroczystościami sprawował ambasador NRD w Polsce K. Mewis oraz przewodniczący Prez. WRN w Olsztynie prof. M. Gotowiec. W pierwszym dniu miało miejsce otwarcie Muzeum J. G. Herdera w zabytkowym ratuszu mrągowskim oraz odsłonięcie tablicy pamiątkowej i pcmnika darowanego miastu Morąg przez rząd NRD. W uroczystościach brał udział m.in. wiceminister kultury Tadeusz Zachorski, rektor UW prof. Turski oraz jeden z głównych organizatorów Muzeum, prof. Emil Adler. W dniu następnym w sali M. Kopernika na zamku olsztyńskim odbyła się sesja naukowa poświęcona Herderowi. Referaty wygłosili: prof. Helmut Holtzhauer (Weimar) na temat „Herders Humanismus” oraz prof. Emil Adler na temat „Idee słowiańskie J. G. Herdera”. Uczestnicy sesji postanowili kontynuować prace badawcze nad twórczością i działalnością Herdera i zorganizować następną sesję za kilka lat.

„Zasady etyki kadry Ludowego Wojska Polskiego” zostały wydane drukiem i wprowadzone jako instrukcja służbowa. Omawia je plk Janusz Przymanowski w artykule „Wzorzec”, który został zamieszczony w „Życiu Warszawy” nr 70 z 23 marca 1965 r. str. 3.

Dyskusja o etyce zawodowej lekarzy — pod tym tytułem tygodnik „Kierunki” (nr 16/1461 z 18 IV 1965, str. 3) zamieszcza wywiady z pracownikami Akademii Medycznej i lekarzami w Białymstoku. Redakcja zapowiada w przyszłości tego rodzaju dyskusje z przedstawicielami różnych innych zawodów.

Dr Max Rieser, który wielokrotnie już ogłaszał artykuły informacyjne o polskiej filozofii (zob. Ruch Filoz. XXIII, str. 139a), zamieścił ostatnio artykuł „Philo-

sophie in Polen" w dzienniku wiedeńskim „Wiener Zeitung” nr 248 z 24 X 1964 (Sonntagsbeilage, II).

Nowy uniwersytet w Salzburgu został utworzony jako czwarty uniwersytet w Austrii obok działających w Wiedniu, Grazu i Innsbruku. Na katedrę filozofii został powołany prof. Balduin Schwarz, niegdyś fenomenolog monachijski, potem przez szereg lat przebywający w Nowym Jorku.

György Lukacs obchodził w r. 1965 osiemdziesiątą rocznicę urodzin. Przy tej okazji ukazała się wydana drukiem w Budapeszcie (po wieloletniej przerwie) nowa jego książka z zakresu estetyki.

Philosophical Ferment in Great Britain, szkic dyskusyjny pod powyższym tytułem ukazał się w *Philosophy and Phenomenological Research* (XXV, 3 — marzec 1965); autor Arthur W. Munk podkreśla dwa zjawiska: odwrót od logicznego pozytywizmu, wzrost natomiast zainteresowań metafizycznych oraz pojawienie się zagadnień z zakresu filozofii historii. Wywód jest udokumentowany przez powołanie się na szereg publikacji z lat ostatnich oraz przez obserwacje osobiste autora, zebrane w czasie dłuższego pobytu w Oksfordzie.

Spotkanie filozofów radzieckich i amerykańskich, które się odbyło z okazji XIII Kongresu Filozoficznego w Meksyku w r. 1963, (zob. *Ruch Filoz.* XXIII, str. 311a), stało się przedmiotem uwag, zamieszczonych w „*Woprosach Filozofii*” (nr 5/1964, str. 104—107), które stwierdzają duże zainteresowanie marksizmem ze strony filozofów amerykańskich oraz pożytek z tego rodzaju osobistych kontaktów.

Woprosy Filozofii 1965 nr 2 s. 170—174. Został tu przedstawiony tytułowi plan radzieckich wydawnictw filozoficznych i socjologicznych na r. 1965 — dopełnienia mają być opublikowane w jednym z najbliższych numerów tegoż czasopisma. Przytoczone dane oparte są o plany wydawnictw centralnych — obejmują książki, broszury, wydawnictwa zbiorowe — zarówno o treści naukowej, jak i popularno-naukowej. Zestawienie obejmuje następujące działy: I. Dzieła klasyków marksizmu-leninizmu — tytułów 6, arkuszy wydawn. 82. II. Materializm dialektyczny i historyczny — tyt. 14, arkuszy 150. III. Komunizm naukowy — tyt. 26, ark. 310. IV. Problemy filozoficzne

współczesnego przyrodoznawstwa — tyt. 6, ark. 94. V. Logika — tyt. 2, ark. 31. VI. Psychologia — tyt. 5, ark. 100. VII. Etyka — tyt. 12, ark. 134. VIII. Estetyka — tyt. 7, ark. 93.2. IX. Ateizm naukowy — tyt. 24, ark. 343. X. Literatura popularno-naukowa z zakresu ateizmu — tyt. 6, ark. 58. XI. Seria „Rozmowy z wierzącymi” — tyt. 6 ark. 12. XII. Seria Biblioteka literacka ateizmu” — tyt. 10, ark. 22.5. XIII. Historia filozofii i myśli społecznej, tyt. 8, ark. 124. XIV. Biblioteka „Spuszczona filozoficzna” (odpowiednik naszej BKF) — tyt. 4, ark. 255. XV. Biblioteka popularna „Myśliciele przeszłości” — tyt. 4, ark. 24. XVI. Krytyka filozofii i socjologii burżuazyjnej — tyt. 14, ark. 222. XVII. Literatura przekładowa — tyt. 17, ark. 309. XVIII. Wydawnictwo „ZNAJĘCIE”. Seria filozoficzna — tyt. 12, ark. 34. XIX. Seria „Przyrodoznawstwo i religia” tegoż wydawnictwa — tyt. 10, ark. 32. XX. Podręczniki i skrypty dla szkół wyższych — tyt. 4, ark. 89. XXI. Podręczniki dla szkół średnich — tyt. 13, ark. 151. XXII. Informatory — tyt. 3, ark. 45.

Jak widać zestawienie powyższe obejmuje prócz filozofii w tradycyjnym tego słowa znaczeniu także zagadnienia społeczno-polityczne, szczególnie socjologiczne, cieszącą się coraz szerszym zainteresowaniem w ZSRR (zwłaszcza wyniki konkretnych badań terenowych). Charakterystyczna jest również szeroko zamierzona popularyzacja problemów filozoficznych oraz polemika światopoglądowa. Stąd też duża ilość pozycji religioznawczych np. działy IX—XII, XIX i XVI. Również dużym zainteresowaniem cieszy się cybernetyka, umieszczona w dziale IV. tenże dział prezentuje również dzieła z zakresu metodologii nauk przyrodniczych. Odnotować warto kilka interesujących tytułów — np. w dziale IV tom drugi B. M. Kiedrowa „Klasyfikacji nauk”; dwie prace z zakresu logiki: A. L. Subbotina — Teoria sylogistyki we współczesnej logice formalnej oraz pracę zbiorową — Struktura logiczna wiedzy naukowej (ma się ukazać nakładem wyd. „Nauka”, odpowiednika naszego PWN). Dział VI to głównie problematyka psychologii społecznej, dział VII — zagadnienia moralności komunistycznej. Historia filozofii skierowana jest głównie ku filozofii Wschodu oraz własnej tradycji filozoficznej. Seria „Spuszczona filozoficzna” (Filosofskoe nasledie) — dział XIV planuje na r. 1965: I tom Dzieł Gassendiego, IV—VI tomy sześciotomowego wydania Dzieł Kanta, II tom Dzieł Hume’a.

Literatura przekładowa obejmuje przede wszystkim publikacje filozofów marksistów z krajów socjalistycznych i zachodnich, nadto zbiór artykułów ang. i niem. pod zbiorowym tytułem „Psychologia myślenia” i dwie prace ang. ściśle socjologiczne. Wśród podręczników wymieniona jest W. F. Asmusa: Historia filozofii starożytnej, w dziale Informatory — kieszonkowy słownik filozoficzny (20 ark.) oraz słownik „Podstawowe pojęcia nauk społecznych”.

Voprosy Filosofii 1965 nr 5 s. 179—180, przynoszą dokończenie, umieszczonego w nr 2 t. r. planu radzieckich wydawnictw filozoficznych na r. 1965. Pozycje poniższe reprezentują przeważnie literaturę społeczno-polityczną, rozmieszczone są w działach: 1. Dzieła klasyków marksizmu-leninizmu (tytułów 7 arkuszy wydawn. 115 (dotyczy to tylko 3 tyt., przy pozostałych brak danych o objętości); 2. Dokumenty partii komunistycznych i robotniczych — 3 tytuły; 3. Dzieła kierowników KPZR i partii komunistycznych innych krajów — tytułów 5, arkuszy 220; Piśmiennictwo o Marksie, Engelse i Leninie — tytułów 19, arkuszy 336; 5. Materializm dialektyczny i historyczny — tytułów 5, arkuszy 61; 6. Komunizm naukowy — tytułów 5, arkuszy 174; 7. Filozoficzne problemy współczesnego przyrodoznawstwa — tytułów 2, arkuszy 40; 8. Etyka — tytułów 7, arkuszy 71; 9. Ateizm — tytułów 4, ark. 55; 10. Wydawnictwa ateistyczne popularne — tyt. 5, ark 37; 8. 11. Historia filozofii i myśli społecznej — tyt. 5, ark. 123; 12. Krytyka filozofii i socjologii burżuazyjnej — tyt. 3, ark. 52; 13. Literatura przekładowa — tyt. 1, ark. 15; Wydawnictwo „Znanie” — seria filozoficzna — tyt. 5, ark. 15; 15. Podręczniki i informatory — tyt. 5, ark 120.

Warto odnotować kilka z planowanych pozycji. Są to m.in. monografia o Politykach Arystotelesa pióra A. I. Dowatura (30 ark.), pierwszy tom wielotomowej Historii filozofii w ZSRR (40 ark.), przekład L. Borkowskiego i J. Słupeckiego. Elementy logiki matematycznej (15 ark.) oraz zbiór prac poświęcony V Międzynarodowemu Kongresowi Estetycznemu im. Hegla.

Warto również zwrócić uwagę na umieszczone w tymże numerze Voprosow na s. 12—34 artykuł „Nektoryje itogi filozofskich issledowanij v SSSR”. Jest to opracowana przez Instytut Filozofii AN ZSRR szczegółowa analiza dorobku i perspektyw rozwojowych filozofii radzieckiej w ostatnich latach.

Nekrologia

Edward Taylor, em. profesor zwyczaj. ekonomii w Uniwersytecie Poznańskim, długoletni członek PTF, ur. 26 IX 1884, zmarł 9 VIII 1964. Interesował się zagadnieniami teorii i metodologii. Ogłosił m.in.: Statyka i dynamika w teorii ekonomiki (1919), Wstęp do ekonomiki (1936), Teoria produkcji (1947), Historia rozwoju ekonomiki (1957/8).

Jadwiga Lechicka, ur. 16 X 1898, profesor nadzwyczaj. historii nowożytnej w Uniwersytecie Toruńskim, długoletni członek Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, zmarła w Toruniu 20 IV 1965 r.

Marian Heitzman, docent, a następnie profesor historii filozofii w Uniwersytecie Jagiellońskim i współredaktor Kwartalnika Filozoficznego, po wojnie profesor College of St. Thomas w St. Paul (USA), ur. 20 X 1899, zmarł 18 XI 1964. Zajmował się głównie filozofią renesansową, opublikował m.in. rozprawy: Jana Wycliifa traktat „De Universalibus” i jego wpływ na uniwersytet praski i krakowski (1926), Mikołaj Hill (1928), Geneza i rozwój filozofii Franciszka Bacona (1929/30), Istota Renesansu (1930), Studia nad Akademią Platońską we Florencji (1932/37), Platonizm włoskiego Odrodzenia (1938), The Philosophical Foundations of Aristotelian Logic and the Origin of the Syllogism (1954).

Henri Piéron, profesor honorowy Collège de France, twórca Instytutu Psychologicznego oraz Instytutu Poradnictwa zawodowego w Paryżu, długoletni redaktor Année Psychologique, ur. 18 VII 1881, zmarł 6 XI 1964 r. Pracował głównie w dziedzinie psycho-fizjologii zmysłów, nieobecne mu jednak były ogólne zagadnienia filozoficzne. Ogłosił m.in.: Le cerveau et la pensée (1923), Psychologie expérimentale (1927), Les sensibilités cutanées (1928), L'attention (1934), La connaissance sensorielle et les problèmes de la vision (1936), Vocabulaire de la psychologie (1951), De l'actine à l'homme (1959). W rękopisie pozostawił książkę pt. L'homme, rien que l'homme.

Jean Laméere, profesor estetyki i filozofii moralności w Université Libre de Bruxelles, założyciel i redaktor Revue Internationale de Philosophie, przewodniczący belgijskiego towarzystwa filozoficznego, ur. 23 XI 1901, zmarł 3 XII 1964.

Ogłosił drukiem m.in.: *L'art et le machinisme* (1963), *L'esthétique de Benedetto Croce* (1936), *Les concepts du beau et de l'art dans la doctrine platonicienne* (1938), *L'esprit d'une politique générale de l'éducation* (1945), *Giambattista Vico* (1949).

Wydawnictwa nadesłane

Alexander P., *A Preface to the Logic of Science*, London, Sheed & Ward, 1963.

Ayer A. J., *The Concept of a Person*, London, Macmillan, 1963.

Bahm A. J. (ed.), *Directory of American Philosophers II*, Albuquerque, A. J. Bahm, 1964.

Bars Henry, *La littérature et sa conscience*, Paris, B. Grasset, 1963.

Cackowski Z., *Problemy i pseudoproblemy*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Czelowek i epoka, Moskwa, Nauka 1964.

Dawson Ch., *Die Gestaltung des Abendlandes*, Frankfurt, Fischer, 1961.

Dialogue ou violence, Neuchâtel, La Baconnière, 1963.

Ecrits sur la vie, Paris, Seghers, 1964.

Filosofskie woprosy sowremiennoj fiziki, Kiew, Naukowa Dumka, 1964.

Formalnaja logika i metodologija nauki, Moskwa, Nauka, 1964.

Fried A., Sanders R. (eds.), *Socialist Thought*, New York, Anchor Books, 1964.

Ginsberg M., *On the Diversity of Morals*, London, Heinemann, 1961.

Hercen A., *Eseje filozoficzne*, Warszawa, PWN — BKF, 1965.

Hiss Wilhelm, *Die Anthropologie Bernhards von Clairvaux*, Berlin, W. de Gruyter, 1964.

Hook S. (ed.), *Law and Philosophy*, New York, Univ. Press, 1964.

Jankowski H., *Drogowskazy*, II wyd., Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Janouch G., *Franz Kafka und seine Welt*, Stuttgart, Deutsch Verl., 1965.

Kaufmann W., *The Faith of a Heretic*, New York, Anchor Books, 1963.

Knox C., *The Indiom of Contemporary Thought*, London, Chapman, 1956.

Litwiński L., *Pensée et sensibilité contemporaines*, Synthèses, 1964.

Markiewicz S., *Socjologiczne prawo retrospekcji Kelles-Krauza*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Maurois A., *De la Brouyère à Proust*, Paris, Fayard, 1964.

Morawski S., *Między tradycją a wizją*

przyszłości, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Mysłakowski Z., *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Nowinski I. I., *O dialektike żywoj przyrody*, Moskwa, Nauka, 1964.

Osnovy marksistskoj filosofii, Moskwa, Izd. Pol. Lit., 1964.

Parkinson G. H. R., *Logic and Reality in Leibniz's Metaphysics*, Oxford, Oxford Univ. Press, 1965.

Pascal G., *Les grands textes de la philosophie*, Mayenne, Bordas, 1963.

Problema wozmożnosti i deistwielnosti, Moskwa, Nauka, 1964.

Problemy logiki nauczynogo poznaniya, Moskwa, Nauka, 1964.

Righter W., *Logic and Criticism*, London, Routledge, 1963.

Rostand J., *Biologie et humanisme*, Paris, Gallimard, 1964.

Santayana G., *Persons and Places*, New York, Ch. Scribner's, 1963.

Schlesinger G., *Methods in the Physical Sciences*, London, Routledge & Kegan Paul, 1963.

Sowremiennaja filosofia i socjologia w stranach zapadnoj Ewropy i Ameriki, Moskwa, Nauka, 1964.

Steinmann J., *Littérature d'hier et d'aujourd'hui*, Bruges, Desclée de Brouwer, 1963.

Stewart J. B., *The Moral and Political Philosophy of David Hume*, New York, Columbia Univ. Press, 1963.

Swiecznikow G. A., *Przyczynowość i związek stanów w fizyce*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Temkinowa H., *Bakunin i antynomie wolności*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 9, London, Veritas, 1963.

Tugarinow W. P., *O wartościach życia i kultury*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1964.

Uwarstwienie a rozwój społeczny — Wybór pism, London, Szkoła Nauk Pol. i Społ., 1964.

Zieleniewski J., *Organizacja zespołów ludzkich*, Warszawa, PWN, 1964.

Zilberfarb I., *Socjalnaja filosofia Szarlja Furie*, Moskwa, Izd. Pol. Lit., 1964.

Analele Universitatii Bucuresti — Acta Logica, Anul VI, 6, Bucuresti, Univ., 1963.

Biuletyn Polskiego Komitetu do spraw UNESCO, Nr 1(76), 2(77), 3(78), 4(79), 5(80), 6(81), 7(82), 8(83), Warszawa, PKS-UNESCO, 1965.

British Book News, No 293, 294, 295,

296, 297, 298, 299, 300, 301, London, The British Council, 1965.

Cahiers du Communisme, No 12, 1964 i No 1, 2, 3, 4/5, 6, 7/8, 9, 10, Paris, Part. Com. Fr., 1965.

Dialectica — Revue trimestrielle, Vol. XVIII Nr 1/4, (69/72), Neuchâtel, Du Griffon, 1965.

Filosofia — Rivista trimestrale, Anno XVI fasc. 1, 2, 3, 4, Torino, Filosofia, 1965.

Filosophskie Nauki, z. 6, Moskwa, Wyż. Szkoła, 1964.

Informationen aus dem philosophischen Leben in der Deutschen Demokratischen Republik Jarg. 1, Nr 1, 3, 4, 5, 6, 7/8, Berlin, SED, 1965.

IYYUN — A Hebrew Philosophical Quarterly, Vol. 15, No 3, Jerusalem, Philos. Soc., 1964.

Kultura i Społeczeństwo, T. VIII Nr 3, 4, Warszawa, PWN, 1964.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, Rok X Nr 1—2, Warszawa, PWN, 1965.

Letopis Slovenske Akademije Znanosti in Umetnosti, XIV, Ljubljana, 1964, SAZIU.

Logique et Analyse, t. 28, Louvain, Ed. Nauwelaerts, 1963.

Merkur — Deutsche Zeitschrift für Europäisches Denken, Jahrg. XIX, Heft 1, München, H. Paeschke, 1965.

Organon, Nr 1, 2, Warszawa, PWN, 1965.

Otázky marxistickej filozofie, Roczn. XX Nr 1, 2, 3, 4, 5, Bratislava, Slov. Akad. Vied., 1965.

Philosophischer Literaturanzeiger, Band XVII heft 6, XVIII heft 1, 2, 3, 4, Meisenheim, A. Hain, 1965.

Philosophy and Phenomenological Research, Vol. XXV No 3, 4, Vol. XXVI No 1, Buffalo, Int. Phen. Soc., 1965.

Polish Scientific Periodicals, Nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, Warszawa, PAN, 1965.

Przegląd Socjologiczny, T. XVIII, Łódź, Ossolińskich, 1965.

Psychologia Wychowawcza, T. VII (XX) z. 4, 5, T. VIII z. 1, 2, 3, Warszawa, ZNP, 1965.

Questions actuelles du socialisme, No 73, 75, Beograd, B. G. Z., 1964.

Reportoire bibliographique de la Philosophie, Tom XVI, No 1, 2, Louvain, Inst. Sup. Philos., 1964.

Revue Internationale de Philosophie, No 70, Bruxelles, R. I. d. P., 1964.

Revue Philosophique de la France et de l'étranger, Vol. 153/4, Vol. 154 No 1, 2, 3, 4, Paris, Presses Univ. de France, 1964, Vol. 155 No 1, 2, 3, Paris, Presses Univ. de France, 1965.

Revue Philosophique de Louvain, T. 62, No 73, 74, 75, 76, Louvain, Edit. de l'Inst. Super. de Philos., 1964.

Rivista di Filosofia neo-scolastica, Anno XVI Fasc. 5, 6, Milano, Univ. Cat. C. S., 1964.

Science & Society, Vol. XXVIII Nr 4, Vol. XXIX Nr 1, 3, New York, S. & S., 1965.

Studia Filozoficzne, z. 4(39), 1(40), 2(41), 3(42), Warszawa, PWN, 1965.

The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. XXIII No 1, 2, 3, Cleveland, Am. Soc. f. Aesth., 1965.

The Journal of Philosophy, Vol. LXI No 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, Vol. LXII No 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, New York, Journ. of Philos., 1965.

The Philosophical Review, Vol. LXXIV No 1, 2, 3, 4, Ithaca, Cornell Univ. 1965.

Zeitschrift für philosophische Forschung, Band XVIII — 2, 3, 4, Meisenheim, A. Hain Verlag, 1963, 1964.

Zeszyty Naukowe KUL, Rok VIII Nr 1, 2, 3, Lublin, KUL, 1965.

Znak, 127, 128/9, 130, 131, 132, 133/4, 135, Kraków, Znak, 1965.

Wydawca: Polska Towarzystwo Filozoficzne, ul. Chałubińskiego 10, 01-645 Warszawa
 druk: 0,022 Papier druk. masz. III kl. 70 x 100, Podpisano do druku 16 XII 1965 r.
 Druk wykonano w zakładach w Głuchowie 1965 r. Czas 21 50.

Zakłady Graficzne w Toruniu Nr zam. 104 — 011

Psychologie Wschodowa, T. VII
(XX) z 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, Warszawa
1965

Questions relatives au langage, No
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

Wydawca: Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Nakład 500+30. Ark. wyd. 16,25, ark.
druk. 9,625. Papier druk. mat. III kl. 70 g, 70×100. Podpisano do druku 16. XII. 1965 r.
Druk ukończono w grudniu 1965 r. Cena zł 50,—

Zakłady Graficzne w Toruniu Nr zam. 1424 — G/11.

czesne kierunki filozoficzne, s. 98a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 99a. Metafizyka, 101a. Teoria poznania, s. 101a. Historia i filozofia nauki, s. 101b. Logika i metodologia, s. 102a. Psychologia, s. 103a. Etyka i teoria postępowania, s. 104b. Estetyka i teoria sztuki, s. 105b. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 106a. Filozofia wychowania, s. 107b. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 107b. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 108a. Cybernetyka, s. 108a. Filozofia religii, s. 108b.

Wiadomości bieżące	109
Wiadomości wydawnicze	109
Publikacje jednostkowe, s. 109a. Publikacje zbiorowe, s. 130a. Wydawnictwa seryjne, s. 130a. Wydawnictwa ciągłe i czasopisma, s. 133a. Bibliografie, leksykony, informatory, s. 134a.	
Odczyty i wykłady	134
Organizacje	138
Zjazdy	140
Nauczanie	145
Wiadomości osobiste	148
Konkursy i nagrody	149
Varia	149
Nekrologia	151
Wydawnictwa nadesłane	152

Numer 3—4 tomu XXIV będzie zawierał

T. Kotarbiński, Garstka wspomnień o Stanisławie Leśniewskim. — J. Sikora, Johann Gottfried Herder (1744—1803). — J. Szrednicki, Nowy fizykalizm. — Recenzje i sprawozdania. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

Cena zł 50,—